

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy**

TLAK NA ZKVALITNĚNÍ VÝUKY ARCHITEKTURY

A JEJÍ POSTAVENÍ V RÁMCI VÝTVARNÉ VÝCHOVY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Mgr. Markéta Pražanová

Rigorózní práce

České Budějovice, 2011

Prohlašuji, že jsem předloženou rigorózní práci „Tlak na zkvalitnění výuky architektury a její postavení v rámci výtvarné výchovy na 2. stupni základních škol“ vypracovala samostatně, s použitím uvedených pramenů a literatury.

České Budějovice, 27. května 2011

TLAK NA ZKVALITNĚNÍ VÝUKY ARCHITEKTURY

A její postavení v rámci výtvarné výchovy na 2. stupni základních škol

Cílem práce byla snaha o nalezení důvodů, proč zapojovat vzdělávání v oblasti architektury a kultury prostředí do výukových systémů, především pak na druhém stupni základních škol. Tyto důvody jsem se snažila aplikovat do témat a metodiky výuky architektury v rámci hodin výtvarné výchovy. K lepší orientaci v problematice posloužil také výzkum mezi téměř 250 žáky 8. a 9. tříd základních škol v menších i větších městech a v neposlední řadě diskuse s pedagogy výtvarné výchovy na základních školách. Součástí úvahy je také zamyšlení nad postavením architektury ve výtvarném umění, jejím účelu, postavením architektury ve společnosti a shrnutí pozice architektury na základní škole, především v hodinách výtvarné výchovy.

Důvodem zapojení architektonických témat do výuky je snaha o posílení vnímavosti k architektuře, urbanismu, k hodnotám krajiny a místa. Architektura je součástí kulturního dědictví a součástí umění, které působí na naše smysly, formuje naše postoje i estetické vnímání skutečnosti. Architektura je součástí každodenního života a vypovídá o úrovni společnosti. Jen zodpovědný přístup ke tvorbě prostředí a zároveň ke vzdělávání v této oblasti umožní vznik kvality, kterou bude možno předat dalším generacím. V současné době si tuto skutečnost uvědomují všechny vyspělé země a především v Evropské unii sílí tlak na vzdělávání všech občanů v oblasti architektury a tvorby životního prostředí. Jedním z hlavních zájmů je zapojení učiva do výuky na základních školách (středních školách i v mateřských školách).

Učiva by nemělo přibývat, jen se promyšleně přeskupí, využije stávajících možností a zařadí se architektonická témata tam, kde jsou nyní opomíjena a nahrazována jinými. Základem vzdělání mělo být poznávání místa, kde žijeme - obce, města, krajiny z pohledu obyvatele a především uživatele.

ARCHITECTURAL EDUCATION

And its role in teaching of art education in the second level of elementary schools

The goal of the work was effort to find reasons why to include the education in the field of architecture and environmental culture in teaching systems, mainly in the second level of elementary schools. I tried to apply these reasons into the topics of architecture training in the lessons of art education. The research among nearly 250 pupils of the 8.and 9.class of the elementary schools in big and small towns and last but not least also the discussion with the teachers of art education at elementary schools helped to the better understanding in this area. The role of architecture in fine arts, its purpose, the role of architecture in society and summary of the role of architecture at elementary schools, mainly in the lessons of art education, form parts of the overall consideration.

The reason of involving architecture into teaching is the endeavour for strengthening of sensitivity towards architecture, urbanism, values of the environment. Architecture is a part of our cultural heritage and the art that touches our senses, forms our attitudes and esthetic perception of reality. Architecture is a part of everyday life and tells about the standard of society. Responsible approach towards creation of the environment and also education in this field only allow the quality that can be passed on to next generations. Currently, all developed countries have been aware of this fact and mainly in the EU countries the pressure on education of all inhabitants in the field of architecture and formation of the environment has been growing. One of the main targets is to involve the curriculum in education at elementary schools (secondary schools and also nursery schools).

There should not be more curriculum, this should only be rearranged, current possibilities can be utilized and architecture topics can be included where they are now omitted and replaced by other ones. The fundament of education should be formed through familiarization and cognition of the place where we live – a village, town and environment from perspective of an inhabitant and especially of a user.

Za podnětné připomínky, vstřícnost a poskytnutí podkladů děkuji:

Doc. PaedDr. Radku Chodurovi, CSc. (Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích)

Mgr. Karle Cikánové (Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy, Univerzita Karlova v Praze)

Ing. arch. Kateřině Sedláčkové (autorce projektu „Architektura očima dětí“, který probíhá v Městské knihovně Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem)

Mgr. Šárce Kosové (lektorce Domu umění v Českých Budějovicích)

Za ochotu a spolupráci při zadávání dotazníků k výzkumu žákům, za informace o situaci ve školství a poskytnutí fotografií prací děkuji:

Mgr. Janě Bártové (ZŠ Dukelská, České Budějovice)

Mgr. Lucii Bejdlové (ZŠ Za Branou, Pacov)

Mgr. Janu Knotkovi (ZŠ Husova, Tábor)

Mgr. Šárce Lachnitové (Malostranská ZŠ a Malostranské gymnázium, Praha)

Mgr. Ditě Witzové (ZŠ Na Smetance, Praha)

Mgr. Šárce Zajmlové (ZŠ Grünwaldova, České Budějovice)

Zároveň děkuji ostatním učitelům, s nimiž jsem mohla téma konzultovat, dále všem pedagogům, kteří odpověděli na mou anketu, a také všem 246 žákům ze šesti základních škol, kteří se zúčastnili výzkumu.

„Jsem pevně přesvědčen o trvalém lidském poslání architektury a o její schopnosti zasadit nás do kontinua času a individuality místa.

Juhani Pallasmaa

**TLAK NA ZKVALITNĚNÍ VÝUKY ARCHITEKTURY
A JEJÍ POSTAVENÍ V RÁMCI VÝTVARNÉ VÝCHOVY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL**

ÚVOD	1
1. CO JE ARCHITEKTURA	
1. 1 Definice architektury.	4
1. 2 Účel architektury.	4
1.3 Architektura jako součást umění.	7
2. ARCHITEKTURA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	
2. 1 Úroveň vystavěného prostředí vypovídá o úrovni celé společnosti.	9
2. 1. 1 Chybí osvětla.	10
2. 1. 2 Chybí diskuse a komunikace s veřejností.	12
2. 1. 3 Role architekta a klienta.	13
2. 2 V Evropě sílí tlak na vzdělávání v oblasti architektury a kultury prostředí.	15
2. 2. 1 Příklad vzdělávání žáků ve Francii.	17
2. 2. 2 Schválený model vzdělávání ve Finsku.	19
2. 2. 3 Vzdělávání v Irsku.	20
2. 2. 4 V Německu a Rakousku se snaží vzbudit zájem o prostředí.	21
3. VÝCHOVA ARCHITEKTUROU	
3. 1 Výchova uměním, tedy i architekturou.	22
3. 2 Architektura jako součást výtvarné výchovy v minulosti.	25
4. PROČ UČIT ARCHITEKTURU	
4. 1 Výuka architektury pomáhá vytvářet pozitivní vztah k prostředí a chápat hodnoty místa.	33
4. 1. 1 Místo.	33
4. 1. 2 Krajina.	35
4. 1. 3 Urbanismus a územní plánování.	37
4. 2 Architektura nás spojuje s minulostí i budoucností. Je odkazem dalším generacím.	39
4. 2. 1 Orientace ve vývoji architektury.	39
4. 2. 2 Čas.	41
4. 2. 3 Nutnost koncepčního plánování.	42
4. 3 Architektura formuje estetické vnímání.	45
4. 3. 1 Estetické cítění, postoje.	45
4. 3. 2 „Líbí – nelíbí“.	47
4. 3. 3 Pozorovatelné aspekty architektury jako uměleckého díla.	48
4. 4 Architektura stimuluje smyslové vnímání (zrak, sluch, čich, hmat)	58
4. 5 Architektura posiluje schopnost prostorového vnímání.	62
4. 6 Architektura ovlivňuje kvalitu prostředí.	66
4. 6. 1 O prostředí bychom měli pečovat.	68
4. 6. 2 Architektura může zvýšit hodnotu místa.	68
4. 6. 3 Působení prostředí na psychiku člověka.	69
4. 6. 4 Veřejná prostranství / sociální aspekt architektury.	72
4. 6. 5 Významné budovy, symboly, dominanty.	73
5. VÝZKUM – ARCHITEKTURA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	
5. 1 Stanovení cílů výzkumu.	75

5. 2 Analýza získaných faktů.	81
5. 2. 1 Z dotazníků žáků.	81
5. 2. 2. Z ankety a dotazů mezi učiteli.	107
5. 3 Závěry výzkumu.	115
5. 3. 1 Z odpovědí žáků.	115
5. 3. 2. Z názorů pedagogů.	134
5. 4 Srovnání s vybranými závěry obdobných výzkumů.	136
5. 5 Potvrzené a nepotvrzené hypotézy – shrnutí.	143
6. MOŽNOSTI VÝUKY ARCHITEKTURY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	
6. 1 Dnešní výuka architektury v hodinách výtvarné výchovy a její možnosti rozvoje.	147
6. 1. 1 Rámcový vzdělávací program a Školní vzdělávací program	147
6. 1. 2 Analýza výuky architektury a její problémy	153
6. 1. 3 Hypotetické možnosti zapojení architektury do výuky na ZŠ	157
6. 2 Plošné zobrazování architektury.	159
6. 3 Prostorové zobrazování architektury.	166
6. 4 Objektová a akční tvorba.	172
6. 5 Výtvarné řady a projekty.	173
6. 6 Výtvarná kultura a další aktivity (besedy, exkurse, doprovodné programy)	175
7. DOPORUČENÉ TEMATICKÉ OKRUHY VÝUKY ARCHITEKTURY	
7. 1 Vnímání vztahů v prostředí.	192
7. 2 Vznik a realizace stavby.	202
7. 3 Výtvarné a mimovýtvarné působení architektury.	211
7. 4 Environmentální výchova, trvale udržitelný rozvoj, ekologie.	221
7. 5 Vývoj architektonických slohů.	229
8. ZÁVĚR	239
9. PŘÍLOHY	245-285
Příloha 1 – 20 Odpovědi žáků na anketu zpracované v tabulkách	
Příloha 21-22 Vzory dotazníků pro žáky a pro učitele	
10. SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY	285

ÚVOD

Při sestavování rigorózní práce jsem vycházela ze skutečnosti, že architektura je součástí umění a kultury národa a měla by být proto systematicky zapojována do vzdělávacích systémů.

Architektura jako komplexní disciplína zasahuje do většího množství oborů (a vyučovacích předmětů). Důvodů, proč by měla být architektura zapojena do výchovy občanů, je celá řada. Důležitá je především její role estetická a sociální. Opírá se o vizuální vnímání doprovázené estetickým účinkem a vlivem na naše smysly, psychiku i jednání. V mé práci se proto zaměřuji především na vyučování v rámci tohoto předmětu na druhém stupni základních škol a možnostmi začlenění architektury do vzdělávacího systému. Navazuji na existující rámcové vzdělávací programy (RVP) a školní vzdělávací programy (ŠVP) vybraných základních škol.

Práce se nesnaží o vyčerpávající výklad oboru architektury, ani o kompletní analýzu didaktických možností výuky. Pokouší se naznačit postavení tohoto oboru ve společnosti, v umění, ve výchově a rovněž se snaží zmapovat současnou situaci anketou mezi žáky tak, aby bylo možné dále navrhnout konkrétní úkoly ve vyučovacích hodinách výtvarné výchovy.

V úvodní části práce se zaměřuji na vysvětlení základních pojmů, tedy co je architektura, jaký je její účel, jaká je její pozice mezi ostatními uměními. Důvodem, proč jsem se rozhodla zaměřit na téma vzdělávání v oblasti architektury, je mimo jiné i fakt, že je tomuto tématu věnována nedostatečná pozornost veřejnosti, médií, škol, státní správy – celé společnosti, která si neuvědomuje vliv vystavěného prostředí na životní styl člověka. Snažím se tedy v další kapitole stručně shrnout současnou situaci v české společnosti a uvést pozitivní příklady přístupu ke vzdělávání v zahraničí. V následující části práce připomínám systém výuky výtvarné výchovy a architektury na základních školách v minulosti.

Čtvrtá kapitola je věnována důvodům, které osobně považuji za zásadní proto, aby se architektura do základních škol dostala. Kromě upevňování sounáležitosti s místem, kde žijeme, je tu také sounáležitost s časem – historickým obdobím, které navazuje na stavební vývoj. A rovněž zodpovědnost k výstavbě, která je větší, protože naše stavební počiny budou sloužit i budoucím generacím. Záměrně

se zaměřuji především na estetické a prostorové vlastnosti architektury, které jsou využitelné pro výuku v hodinách výtvarné výchovy. Nezabývám se do detailů provozními, technologickými, konstrukčními, hygienickými a dalšími vlastnostmi, přestože vím, že jsou neodmyslitelnou součástí stavění.

Než jsem navrhla témata výuky a jednotlivé úkoly, které by mohly být v hodinách výtvarné výchovy plněny, zpracovala jsem výzkum mapující současnou situaci výuky architektury na základních školách mezi téměř 250 žáky v různých městech. Na základě výzkumu, vlastních zkušeností a konzultací s teoretiky architektury, architektky a pracovníky pedagogických fakult vznikala další část práce. Analýza získaných informací potvrdila některé mé hypotézy, které se týkaly především nesystematičnosti zařazování architektonických témat do výuky a neznalosti žáků. Teprve po skončení výzkumu mě napadlo zařadit do rigorózní práce také srovnání se dvěma obdobnými výzkumy (z roku 1987 a 2006), z nich rovněž vyplývá, že znalosti a zájem o architekturu jsou na nízké úrovni.

Definování vlastních důvodů, proč si myslím, že by se měla architektura vyučovat, a následný výzkum mě dovedly k možnostem výuky na základní škole, jejímu zařazení do současného vzdělávacího systému (v rámci RVP, ŠVP, tematických plánů). V této kapitole už se objevují konkrétní návrhy okruhů výuky architektury na základní škole, včetně jednotlivých úkolů pro žáky. Část úloh byla převzata z existujících odborných publikací, část vznikla po konzultaci s pedagogy, část navrhuji sama.

Cílem práce bylo jak zmapování situace ve školství, nalezení důvodů k výuce architektury, tak také nalezení způsobu vzdělávání žáků 2. stupně základních škol tak, aby byla posílena vnímavost k architektuře, urbanismu a okolnímu prostředí. Práce se nezaměřuje na výuku v mateřských školách, 1. stupni základních škol, ani na středních a vysokých školách. Takové studium by bylo výrazně rozsáhlejší a bylo by vhodné jej na mou práci navázat, stejně jako by se dalo navázat analýzou stavu výuky architektury v jiných vyučovacích předmětech, např. v dějepise, který je už po desetiletí předmětem, kde žáci získávají nejvíce informací o architektuře.

Jsem si vědoma, že každá z kapitol by si zasloužila samostatného, podrobného a důkladného zpracování. Jistě by bylo vhodné doplnit řadu důležitých informací týkajících se tématu výuky na základní škole i důvodů důležitosti architektury pro

člověka, stejně jak by se dal precizovat výzkum. Kapitoly tedy nejsou vyčerpávajícím materiálem. Považuji ale za nezbytné, při prezentaci svého názoru na celou problematiku, dotknout se všech souvisejících témat, byť neúplně.

Věřím, že může moje práce přispět k diskusi o postupném zařazování architektonických témat do vzdělávání nejen žáků na základní škole, ale později také k uvědomění si významu architektury pro život a zvýšení zájmu širších vrstev o toto téma.

1. CO JE ARCHITEKTURA

1.1 DEFINICE ARCHITEKTURY

Definice architektury se stále mění a vyvíjejí, stejně jako se mění architektura sama. Nejčastěji je prezentována podle původního významu slova architektura, které pochází z řeckých slov arkhé (počátek) a tektón (tesařství). Význam slova architekton - nejdříve tesař, později stavitel - se později změnil na stavitele objektu. Od dob starověkého Říma je architekt chápán jako autor návrhu stavby. Architektura je chápána jako umění stavět,¹ zacházet s hmotou, která je organizována a formována. Existuje od okamžiku, kdy lidé začali budovat první objekty. Skutečné projektování staveb se ale začalo objevovat a je dokladováno od období vzniku starověkých říší.

V současné době se architektura užívá jak v užším slova smyslu – kdy do ní patří významné stavby, které projevují umělecký názor, tak je zároveň používána v širším smyslu slova – pak se pod tímto termínem skrývají veškeré stavitelské počiny probíhající v našem prostředí. Podle Hanse Holleina je architektura všechno, protože zasahuje mnoho oblastí nacházejících se mimo obor stavění a propojuje tak množství skutečností.²

Dle platných českých zákonů jsou architektonickými obory a tedy architekturou všechny pozemní stavby, územní plánování i krajinářská architektura. Stejně tak se do architektury zařazuje design jednotlivých částí budov, změny staveb, zahradní úpravy i řešení interiéru.

1.2 ÚČEL ARCHITEKTURY

Úkolem architektury bylo odpradáвна zabezpečit člověku zázemí pro jeho fyzický i duševní život, tedy jakési tělesné i duševní útočiště. Ať už se jednalo o úkryt před nepříznivými přírodními vlivy, zloději, zázemí pro práci, sídlo pro

---

¹ SYROVÝ, B. *Architektura – svědectví dob*, s. 9.

² HOLLEIN, H. *Všechno je architektura*, s. 1.

bohy či spojení s posmrtným životem. Uspokojuje tedy materiální i duchovní potřeby člověka, vytváří prostředí a působí na formování životního stylu.

V dřívějších dobách byla architektura spojována spíše s prezentováním moci a jejích vládnoucích složek, hlavním kritériem hodnocení se stala estetická stránka. V 19. století byla architektura spojována s krásou a vznešeností, hmotou, řádem. Postupně se harmonii staveb začal nadřazovat účel stavby, kromě vnějšího prostoru se začal intenzivně řešit její vnitřní architektonický prostor. Dnes se její úloha mění a stává se součástí celého životního prostředí všech lidí.

Většina teoretiků i architektů se shoduje v názoru, že architektura by měla být spojována s krásnem. Zatímco dříve bylo úkolem umění přinášet k lidem krásno, aniž by muselo být cokoli vysvětlováno, dnes se umění snaží zprostředkovat obraz dnešní doby a mnohdy k tomu potřebuje vykladače. Tázat se dnes po tom, co je krásno a krása je pro nás snad ještě složitější, než tomu bylo v dobách Platónových.³ Pojmy jako krása a vznešenost se vytrácejí a přestávají být pro umění určující. Pro umělce je dnes daleko důležitější, že představí něco nového, originálního, pokud možno co nejvíce šokujícího. „Současná architektura již dávno nedefinuje sama sebe v tektonických kategoriích měřitelného prostoru sloužícího té či oné funkci. Mnohem více chce být funkcí sama o sobě, chce být událostí ... musí být hlučná, musí být v neustálém pohybu, musí divoce gestikulovat, musí ignorovat své okolí – a hlavně za každou cenu poutat pozornost.“⁴ Člověk má ale potřebu a také právo obklopovat se krásnými předměty a tedy i krásnou architekturou. Krása, jako soubor hodnot stavby, je nyní v architektuře často nahrazována pojmem kvalita (i když výklad tohoto slova je neméně komplikovaný).

Hmotná kultura a architektura mohou pomoci člověku lépe chápat svět a žítí v něm. Stavby mají odrážet technickou úroveň společnosti, dobové umělecké a architektonické myšlení a neměly by zapomínat na úctu ke krajině. Měly by spojovat umělecké přesvědčení (architektonické), lásku k pokroku (obyvatelnost) a lásku k rodné půdě (ochrana přírody).⁵

Na rozdíl od jiných typů umění je architektura více svázána s potřebami běžného života. Měla by spojovat funkci, převádět ji do tvaru, uvádět jednotlivé

---

³ PLATÓN: *Dialogy o kráse*.

⁴ BAUM, M. *O Janu Kotěrovi a současné architektuře*, s. 21.

⁵ ŽÁK, L. *Obytná krajina*, s. 181.

části do harmonických vztahů, měla by působit jako organický celek a využívat krásného materiálu, čistých povrchů, být postavena na promyšleném konceptu, být praktická. K dosažení těchto cílů je třeba brát ohledy na potřeby ekonomické, společenské, technické, umělecké, prostorové, dispoziční, energeticky úsporné, ekologické atd. Splněním těchto požadavků vzniká kvalitní architektura. Ve 21. století se soustředíme ještě více na stránku konstrukční a materiálovou (říká se, že začala doba designu, kdy se architektura soustředí na povrch budov, nové materiály, tvary a barevnost).

Teorii, jaké parametry by měla splňovat kvalitní architektura a podle jakých kritérií její kvality posuzovat, vznikla v průběhu staletí celá řada.⁶ Všemi uznávanými základní principy architektury však zůstávají stále ty Vitruviovy.⁷ Formuloval je do tří stěžejních bodů, na které by měl být brát ohled kdykoliv, bez ohledu na dobu vzniku stavby. „Bez nich si žádná budova nezaslouží chvály.“⁸ Nelze vyhovět jednomu ze tří požadavků bez ohledu na další dva. Zároveň by tyto principy měly sloužit k posouzení architektury:

- firmitas – pevnost - trvanlivost, statická pevnost a stabilita staveb (ovlivňováno technickými znalostmi doby a místem vzniku stavby);
- utilitas – pohodlí - praktický účel stavby (výsledný vzhled a řešení stavby se musí přizpůsobit);
- venustas – krása, půvab - estetický cíl (odráží názory konkrétní doby vzniku stavby).

Architekturu ovlivňují společenské předpoklady vzniku (filosofické, vědecké, náboženské, teoretické, sociální atd.). Každá budova je výsledkem projektu, který vychází z hospodářské situace země, politické situace, ze způsobu života. Zároveň zahrnuje intelektuální předpoklady společnosti. Nezanedbatelné jsou také materiálové a technické předpoklady – vznik nových technologií, které se

---

⁶ „Architektura tvoří harmonický celek, když dojde k souladu místa, funkce, formy a technického provedení.“ (CHING, F. D. K. *Architecture: Form, Space, and Order*). Otto Wagner nahradil Vitruviovu pevnost, účelnost a půvab – konstrukcí, účelem a poezií a říkal, že co je neúčelné (nepraktické), nemůže být krásné. (ACHLEITNER, F. Možnosti posuzování architektury. In KRATOCHVÍL, P. *O smyslu a interpretaci architektury*, s. 135).

⁷ VITRUVIUS, P. M. *Deset knih o architektuře*. Na s. 22 se dále praví: „Stavitelství se stává z ideového usměrnění (ordinatio – poměry velikostí), z rozvrhu (dispositio – náležité sestavení prvků), z eurytmie (půvabný vzhled), ze symetrie (rozměrové souladnosti jednotlivých článků), z vyrovnanosti (decor – bezchybné vzezření) a z hospodářské rozvahy (distributio – rozložení materiálu).

⁸ PALLADIO, A. *Čtyři knihy o architektuře*, s. 12.

promítají do stavebnictví; ale také užití konstrukcí a materiálové možnosti. Dále architekturu ovlivňují výtvarné a estetické ideály – souhrn uměleckých koncepcí a názorů společnosti.

Dalším výrazným specifickým architekturním je její sepeť s místem, s nímž musí být v souladu, brát ohledy na okolní krajinu, stavby. Architektura je na rozdíl od ostatního umění spjata s konkrétním prostředím, pro něž byla navržena, a je jen těžko přenositelná. Pro jedno místo lze navrhnout různé varianty řešení. Zřídka se stává, že jsou dva návrhy stavby podobné. O tom svědčí například architektonické soutěže, v nichž se na řešení jedné konkrétní stavby sejde někdy i stovky různorodých návrhů.

1.3 ARCHITEKTURA JAKO SOUČÁST UMĚNÍ

Architekt je považován za umělce, stejně jako malíř, sochař, designér, konceptuální umělec, módní návrhář či grafik. Architektura je součástí dějin výtvarného umění a estetiky. Hlavním důvodem zařazení architektury do umění jsou její nesporné estetické vlastnosti, které odrážejí kulturní úroveň doby. Vystihuje směr vývoje společnosti a někdy ho výrazně ovlivňuje.

Zatímco hlavním úkolem volného a užitého umění je dát životu člověka cenu a smysl, pozorovat, komentovat, zdůrazňovat a interpretovat svět, úkoly architektury jsou daleko širší. Vzhledem k sepeť potřeb člověka s architekturou je považována za „zvláštní odrůdu užitkového umění, kterou můžeme nazvat tvorbou prostředí.“⁹ S tímto názorem se v podstatě ztotožňuje také Kenneth Frampton, který architekturu pokládá za řemeslo založené na významotvorném formování lidského prostředí.¹⁰

Zda je architektura uměním¹¹ řešilo a řeší řada architektů, připomeňme například názor Adolfa Loose, že nejmodernější stavební úlohy jsou více záležitostí stavby, než architektury. „Jenom malá část architektury spadá do

---

⁹ HONZÍK, K. *Tvorba životního slohu*, s. 156.

¹⁰ FRAMPTON, K. O kritické situaci architektury na přelomu století. In KRATOCHVÍL, P. *O smyslu a interpretaci architektury*, s. 34.

¹¹ Umění je „zvláštní věc, která je tak neskutečná, a přece tak silně působí, která je vyňata z běžné existence, a přece tak hluboce zasahuje nitro...“ Podle názoru tohoto teologa však umění vzniká pro umění, pro život a pro společnost a nevykazuje se účelovostí (což u architektury není možné). (GUARDINI, R. *O podstatě uměleckého díla*, s. 31.)

umění, totiž náhrobek a monument. Všechno ostatní, co slouží nějakému účelu, by mělo být z oblasti umění vyloučeno.¹² Ostatně podle Petra Pelčáka lze pojmem architektura označovat přibližně jen 5 % všech staveb.¹³ Neznamená to však, že na ostatních 95 % staveb nezáleží. Každá stavba je ale důležitá a každá má své místo i kulturní význam. Úkolem společnosti je vytvářet kvalitní vystavěné prostředí jako celek, ať už se jedná o výjimečné stavby nebo drobné zásahy do prostředí, které nám zpříjemňují a ulehčují život. V tom se můžeme ztotožnit s názorem Bauhausu, že: „všechno bude jednota: Architektura.“¹⁴

Zároveň je ale činnost architekta spojována s technikou, matematikou, statikou, fyzikou a dalšími technickými obory. Stává se například, že v umělecké galerii odmítnou architektonickou výstavu s odůvodněním, že „architektura není umění“.¹⁵ Rozchodem mezi architekturou a ostatními výtvarnými uměními se zabýval např. Karel Honzík,¹⁶ který řešil otázku, zda může být za umění považováno také technické dílo.¹⁷ Nové technologie ovlivňují vzhled budov natolik, že se řeší ještě další otázka – kde je hranice mezi architekturou a designem.¹⁸

Architektura se pohybuje skutečně na hraně mezi uměním a technikou a tato její pozice z ní činí obor, který si přehazují jako horký brambor nejen galeristi, ale také ministerstva (patří jak pod kulturu, tak pod místní rozvoj i životní prostředí). Spory mezi architekty (umělci) a stavebními inženýry rovněž oprávněnými projektovat stavby (techniky) situaci rozhodně nezjednodušují. Vzhledem ke zdánlivé složitosti architektury a jejímu sepjetí s různými technickými obory, estetikou či sociologií, historií, psychologií, environmentálním vzděláváním atd. je velmi složité najít pro architekturu místo také ve vzdělávacím systému.

Vzhledem k tomu, že kvalitní architektura vykazuje známky současného estetického myšlení, cítění, podněcuje nás ke vnímání, formuje hodnotová kritéria společnosti a vkus, lze ji považovat za umění.

---

¹² FRAMPTON, K. *Moderní architektura.*, s. 109.

¹³ PELČÁK, P. *Několik poznámek k současné architektuře*, s. 20.

¹⁴ FRAMPTON, K. *Moderní architektura*, s. 146.

¹⁵ Dle sdělení Josefa Vomáčky, teoretika umění a architektury, který žádal o instalaci architektonické výstavy v galerii v západních Čechách na jaře roku 2010.

¹⁶ HONZÍK, K. *Tvorba životního slohu*, s. 40.

¹⁷ HONZÍK, K. *Tvorba životního slohu*, s. 139. Architekturu jako technickým dílem se zabývá např. i architekt Mirko Baum.

¹⁸ Taková diskuse vznikla při bouři okolo soutěže na novou budovu Národní knihovny ČR od Jana Kaplického – viz např. Otevřený dopis autorovi stavby od architekta Václava Králíčka nazvaný Design versus architektura z června 2007.

2. ARCHITEKTURA V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

2.1 ÚROVEŇ VYSTAVĚNÉHO PROSTŘEDÍ VYPOVÍDÁ O ÚROVNI CELÉ SPOLEČNOSTI

Každý člověk je s architekturou velmi úzce spjat. Setkává se s ní v každodenním životě. Obklopuje nás, využíváme ji pro bydlení, vzdělávání, služby, odpočinek.

Jsou to právě stavby a veřejný prostor, s čímž se setkáváme při příletu do cizí země a podle nichž posuzujeme životní styl a úroveň národa. Architektura je nejvyšším a nejviditelnějším výrazem obce, za níž by měli nést občané odpovědnost.¹⁹ Přesto se zájem o architekturu setkává s jistou nedůvěrou. Pochybuje se o její závažnosti.

Přestože si to málokdo uvědomuje, lidé dnes tráví v budovách dle průzkumů až 90 % času.²⁰ V poměru s tím, jak velmi nás okolní prostředí ovlivňuje, věnujeme jeho tvorbě relativně malý zájem. Naprostá většina lidí, bez ohledu na vzdělání, nevhlíží ke střechám domů. Nezajímají se o vznik staveb, nezamýšlí se nad dispozicemi, funkčností, materiály, umístěním v ulici, městě, krajině, šetrnou výstavbou.

Pochopení architektury je prostředkem k pochopení vztahů v krajině a v celém prostředí. Architektura souvisí s ochranou kulturních památek, ochranou životního prostředí, výtvarným uměním, ekonomikou, psychologíí i sociologií. Uznání této skutečnosti vede k pochopení kvalit staveb a k účtě k prostředí, což může pozitivně ovlivnit také účelné a šetrné nakládání s energií, veřejnými i soukromými finančními prostředky a rozhodování o zastavování venkova, suburbii²¹ i měst. Současné málo koordinované zastavování je způsobeno přehlížením významu místa i architektury.

---

¹⁹ Na odpovědnost za „polis“ upozorňovat již Platón ve své Ústavě.

²⁰ Sdělení bývalého prezidenta Evropského fóra politik architektury (EFAP) Roba Doctora na konferenci EFAP v dubnu 2009 v Praze.

²¹ Suburbium - území mezi městem a venkovem, předměstí, prostor vedle města, mimo jeho jádro. Někdy je za něj považováno také izolované území sídlišť a satelitní zástavba. Více informací o suburbanizaci např. na <http://www.suburbanizace.cz/>

2. 1. 1 CHYBÍ OSVĚTA

„Nebudeme nikdy dost často opakovat, že dokud dějiny architektury nepřekonají filologické a archeologické úžiny, nejen nenabude historická architektura svého pravého historického smyslu, tj. aktuálnosti, a nevyvolá skutečný zájem a živou odezvu, ale veřejnost se bude nadále domnívat, že architekturu najdeme jen v monumentech, že existuje jen tam, kde se staví „pro krásu“, a že je zásadní rozdíl mezi způsobem, jakým se posuzuje historické dílo a dům, v němž žijeme, prostor byzantského kostela a prostor pokoje nebo bytu, v němž právě čteme,“ řekl v polovině minulého století Bruno Zevi.²² Od té doby se toho v posuzování architektury příliš nezměnilo.

Všichni se nicméně i tak shodují, že architektura je atraktivní součástí kultury. Člověk vnímá prostředí okolo sebe a je jeho důležitým vodítkem k vytváření prostor, které budou splňovat jeho potřeby a očekávání. V dnešní době by mělo být samozřejmostí, že má jedinec zájem ovlivňovat prostředí, v němž žije a s ním i architekturu.

Zevi, stejně jako desítky dalších, si byl vědom, že stále hledáme vhodné prostředky k propagaci dobré architektury, že nemůžeme zakázat špatné stavby, přestože následky jejich realizace jsou trvalejší a vážnější než u jiného typu umění.

Je zřejmé, že existují objektivní obtíže architektů, kunsthistoriků a dalších odborníků propagovat architekturu a vzbuzovat zájem médií i veřejnosti o toto téma. Architektům samotným pak obvykle chybí potřebné vzdělání dovolující se zapojit do veřejné polemiky tak, aby jejich argumenty působily dostatečně přesvědčivě a pochopitelně. Je pravda, že v naší zemi stejně jako v germánských zemích spíše přetrvává představa, že za nepochopení věcí (staveb) je zodpovědný občan. Anglosaská tradice jde přesně opačným směrem a odpovědnost přenáší na autora díla. S nepochopením prezentace české architektury se setkáváme nejen mezi laickou veřejností, ale i mezi odborníky.²³

---

²² ZEVI, Bruno. *Jak se dívat na architekturu*, s. 8.

²³ Architektka Irena Fialová na stejný problém narazila v porotě mezinárodní soutěžní přehlídky Mies van der Rohe Award 2009, kdy se porotci shodli, že kvality českých projektů nebyly ze zasláných portfolií a panelů srozumitelné a zjevné. Autoři děl považovali za samozřejmé, že porotci jejich práce okamžitě pochopí a nepokusili se je prezentací vysvětlovat.

Uznání existence veřejného prostoru a snaha o jeho řešení by mohla být základem pro zlepšení jeho urbánní i architektonické kvality. Občané mají právo se ptát po návrzích každé veřejné stavby, zda je skutečně účelná, efektivní, nepředražená a zda vznikne ku prospěchu občanů i ke zlepšení jimi užívaného prostředí. Asi se nepodaří vzdělat veřejnost natolik, aby byla schopna bez zaváhání posoudit kvalitu architektury (byť by to bylo jistě pro společnost přínosné). Jsou dokonce tací, kteří nevěří, že se dá architektura učit (a naučit). Např. architekt Martin Rajniš k tomu řekl: „Největším škůdcem Česka není atomová elektrárna, povrchové doly nebo automobily – je to podle mě přibližně český národ, který většinou staví podřadné domy na úrovni Balkánu nebo Moldávie. Tady jsme přetrhali něco, co se strašně špatně hojí. Kdo má sílu, měl by tomu hojení pomáhat. Nevěřím na levicové teorie, které mluví o úžasném účinku výchovy. Architektura se nedá učit.“²⁴

Domnívám se ale, že se můžeme pokusit přesvědčit veřejnost, aby přemýšlela o prostředí, v němž žije, a měla zájem na jeho pozitivním rozvoji.

Architektura je nevyhnutelně závislá na širších politických a ekonomických souvislostech. Státní správa v České republice se však podpoře a propagaci architektury nevěnuje (kromě pár přehlídek realizovaných staveb typu Nový domov, pořádané Ministerstvem pro místní rozvoj ČR, či Ceny za architekturu předávané od roku 2009 Ministerstvem kultury ČR). Do škol se architektura dostává pouze z vlastní iniciativy pedagogů a to opravdu zřídka. Pro média je architektura stále nepochopitelnou odbornou záležitostí, která je těžko dešifrovatelná. Zajímají je jen fotky oceňovaných staveb, které ale obvykle nekomentují. Jazyku architektů redaktoři a novináři nerozumí, takže ho nejsou schopni přeložit svým čtenářům. Architektura na ně nepůsobí dostatečně „akčně“²⁵. A i kdyby se architektura postupně začala jevit jako důležité téma, které má celospolečenský přesah a ovlivňuje naše životy na generace dopředu, neznamená to, že se o ně média budou zajímat, stejně jako veřejnost i státní správa.

Obecný nedostatek úrovně architektury je pravděpodobně zaviněn především celospolečenským zmatkem. Pravda je, že se stále objevují změny názorů

---

²⁴ NACHTMANNOVÁ, I. Martin Rajniš: vrchol je v nedohlednu, ale máš za úkol se na něj sápat. *ASB*, č. 11-12, rok 2009, s. 51.

²⁵ Dle sdělení novinářů z deníků.

ovlivněné rychlým společenským vývojem a neschopností vybírat z množství informací ty podstatné, tudíž i nastavit hranice vkusu a ovlivnit architektonické myšlení. Společným přístupem státu, institucí, školství i médií by se ale mohlo podařit dostat architekturu do povědomí běžných občanů, ti budou téma považovat za závažné, budou o něm přemýšlet a budou mít zájem na vzniku kvalitních staveb.

2. 1. 2 CHYBÍ DISKUSE A KOMUNIKACE S VEŘEJNOSTÍ

Co u nás chybí, jsou veřejné debaty věnované výstavbě vznikající v našem bezprostředním okolí, což je v zahraničí poměrně běžné. Lidé mají pocit, že se jich veřejný prostor a okolní výstavba netýká, řeší téměř výhradně své soukromé investice. Kritika architektury v podstatě chybí, diskuse se nevyskytuje na veřejnosti vůbec, mezi odborníky málo. Veřejnost bohužel mnohdy architekta vnímá jako arogantní osobu, která si chce vystavit sama sobě pomník.

Podpora a propagace kvalitní architektury je v České republice zatím v rukou spolků a sdružení. Za zmínku jistě stojí Cena Petra Parléře, která se snaží dostat kvalitní architekturu do malých obcí, akce Městské zásahy (vedená architektem Adamem Gebrianem), při níž se organizátorům podařilo představit architekta jako osobu, která může přinést návrhy užitečné běžnému občanovi – kvalitní řešení problémového místa ve městě. Součástí výstavy takových řešení byly také veřejné diskuse.

Obr. 1, 2 Skutečnou diskusi veřejnosti, médií i politiků o architektuře vyvolala v poslední době pouze kauza soutěžního návrhu nové budovy Národní knihovny ČR od Jana Kaplického (2007).

Přiblížit architekturu veřejnosti se formou přehlídek realizovaných staveb snaží jen pár organizací či spolků. Zoufale však chybí veřejná diskuse nad výstavbou, z níž by bylo možné formovat závěry a hodnoty současné architektury. Diskusní setkání a přednášky pořádají také některé galerie (např. Galerie Jaroslava Fragnera, Dům umění města Brna, Galerie architektury v Ostravě), či sdružení KRUH. Jedná se ale zpravidla o akce určené pro odbornou veřejnost, běžní občané nejsou zvyklí je navštěvovat.

2. 1. 3 ROLE ARCHITEKTA A KLIENTA

Co je úkolem architekta, jaké má kompetence, za co všechno nese odpovědnost při tvorbě životního i duchovního prostředí? Obecně platí, že úkolem architekta je vytvořit budovu nejen s důrazem na její praktické využití, ale také s přihlédnutím na kulturní hodnotu, okolní prostředí, konstrukci, funkci, ekonomii, estetiku (viz kapitola 1.1.1). „Architekt je plánovačem i tvůrcem životního prostředí.“²⁶

Architekt však proto, aby mohl realizovat skutečně kvalitní stavby, potřebuje podporu. Kultivovaného klienta, kterým je nejen sám občan, ale často také stát. Ten by měl automaticky usilovat o dobré životní prostředí (ať už přírodní, či vystavěné). Situace je stejná ve všech zemích, bez rozdílu. Kenneth Frampton popsal situaci takto: „Bez federální, městské, institucionální i soukromé podpory nelze dosáhnout kvalitní úrovně celkové produkce ani tuto úroveň udržet, protože výstavba je veřejným uměním, které vyžaduje velkou angažovanost společnosti, stejně jako vysokou úroveň investic a vhodné stavební kapacity řemeslnické i průmyslové výroby.“²⁷

V neposlední řadě je třeba také řešit estetické vlastnosti stavby: „Stavitel nesmí o nic pečovat více než o to, aby se stavbám proporcionálností jednotlivých částí dostávalo správného konstruktivního provedení. Když se tedy stanoví základna souladných vztahů a když se propočtem určují jednotlivé rozměry, je věcí také duševní bystrosti, postarati se o vyrovnanost stavby ubráním nebo přidáním v jednotlivostech se zřetelem na přirozenou povahu stavebního místa, za způsob

---

²⁶ SYROVÝ, B. *Architektura – svědectví dob*, s. 437.

²⁷ FRAMPTON, K. *Moderní architektura*, s. 383.

používání a na vzhled stavby a zaříditi, aby zmenšení nebo přidání v rozměrech se projevovalo jakožto přeformování zdůvodněné a aby v celkovému zjevu díla nic nechybělo. Vzhled stavby se totiž jeví jinak z bezprostřední vzdálenosti, jinak ve výšce, nesterjně v prostoru uzavřeném a rozdílně na místě otevřeném, při čemž je třeba značné soudnosti, co jest třeba opravdu udělati,²⁸ říká k estetickému vzhledu staveb Vitruvius.

Architektům se někdy přikládá (nebo si sami berou) větší odpovědnost za úkoly spojené se stavebnictvím a řešením vystavěného prostředí, než mohou pojmout. „Dvacáté století je typické tím, že si architekti pečlivě vybírají, které problémy budou řešit a které nikoliv. Architekt také určuje, jak problémy řešit.“²⁹

Zdá se, že v naší společnosti sílí povědomí, že hodnoty uznávané architektky v praxi nekorespondují s hodnotami a potřebami běžných obyvatel. Architekt by měl mít pracovní odpovědnost, dobrý úsudek a přirozenou autoritu. Ta ale pro laika někdy působí arogantně a vyvolává ostych. Názory architektů se někdy míjejí s názory většiny, což může v určitých situacích oslabovat důvěru v profesi. Situace je v některých aspektech srovnatelná s 60. lety, kdy, jak uvádí Kenneth Frampton, se hledal způsob, jak překlenout napětí mezi projektantem a každodenním životem společnosti (míněno tehdy chudší vrstvou společnosti, k níž se profese architekta neobracela).³⁰ Také Adolf Loos již na počátku dvacátého století připomínal sejetí architektury s běžnými potřebami občanů: „Architekt je od toho, aby pochopil hloubku života, aby promyslel potřebu lidí až do nejzazších důsledků...“³¹

Pokud architekt přemýšlí o projektování budovy jako o tvůrčí umělecké činnosti, může se stát, že nerad ustupuje ze svých představ. Bude mu připadat důležité pracovat zejména s ohledem na vlastní nápad a nebude se tolik zabývat předpokládanými reakcemi publika. (I když právě takto vzniklá díla bývají často obdivována.) Lidem, kteří jejich myšlenky nesdílejí, můžou tyto stavby připadat extravagantní. Naproti tomu architekt citlivý k názoru publika na sebe bere mnohem menší riziko, může pohlížet na změny velmi konzervativně a je většinou považován za spolehlivého tvůrce. Cílem architektury není výhradně extravagance, i když se o architektuře často mluví právě v případě, kdy se

---

²⁸ VITRUVIUS. *Deset knih o architektuře*, s. 133.

²⁹ VENTURI, R. *Složitost a protiklad v architektuře*, s. 16.

³⁰ FRAMPTON, K. *Kritické dějiny*, s. 62.

³¹ FRAMPTON, K. *Kritické dějiny*, s. 383.

neotřelost objevuje (Centre Pompidou od Renza Piana a Richarda Rogerse, Guggenheimovo muzeum v Bilbau od Franka O. Gehryho, Technické muzeum ve Wolfsburgu od Zahy Hadid, Obchodní dům Selfridge od Jana Kaplického atd.).

S ohledem na mašinérii spojenou se schvalováním staveb čeští tvůrci někdy rezignují na originalitu a dají přednost tlaku investorů i tlaku úřadů, které mají realizaci schválit. Cestou je soulad estetických kvalit, místa i požadavků uživatele.

V případě, že se uvažuje o vzniku nové stavby či rekonstrukci stávající, vytváří zadání investor této stavby. Ten ví, jakou funkci bude stavba plnit, kolik na ni má finančních prostředků, jaké provozy musí pojmout, v jakém časovém horizontu musí být postavena atd. Architekt přijímá zadání investora, které materializuje. Zkušenosti však ukazují, že je investor jen velmi málo kdy schopen přijít s konkrétnější představou daného objektu a zadání pro projektanta vytvořit. Role architektka je tedy v tomto případě nezastupitelná již v prvotní fázi – tzn. při tvorbě zadání. Architekt zákazníkovi nepředkládá ideální budovu, ale snaží se ho přesvědčit, že v rámci daných omezení a regulací navrhuje tu nejlepší možnou variantu, která je pro dané místo nejvhodnější a přispěje objektivně k jeho kvalitě.

Zavedení informací o vystavěném prostředí do školní výuky by přemýšlení o zadáních a plodnou diskusi o architektuře mezi architektem a klientem výrazně posunulo. Investor, ale i běžný občan (uživatel staveb) by se tak stal architektovi partnerem při hledání nejlepších přístupů k tvorbě životního prostředí, místa užívaného námi všemi.

2. 2 V EVROPĚ SÍLÍ TLAK NA VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI ARCHITEKTURY A KULTURY PROSTŘEDÍ

Skutečnost, že se veřejnost neorientuje v architektonickém a urbanistickém tématu, není patrná jen v České republice. V zahraničí se snaží tento problém systematicky řešit. Neznalost není jen chybou občanů samotných. Po dlouhých diskusích došli odborníci v mnoha evropských zemích k tomu, že je třeba usilovat o cílené zlepšení vzdělanosti³² v této oblasti a navrhují proto:

---

³² PRAŽANOVÁ, M.; CEPÁKOVÁ, L. Politika architektury. *ASB*, č. 2, rok 2008.

Vzdělávání státního sektoru – především v oblasti zadávání veřejných zakázek a hospodaření s veřejnými prostředky je nutné postupovat co nejohleduplněji a nejzodpovědněji k našemu prostředí a vytvářet kvalitní vzory hodnotné architektury. Je tedy nutné vzdělávat ty, kdož o investicích rozhodují.

Vzdělávání architektů – architekti mají mnohdy problémy prezentovat veřejnosti své práce tak, aby byly správně pochopeny. Často mluví nesrozumitelným jazykem, pro běžného občana je jejich argumentace těžko uchopitelná. Nutné je tedy také naučit architekty komunikovat s veřejností.

Vzdělávání občanů – zavedení povědomí o architektuře do vzdělávacího systému od nejvyššího věku po univerzity třetího věku. Zároveň je třeba architekturu a urbanismus medializovat a popularizovat.

Vzdělávání v těchto třech oblastech je úzce provázané a funguje jako spojité nádoby. Společným přístupem státu, institucí, škol i médií by se mohlo podařit dostat architekturu do povědomí běžných občanů, ti budou téma považovat za závažné, budou o něm přemýšlet a budou mít zájem o vznik kvalitních staveb.

Odborníci u nás i v zahraničí si uvědomují nutnost koncepčního přístupu k prostoru a krajině, nezbytnost hledání kvalitních a energeticky úsporných řešení, naléhavost realizace takových řešení, která by zpříjemňovala a zkvalitňovala život všech lidí. V zahraničí jsou zakládána centra architektury, která se věnují osvětě v tomto oboru, výuka o architektuře se dostává do škol. Velká část evropských států a jejich vlád přijala tzv. Politiku architektury (v ČR nebyl zatím dokument zpracovaný Českou komorou architektů schválen).³³ Podepsáno bylo loni např. také Memorandum o vzdělávání a architektuře (mezi MŠMT ČR a ČKA).³⁴ V rámci Evropského fóra politik architektury (EFAP)³⁵ a dalších platform se realizují programy pro státní sektor usilující o efektivní zadávání veřejných zakázek a hospodaření s veřejnými prostředky. Zároveň jsou sestavovány vzdělávací programy pro širokou veřejnost a školy.

Vzdělávání ve specializovaných centrech architektury je postaveno na zaškolování pedagogů tak, aby byli schopni o architektuře učit, dále vzdělávání žáků, a zároveň se velmi úzce spolupracuje s architektonickými studii a

---

³³ Aktuální návrh dokumentu Politika architektury ČR
http://www.cka.cc/oficialni_informace/pol_arch/aktualni_PA

³⁴ http://www.cka.cc/oficialni_informace/pol_arch/zavery_konference_EFAP

³⁵ <http://www.efap-fepa.eu/>

architekty, kteří mají o zasvěcování mládeže do problematiky vystavěného prostředí zájem.

2. 2. 1 PŘÍKLAD VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ VE FRANCII

Ve Francii vznikl roku 1977 zákon, který oficiálně označil architekturu za významný projev kultury a prohlásil ji za veřejný zájem. Francouzi zjistili, že povědomí o vystavěném prostředí je mezi laickou veřejností nízké a chtěli tímto krokem docílit zlepšení situace. Od té doby různé instituce a organizace rozvíjejí činnost podporovanou státem, jejímž cílem je posílit vnímavost k architektuře, například právě prohloubením výuky architektury ve školách.

Od sedmdesátých let se podařilo na poli vzdělávání o architektuře založit speciální pedagogická pracoviště (ateliéry), které jsou založeny s podporou Rad pro architekturu, urbanismus a životní prostředí. Informace a zkušenosti se dále šíří přes Síť center architektury. Francouzi si uvědomují, že vzhledem k šíři vzdělání na základních školách v dnešní době a vzhledem k poněkud vyšší náročnosti výuky architektury situaci pomůže, když budou moci školy využívat doprovodné programy a projekty pořádané specializovanými centry zaměřenými na osvětu v oblasti architektury. Základním úkolem takových center je sehnat vhodné školitele/učitele, kteří by šířili architektonickou a urbanistickou kulturu. Stejně důležité, jako vzdělávání pedagogů ve výuce architektury, je také vzdělávání architektů v pedagogice a v komunikaci s veřejností.

Obr. 3 Projekty (i mezinárodní) zaměřené na vzdělávání v oblasti architektury pro žáky základních škol jsou běžné např. ve Francii, kde zajišťují výuku Centra architektury (La Maison d'Architecture).

Jednou z nejúspěšnějších akcí Centra architektura ve Francii byl projekt „Šířit architekturu: od experimentu k všeobecné větší vnímavosti v architektuře“.³⁶ Kromě toho centrum uspořádalo školení pro pedagogy, které bylo zahrnuto do rámce základního i celoživotního vzdělávání učitelů. Definovaly se metody výuky architektury a urbanismu:

- smyslové vnímání architektury;
- konstrukční vlastnosti;
- historický vývoj architektury;
- všeobecné pochopení města a architektury umožňující společné soužití;
- objevení umělecké a kulturní informovanosti;
- přemýšlení o občanské a celosvětové problematice udržitelného rozvoje.

Všechny tyto přístupy počítají s mezioborovou výukou. Více než memorování faktů a dat o architektuře se podporuje tvůrčí proces a osobní pohled žáků na tvorbu a přístup k navrhování.

Obr. 4 - 7 Výuka architektury ve Francii je organizována jak pro žáky mateřských škol, tak všech tříd základních i středních škol. Zdroj: archiv M. Sicard – La Maison d'Architecture.

³⁶ www.ma-lereseau.org

Na vysoké škole v Grenoblu se více než 10 let vyučuje díky tlaku ministerstva školství obor „Zprostředkování architektury“. Každý student tohoto oboru musí být schopen připravit vlastní definice základních architektonických pojmů formou herních aktivit určených pro žáky základních a středních škol. Úkolem oboru je naučit budoucí architektky lépe komunikovat s veřejností.

V roce 2008 byly všechny dosavadní aktivity centra shrnuty v textu O zájmu šířit architektonickou a urbanistickou kulturu: „Snažíme se o zvýšení vnímavosti k architektuře na školách a vytvoření základu pro všeobecnou informovanost založenou na poznání města a architektury z pohledu společného soužití. Usilujeme o rozvoj uměleckého a kulturního vnímání a o zamyšlení nad výzvami trvale udržitelného rozvoje z hlediska občanů. Architektura je výsostně sociální umění, a přesto se ji děti paradoxně téměř neučí. Hodnoty spojené s šířením architektonické a urbanistické kultury se při tom podílejí na utváření osobnostních a občanských kvalit. Pochopíme-li sociální a politickou funkci města „pro lepší společné soužití“, objevíme-li město na základě jeho architektonické kvality i jeho komplexního životního prostředí, pak lépe pochopíme jeho potenciál. Právě tyto prvky zasvěcování do architektury mohou mladé lidi zásadně povzbudit k tomu, aby se sami začali považovat za spolutvůrce městského prostředí.“³⁷

V roce 2010 zpracovalo ministerstvo školství osnovy,³⁸ v nichž zahrnuje architekturu do výuky na základních, středních a vysokých školách. Na těchto školách jsou dějiny umění součástí povinných učebních plánů. Architekti budou školit učitele, kteří zatím probírají architekturu spíše z hlediska historické chronologie a příbuznosti forem nebo prostorových kompozic v jednotlivých dějinných obdobích. Nový přístup by měl být zařazený do širšího kulturního kontextu a měl by zachovávat mezioborový a společenský rozměr architektury.³⁹

2. 2. 2 SCHVÁLENÝ MODEL ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ VE FINSKU

Již v roce 1998 schválila finská vláda a Národní rada pro architekturu program podporující vzdělávání na základních školách (v rámci Politiky architektury

---

³⁷ SICARD, M. Šířit architekturu. *Era* 21, č. 4, rok 2009, s. 53-55.

³⁸ <http://www.education.gouv.fr>

³⁹ Organisation de l'enseignement de l'histoire des arts, Encart - Bulletin officiel n° 32 du 28 août 2008.

Finska). Ministerstvo školství se v něm zavázalo posílit postavení architektury ve finském umění a kultuře.

Finové předpokládají, že zvýšením veřejného povědomí o architektuře je možné zlepšit účast veřejnosti v rozhodování týkající se životního prostředí a jednání o těchto otázkách, protože vědomosti o architektuře jsou podle jejich názoru jedním z aspektů občanských dovedností.

Vyučování architektury na nižších a vyšších středních školách považovali do roku 1998 za nedostatečné (nedostatek pomůcek a učebních materiálů). Do té doby existující zákon o základním vzdělávání v oblasti umění poskytoval rámec, na jehož základě bylo možné vytvořit kursy pro vyučování architektury na různých stupních vzdělávání. „National Board of Education (Národní úřad pro vzdělávání) posiluje postavení vzdělávání v oblasti architektury tím, že vytváří východiska pro učební osnovy. Navíc se potřeby architektonického vzdělávání budou brát v úvahu při provádění programu zapojení škol do širšího kulturního prostředí.“⁴⁰

2. 2. 3 VZDĚLÁVÁNÍ V IRSKU

Účební plán (Primary Curriculum Support Programme) rozvíjel v posledních letech výchovu na poli vystavěného prostředí jako součásti odborného rozvoje v rámci vzdělávání (Social Environmental and Scientific Education). Na úrovni středních škol jsou stejně jako v České republice určité aspekty architektury zahrnuty do učebních témat stavebnictví, umění, sociální a vědecké problematiky, zeměpisu a dějepisu. Základní školy (Primary Curriculum Support Programme) se zaměřily zejména na využití vystavěného prostředí jako místa pro výuku. Tento přístup je uznáván za jednu z hlavních metodik pro rozvoj povědomí a porozumění pro architekturu. Zvyšovány jsou proto nároky na potřebné dovednosti učitelů základních škol.

Pro zintenzivnění výuky architektury na základních školách se ministerstvo školství rozhodlo mimo jiné:

1. Podporovat využití místního prostředí jako místa k výuce, vyhovující specifickým podmínkám jednotlivých škol.

---

⁴⁰ Výtah z dokumentu Vládní program politiky architektury Finska ze 17. prosince 1998, přeloženého MMR.

2. Identifikovat společně s profesními sítěmi učitelů podpůrné služby a další organizace, jako snadno dostupné zdroje výuky, které podporují výuku a studium vystavěného prostředí v rámci školních programů. Jejich seznam umístit na web.
3. Usnadňovat ve spolupráci s příslušnými organizacemi udělování ročních cen za úkoly vypracované k tématu architektura v různých věkových kategoriích a k různým tematickým okruhům na základních školách a školách vyššího stupně.
4. Ve spolupráci s příslušnými organizacemi zavést na pedagogických fakultách vzdělávání učitelů v programu zabývajícím se architekturou tvorbou (Architect in Residence Scheme).⁴¹

2. 2. 4 V NĚMECKU A RAKOUSKU SE SNAŽÍ VZBUDIT ZÁJEM O PROSTŘEDÍ

V případě osnov německých gymnázií je v dílčích charakteristikách zjevná snaha vzbudit zájem o krásu a rozmanitost životního prostředí, venkova a měst. Role veřejnosti je chápána jako klíčová pro udržení vzhledu jejich historicky cenných měst a vesnic. Výklad metodiky doprovázený pozitivními příklady hledá souvislosti také právní a sociologické.⁴²

V Bavorsku se zabývají takovými souvislostmi, jakými jsou posílení vesnických oblastí z hospodářského, kulturního a ekologického hlediska.⁴³ Rakušané chápou zdraví a funkčnost jejich měst jako základní předpoklad pro vývoj Evropy.⁴⁴

---

⁴¹ Výtah ze Státní politiky architektury Irska 2009-2015, který nechalo přeložit MMR; více viz též www.educationireland.ie; www.artscouncil.ie

⁴² Metodika je nazvána *Alte Stadte – Alte Dorfer*. Bayerisch Staatsministerium des Innern – Oberste Baubehörde, 1991.

⁴³ Jirovský, M. *Jak vnímat estetiku měst, vesnic a krajiny*, s. 8.

⁴⁴ O zapojení estetického vnímání veřejnosti v různých stupních obtížnosti se pokusila třeba publikace *Wege zur Gestaltung* (Cesty k utváření), kterou vydala Stavební správa Dolního Rakouska.

3. VÝCHOVA ARCHITEKTUROU

3.1 VÝCHOVA UMĚNÍM, TEDY I ARCHITEKTUROU

Ve výtvarné kultuře se setkávají všechny výtvarné projevy vytvořené člověkem. Promítá se do ní také, „jak a čím člověk žije – mezilidské vztahy, příroda, životní prostředí a výrobky, lidská sídla.“⁴⁵ Architektura je bez pochyby součástí hmotné kultury a je součástí umění, které přináší nové podněty do života a stejně jako ostatní kategorie výtvarného umění vyjadřuje úroveň života společnosti - je důležitou součástí sociálního prostředí a životního prostředí. Měla by se proto stát plnohodnotnou součástí výchovy uměním a měla by být systematicky zařazena do výchovných systémů.

V případě architektury, jejíž podstata je těsně svázána s potřebami života, je zřetelná její společenská funkce. Architektura, jako specifický druh umění, musí splňovat více kritérií – kromě estetických také dispoziční, funkční, konstrukční, technické a v neposlední řadě provozní. Za společenskou roli umění lze také považovat kultivaci myšlení a nazírání na svět: „Umění pomáhá vychovávat vrstvu citlivých lidí, kteří ho přijímají, živě a poučeně na ně reagují, vyhledávají a chrání. Trvalý vztah ke kulturnímu bohatství vytváří kulturní prostředí společnosti. Kontakty s uměním pomáhají budovat společenství, v němž mohou tito jedinci významně ovlivňovat životy nás všech.“⁴⁶

Stejně jako jakýkoliv jiný druh umění se projevuje hlavně svým estetickým účinkem. Architektura formuje prostředí a jejích všudypřítomných uměleckých vlastností lze využít k estetickému obohacení a výchově člověka. Všechny druhy umění (architektura, volné umění nebo užité umění) jsou závislé na prostředí, v němž se nacházejí, v případě architektury se jedná o širší souvislosti – vazby na okolní stavby, ulice, čtvrti, město, krajinu. Vychází z vnímání měřítka a prostoru (vztahu člověka a stavby, výšky stavby, její dispozice, rozmístění zeleně, městského mobiliáře, dlažby, osvětlení, napojení na komunikace atd.).

Vliv architektury je velmi důležitý nejen pro estetické vnímání skutečnosti, ale také pro vytváření hodnotových a společenských kritérií člověka. Výtvarné dílo a

---

⁴⁵ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 28.

⁴⁶ Tamtéž, s. 32.

architekturu musíme vnímat našimi smysly, dále jej prožívat a poté hodnotit: „Moderní pojetí vnímání již neznamena pouhou registraci, souhrn smysly odrážených a intelektem pořádaných jednotlivostí, nýbrž vizuální pochopení a duchovní osvojení toho, co je vnímáno, což je duševní pochod, který tělo a ducha sjednocuje.“⁴⁷

Od narození má okolní prostředí vliv na vývoj dítěte. A to jak na jeho organismus, tak i na duševní vývoj.⁴⁸ Žáci základních škol podvědomě registrují prostředí, v němž žijí – historické památky, bydlení, cestu do školy, řešení interiérů. Jak vyplývá z průzkumu (viz kapitola 5. 2), nepovažují ale za nutné zařazovat architekturu do svého hodnocení světa a nemají výraznou potřebu prostředí ovlivňovat. Výuka architektury by náhled na její význam mohla zlepšit. „Smyslem výchovy architekturou je naučit člověka správně rozumově a esteticky hodnotit hmotnou kulturu. Konečným výsledkem však musí být kultivace schopností člověka ke skutečnému procítění estetické složky urbanistického prostoru a jeho jednotlivých částí. Tento cíl povyšuje člověka z pouhého vlastnění určitého objektu do prohloubení prožití v kategorii bytí.“⁴⁹

Vlastní názory a libost či nelibost mohou mít původ ve zděděné zkušenosti či přebírání názorů jiných. Výchova nespočívá ve vnucování nebo přivlastňování soudů ostatních lidí, ale měla by vést především k utváření soudů vlastních. Když si žáci osvojují širokou škálu projevů výtvarného umění a estetické vlastnosti životního prostředí, seznamují se tak s univerzální formou mezilidské komunikace, prohlubují své schopnosti vnímat společenské, přírodní a estetické hodnoty. Promyšleným a systematickým studiem výtvarných děl a výchovou k umění se zároveň posiluje i schopnost uměleckých děl včetně architektury působit na žáky svými hodnotami. Prohlubováním vztahu k umění a estetickému cítění se vytváří předpoklady k pozitivnímu vztahu ke kultuře jako celku, úcta ke všemu, co člověk vytvořil v oblasti duchovní i hmotné kultury. Estetické vnímání, hodnocení a vytváření si názorů obohacuje mladého člověka a podporuje vytváření morálního vztahu k okolnímu světu a jeho jevům. Žák je vychováván k ochraně kulturních hodnot a motivován, aby se sám pokusil stát se tvůrcem těchto hodnot. (Více o estetických účincích architektury viz kapitola 4.3).

---

⁴⁷ DAVID, J. In BABYRÁDOVÁ, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*, s. 37.

⁴⁸ PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, s. 7.

⁴⁹ CHODURA, R. *O architektuře a výchově*, s. 12; HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*.

Obecně je za esteticky účinnější považována historická architektura, zatímco stavby vznikající od počátku 20. století méně. V té době se funkčnost a účelnost upřednostňovala. V 50. letech minulého století začínají vznikat stavby a stavební celky schematické, které estetické zážitky nejen neobohacovaly, ale utlumovaly.⁵⁰

Výchova architekturou neznamena předávání faktografických údajů o jednotlivých stavbách a jejich architektonických detailech. Je především komplexním přemýšlením o plánování krajiny, měst, vývoji venkovských sídel, vzniku ulic, náměstí, domů, objektů, řešení objemů staveb, barevnosti, technologiích, funkcích a změnách v prostředí, které nás obklopuje. Jedním z hlavních výchovných cílů je probouzení zájmu o téma architektury, zájmu o svět, vztahy, o výtvarné i celistvé uchopení problému.

Výchova architekturou by se měla zabývat především:

- Rozborem urbanistického prostředí – prostoru, jehož je stavba součástí;
- Rozborem architektury – způsobu vnímání konkrétní stavby, jejího vnitřního prostoru;
- Rozborem objemů – zkoumáním obalu prostoru tvořeného zdmi a dalšími konstrukcemi;
- Rozborem dekorativních prostředků – tvarosloví, detaily a případně užití dalších typů umění na stavbě;
- Rozborem měřítka – rozměrových vztahů vzhledem k člověku a vzhledem k okolnímu prostředí.⁵¹

Dozvědět se více o místě, kde žijeme, jako o fungujícím organismu, o plánech do budoucnosti i o minulosti, je nezbytné k uvědomění si skutečnosti, že člověk je neodmyslitelně spjat s konkrétním prostředím. Jsme jeho nedílnou součástí a vzájemně se, ať už si to uvědomujeme či nikoliv, ovlivňujeme.

Výchovné působení je o to účinnější, čím více sledujeme vztahové vazby k věcem, k přírodě, k architektuře budov i interiérů, a čím komplexněji je doplníme obecně výchovnými principy. Na jedné straně stojí psychický svět jako vnitřní prostředí mladého člověka, na druhé straně sociální, věcné a přírodní prostředí.

Chce-li mít člověk z umění, a tedy i z architektury skutečný požitek, měl by být vzdělán. Nutné je pochopit jednotlivé složky díla, poznat jeho vnitřní zákonitosti,

---

⁵⁰ Více např. CHODURA, R. *O architektuře a výchově*.

⁵¹ Obdobné členění použil Bruno Zevi, *Jak se dívat na architekturu*, s. 43 (týkalo se však kritiky památek).

odhalit příčiny vzniku. „Z neinformovanosti a z neznalosti ani té elementární umělecké problematiky pramení lhostejnost k uměleckým dílům. Lidé chodí denně kolem pomníků a soch, ale jsou-li na ně dotázáni, sotva si vzpomenou, co představují.“⁵² S architekturou je to stejné.

Lidské schopnosti potřebují stále rozvíjet. Výchova, vzdělávání a kultura sama by nám měla sdělovat a pomáhat rozeznat, co má skutečnou hodnotu.

„Musíme se sami dát na cestu, musíme se v prostoru sami pohybovat, stát se částí a měřítkem architektonického organismu, musíme sami být součástí tohoto prostoru. Všechno ostatní je užitečné z hlediska didaktiky, nutné z hlediska praxe, plodné z hlediska rozumu. Je to však pouhá příprava na onen okamžik, kdy budeme sami, tělem i duchem a především jako lidé, prožívat prostory a plně je chápat. A to bude právě okamžik architektury.“⁵³

3. 2 ARCHITEKTURA JAKO SOUČÁST VÝTVARNÉ VÝCHOVY V MINULOSTI

Úkolem výtvarné výchovy je naučit žáky chápat výtvarnou kulturu v nejširším slova smyslu jako nedílnou součást svého duchovního života a bohatství společnosti. Jedná se jak o kultivaci schopnosti žáků okolní svět vnímat, tak v něm objevovat estetické hodnoty, které je třeba chránit a podporovat.

Zaměří-li se žáci na osvojování oblasti architektury a výtvarného umění, získávají informace o celé hmotné kultuře, jejích výtvarně estetických aspektech, jak v oblasti přírodního tak umělého životního prostředí člověka. Spojují smyslové poznatky s rozumovými vědomostmi, citovými prožitky a dosavadními znalostmi. Výtvarná výchova spojuje vědomosti z různých oblastí poznání, získávané také v ostatních předmětech, v životě a okolním prostředí. Očekává se, že žáci získají praktické poznatky o výtvarných technikách, dozvědí se o historickém vývoji umění. Zároveň ale musí sledovat projevy, které jsou nositeli estetických hodnot, vnímat hodnoty prostředí vytvořeného lidmi. Měli by být schopni tyto poznatky využít ve svém životě a budovat si vztah k prostředí, které už jsou schopni

---

⁵² UŽDIL, J., ZHOŘ, I. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*, s. 123.

⁵³ HONZÍK, K. *Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*, s. 41.

posuzovat, orientovat se samostatně v okolním světě, jehož rozvoj budou ovlivňovat svým jednáním a rozhodováním.

Důležitost umělecké výchovy (a estetické výchovy)⁵⁴ si společnost uvědomuje po staletí, ale její zapojování do vzdělávacích systémů je problematické. Hodin výtvarné výchovy na základních školách ubývá. Pro většinu laické veřejnosti je navíc velmi složité začít chápat výtvarnou výchovu jako „platformu pro kulturní a společenskou výchovu“⁵⁵. Stále zůstává v roli předmětu výhradně výtvarného a tvůrčího. Přitom již Platon říkal, že: „Estetická výchova je jedinou výchovou, která dává původ tělu a ušlechtilost duchu, a že musíme učinit umění základem výchovy, protože může působit již od dětství.“⁵⁶

Výtvarná výchova dnes funguje jako prostředek k dosažení: tvořivosti, sebeprojevení, experimentování, kultivaci estetické a smyslové senzibility, citů, rozvíjení paměti, fantazie, hodnotících schopností, komunikativních dovedností, prožívání, překračujících rámec umění a daných hodnot.⁵⁷

Právě tvořivost, která je stále více prosazována jako základ výuky výtvarné výchovy, lze s vyučováním architektury přirozeně spojit. Tvůrčí počiny (návrhy staveb, celého území, prostorová tvorba, dokumentace prostředí atd.) mají význam pro rozvoj všech stránek osobnosti. Tvořivost pomáhá člověku zvládat překážky („Obecně se předpokládá, že tvořivý člověk to v životě bude mít jednodušší.“⁵⁸) a je cestou k vytváření kulturních hodnot. Zároveň přináší do výuky zábavu, relaxaci a obnovení duševních sil.

Při vzdělávání v oblasti architektury se více než jinde kromě pedagogických názorů odrážejí také technické poznatky.

Od počátku 20. století začíná být do rozprav o výchově uměním začleňována i architektura. Od dvacátých do třicátých let minulého století je patrný vliv Bauhausu, který svým pojetím stavební hutě propojující všechny odvětví umění, vnášel do vzdělávání architekturu jako součást širšího uměleckého vnímání. Česká

---

⁵⁴ Výtvarná výchova existuje jako samostatný předmět od roku 1774, kdy byla nazývána „kreslení.“ Od roku 1874 existují osnovy tohoto předmětu a ty se výrazně nemění ani v první polovině 20. století, kdy začíná být používán termín místo umělecká výchova – estetická výchova. Termín výtvarná výchova se používá od roku 1960 – viz ŠAMŠULA, P. *Výchova uměním a čas. Výtvarná výchova*, č. 3-4/07, s. 33 – 35.

⁵⁵ POSPÍŠIL, A. Jaroslav Herout – Vitruvius českého školství. *Výtvarná výchova*, č. 4, rok 2010, s. 1-3.

⁵⁶ READ, H. *Výchova uměním*, s. 323.

⁵⁷ viz např. PASTOROVÁ, M. *Výtvarná výchova v RVP*, s. 172-184.

⁵⁸ NĚMEC, J. *S hrou na cestě k tvořivosti*, s. 18.

avantgarda na názory Bauhausu navazuje, ztotožňuje se s tím, že architektura je významnou součástí umění. Třicátá léta přináší začátek chápání výchovy architekturou jako nutné součásti výchovy umělců. Objevuje se také termín „bytová kultura“ (alespoň interiérová architektura se tak dostává do předmětu výtvarné výchovy).⁵⁹ Architektura je však v té době stále předlohou k nábivku psychomotorických dovedností. Na Uměleckoprůmyslové škole vznikaly hojně sádrové odlitky architektonických článků.

„Poválečný vývoj naší výtvarné pedagogiky ve 2. polovině čtyřicátých let nadále opomíjí výchovu architekturou.“⁶⁰ Ta je chápána spíše jako objekt rozvíjení kreslířských dovedností. Teoretici výtvarné výchovy ve druhé polovině 20. století věnovali svou pozornost výhradně malířské a sochařské tvorbě. Architektura byla vyučována v předmětu dějepis, nikoliv však její estetické hledisko, ale historická fakta a typické tvarosloví dané doby.

Koncepce výtvarné výchovy se až do druhé poloviny 20. století opíraly o přizpůsobování schématům výchovy umělců. Obsah předmětu byl členěn do okruhů, které korespondovaly s uměleckými obory. Architektura se tak stala součástí výtvarné výchovy s ohledem na své estetické vlastnosti, stejně jako sochařství, malířství, grafika apod.

Výtvarná výchova by neměla být odvozena z výchovy profesionálních umělců. Příprava profesionálních umělců by měla být zásadně odlišná od obecného vzdělávání širších vrstev obyvatelstva či celé populace. Moderní výtvarná výchova ovlivněná filozofií, psychologií, pedagogikou a sociologií se snaží do svého obsahu pojmout veškeré projevy hmotné kultury, všechny výtvary člověka, vše co jej obklopuje. Tedy i architekturu.

„Při sledování, jak je výchova uměním, výchova k umění a výtvarná výchova ve druhé polovině 20. století zařazena do výchovných systémů, setkáme se v publikacích jen výjimečně s konkrétními příklady výchovy architekturou a jejím vlivu na utváření názorů a hodnot člověka.“⁶¹ Architektura se objevuje jen ve výčtu oborů, ale konkrétní příklady výchovy uměním se vždy zaměřují především na vliv malířství a sochařství, které jsou, zdá se, pro žáky i učitele lépe

---

⁵⁹ O zařazování architektury do vzdělávacího systému např. CHODURA, R. *O architektuře a výchově*, s. 16.

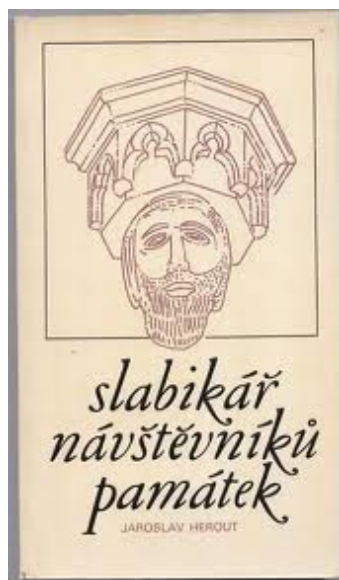
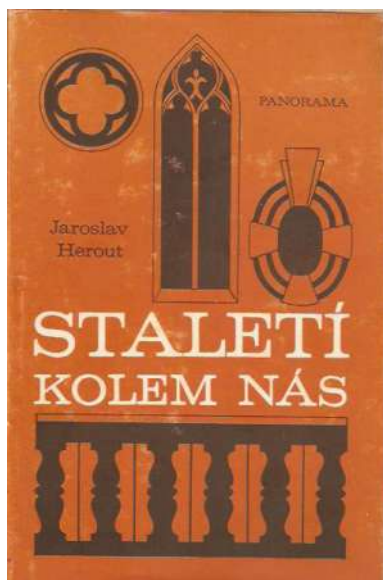
⁶⁰ Tamtéž, s. 17.

⁶¹ Tamtéž, s. 18.

uchopitelné. I zde ale obvykle výklad končí představením vybraných děl bez hlubšího vysvětlení jejich vzniku a významu.

V šedesátých a sedmdesátých letech si důležitost architektury v českém vzdělávacím systému začínají odborníci uvědomovat. Ale jen málo prací se věnuje postoji ke kultuře, do níž je zařazeno i architektonické prostředí. Teoretici si uvědomují, že znalosti v oblasti architektury jsou všeobecně na nízké úrovni. Jelikož údržba kulturních památek a systém památkové péče jsou v té době nedostatečné a podléhají kritice, a z novostaveb se veškerá energie soustředila na výstavbu sídlišť, veřejnost nehledá v architektuře estetické hodnoty.⁶² (Přesto se pomalu začíná dostávat do povědomí pedagogů tvorba prostředí, kulturní dědictví a výchova k ochraně památek. O působení architektury se začínají zajímat psychologové architektury (např. Michal Černoušek). Rovněž vycházejí populárně naučné publikace snažící se přiblížit architekturu veřejnosti. Mezi hlavní popularizátory architektury patřil Jaroslav Herout, který koncipoval knihy jako průvodce jednotlivými architektonickými slohy. Zároveň byl autorem tabulí historických slohů, které se používají ve školách dodnes (viz ilustrace v kap. 7.6).

Obr. 8, 9 Jaroslav Herout se o popularizaci architektury zasloužil především dvěma publikacemi (Staletí kolem nás, 1961; Slabikář návštěvníků památek, 1978), v nichž seznamoval nejen odborníky, ale hlavně širokou veřejnost pomocí srozumitelných kreseb s významnými etapami a stavbami naší historie.

⁶² viz Organizace a systémy památkové péče v některých zemích EU. *Bulletin ČKA*, č. 4, 2007, s. 9-13. Ve stejné době, kdy dochází ke kritice památkové péče, ale probíhají kvalitní stavebně historické průzkumy - např. Dobroslava Líbala.

Na VII. Světovém kongresu INSEA v Praze v roce 1966 se otázka architektury na základních a středních školách velmi intenzivně diskutovala. Účastníci zdůraznili výchovný význam architektury i význam technických principů a trojrozměrných konstrukcí ve výtvarné práci. Výuka by se měla dle názoru odborníků týkat všech složek architektury – techniky, materiálu, funkce a estetiky. Výsledkem tehdejšího kongresu byl požadavek, aby architektura byla zařazena do výtvarné výchovy na základních a středních školách, ale aby se také stala součástí vzdělávání mládeže i dospělých. Aby výuka byla koncipována tak, že využije dobře času (i volných chvil) i nových prostředků (školní kluby).⁶³

Architektura byla považována za oblast tvůrčí práce, ve které se v minulosti vždy integrovaly a soustřeďovaly všechny ostatní obory výtvarného umění, a která tedy hrála vůdčí roli: „Je činností, v níž se uplatňuje silně úvaha, intelektuální přístup k tvůrčímu úkolu, a to jsou aspekty, které zvýšenou měrou vykazují celá velká část moderního umění, ale také moderní věda a současné myšlení vůbec. Stoupající význam architektury jako umění společensky nejvýznamnějšího vyžaduje, aby se tímto oborem škola zabývala daleko intenzivněji než dosud. Okolí, ve kterém člověk od dětství žije a které nazývá svou vlastí, nabízí mnoho architektonických objektů k pozorování a pochopení. Bez smyslově konkrétních poznatků a bez přímého prožitku je účinné vyučování nepředstavitelné. Architektura je nejzpůsobivějším prostředkem pro výchovu a zasvěcení mladých lidí, žijících v době zprůmyslněné a zmechanizované, jako je naše, do umění vůbec.“⁶⁴ Ve stejné době se například v Německu v rámci výtvarné výchovy vyučovala proměna tvaru města, historická stavba v moderním městě nebo formování potřeb pro bydlení.⁶⁵

V osmdesátých letech se dostává architektura do metodických příruček pedagogů. Doporučovalo se věnovat se výuce architektury rozšířeně v 7. třídě, obor byl rozptýlen i do všech ostatních ročníků. V 5. třídě základní školy byla v metodických plánech doporučována v průběhu roku jedna beseda o architektuře a jedna o kultuře bydlení a jedna věnovaná estetickým hodnotám přírodního prostředí.⁶⁶ V 6. třídě pak dvě besedy o lidové a městské architektuře a vytváření

---

⁶³ *Umění a výchova*. Zpráva z XIII. světového kongresu INSEA, s. 38.

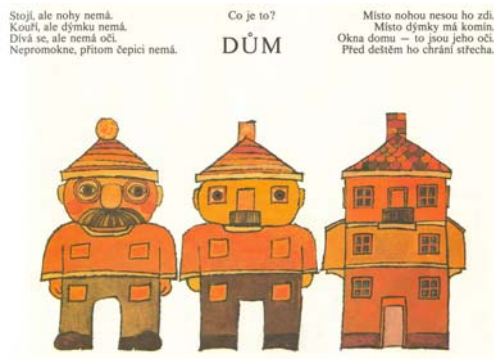
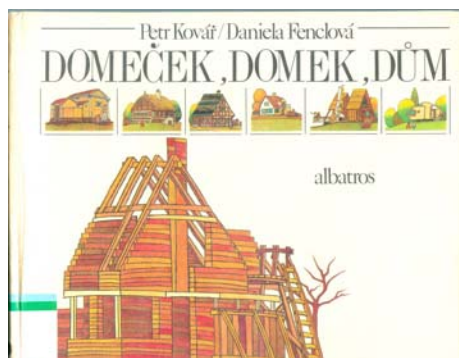
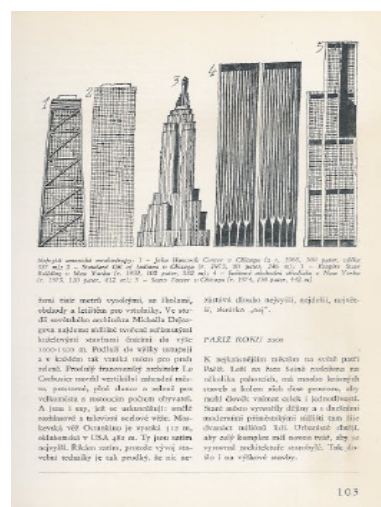
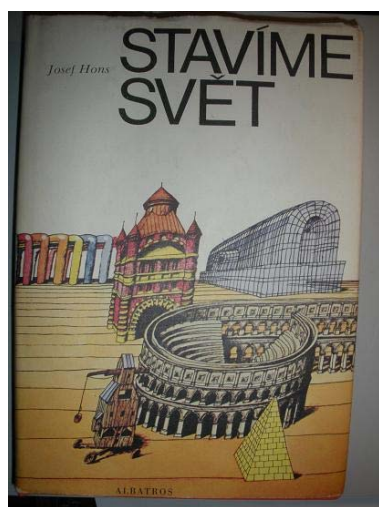
⁶⁴ Tamtéž, s. 169.

⁶⁵ Tamtéž, s. 178.

⁶⁶ Viz např. MACKO, A.; NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova v 5. a 6. ročníku ZŠ*, s. 110.

veřejného prostředí.⁶⁷ V 7. třídě byla, jak již byla řečeno, výuka architektury rozšířena. Doporučovala se témata: architektura lidová, městská, sídliště, ochrana památek. Témata byla rozdělena: 1. Umění Velké Moravy, románské umění, gotika – zde byly představeny příklady stříbrného kování, románské nástěnné malby, rotundy na Vyšehradě, obraz Jana Očka z Vlašimi, detail gotické plastiky a klenba chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře (z 6 příkladů tedy byly dva architektonické); 2. Umění renesance; 3. Umění 19. století; 4. Umění baroku; 5. Umění romantismu, realismu, impresionismu a poimpresionismu; 6. Umění konce 19. a počátku 20. století; 7. Průmyslový design; 8. Architektura lidová, městská, sídliště, ochrana památek.⁶⁸ V 8. třídě už se mohl objevit projekt a realizace stavby, vznik architektonického díla a jeho souvislosti s okolím, včetně ukázek historických i současných staveb.⁶⁹

Obr. 10-13 Nakladatelství Albatros vydalo v 80. letech řadu kvalitních publikací pro děti a mládež věnovaných právě vniku staveb a architektuře (na snímcích KOVÁŘ, P.; FENCLOVÁ, D. Domek, domeček, dům, 1981; HONS, J. Stavíme svět, 1983).

⁶⁷ MACKO, A.; NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova v 5. a 6. ročníku ZŠ*, s. 222.

⁶⁸ ŠAMŠULA, P.; LEŠTINA, V. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku*, s. 72.

⁶⁹ Tamtéž, s. 184-191.

Přestože existovaly velmi kvalitní metodiky výuky výtvarné výchovy (včetně zpracovaných hodin architektury) a existovala snaha ji zařazovat do vzdělávání žáků základních škol, praxe byla odlišná. Dle sdělení pedagogů i vlastní zkušenosti s výukou v 80. letech se žáci s architekturou setkávali pouze v hodinách dějepisu.⁷⁰

Trend estetické výchovy v našem školství vychází v 90. letech z předpokladu, že základ estetického vnímání a základní estetické postoje byly dostatečně vytvořeny v průběhu základní školní docházky.⁷¹ Nejsilnější působení v oblasti výchovy architekturou bylo skutečně patrné na základní škole, kde je rozvíjen také vztah žáka k životnímu prostředí. Zatímco předškolní vzdělávání se soustředilo především na estetické vlastnosti věcí a vizuální umění – kresbu, malbu, modelování, již od první třídy ZŠ se setkáváme s pokusy o přiblížení okolního životního prostředí a přírody žákům. Minimální prostor pro působení v předmětu výtvarná výchova je stále na učňovských školách a středních školách.

U mladších dětí se soustřeďovala výuka spíše na jednotlivé žánry, zatímco na druhém stupni už se děti mohou opírat o vědomí určité časové posloupnosti významných historických etap, o nichž se žáci dozvídají v hodinách dějepisu.

S proměnami vyučování výtvarné výchovy souvisí i změna vztahu dětí k umění. Podporována je empatie, aktivita, samostatnost, výtvarné sebevědomí, které vyžadují spoluúčast dětí na poznávání a prožívání světa, nikoliv jen pasivní osvojování vědomostí.⁷²

Devadesátá léta, vzhledem k vlivu západní Evropy, také přinesla nové pohledy na nové technologie (od pracovních materiálů až po možnosti fotografie, akční tvorby, nových médií a multimédií), témata i přístup pedagogů. Prosazovány začaly být tvůrčí přístup, fantazie, experimentování, uvolnění emocí, větší volnost žáka. Při výuce není jediným cílem esteticky dokonalý výsledek, ale za hodnotný je považován často samotný proces vzniku díla. Architektura byla díky novým možnostem ve výuce výtvarné výchovy upozaděna. Zůstává však nadále v hodinách dějepisu.

I přes výše uvedený trend ke změně výuky přetrvává ve většině škol od roku 1989 model, kdy je architektura prezentována jako součást dějin umění (myšleno dějin výtvarného umění), a je realizována prostřednictvím exkurzu do historie.

---

⁷⁰ K podobnému závěru došel také R. Chodura při svém výzkumu v roce 1987.

⁷¹ CHODURA, R. *O architektuře a výchově*, s. 21.

⁷² O výchově uměním viz např. ROESELVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 32.

V různém rozsahu, s ohledem na zaměření školy či zájem učitele jsou žáci seznamováni se základními fakty o románském, gotickém, renesančním a barokním slohu. Získávají informace o architektonických prvcích typických pro jednotlivá období, která jsou demonstrována na konkrétních příkladech, obvykle ilustracemi a fotografiemi v knihách, případně časopisech či kopiích. Výuka je postavena především na pojmech. Pojmové poznání se stalo ve škole a naší kultuře dominantní a zasáhlo i umění. Takový přístup je patrný jak v dějepise, kde jsou s fakty žáci seznamováni, tak ve výtvarné výchově. Pokud se ve výtvarné výchově objeví výuka architektury, postupuje většina škol chronologicky – představuje výtvarné umění od starověkých civilizací po dnešní dobu. (Více o výuce slohů viz kapitola 7. 6.)

Zájem o architekturu je možné probudit mimo jiné také prožitkovým procesem, kdy žák vnímá barvu a tvar, odkrývá téma a obsah, porovnává výtvarné formy.⁷³ Promýšlí souvislosti s vlastním životem, výtvarnou prací a architekturou. „To, co dítě výtvarně sděluje, vyrůstá z jeho prožitků a zkušeností, z citového bohatství, ze schopnosti zaměřeně užívat barvy, linie a tvary. Vzniká osobní poselství, jehož účinky nezle zaměňovat s líbivostí.“⁷⁴

Od výuky výtvarné výchovy a architektury se ale neočekává, že se stane kursem dějin umění, kde děti budou zavaleny fakty a informacemi. I nadále by se měla výuka soustředit na estetické cítění, rozvoj vnímání, oceňování a hodnocení výtvarného umění a estetických kvalit prostředí, v němž žijeme.

---

⁷³ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, s. 37.

⁷⁴ Tamtéž, s. 38.

4. PROČ UČIT ARCHITEKTURU

4.1 VÝUKA ARCHITEKTURY POMÁHÁ VYTVÁŘET POZITIVNÍ VZTAH K PROSTŘEDÍ A CHÁPAT HODNOTY MÍSTA

4.1.1 MÍSTO

Specifickou vlastností architektury je její sepletí s místem. Jednotlivé stavby jsou navrhovány pro konkrétní účel a na konkrétní parcelu, jen zřídka kdy je naprosto stejná stavba realizována na různých místech. Děje se to spíše u drobnějších projektů. Místo stavby „je to, kde architektura začíná. Stavba je utvářena místem a zpětně toto místo utváří. Architektura dává místu lidský, tedy kulturní rozměr. Ze všech druhů umění je architektura s místem nejvíce svázána.“⁷⁵

Místo je také spojeno s určitým klimatem, které ovlivňuje vzhled stavby, konstrukci, materiály atd. Již Vitruvius ve svých spisech napsal, že: „Rozvržení soukromých staveb bude správné tehdy, bude-li v něm předně dbáno toho, v jakých krajích či v jakém podnebném pásu se stavby zakládají.“⁷⁶

Vztah k místu prožíváme nejintenzivněji v našem nejbližším okolí, kde jsou detaily nejvíce vnímány. Výchovy uměním je zapotřebí stále a tím uměleckým dílem, které se má stát základem výchovy, je „místo, jež nám dává naši identitu. Jen pochopíme-li své místo, můžeme se tvořivě podílet na jeho dějinách.“⁷⁷

V minulosti více než dnes záleželo na tom, aby byl vztah k místu dobrý (fyzický i duševní). Ve starověkých civilizacích se snažili takového vztahu docílit umístováním veřejných staveb na vybraná místa tak, aby dávaly člověku pocit bezpečí a symbolizovaly věčné hodnoty, řád a harmonii. Zatímco v dřívějších dobách byli lidé úzce spjati s krajinou, uměli v ní číst, nalézt místa vhodná k výstavbě, cítit spodní vody, najít pro stavbu místa s pozitivní energií, odhadnout vliv počasí na stavbu atd., v dnešní době se tyto schopnosti zapomenuly.

---

⁷⁵ PELČÁK, P. *Několik poznámek k současné architektuře*, s. 15.

⁷⁶ VITRUVIUS. *Deset knih o architektuře*, s. 131.

⁷⁷ NORBERG-SCHULZ, CH. *Genius loci – k fenomenologii architektury*, s. 202.

Soustředíme se obvykle více na stavbu samotnou, ale málo už na její zapojení do okolí.⁷⁸

Člověk si vytváří vztah mezi místem přírodním a místem, které si sám přetvořil. Jedná se o sounáležitost biologickou, sociální, kulturní a emocionální, která ovlivňuje vztahování jedince k danému životnímu prostředí a tvorbu jeho postojů.⁷⁹

Každá obec či město jsou svázány s přírodní nebo zastavěnou krajinou, stejně jako jednotlivé stavby. Mezi krajinou a sídlem se utváří vztah, stejně jako se utváří mezi městem a jeho čtvrtí, náměstím či ulicí. Ještě užší vztah je pak mezi kašnou či stromem na náměstí nebo domem na konkrétní ulici. Jednotlivé stavby místo definují. Samozřejmě se dá postupovat stále k většímu detailu – k místnostem v domech, k nábytku v místnostech. To vše utváří místo. Význam nějaké stavby nebo objektu je dán vztahy k okolním objektům. „Žádné stavební dílo nelze si myslet jako doslovně izolované od okolního prostoru a života, byť i stálo volně a samotně ... ani po stránce účelové, provozní a klimatické ... je svázáno svými prostředím a vztahy kompozičními a výtvarnými...“⁸⁰

Všechna místa mají svůj specifický charakter a prostor, který člověk vnímá. Místo - prostor, které obýváme, je ohraničeno (jak místo popsal Martin Heidegger,⁸¹ který ho považuje za něco uvnitř hranic; hranice ale u něj nebyla tím, kde něco končí, ale tím, kde něco začíná, začíná bytí).

Každé místo má své hodnoty, které by měly být dalšími zákroky umocňovány: „Jestliže se nám nějaké město líbí pro svůj zvláštní charakter, bývá to obvykle proto, že většina jeho budov se tímž způsobem vztahuje k zemi i k nebi, jako by vyjadřovaly společnou formu života, společný způsob bytí na zemi. Podmiňují tak zrod *genia loci*, umožňující lidskou identifikaci,“ říká Christian Norberg-Schulz.⁸² Nedostatek možnosti identifikace v prostředí, s nímž jsme spjati, může negativně působit na naši psychiku.

Člověk je prostřednictvím staveb umístěn v prostoru a vystaven charakteru prostředí. Tím se začíná v prostoru orientovat a identifikovat se s ním:

---

⁷⁸ Viz např. HOZMAN, O. *Ekologie, zdraví a estetika staveb*, s. 48- 51 a dále přednášky akad. arch. Oldřicha Hozmana konané v Městské knihovně v Praze v roce 2010 nebo Černoušek, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 88.

⁷⁹ Michal Černoušek používá termín „topofilie“ (viz *Psychologie životního prostředí*, s. 60 – zavedený geografem Ji-Fu-Tuanem).

⁸⁰ HONZÍK, K. *Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*, s. 22.

⁸¹ HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*.

⁸² NORBERG-SCHULZ, CH. *Genius loci – k fenomenologii architektury*, s. 65.

„Identifikace a orientace jsou základní stránky bytí člověka na světě. Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen se orientovat, musí vědět, kde je. Ale také se musí identifikovat se svým prostředím, tj. musí vědět, jaké je určité místo. Skutečná svoboda předpokládá, že též někam patříme a že bydlet znamená patřit ke konkrétnímu místu.“⁸³

Často říkáme, že se nějaká stavba na určité místo hodí nebo nehodí. Hodit se, znamená, že každá stavba musí kromě funkce, estetiky, dispozičního řešení, materiálového řešení, technického řešení také splňovat kritérium zapojení do stávajícího území, souladu s místem, na němž je realizována (reagovat na své okolí, na terénní zlomy, zeleň, rozhledy, volný prostor, světlo, přírodní živly atd.).

4. 1. 2 KRAJINA

V dnešní době je náš každodenní kontakt s krajinou omezen na minimum. Nežijeme v krajině. Užíváme ji zpravidla k rekreaci nebo k přesunu na jiné místo. Lidé nejsou bezprostředně závislí na krajině, jejich životní styl vede k nezájmu o prostředí. Ve městech žije kolem 70 % globální populace. Lidé z měst ztrácejí původní pocit sounáležitosti s přírodou, s krajinou a jejím členěním. Nevychutnáváme si krajinu přirozeným pohybem po zemském povrchu – chůzí. Nejsme připraveni vždy chránit krajinu, ale jsme „citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi.“⁸⁴

Přesto je pro člověka i krátkodobý pobyt v krajině důležitý: „Když se zeptáte lidí, co nejlepšího v životě prožívají, tak to kupodivu nemusí být stresující dovolená někde na pláži, ale večerní procházka se psem do místního lesíka ... Právo na krajinu a přírodu je kupodivu něco bližšího a přirozenějšího než právo cestovat do cizích zemí. Jak velký by nastal poprask, kdyby některá z evropských zemí zakázala svým občanům cestovat třeba do Asie či Afriky, ale s jakým klidem přicházíme o právo projít se kolem řeky... Krajina ovlivňuje duši člověka.“⁸⁵ Člověk má právo na krajinu (za toto právo bojují i některé organizace, např. v minulosti Ochrana fauny ČR nebo Klub českých turistů organizovaly

---

⁸³ NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – k fenomenologii architektury*, s. 21.

⁸⁴ CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*, s. 43.

⁸⁵ Tamtéž, s. 246.

stejnomené kampaně, při nichž upozorňovaly na důležitost zachování krajiny pro život člověka).

Většina obyvatel vyspělých zemí se pohybuje výhradně v zastavěné krajině (vystavěném prostředí), která jejich život ovlivňuje neméně silně jako krajina volná. Dle průzkumů tráví většina občanů v budovách až 90 % svého času.⁸⁶ Na počátku 20. století dokonce vznikaly studie,⁸⁷ které se snažily dokázat, že způsob utváření krajiny, detaily domu i tvar stromů mohou ovlivňovat lidskou psychiku stejně, jako třeba výchova. Jako jsme se dříve věnovali péči o krajinu (o stromy, rostliny, cesty krajinou), protože jsme žili v její bezprostřední blízkosti, měli bychom se stejně intenzivně věnovat i péči o naše současné okolí – stavby, na nichž jsme nyní závislí.

Vzděláváním sice získáváme určité informace o krajině, ale zapomínáme na původní sounáležitost s přírodou a na schopnost člověk na krajinu a přírodu přirozeně reagovat a nechávat ji na sebe působit. Je třeba se zamyslet nad tím, co s krajinou provádíme. Nelze ji nepřetržitě zastavovat bez kvalitních územních plánů a odborných zásahů krajinářů. Půdu (krajinu) nepovažuje běžný občan za hodnotnou, je k ní lhostejný, narozdíl od krajiny s přírodními zajímavostmi (CHKO, rezervace), k nimž je až úzkostlivě opatrný.

Běžný občan si pod pojmem krajina představí výhradně krajinu volnou, nezastavěnou, s řekami, loukami a lesy. Jen málokteré místo je však dnes bez lidského zásahu.

Na náš vztah ke krajině může upozornit drobnost. Citová vazba ke krajině domova může začít pohledem na zahradu, sad, louku, cestu, přístřešek, skalku, zídku, alej, či zastavením u kapličky, božích muk. I ty jsou součástí našeho prostředí a jejich uspořádání v krajině je úkolem architektury.

Nelze samozřejmě do detailů lpět na zachování krajiny (vytvoření rezervace). Vývoj společnosti (obytná sídla, průmysl, doprava atd.) se musí v krajině odrážet. Bezesporu však promyšleně a citlivě, tak aby nedošlo k nevratným ztrátám. Ochrana krajiny je nezbytností stejně jako vznik a vytváření nových přírodních a obytných krajinných hodnot. Měli bychom usilovat alespoň o „obyvatelnost

---

⁸⁶ Sdělení bývalého prezidenta Evropského fóra politik architektury (EFAP) Roba Doctora na konferenci EFAP v dubnu 2009 v Praze.

⁸⁷ Např. Ladislava Žáka, Karla Honzika apod.

krajiny.⁸⁸ Dnešní přístup ke krajině by měl být stejně šetrný, jako to popisoval Ladislav Žák: „Při vytváření soudobé obytné krajiny nutno především dbáti, aby různými zbytečnými nemístnými, špatně pojatými nebo prováděnými, nevhodnými a zhoubnými lidskými díly a činnostmi nebyly ohrožovány, poškozovány a ničeny neobnovitelné, nenahraditelné a nepostradatelné přírodní a obytné krajinné prvky a hodnoty velkých a malých rozměrů.“⁸⁹

4. 1. 3 URBANISMUS A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ

Mění se životní styl lidí, dochází k rozvoji měst, v nichž nyní žije stále více obyvatel. Proto je velmi důležité, aby veřejnost (i žáci a studenti) začali intenzivněji vnímat stavby a jejich vztahy v prostředí, vývoj měst. Ve městech probíhá překotná výstavba, rozrůstají se do volné krajiny. Také zastavování území mezi jednotlivými sídly (proces suburbanizace)⁹⁰ s sebou nese problémy, které je vhodné opakovaně připomínat a vzdělávat o nich. Kromě záboru půdy se řeší hospodaření s vodou, energiemi, fragmentace krajiny⁹¹ atd.

Mnohým připadá okolní prostředí nepříjemné pro život i práci. Mezi obyvateli (uživateli prostředí) se začíná objevovat nespokojenost s kvalitou veřejných budov, prostranství, se zásahy do krajiny, měst a obcí. Vystupují proti využívání pozemků, úpravám povrchů, výškám budov, tvarům i vzhledu staveb.

---

⁸⁸ Termín „obyvatelnost“ navazuje na termín, který v roce 1938 použil Karel Honzík v traktátu *Obyvatelné město*. Podle výkladu Ladislava Žáka a Karla Honzíka znamená vhodnost krajiny ke stálému lidskému pobytu, práci a osídlení a zároveň vhodnost a způsobilost krajiny k lidskému pobytu v přírodě – k odpočinku.

⁸⁹ ŽÁK, L. *Obytná krajina*, s. 196.

⁹⁰ Suburbanizace /Urban Sprawl. Předměstí jsou zaplavována satelitními městečky, skladovacími halami, nadjezdy, billboardy, čerpacími stanicemi a dalšími těžko definovatelnými prostranstvími a stavbami. Krajinu zaplavují pole slunečních kolektorů. Hovoří se o ztrátě místa, ztrátě identity. Prostý cíl utvářet smysluplná místa se dnes dodržováním všech možných pravidel soustředěných především na jednotlivé stavby, nikoli celek, vytrácí. Koloniím chybí mnohost funkcí a dostatečná hustota osídlení. Rozlézáni rodinných domů do krajiny by šlo řešit zahuštěním stávající zástavby uvnitř měst, která je v současné době nedostatečně regulována a místa vhodná k zástavbě či přestavbě nejsou zastavována. (HNILÍČKA, P. *Sídelní kaše – otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*)

⁹¹ Více viz *Příroda a krajina České republiky*, s. 11-15.

Odborníci na urbanizaci, např. Jiří Sádlo současnému městu nelichotí: „Město je hladový organismus, který vysává okolní krajinu a tam roste.“⁹² Ve svých úvahách ale dodává, že by nám krajina neměla být cizí, protože je nás všech. Přestože chaotické zastavování probíhá v souladu se zákony, nařízeními a rozhodnutími politiků, zkoušejí obyvatelé ovlivňovat výstavbu, protože si začínají uvědomovat, že by za prostředí měli nést odpovědnost.

Obr. 14, 15 Satelitní městečka na předměstích velkoměst přinášejí desítky problémů, stejně jako vznik logistických center, výrobních hal a supermarketů. Repro: Příroda a krajina České republiky – Zpráva o stavu 2009, s. 13.

Dalším problémem je uspořádání budov a veřejných prostranství. Urbanismus s jasnou koncepcí, promyšlené zastavování a tvorba prostředí jsou jednou ze zásadních možností, jak lze hodnoty místa zlepšovat.⁹³

Stále se hledají cesty, jak proces územního plánování přiblížit veřejnosti tak, aby se stal srozumitelnějším. To by umožnilo smysluplnější diskusi mezi různými skupinami obyvatelstva a odborníky: „Obnova zájmu o krajinu, město a venkov

---

⁹² SÁDLO, J. Suburbie jako domov. *Zlatý řez*, č. 31, rok 2010, s. 65. Nelichotivě se o rozvoji měst ale vyjadřovali odborníci i v minulosti, např. Karel Teige kdysi napsal: „Město-upír, město-pavouk, město s tykadly, tyčí se, ční mezi člověkem a přírodou. Ne kamenný ráj, ale kamenné peklo, nový, umělý a úděsný svět, v němž každá věc a každý sen se převrací ve svůj opak.“

⁹³ Velmi pozitivní ohlas měla mezi odbornou veřejností např. akce Inventura urbanismu, kterou uspořádala FA ČVUT v Praze 8. – 9. října 2010. Inventura urbanismu vznikla jako projekt intenzivních setkání architektů a odborníků zainteresovaných na tvorbě veřejného prostředí. Nabízí platformu pro výměnu názorů a formulaci stanovisek k tvorbě veřejného prostoru, klade si za cíl mapovat stav urbanismu v ČR, podporovat teoretickou reflexi oboru s veřejností. www.inveturaurbanismu.cz

mění pohled veřejnosti na kulturní prostředí, který se projevuje postupnou změnou životního názoru a stylu. I politici dnes zjišťují pod tlakem veřejnosti, že průhledné a kvalitní investice do měst a krajiny mají dlouhodobý význam a smysl.⁹⁴ Dle mého názoru je ale takových politiků stále málo a šetrný přístup ke krajině stále není samozřejmostí.

Zákon sice s územním plánováním počítá, dokonce i s celostátním plánováním v kontextu Evropy,⁹⁵ ale všichni odborníci se shodují na tom, že se tématu věnuje nedostatečná pozornost státu, médií, i ve vzdělávání.

4. 2 ARCHITEKTURA NÁS SPOJUJE S MINULOSTÍ I BUDOUCNOSTÍ. JE ODKAZEM DALŠÍM GENERACÍM.

4. 2. 1 ORIENTACE VE VÝVOJI ARCHITEKTURY

Všechny umělecké obory včetně architektury vycházejí z poznatků, zkušeností a činů spojených s minulostí. Architektura se stává předmětem zkoumání, právě protože zobrazuje dění - dějiny, které proběhly v minulosti. Proto je důležité, aby každý jedinec znal alespoň základní informace, které mu podaří se v dění orientovat. „My všichni dnes již nejsme jenom nezúčastněnými diváky, ale dědici toho všeho, co architektura přinesla, i jejími pokračovateli.⁹⁶“ Měli bychom ji znát, vnímat historické stavby a veškerou architekturu, abychom byli schopni zasadit dílo do společenských, historických i uměleckých souvislostí. „Daří-li se člověku rozpoznávat a navazovat spojitost s minulostí, vidí pak potřebu a smysl pokračování ve stejném směru i v budoucnosti.“⁹⁷

V různém časovém období a na různých místech se architektura rozvíjela odlišným způsobem (využívala různých stavebních technologií, společenských i ekonomických podmínek atd.). Specifické prvky architektury se objevují v konkrétním čase a prostoru. Umění je dokumentem doby, v níž vzniká, svědkem událostí a lidských osudů, vypovídá o názoru svého tvůrce i celé společnosti. Určitý přístup k tvorbě, způsob vidění a cítění i odraz společenských poměrů a

---

⁹⁴ JEHLÍK, J. Bezpečí, komunikace, reprezentace. *Zlatý řez*, č. 33, rok 2011, s. 55.

⁹⁵ V dokumentech jako Politika územního rozvoje, Zásady územního rozvoje, územně analytické podklady, územní plány obcí a měst, regulační plány atd.

⁹⁶ SYROVÝ, B. *Architektura – svědectví dob*, s. 7.

⁹⁷ MELKOVÁ, P. Paměť místa. *Stavba*, č. 1, rok 2010.

technologických možností nazýváme uměleckým stylem, jehož pochopení a znalost je pro výchovu architekturou zásadní. Podmínkou pro chápání uměleckého slohu je právě to, že se projevuje ve všech uměleckých oborech zároveň. Termín sloh vyjadřuje oproti termínu styl „celistvost a integritu životních projevů“⁹⁸, jak se tomu stávalo třeba u slohu románského, gotického, barokního apod.

V českém (i světovém) vývoji umění se v architektuře objevují nejčastěji tyto slohy: románský sloh, gotika, renesance, baroko, rokoko, klasicismus, historismu, secese, purismus, konstruktivismus, funkcionalismus, moderna, postmoderna atd. Ty jsou shrnuty a dále vyučovány v dějinách umění, které kromě architektury zahrnují také historii dalších uměleckých oborů. Dějiny umění jako vědecký obor zkoumají teorii, příčiny, průběh a důsledky vzniku jednotlivých uměleckých děl, jejich kulturní kontext i dějiny uměleckých slohů jako celku. Architektura je v mnoha případech jediným druhem umění, z něhož se dá získávat informace o vývoji společnosti. Malířské, sochařské či literární památky častěji podléhají zubu času. Vzhledem k tomu, že architektura je obrazem dějin, dostává se nejčastěji ve školách k žákům v rámci hodin dějepisu.

Historické hledisko hraje při vnímání architektonického díla důležitou roli: „Na starobylé stavbě je cenná její trvalá modernost, tedy její schopnost promlouvat i dnes a znovu nás nadchnout. Dojímá nás i její moc povznést se nad fakt svého fyzického stáří. Obsahuje pro nás podstatná sdělení, vzdor tomu, že je zatím nejsme schopni vyjádřit a předat dál.“⁹⁹

Estetické i kvalitativní vlastnosti drobných i rozsáhlejších historických staveb jsou obvykle veřejností hodnoceny velmi pozitivně. Objevovaly se i názory,¹⁰⁰ že by přece bylo možné využívat osvědčené historické postupy i tvarosloví, a na jejich principu realizovat současné stavby. Každá doba by se ale měla projevovat jí odpovídajícími formami, jasně oddělovat nové prvky od minulých zásahů. Takový trend je podporován i památkovou péčí v České republice. S tím souzní názor Bruna Zeviho: „Je zakázáno navrhnout budovu v antickém stylu? Je možné napsat dnes, spontánně, latinskou báseň? Kdo má co říci, vyjadřuje to vždy běžnou

---

⁹⁸ TROJAN, R. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchově II.*, s. 46.

⁹⁹ KRIER, L. *Architektura – volba nebo osud*, s. 65.

¹⁰⁰ Např. Andrea Palladio, Leon Krier atd.

řečí. Kdo nemá co říci, může doufat, že oklame svého bližního. Stejně jako neexistuje neměnnost a státnost v jazyce, neexistuje ani ve stylech...¹⁰¹

Výuka ve škole by se měla věnovat prezentaci významných památek a na nich vést k pochopení dění, jehož je architektura obrazem. Nezahlcovat žáky nepřehlednou řadou památek, která nikdy nemůže ani být úplná. Kromě solitérů těchto významných staveb by se měla zaměřit i na drobnější stavby, jejich umístění v prostoru, vztahy sousedících objektů, vztahy v prostředí, širší urbanistické celky. To vše by mělo být srozumitelně zařazováno do vývoje jednotlivých architektonických slohů a do společenského a kulturního kontextu doby.

Obr. 16, 17 Přístup k rekonstrukcím (změnám) staveb a zařazování novostaveb do stávající zástavby patří mezi hlavní problémy památkové péče. Na snímku vlevo palác Omega se sousedními domy na náměstí Svobody v Brně (autoři: Kuba-Pilař architekti, 2005), vpravo návrh na Středoevropské fórum v Olomouci od Jana Šěpy z roku 2010. To bylo místními obyvateli přejmenováno na bunkr, mlékárnu, nebo pět kartonů od kefiru.

4. 2. 2 ČAS

Důležitou vlastností architektury by měla být její nadčasovost. Architektura by měla vykazovat vlastnosti, které přetrvávají více generací. Dnešní člověk ale není schopen uvažovat sto let do budoucnosti, jako to uměli ve středověku. Novověk přináší uvažování v kratších časových horizontech. Většinou však byl mezníkem biologický čas jednotlivce či generace. Pro 21. století je to čtyřleté volební období politiků a počítačový klipový svět mladých lidí. To, co architekturu může oddalovat od současného vnímání světa, je její státnost. Rychlé změny dnešní

---

¹⁰¹ ZEVI, B. *Jak se dívat na architekturu*, s. 145.

doby by neměly provázet architekturu, ta měla být schopna přežít změny vkusu a nálad. Vkus však v případě architektury není možné zaměňovat za módu. Móda je záležitostí rychle se měnící, zatímco hodnoty kvalitní architektury by měly být nadčasové.

Dílo vzniká v konkrétním čase, časovém období a tomu odpovídá jeho tvarosloví, sloh. Zároveň ale hovoříme o čase jako o další dimenzi zajišťující pochopení stavby. Objekt se nachází v daném prostoru a člověk do něj vstupuje, obchází ho, přesunuje se v čase od jedné stavby k druhé a tím vnímá prostor.

4. 2. 3 NUTNOST KONCEPČNÍHO PLÁNOVÁNÍ

Budoucnost na nás klade stále vyšší nároky. Populace roste a území, která je možno zastavovat, se omezují, zdroje energií nejsou nekonečné. Nekoncepčnost plánování výstavby má za následek plýtvání půdou, energií, časem, finančními prostředky, vede k nevratné devastaci krajiny i vystavěného prostředí. Podobné myšlenky se objevují v průběhu 20. století v řadě studií (např. již Ladislav Žák ve 40. letech minulého století upozorňoval na nešetrné zacházení s krajinou, hledání vhodného umístění stavby v krajině, ponechání stavby jejímu přirozenému stárnutí atd.¹⁰²).

V současné době jsou výše uvedené problémy stavebnictví shrnovány pod termín udržitelný rozvoj.¹⁰³ Udržitelný rozvoj zajišťuje všechny potřeby současné společnosti bez toho, aby tato činnost ohrožovala příští generace. Kromě jiného znamená hospodaření s energií, zajištění a posílení zdrojů a propojování životního prostředí a jeho hledisek s ekonomikou při rozhodování. Přestože je termín životní prostředí téměř výhradně spojován s přírodním prostředím – tzn. životem a ochranou rostlin a živočichů, jedná se rovněž o vztah a ochranu celé krajiny – a právě také o regulaci její výstavby. Jelikož populace prokazatelně reaguje na negativní vlivy prostředí související s výstavbou (hluk, smog, nedostatek bezpečnosti, nemoci, chemické látky atd.) působící na organismus, hledá nástroje jak takové vlivy omezit.

---

¹⁰² ŽÁK, L. *Obytná krajina*, s. 60; podobné myšlenky se objevují v textech Karla Honzika.

¹⁰³ Trvale udržitelný rozvoj, udržitelnost, udržitelná výstavba (sustainable development).

Se stavbami jsou také spojovány termíny jako ekologická architektura, zelená architektura. Jedná se o stavby, které šetrně zacházejí s energiemi a často také preferují užívání přírodních materiálů. Trvale udržitelné kvalitní stavby by měly vykazovat kromě úspor energií také dobré estetické a provozní vlastnosti.

Ve školách se žáci setkávají častěji s termíny ekologie a environmentální výchova, než udržitelnost. V publikacích věnujících se výuce ekologie a životnímu prostředí se objevují informace o obnovitelných přírodních zdrojích, ekosystému města i udržitelném rozvoji.¹⁰⁴ V praxi se však pedagogové tomuto tématu málo věnují.

Obr. 18, 19 Energeticky úsporné domy přicházejí s mnohdy drahými futuristickými technologiemi, archetypálními tvary i použitím přírodních materiálů. Vlevo dům ve Walesu od Jana Kaplického z roku 1996, vpravo Dům v kožichu od Petra Suskeho (jako izolace jsou použity balíky slámy), 2003.

Udržitelnost je dle informací pedagogů spojována spíše s hospodařením s odpady. (Na dotaz, zda se žáci základní školy setkávají při výuce architektury s udržitelným rozvojem, mi učitelka odpověděla: „U nás ve škole se odpadky třídí, ale uklízečka je stejně sesype do jednoho pytle.“)

Text zprávy mezinárodní komise OSN pro životní prostředí mimo jiné uvádí, že snaha o trvale udržitelný život znamená 1. politický systém (zaručující efektivní účast občanů na rozhodování); výrobní systém (respektuje nutnost ochrany ekologické základny rozvoje); technologický systém (zabývá se novými způsoby řešení); ekonomický systém (technické znalosti a úspory).¹⁰⁵

¹⁰⁴ Např. ČERVINKA, P. *Ekologie a životní prostředí*, nebo BRANIŠ, M. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí*.

¹⁰⁵ *Naše společná budoucnost*. Výtah ze zprávy mezinárodní komise OSN pro životní prostředí. EkoCentrum Brno a MŽP ČR, 1991, s. 12. Možno srovnat např. s tvrzením L. Kriera, s. 171, který tvrdil, že celkovou kvalitu výstavby určují tři faktory: 1. Výkonnost stavebních metod. Ta může být správně hodnocena jen v tom případě, připočteme-li ke stavebnímu procesu i dlouhodobou údržbu, na niž závisí životnost stavby; 2. Ekonomická hospodárnost výstavby může být dobře posouzena

Směrnic,¹⁰⁶ vyhlášek a doporučení různých států i organizací upozorňujících, na problematický vztah člověka a prostředí i na nutnost hospodaření s energií a koncepční plánování a zásahy do krajiny, stále přibývá. Již v 70. letech začal být vztah přírody a architektury vnímán na pozadí energetických toků.¹⁰⁷ Provoz budov spotřebuje velkou část všech energií, které společnost využívá (nyní 40 %).¹⁰⁸ V Čechách je téma úspor energií ve stavebnictví ještě stále na okraji zájmu investorů i projektantů, ve srovnání se západní Evropou, především s německy mluvícími zeměmi, kde se běžně staví pasivní a nízkoenergetické domy.¹⁰⁹ A hlavně je tam jejich výstavba velmi štedře podporována státem.¹¹⁰ Např. v Rakousku, které je dáváno za příklad, se stává nízkoenergetický standard běžným. Vzhledem k trvale udržitelnému rozvoji je také důležité, jestli dům vydrží s obměnami dvě století, nebo jestli bude nekvalitní stavba opakovaně demolována a stavěna znovu, ať už bude proces probíhat jakkoliv šetrným způsobem.

Obr. 20, 21 Architekt odpadu. Američan Michael Reynolds staví z odpadu již více než 30 let domy s vlastním zdrojem tepla, energie a vody. Přestože je užití takových materiálů s ohledem na zdraví, trvanlivost i náročnost realizace diskutabilní, patří mezi hlavní průkopníky a hledače trvale udržitelného stavění.

jen tehdy, připočteme-li všechny položky nutné k prodloužení životnosti stavby; 3. Ekologická kvalita výstavby může být objektivně hodnocena teprve tehdy, vezmeme-li v potaz její důsledky během celé její existence.

¹⁰⁶ Směrnice Evropského parlamentu a rady z roku 2007 vyzvala k tomu, aby od roku 2011 měly všechny nové budovy pasivní standard. Směrnice Evropského parlamentu a rady 2010/31/EU o energetické náročnosti budov z roku 2010 zavazuje členské státy EU, aby zajistily od 1. 1. 2021 stavění s téměř nulovou spotřebou energie.

¹⁰⁷ KRATOCHVÍL, P. *Zelená architektura.cz*, s. 22.

¹⁰⁸ SMOLA J. *Stavba a užívání nízkoenergetických a pasivních domů*, s. 38.

¹⁰⁹ Kritéria spotřeby energií – nízkoenergetické domy: roční potřeba tepla na vytápění nepřesahuje 50 kWh/m², pasivní domy – 15 kWh/m², nulové domy – 0 kWh/m². Starší výstavba v ČR má spotřebu běžně 150-250 kWh/m². O úsporách energií viz např. www.pasivnidomy.cz

¹¹⁰ U nás se např. díky prodeji emisních povolenek podařilo rozjet v roce 2009 program Zelená úsporám, zajišťovaný Ministerstvem pro místní rozvoj ČR (respektive Státním fondem životního prostředí). Program byl záhy pozastaven a z projektů, které se podařilo realizovat, byla většina zaměřená na zateplování panelových domů.

Architektura je odkazem dalším generacím

Architektonická díla přetrvávají staletí i tisíciletí a před očima je budou mít i další generace. Na rozdíl od jiných typů umění není možné stavby jednoduchým způsobem odstranit (přemístit, zničit apod.). Proto je naše odpovědnost za jejich vznik větší.

Je proto důležité realizovat opravdu zajímavé a kvalitní stavby, které použitím materiálů, technologií, tvarosloví, dispozic a dalšími požadavky co nejlépe odpovídají době, v níž vznikají a které přináší kvalitu do dnešního i budoucího života.

V dnešní době, kdy je člověk orientován na materiální hodnoty, mohla by se architektura stát předmětem skutečných úspor a prostředkem k nalezení skutečných hodnot.

4. 3 ARCHITEKTURA FORMUJE ESTETICKÉ VNÍMÁNÍ

4. 3. 1 ESTETICKÉ CÍTĚNÍ, POSTOJE

Podstatou estetického vědomí je psychická reprodukce reálných objektů v lidském mozku.¹¹¹ Takové objekty, jakési obrazy vědomí, jsou přetvářeny, kombinovány pomocí představivosti a fantazie a mohou tak vznikají obrazy nové, které jsou na původních nezávislé. Vědomí se vyznačuje konkrétním vztahem ke světu, z něhož si jedinec podněty subjektivně vybírá na základě svých poznatků a postojů. Člověk je nucen zaujímat postoje ke svému okolí od nejranějšího dětství. Znamená to určitou pohotovost k reagování na prostředí i lidi. Tento systém příslušných názorů a citů je během lidského života neustále dotvářen. Doplnují ho nové i opakované zkušenosti. V oblasti estetického vnímání je důležité poznávání, ale také citová vazba na objekt.

Za materiální základ vědomí lze považovat například estetické vnímání a hodnocení symetrie a asymetrie, rytmu, kontrastu, harmonie, vyváženosti tvarů (plošných i prostorových), hmoty, barevnosti atd. Tyto vlastnosti bezprostředně

---

¹¹¹ HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy*, s. 9.

souvisejí se vznikem a působením architektury. Jen cvikem a výchovou můžeme zvýšit naši vnímavost k těmto vlastnostem staveb.

Vytváření postoje k architektuře znamená její zařazení do hodnotového systému. Názor vychází z estetického vnímání, stejně jako u jakéhokoliv jiného uměleckého díla. Estetický vztah není jediný, který se v rámci hodnotového systému objevuje, ale zaujímá velmi významné místo.

V oblasti estetického hodnocení se jednotlivci ve svých estetických soudech mnohdy neshodnou a nemohou jeden druhého přesvědčit. Ve vzdělávacích systémech se estetickému hodnocení nevěnuje patřičná pozornost a žáci (i dospělí) si nejsou jisti svým úsudkem, neumějí jej odůvodnit (viz též výsledky výzkumu – kapitola 5.2). Každá doba, společnost, politický systém, skupina lidí atd. prosazují své estetické hodnoty, takže má tento pojem jen relativní platnost. Člověk má tendenci se připojovat k již existujícím názorům, přebírat je a nevytvářet názory vlastní. V reálném životě se mnozí vyjadřují k hodnoceným skutečnostem velmi povrchně, chybí ochota soudu ověřovat, měnit, vzdělávat se. U žáků druhého stupně základních škol a dospívající mládeže „nemohou být tyto postoje ještě pevné, závisejí na okamžitých ovlivněních a postojích zkušenějších lidí, které na děti působí“.¹¹²

Estetické hodnocení by se proto mělo vázat nejen k našemu subjektivnímu názoru, zálibě a zkušenostem, ale mělo by vycházet z hlubšího studia kultury. Jistě je vhodné – stejně jako u literatury, hudby, volného umění atd. poukazovat na hodnoty a vkus¹¹³ a dále pak postoje kultivovat. Informace a historická fakta jsou pomůckami při vytváření soudů. Pomáhají určit hodnoty díla. „Čím více děl určitého druhu jsme poznali, tím je pravděpodobnější, že budeme konkrétní dílo vnímat v této kategorii. Je také důležité to, co jsme slyšeli od kritiků a jiných lidí říkat o dílech, s nimiž jsme se setkali, jak je hodnotili. Nezanedbatelné rovněž je, jak jsme byli s konkrétním dílem seznámeni.“¹¹⁴

Estetické hodnocení závisí na řadě okolností, ale v podstatě vychází z toho, co nám připadá standardní, a co nikoli. Estetické vlastnosti architektury dané především jejími kvalitativními vlastnostmi (proměnlivými vlastnostmi jako jsou barva, tvar apod.) vnímá člověk na první pohled a je proto schopen rychleji

---

¹¹² CHODURA, R. *Výchova uměním se zaměřením na výchovu architekturou*, s. 44.

¹¹³ Vkus – analýza a zhodnocení na základě estetických potřeb a představ zevšeobecněných v ideálu. READ, H. *Výchova uměním*, s. 53.

¹¹⁴ ZUSKA, V. *Umění, krása, šeredno*. s. 54.

pronášet o stavbách soudy. Takové soudy vyžadují určitou vnímavost k okolí, schopnost estetického rozlišování. Především, pokud je stavba něčím nápadná nebo neobvyklá, upoutává nejdříve naše smysly a pak vyvolá potěšení či odpor (viz též výsledky výzkumu – kapitola 5. 2).

Je velmi důležité vytvářet správné postoje k prostředí právě na základní a střední škole, kdy jsou žáci tvární a absorbují informace jako houba. V pozdějším věku už mnozí jedinci mění své názory na skutečnost, tedy i na architekturu, velmi těžko a nejsou schopni své názory kultivovat.

4. 3. 2 „LÍBÍ – NELÍBÍ“

Ve srovnání s malířstvím či sochařstvím, které na nás esteticky působí, ale nemají prokazatelnou uživatelskou vlastnost, architektura musí kromě estetického působení („líbivosti“ na první pohled - barevnost a členění fasády, hmota, prostor) splnit také jasně stanovenou funkci, pro niž vzniká a přinášet společnosti užitek (ochrana před nepříjemnými vlivy, provozní vlastnosti, koncepční řešení, originalita, nápaditost, invenční přístup k tématu, funkčnost, konstrukční řešení a apod.). Estetické vlastnosti jsou často potlačovány materiálními a ekonomickými hodnotami.

Přesto se nejčastěji při estetickém hodnocení stavebních děl objevuje prohlášení – „líbí“ nebo „nelíbí“, tzn. letmé vnímáním krásy nebo ošklivosti na základě pozorování fasády. „Krása ale není tajemný závoj, hozený přes budovu, ale logický výsledek toho, že je vše na svém místě,“ říká Juhanni Pallasmaa.¹¹⁵ Třeba A. de Botton se vyjadřuje ke kráse budov takto: „Architektura není nikdy ošklivá. Její ošklivost tkví buď ve špatném místě, nebo špatné velikosti, kdežto krása je plodem soustavného vztahu mezi všemi částmi.“¹¹⁶ Krása je výsledkem estetického vnímání objektu a estetického hodnocení, k němuž ale potřebujeme kromě hodnoceného předmětu také vnímavý a vzdělaný subjekt. Estetické vnímání můžeme nazvat schopností poznání objektivní hodnoty díla.¹¹⁷

---

¹¹⁵ PALLASMAA, J. Křehká architektura. In *Zlatý řez*, č. 30, rok 2008, s. 11.

¹¹⁶ BOTTON, A. de. *Architektura štěstí*, s. 211.

¹¹⁷ Více viz READ, H. *Výchova uměním*, s. 53.

Názor na novou stavbu přesto vyřkne bez rozmyšlení téměř kdokoliv. Větší prostor než odborníci dostávají k vyjádření také různá sdružení občanů a spolky. „Kritizovat stavby může kdokoliv, byť nemá k takovému postupu ani adekvátní vzdělání, ani celkový přehled, ani schopnost reflexe. Architektura je na každém kroku a máme ji stále na očích, tudíž je věcí veřejnou, a přestože je vzdělání veřejnosti v tomto oboru na tristní úrovni, tak obsedantní nutkání sdělit své dojmy má zkrátka každý.“¹¹⁸

Ve skutečnosti se ale veřejnost vyjadřuje ke stavbám (historickým, stávajícím, novostavbám i plánovaným projektům) velmi zřídka. Chybí patřičná orientace v umění a architektuře. „Abychom si vybrali správně, musíme vědět, z čeho volíme.“¹¹⁹ Připomeňme diskusi o nové budově Národní knihovny ČR, navržené v roce 2007 architektem Janem Kaplickým. Tzv. Chobotnice vyvolala opravdovou veřejnou diskusi o architektuře v novodobé historii České republiky. Diskusi, která je tolik potřebná. Kromě odborných institucí a architektů se k plánované výstavbě vyjadřovala i řada politiků a také nespočet laiků. Nicméně velká část veřejnosti uvízla právě pouze a otázce líbivosti fasády. Architektura je ale daleko komplexnější disciplína, která by si zasloužila hlubší pochopení.

Veřejnost by se měla naučit vnímat tvary a objemy pozorováním architektonických děl, stejně jako je možné pozorovat obrazy, plastiky či design. Pozorovaným estetickým objektem může být jednotlivá stavba, stejně jako komplex staveb či celý urbanistický prostor.

Estetika (výtvarná výchova) by měla vytvářet hlediska pro chápání umění, na rozdíl od výuky dějin umění, které se zaměřují na představení určitého historického období.

4. 3. 3 POZOROVATELNÉ ASPEKTY ARCHITEKTURY JAKO UMĚLECKÉHO DÍLA

Řešení jednotlivých staveb a jejich uspořádání v celek se musí podřizovat zákonitostem, které jsou závislé na kulturní tradici, společenských požadavcích a

---

¹¹⁸ Kritika architektury, *Stavba*, č. 5, 2007.

¹¹⁹ BOTTON, A. de. *Architektura štěstí*, s. 249.

dalších aspektech. Architektura je určena řádem, kánonem, proporcemi, rytmem, symetrií, eurytmií, kontrastem, stejně jako jakékoliv jiné umělecké dílo.

V období středověku byla krása architektury postavena na rovnováze umění a harmonie světa, která je božského původu.¹²⁰ Barokní architektura zase vycházela z vazeb mezi částí a celkem, inspirovaná dokonalým lidským tělem, jehož jednotlivé články jsou nezbytné pro vznik celku. V devatenáctém století je patrný příklon k technice a architektura začíná být považována za jednu z nejdůležitějších činností člověka, např. Hegel ji dokonce považuje za jediné možné smyslové vyjádření absolutna.¹²¹ Druhá polovina devatenáctého století se projevovala určitým ustrnutím vývoje architektonických tendencí. Tato krize vedla k hlubšímu zamyšlení nad smyslem architektury a novým tvaroslovím. Situace vrcholí na počátku 20. století příchodem moderny. Až do dvacátých let 20. století trvala etapa vyjadřující svět vyspělé techniky a pomíjejícího historického romantismu. Situace vyústila ve spojení umění, techniky a účelnosti staveb. Prolínaly se tedy zřetele funkční, technické a výtvarné. V architektuře se začaly uplatňovat další složky výtvarné činnosti.

Z kvalitativních vlastností architektury, které můžeme pozorovat a považujeme je za nositele estetiky, uvedme:

Linie

Pro plošné druhy umění je důležitým vyjadřovacím prvkem s estetickou funkcí linie. V architektuře a sochařství vzhledem k jejich prostorovosti nelze o linii hovořit ve stejném slova smyslu jako u plošného zobrazování. Nemůžeme však říci, že se v těchto dílech linie vůbec neobjevovaly. Při pohledu na stavbu či objekt můžeme potlačit pohled na plastické hodnoty a uvidíme pouze obrys – linii. Při uvědomění si tvaru nám mnohdy stačí zachytit jen několik významných linií.

Architekti uplatňují ve svých dílech horizontální, vertikální i šikmé linie. Soulad svislých a vodorovných linií působí vyrovnaně a harmonicky, šikmé linie vnášejí do tvorby neklid a dynamiku. Vlnovka působí měkce, hrany přísně. Linie

---

¹²⁰ Viz PALLADIO, A. *Čtyři knihy o architektuře*.

¹²¹ CHODURA, R. *O architektuře a výchově*, s. 7.

objevující se v umění může mít různé tvary - přímky nebo křivky, spirály, krychle, kruhy, elipsy atd.

Barva

Stejně jako jiné druhy umění také architektura by se neobešla bez barev, které slouží hlavně k rozlišování a zvýrazňování. Využívá jak barev spektra, tak jejich světlosti a sytosti. Barva je schopná tvarovat prostor. Soulad barev získaný volbou tónů a jejich kombinací, použitím kontrastů, užití komplementárních barev, intenzity, průsvitnosti, to vše zajišťuje plastickou harmonii.

Působení barev je založeno na věcných asociacích (zimu máme spojenou s bílou barvou, léto se žlutou a červenou atd.). Barvy se občas popisují podle „teploty“. Teplé barvy jsou ze škály červeno-oranžovo-žluté. Máme je spojené se světlem. Studené barvy se nacházejí na opačné straně barevného kruhu, ve škále modro-zeleno-fialové. Teplé barvy jsou příjemné v místnostech, kde lidé tráví více času. Barvy mají také symbolické vlastnosti (bílá – panenství apod.; v minulosti uplatňováno především v náboženství).

Barva má podíl na utváření prostoru. Plochy teplých barev se k divákovi přibližují, studené se od něj oddalují. Prostorový dojem záleží na intenzitě světla a velikosti a tvaru plochy. Mnohým předmětům jsme schopni přisoudit určitý tvar jen proto, že předměty jsou ve skutečnosti barevné a my tak rozlišujeme jejich jednotlivé barevné plochy.

Obr. 22 Spektrum barev, repro: GRAHAM-DIXON, A. Umění – velký obrazový průvodce, 2010.

Význam barvy také tkví v jejích emotivních vlastnostech a schopnostech působit na naše nálady. Psychologickým zkoumáním barev se zabýval např. J. W.

Goethe, J. Itten, X. Auer, K. Schöne nebo V. Kandinský,¹²² u nás např. architektka Michaela Brožová. Pokoušeli se formovat barevné harmonie a vytvářeli systém přiřazování barev určitým pocitům.

Při pozorování větších barevných polí se mění elektrická aktivita mozku, napětí v cévách, dech a další fyziologické reakce, které vyvolávají náš pocit tepla či chladu, mohou také zapříčinit naše vzrušení či navodit klid.¹²³ Prostředí křiklavě barevné nás znepokojuje, zatímco zelená barva byla vždy považována za uklidňující, červená popuzuje. V absolutně nebarevném prostředí si nejsme jisti, špatně se nám orientuje. Šedé betonové domy vytvářejí nesnesitelně stlačenou masu, postrádající vzdušnost. Dobře zvolená barevnost dělá prostředí příjemnější. V mnoha případech může dodatečné použití barev u stávajících staveb zkvalitnit jejich vzhled.

Architekt, stejně jako malíř, musí porozumět základním principům teorie barev, aby je mohl společně s perspektivou, světlem a stínem správně používat. Barvy sestavuje do promyšlených kompozic. Stejně jako u navrhování celkového vzhledu stavby a jejích jednotlivých částí, také u barevného řešení je třeba dodržovat princip symetrie, dominantních prvků, poměru barev, rozložení ploch, pravidelnosti, míry atd.¹²⁴

Obr. 23, 24 Nová barevnost panelových domů z 80. let (autor přestavby Petr Drexler, 2003) a novostavba bytových domů v Písku z roku 1999 (autor novostavby Jaroslav Trávníček).

V barevné kompozici se sousedící barvy vzájemně ovlivňují - jsou v barevné harmonii či vytvářejí barevný kontrast (největšího kontrastu lze dosáhnout umístěním doplňkových barev vedle sebe).

¹²² ROESELVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 237.

¹²³ HANUŠ, K. *O barvě*.

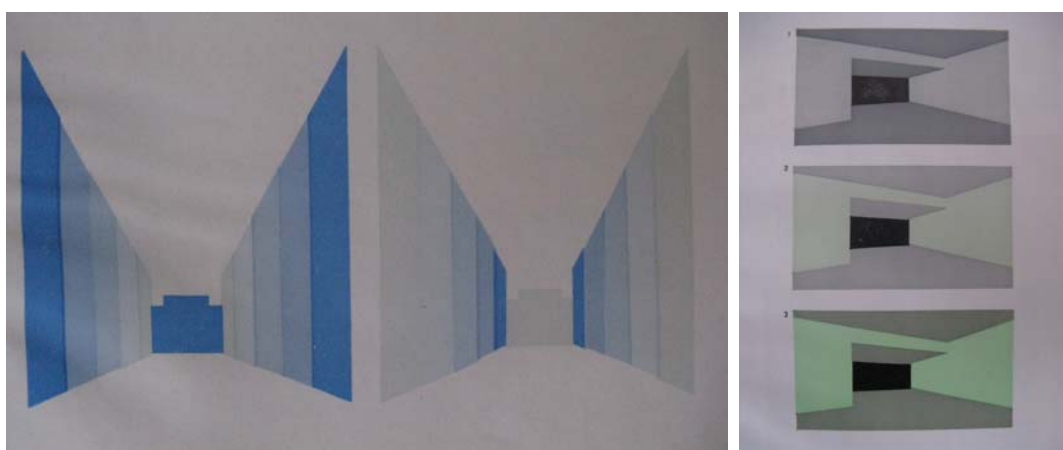
¹²⁴ Tamtéž.

Vzhled objektů je ovlivňován třemi barevnými faktory: vlastní barvou (je dána zbarvením povrchu), tonální barvou (která vyplývá z efektů světla a stínu) a barvy prostředí (která je výsledkem odrazu okolních předmětů). Na ně mají dále vliv barva světla, intenzita osvětlení a celková atmosféra.¹²⁵

Existují ale stavby, na nichž se rozhodl architekt barevnost maximálně omezit (např. některá díla Maria Botty, Luise Kahna nebo Aleny Šrámkové). Pro své vyjádření hledají podstatu architektury, využívají především tvarových vlastností stavby a použitého materiálu.

Na použití barev má také vliv struktura povrchu. Pokud je povrch lesklý, projevuje se zrcadlením a působí dojmem odhmotněnosti, z určitého úhlu pohledu ale odhalí celou sílu své barevnosti. Nelesklé povrchy zase lépe zobrazují hru světla a stínu. Hladký jednobarevný povrch nedává zraku možnost pohledového zaostření, a není-li v pohledu jiných podnětů, je náročnější odhadnout vzdálenost. Povrch hladké rovinné plochy je v pohledu dvojrozměrný, povrch hrubý se stává trojrozměrným. Někdy je plocha záměrně vyplněna plastickým vzorováním – hrubostí ve vyšším výtvarném stupni provedení.

Obr. 25, 26 Při řešení interiéru ovlivňuje barevnost podlah, stěn a stropu výsledný tvar i velikost místnosti. Světlé odstíny budí zdání vzdušnosti, sytější zmenšují, svislé členění plochu rozšiřuje, vodorovné zvyšuje. Repro: Hanuš, K. O barvě.

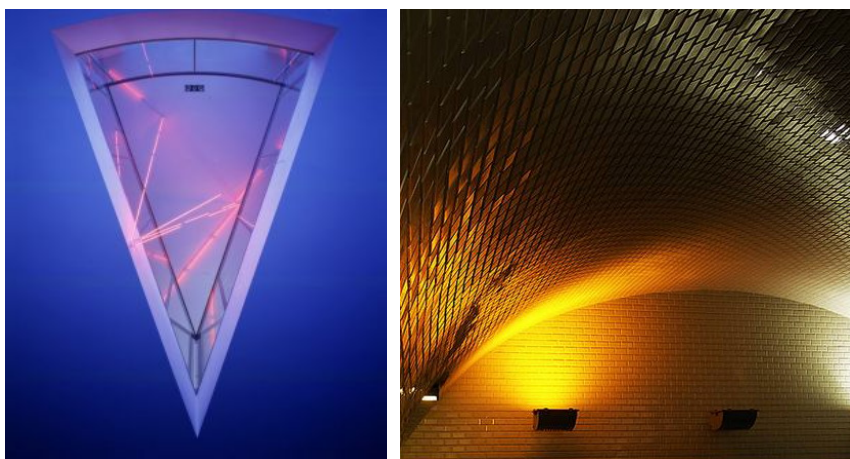
Každý materiál pohlcuje světlo jinak. Nelesklý povrch (dřevo, kámen, papír) působí nezměněně, naopak lesklý povrch se při změně stanoviště mění. Barevných odstínů lze docílit střídáním jednotlivých materiálů. Nejdéle setrvává

¹²⁵ PARRAMÓN, J. M. *Teorie barev*, s. 26.

nad prahem rozeznání jen bílá a zdá se, jako by v temnu svítla. Proto bývají např. natírány bíle krajnice silnic nebo přechody.¹²⁶

Světlo

Světlo lidé považují od pradávna za symbol života a bezpečí. Nekonečné možnosti jeho využití jsou zřejmé od počátků architektury. Využíváme jak přirozeného slunečního světla, tak denního světla i umělého osvětlení, a to jak v exteriérech, tak v interiérech staveb. Člověk je přizpůsoben vidění za denního světla, v šeru nebo potmě. Dříve byl tomuto rytmu podřízen, postupně se ale prohlubovaly požadavky na maximální osvětlování prostor (nastavujeme si jím nejen krátké zimní dny, ale zkracujeme i všechny noci). Je nám přirozené osvětlení domovů, kanceláří, jeho různá intenzita se využívá pro nasvícení důležitých míst (např. v kostelech či kaplích v určitém období dopadají sluneční paprsky na místo důležité k náboženským rituálům). V současné době je situace taková, že osvětlení často vnímáme jako vysoce překročenou a pocitově nepříjemnou záležitost. Potřeby člověka na množství světla a tmy se v architektuře projevují a jejich uspokojení je především v rukou architektů.

Obr. 27, 28 Vlevo instalace osvětlení od Stanislava Zippeho v budově Dopravního podniku města Brna (autoři: Tomáš Rusín, Ivan Wahla, 2001), vpravo nasvícení cihlové valené klenby. Foto: archiv MP

Světlo lze sledovat z hlediska fyzikálního, tedy jako tvarotvorného a barvotvorného prostředku a zároveň z hlediska psychologického, kdy se světlo stává tvůrcem výrazu.¹²⁷

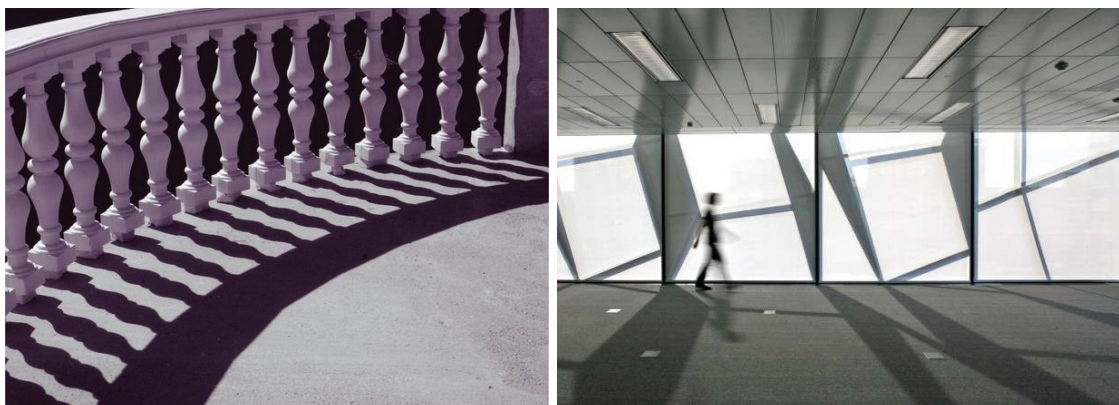
---

¹²⁶ Více viz HANUŠ, K. *O barvě*.

Osvětlujeme-li objekt, jeví se na straně protilehlé zdroji světla tmavší. Osvětlený objekt zároveň vytváří stín na ploše v těsné blízkosti. Tvar stínu se přizpůsobuje světlu a jeho směru. Střídání světla a stínu umožňuje členit či oživit prvky v architektuře, zajistit rytmus, vytvářet prostor apod. Hrou světla a stínu dosáhneme i určitých barevných odstínů. Pomocí světla lze zdůraznit důležitá místa od těch méně významných, podtrhnout tajemnost, ponurost či veselost prostoru. Prostorové detaily stavby (římsy, liseny, balkony) se pohybem slunce (světla) mění a vytvářejí rytmizující činitel. Stejně jako u obrazů může světlo zajistit harmonický pocit.

Celkový účinek je ovlivněn směrem světla (frontálním osvětlením, osvětlením shora apod.), jeho množstvím a kvalitou.¹²⁸

Obr. 29, 30 Hra světla a stínu v architektuře vytváří prostor i tvar (foto vlevo Michal Hejna, foto vpravo TRUTEK Building, Soul, Korea - Barkow Leibinger Architects)

Rytmus, harmonie, symetrie

Rytmicky pracuje srdce, v pravidelných rytmech zapadá slunce, střídají se roční období, opadávají stromy, chodíme do zaměstnání. Stejně jako v přírodě, také v lidské tvorbě hraje rytmus důležitou roli. Tendence k rytmu je tedy jednou z nejsilnějších potřeb. „Rytmus nachází své vyjádření v motorické činnosti dítěte už v jeho prvních grafických projevech, které s vývojem motoriky souvisí. Sklon k rytmizování linií znázorňující tvar nebo pojednávajících prostor, dále sklon k rytmizování barevných ploch, z nichž je symbol komponován, jsou velmi nápadnými rysy dětské výtvarné tvorby.“¹²⁹

---

¹²⁷ Více viz PARRAMÓN, J. M. *Světlo a stín*.

¹²⁸ Více viz PARRAMÓN, J. M. *Světlo a stín*.

¹²⁹ BABYRÁDOVÁ, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*, s. 66.

Ne náhodou architekti často srovnávají architekturu s hudbou, právě kvůli nutnosti určitého rytmu a někdy se dokonce snažili převádět architektonické proporce do hudby. Dříve byl rytmus a proporce především na fasádě pro fungování architektury zásadní. Teorie proporcí tvrdí, že: „Stejně jako existuje hudební stupnice vrozená lidskému tělu, existují i architektonické proporce, jež jsou krásné samy o sobě.“¹³⁰

Obr. 31, 32 Pravidelný rytmus v architektuře. Vlevo Centrum ekologických aktivit Sluňákov (Projektli architekti, 2006), vpravo bazilika sv. Prokopa v Třebíči.

Ve většině koncepcí, Platónovou počínaje, se dozvídáme, že člověk potřebuje ke svému životu harmonii a rytmus. „Princip harmonie znamená nejvyšší jednotu v největší mnohosti. Příkladem takové žádoucí členité jednoty je v hudbě akord.“¹³¹ U historických staveb se tato harmoničnost a úměrnost projevuje zřetelněji než u současné architektury. Dnes už se harmonie neuplatňuje jako zákon, který musí umělec nutně respektovat. Naopak tento požadavek vedl v minulosti k eklecticismu.

Aby stavba působila jako organický celek, musí být jednotlivé její prvky a detaily ve vzájemném harmonickém vztahu. Jednotlivosti dostávají svou definitivní podobu teprve v kontextu, v souhře s nadřazeným celkem. Rytmus je způsob uspořádání celku, který vychází z opakování vztahů mezi jednotlivými detaily a celkem, ať už se jedná o opakování věcného motivu, tvaru či barvy. Může být tvarový, barevný, světelný, povrchový, vytvářet plošné nebo prostorové tvary. Rytmus je jednou ze základních vlastností, s níž musí architektura pracovat. V celku má vše svou míru, optimální tvar a umístění. Tím jsou proporce, které vyjadřují poměr částí budovy k sobě navzájem a k celku,

¹³⁰ ZEVI, B. *Jak se dívat na architekturu*, 121.

¹³¹ UŽDIL, J.; ZHOŘ, I. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*, s. 39.

včetně okolí stavby. Souvisejí s měřítkem stavby (velikostí stavby vzhledem k člověku); často se projevují rovnováhou mezi vertikálností a horizontálností či záměrnou převahou jedné z nich. Pocit harmonie mnohdy závisí na divákovi, který si sám vybírá složky uměleckého díla pro něj důležité.

Harmonie v architektuře může také znamenat pocit pohody, bezpečí. Setkáváme se s architekturou, v níž se cítíme dobře a třeba až později zjistíme, že pocit pramení z nějaké drobné nápadité architektonické úpravy. Harmonickým působením architektury na psychiku člověka se zabýval již ve 40. letech Karel Honzík, který vysvětluje, že „syrové prostory, hmoty a plochy jsou uváděny do příznivých vzájemných vztahů, při čemž jde architektovi o to, aby zpracované dílo působilo dojmem jednotného organického celku.“¹³²

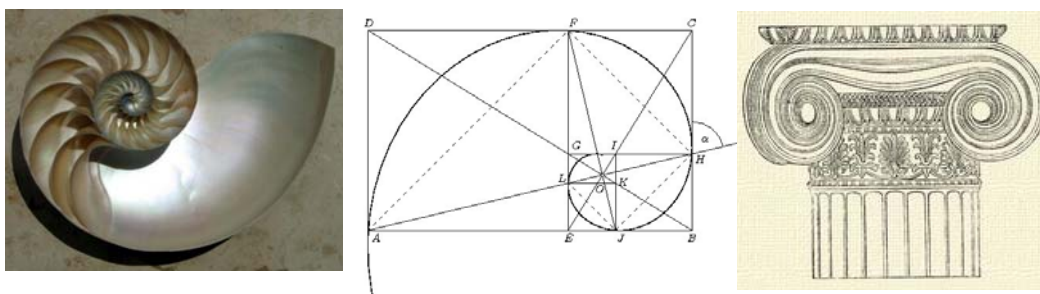
Otázka krásna byla v architektuře často zúžena na otázku harmoničnosti. Každý architekt se pokouší o harmonizaci díla, smysl pro harmonii je vlastní každému člověku. K provozní funkci stavby (rozměry, provozní proudy, vztahy předmětů atd.) patří také vztahy hmot a prostorů, vnějšku a vnitřku, pocit rovnováhy a stability, kombinace barev a materiálů.

Matematické teorie upozorňují na trojúhelníkové kompozice, zlatý řez, geometrické tvary a další možnosti dosažení harmonie, případně se navazuje na Vitruvia a proporce určitého řádu se vztahují k proporcím lidského těla (podpírající ruka a hlavička podpírajícího sloupu). Zlatý řez je používán v architektuře běžně. Umělci jej využívají ve svých dílech, zejména ve formě tzv. zlatého obdélníku, ve kterém se zlatý řez vyskytuje jako poměr stran. Zároveň je člověku vrozena záliba pro jasné obrazce (čtverec, obdélník, kruh), čemuž se většina architektů snaží vyjít vstříc.

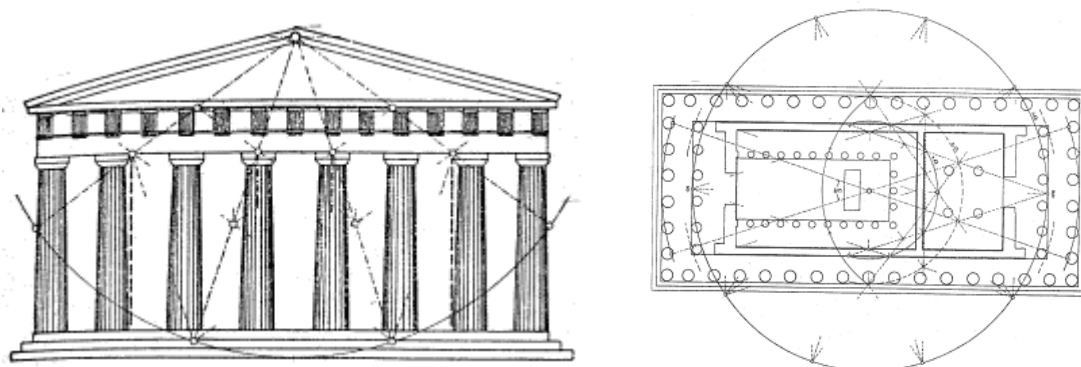
Harmonické vztahy se navíc netýkají pouze samotného díla, ale vztahu k ostatním budovám, městu či krajině. Vztahy k okolí, pokud mají budit příznivý dojem, závisí na harmonickém vztahu výšek a šířek budov navzájem a k prostranství. Zároveň se předpokládají harmonické vztahy mezi vnitřními poměry jednotlivých staveb a v neposlední řadě harmonický kontrast užitých stavebních hmot. Harmonizace sama o sobě ale nemusí tvořit hodnotu stavby. Dokončuje vznik objektu, jehož hodnotami jsou také otázky provozní, klimatické, konstrukční a technologické.

---

¹³² HONZÍK, K. *Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*, s. 31.

Obr. 33 - 37 Za jednu z nejnámějších harmonických proporci je pokládán zlatý řez. Označuje poměr o hodnotě přibližně 1,618. Zlatý řez vznikne rozdělením úsečky na dvě části tak, že poměr větší části k menší je stejný jako poměr celé úsečky k větší části. Např. do průčelí Parthenónu můžeme nakreslit část pravidelného desetiúhelníka, který má souvislost se zlatým poměrem. Poměr zlatého řezu lze také pozorovat v přírodě.

Někdy je termín nahrazován slovem rovnováha, která sladuje jednotlivé prvky díla tak, aby působily vyrovnaně jak kvalitativně, tak vizuálně a psychicky. Projevuje se stálostí a stabilitou. Rovnováha nemusí znamenat symetrii, ale spíše vyváženost. S harmonií (a rytmem) také souvisí kontrasty - jednotu a harmonii je nutné vnímat jako syntézu protikladných prvků – vertikál a horizontál, barevností, světla a stínu, kontrasty mezi hmotou a prázdňem, velikostmi atd. „Vnitřní klid musí stát na základu napětí mezi protiklady a nejistotami ... Protiklady mohou znázorňovat výjimečnou nesoudržnost, která pozměňuje jinak soudržný řád, nebo mohou znázorňovat nesoudržnost celého řádu jako celku.“¹³³

Symetrie znamená rovnováhu u osově řešených staveb či jejich částí. Pokud budova není osově souměrná, snaží se architekti dosáhnout rovnováhy vyváženým rozmístováním prvků. Symetrické bývá členění fasády i řešení půdorysů.

¹³³ VENTURI, R. *Složitost a protiklady v architektuře*, s. 16 a 37.

Řád

Řád jsou rysy, které na nás působí standardně, které nás nešokují, jsou očekávané, samozřejmé. Takové vlastnosti dodávají stavbě dojem řádu a stability. „Potřebujeme řád, který nám dává ustálenost, stejně jako děti potřebují chodit spát ve stejnou dobu a jíst domácí, známé, nekořeněné jídlo. Chceme, aby naše prostředí sloužilo jako strážce klidu a správné cesty, jíž se tak tak držíme.“¹³⁴

Každý lidský výtvar by měl mít řád – respektovat přirozený kánon. „Projevem přehnaně silného řádu je konvence (konvenční prvky jsou ty, které jsou běžné výrobou, formou a účelem).“¹³⁵ Někteří považují řád za východisko z chaosu. Rozbitím řádu je někdy možné význam zhodnotit, nebo ho dokonce povýšíme na princip. Řád zajišťuje souvztažnost všech prvků a detailů vůči celku stavby i vůči sobě navzájem, zajišťovat jednotu stavby. Nejznámější je nám např. řád řecký, který je považován za nejdokonalejší princip, na nějž později navazovaly další architektonické směry. Důležitá je rovněž poloha jednotlivých částí, jejich řazení a pravidelné opakování stejných tvarů či formátů – to vytváří pocit harmonie a rytmu - viz výše.

TECHNICKÉ VLASTNOSTI STAVBY

Mnozí mohou namítnout, že kromě estetických vlastností stavba vykazuje také ty technické (narozdíl od jiných typů umění). Řeč architektury se skutečně odvozuje od nových technologií a dalších možností užití materiálů a konstrukcí. Při výuce architektury je tedy možné propojovat jednotlivé obory a naučit tak žáky např. i zákonitostem statiky. Technickým vlastnostem architektury se ale v tomto pojednání (s ohledem na zaměření předmětu výtvarná výchova, kterou se především zabýváme) věnovat nebudeme.

4. 4 ARCHITEKTURA STIMULUJE SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ

Architektura je odrazem objektivní skutečnosti v našich smyslových orgánech. Jedná se o subjektivní obraz ovlivňovaný rozumem a intelektem. Při vnímání

---

¹³⁴ BOTTON, A. de. *Architektura štěstí*, s. 177.

¹³⁵ VENTURI, R. *Složitost a protiklady v architektuře*, s. 39.

objektu se zúčastňuje v první řadě zrak, na prostředí ale také reaguje dotyk (teplo, chlad) čich i sluch. U vnímání architektury je právě účast vícero orgánů na vjemu¹³⁶ typická. Barvy, tvary, objemy, členitost ploch, vztahy mezi detailem a celkem, to všechno vnímáme našimi smysly.

Smyslové vnímání si můžeme vysvětlit na příkladu gotické katedrály. Ta působí na vidění – převaha vertikality vzbuzuje pokorný pocit a navozuje velkolepost, s níž se člověk poměřuje, příšeří s barevnými vitrážemi uklidňuje. Na slyšení – akustika prostoru je řešena s ohledem na optimální rozložení zvuku v prostoru a člověka tak nutí k šeptání (pomineme-li zásadu slušnosti v kostele nemluvit hlasitě). Na čich – vůně starých materiálů, vlhkost, chlad. Na hmat – máme potřebu se dotknout různých povrchů, řezb, dekorací. „Celé toto prostředí působí svým jedinečným celkem na estetickou vnímavost člověka a zavazuje ho kulturní tradicí k určitým a definitivním způsobům jednání.“¹³⁷ Vysoký bytový dům nebo mrakodrap také může brát dech svou vertikality, ale volba tvarů a materiálu navozuje úplně jiné pocity. Teprve soukromý prostor bytu upravujeme tak, abychom se v něm cítili dobře.

Termín smysl se používá také ve spojení smysl pohybový i statický, smysl pro míru, rovnováhu, harmonii atd.

4. 4. 1 ZRAK

Při mapování prostoru člověk postupně dospěl k naprosté dominanci zraku nad ostatními smysly. Dnes vnímáme až 90 % informací o okolním světě zrakem. Každý architektonický zážitek by měl zasáhnout vícero smyslů. Vlastnosti místa a hmoty, prostoru, měřítko, to vše bychom měli posuzovat očima, ušima, nosem, kůží i svalstvem. Přesto dnes převládá vizuální vnímání. Tato nadvláda oka proměnila architekturu v uměleckou formu vizuálního obrazu. „Místo toho, aby architektura vytvářela případ od případu vždy jedinečný existenciální

---

¹³⁶ Někdy může přerůst v synestésii - současné působení více smyslových dojmů; souznění smyslů (např. barevné slyšení, zvukové vidění).

¹³⁷ ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 55.

mikrokosmos, aby byla ztělesněnou reprezentací světa, stala se projektorem obrazů na sítnici oka za účelem okamžitého přesvědčení diváka...¹³⁸

Zrakem vnímáme i estetické vlastnosti architektury – měřítko, harmonii barev, tvarů, strukturu materiálů, světlo a stín atd. (o barvách a kvalitativních vlastnostech architektury více v kapitole 4. 3. 3).

4. 4. 2 SLUCH

Sluch nám často může sdělit informace o dění, které se odehrává mimo náš zorný úhel. Zároveň nám důkladněji odhalí prostor, který vnímáme zrakově.

Dnešní svět je přesycen sluchovými podněty, ať už negativními (zvonění mobilů, hučení elektrospotřebičů a počítačů v bytě, ruchy ulice, strojů) nebo pozitivními (hudba, šumění listů). Náš život se stává stále hlučnějším. Zatímco dříve byl luxus mít okna orientovaná do náměstí, dnes všichni usilují o jejich nasměrování do vnitřního traktu. Ruší nás rovněž zvukové ozvěny a odrazy. Tvar a uspořádání prostoru se podřizuje akustice a zvukům. Hlučnost prostředí působí škodlivě na zdraví, snižuje výkonnost.

Ticho prakticky neexistuje. Dokonce i ve chvílích, kdy by se zdálo, že jedinec ocení ticho (procházka lesem, večerní posezení na zahradě apod.), pouští si hlasitě hudbu či nasazuje MP3 přehrávače. Možná si lidé ticho spojují se samotou, a proto se mu vyhýbají. V naprostém tichu bychom možná dlouho nevydrželi, zvuky jsou symbolem života. Nedostatkem ticha v našem životě se zabývají filosofové,¹³⁹ psychologové i architekti. Ticho nepovažují jen za nepřítomnost zvuků, ale za nezávislý smyslový a duševní stav. „Prožívat budovu neznamena jen prohlížet její prostory, formy a povrchy, ale také naslouchat jejímu charakteristickému tichu. Úkolem architektury je vytvářet, uchovávat a ochraňovat ticho.“¹⁴⁰

Zvuky městského prostředí, které byly dříve znakem pokroku, přerůstají v dnešní době hladinu snesitelnosti. Lidé se snaží přizpůsobit se tlaku městského způsobu života. S nadměrným hlukem je spojena řada nemocí sluchového ústrojí, ale také psychických nemocí vyplývajících z nervozity. Ulicemi a místy, kde je

---

¹³⁸ PALLASMAA, J. Křehká architektura. *Zlatý řez*, č. 30, rok 2008.

¹³⁹ Např. PICARD, M. *The World of Silence*.

¹⁴⁰ PALLASMAA, J. Šest témat pro příští milenium. In KRATOCHVÍL, P. *O smyslu a interpretaci architektury*, s. 27.

vysoký hluk, procházíme rychleji nebo se jim snažíme vyhýbat. Při zkoumání životního prostředí je tedy nutné se zabývat výzkumem účinku hluku a jeho vlivem na zdraví a rovnováhu člověka. Hluk působí na duševní zdraví a zvyšuje hladinu úzkosti, vyvolává stres, poruchy spánku, agresivitu, dokonce i antisociální chování.¹⁴¹ Hluk snižuje i ochotu pomáhat - navozuje špatnou náladu, navozuje nepřátelské postoje, snižuje soustředěnost při práci atd. Termín „znečišťování životního prostředí hlukem“ se už dnes běžně používá. Nejvíce nepříjemné nejsou dlouhotrvající monotónní zvuky, ale zvuky objevující se v krátkých intervalech. Úkolem architektů je minimalizovat vznik hlučných prostředí a zamezovat rozpínání hluku existujícího.

Obr. 38, 39 Protihluková opatření na fasádách objektů nebo podél silnic jsou dnes běžnou součástí architektury.

4. 4. 3 ČICH

Dnešní člověk v civilizovaném světě už nepotřebuje nezbytně čich k přežití. Nicméně mu umožňuje stejně jako ostatní smysly orientaci v prostoru, informuje ho o činnostech v okolí, o materiálech apod. Požadavek na „čisté ovzduší“ je stále častější, vzhledem ke stupňujícímu se znečišťování naší planety zplodinami, které si člověk sám vytváří. Zároveň stoupá požadavek na standardní teplotu. Řeší se tedy klimatizace, odvětrávání prostor, rekuperace atd. Zajištění kvalitního vzduchu a zamezení nepříjemných pachů může výrazným způsobem přispět k lepšímu pocitu z prostředí.

4. 4. 4 HMAT

Hmat doplňuje zrak a poskytuje hlubší informace o materiálech. Hmatem můžeme vnímat velikosti, tvary, strukturu, povrchy. Chlad kamene, kovu,

---

¹⁴¹ ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 34.

hladkost skla a drsnost tvárnice, teplo dřeva či textilie atd. Dotváříme si tak komplexní představu o celém prostředí a vyhodnocujeme naše pocity z něj.

4.5 PROSTOROVÉ VNÍMÁNÍ ARCHITEKTURY

Architektura je považována za vizuální umění, vzhledem k tomu, že je na ní možno studovat povrchy, linie, střídání světla a stínu, hmoty atd. To ale nestačí. Architektura je na rozdíl od ostatních druhů umění bezpodmínečně spojena s prostorem a konkrétním místem. „Úkolem architektury je zachytit prostor, vymezit, učinit ho viditelným pro naše lidské oko.“¹⁴² Právě vnímání prostoru a místa, tzn. architektury jako trojrozměrné dimenze, při budování názorů a postojů chybí.

Uspořádání vnějšího i vnitřního prostoru objektu je pro architekturu zásadní. Architektura nabízí trojrozměrné prostory schopné pojmout naši osobu. Původní a jedinečná vlastnost architektury je právě hodnotou vnitřního prostoru, vnitřního objemu, prázdna, které dostává tvar. Ohraničený, vnitřní prostor nás odděluje od okolního prostředí. I když přístupy k trojrozměrným objektům jsou si v mnohém podobné, někdy architektura může připomínat třeba skulptury. (Ostatně někteří žáci sochy považují za architekturu - viz závěry výzkumu – kapitola 5. 2). Na rozdíl od sochařství se ale zabývá prostorem vnějším i vnitřním.

Všechny prvky použité na stavbě - dekorace, materiály, barvy, světlo - zdůrazňují nebo potlačují prostorovou hodnotu. „Člověk se pohybuje a jedná mimo každou věc; je vždy zvenčí, a chce-li se dostat pod povrch, musí jej rozbít. Jediná výsada architektury, kterou má mezi všemi uměními, ať tvoří obydlí, kostely či interiéry, není v tom, že přikrývá přiměřenou prostoru a že ji obklopuje stěnami, ale v tom, že buduje vnitřní svět, v němž se prostor a světlo měří podle zákonů geometrie, mechaniky a optiky, jež jsou součástí přírodních zákonů, jichž však příroda sama nepoužívá.“¹⁴³

Když opustíme vnitřní prostor, který pro nás mnohdy může znamenat také pocit bezpečí, domova, dostáváme se do vnějšího prostoru. Navrhování vnějšího prostoru

---

¹⁴² TICHÁ, J. *Architektura v informačním věku*, s. 12.

¹⁴³ ZEVI, B. *Jak se dívat na architekturu*, s. 103.

(exteriéru) je závislé na řešení prostoru vnitřního (interiéru). Vytvářejí napětí, vnitřní a vnější účely a prostory se setkávají.

Vnější prostor se skládá ze zastavěných míst i prázdných míst.¹⁴⁴ Vnějšímu architektonickému prostoru říkáme urbanistický prostor – veřejná prostranství, ulice, parky, náměstí, krajina apod. Architektonickým dílům je vlastní snaha vymezovat se vůči svému okolí a „spojí-li se naše schopnost vnímání prostoru, která se zakládá na optických a haptických zážitcích, na funkčně nebo rituálně zdůvodněném pohybu těla stavbou s prostorotvárnou fantazií, může z toho vzniknout arcidílo hodné slova.“¹⁴⁵ Skupina vynikajících architektonických děl může vytvářet špatný urbanistický prostor a naopak.

Prostor tedy vnímáme našimi smysly, fyzickým pohybem prostoru, jeho fyzikálními vlastnostmi (vlhkost, světlo, hluk – o působení těchto vlastností na člověka viz kapitola 4.4). Důležité pro vnímání prostoru architektonického díla je uvědomění si vztahů k okolnímu prostředí, ke krajině, k jiným objektům, a také k jednotlivým částem staveb. Zároveň funguje vztah mezi částmi stavby navzájem. Dále je prostor vnímán přes polohy, směry, vzdálenosti, velikosti, tvary a měřítka jednotlivých částí v prostoru. Přestože tyto tvary závisí na subjektivním hodnocení jedince, „jsou základními abstrakcemi, které vnímání prostoru povyšují do vyšší oblasti psychických procesů.“¹⁴⁶

Úkolem architektury je nalézt odpovídající pocit z prostoru. Uspořádání prostoru ovlivňuje náš duševní stav. Rozlehlost vyvolává úzkost, bezpečná vzdálenost budí příjemný pocit pohody, uzavřenost může vytvářet nepříjemné pocity (viz též výsledky výzkumu – kapitola 5. 2).

Měřítka

S vnímáním prostoru souvisí také měřítka, které je základním prvkem budovy. Rozměry stavby jsou obvykle vztahovány k rozměrům člověka: „Pokud se velikost vymaňuje lidskému měřítku, vymaňuje se patrně i z oblasti kultury.“¹⁴⁷

Nemusí se ale jednat jen o fyzickou míru, protože velmi malá věc může mít dobré měřítka nebo velká věc může mít měřítka nepřiměřená. Tyto účinky jsou

---

¹⁴⁴ Např. architekt Roman Koucký rozděluje město na tři části, na plno (domy), prázdná (ulice, náměstí, parky) a prázdné plno (dosud nezastavěná místa, která by měla být zastavěna).

¹⁴⁵ Viz ŠVÁCHA, R. Architekti zaspali. *Stavba*, č. 9, rok 2002, s. 30.

¹⁴⁶ READ, H. *Výchova uměním*, s. 51.

¹⁴⁷ PELČÁK, P. *Několik poznámek k současné architektuře*, s. 12.

závislé na koncepci, kde dominuje harmonie dobře čitelných forem, prostorových vztahů a uplatnění detailů. Měřítko je spojováno s termíny jako proporce a kánon.

Proporce se vyjadřují rovnováhou mezi vertikálností a horizontalitou či záměrnou převahou jedné z nich. Do hmoty, z níž budujeme své prostředí, jsou tedy promítány nejen rozměry našeho těla, ale také pohyb života, vztahy člověka k člověku, ke společnosti a vztahy člověka k prostoru. Stavba by měla mít měřítko i v takovém případě, kdy výrazně přesahuje svými rozměry výšku lidské postavy. V některých případech je záměrem větší měřítko stavby, která pak působí monumentálně a vyvolává pocit vznešenosti, případně pokoru.

Tvar, forma

Už v klasické estetice byl tvar (eidos) pokládán za jednotící princip utvářející věci. Teprve tvarem nabývají věci významu, který mají mít. Tvar označuje prostorové rozložení hmoty a jejích jednotlivých částí, bez ohledu na materiál. Termínu tvar používáme k odlišování vzhledu těchto hmot. Označování jednotlivých tvarů je odvozeno z geometrie především na základě prvního pohledu na obrys (linii), tedy hranici věci. Objevují se ale i tvary složitější. „Tvar ve výtvarném díle nese v sobě nejen nekonečnou rozmanitost přírody, ale je i výrazem její stylizace, která je jednou určena obecnými požadavky doby (historické slohy dávaly přednost některým formám), jindy uměleckým názorem autorovým.“¹⁴⁸ Sám tvar může stejně jako linie esteticky působit. Estetické vnímání je závislé na smyslovém vnímání. Proto například při ohmatání oblých tvarů zjišťujeme, že působí měkce a příjemně (do ruky si bereme rádi kaštiny či oblázky).

Tvar je v architektuře také spojen s účelem stavby, je vyvolán její funkcí (sociální, technické a estetické vlastnosti, jimiž se realizuje účel¹⁴⁹). Stavba je dána celkovou koncepcí tvarů a detailů tvarů, do níž patří také povrchové struktury a materiály dotvářené světlem a barvou. Tvar je někdy zaměňován s výrazem forma. Formu lze považovat za komplexnější projev architektury (zahrnující správnou volbu materiálů, zvolené technologie, uspořádání a estetické řešení – velikosti, tvary, kompozice, barvy, světlo, struktury atd.). Někteří architekti (např. Leon Krier) jsou přesvědčeni, že forma by měla odpovídat funkci na první pohled (to

---

¹⁴⁸ UŽDIL, J.; ZHOŘ, I. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*, s. 83.

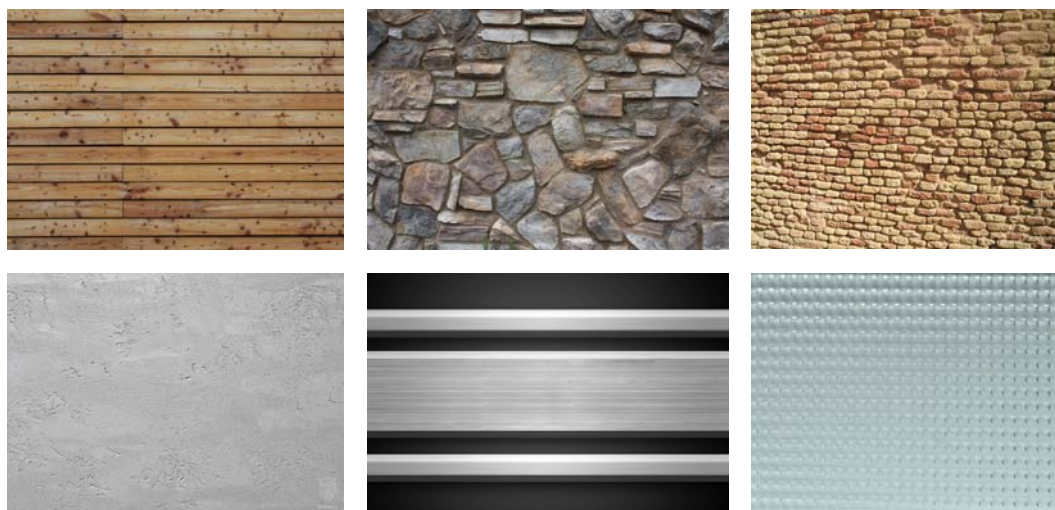
¹⁴⁹ TROJAN, R. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchově*, s. 24.

dnes neplatí – viz výsledky výzkumu – kapitola 5. 2, v němž někteří žáci považují Tančící dům za přístaviště lodí či vilu Tugendhat za tělocvičnu). Krier proto podporoval archetypy.¹⁵⁰ Ostatně stejný názor zastával i L. Sullivan na přelomu minulého století – známý je jeho výrok, že „forma sleduje funkci“.

Povrchy, materiál

Plocha na lidské vnímání působí nejen svou barvou, velikostí či tvarem, ale také prostorovou strukturou svého povrchu. Zcela jiné pocity při vnímání prostoru v nás vyvolává plocha dřeva než plocha betonu, kovu či skla. Lidem jsou milejší materiály, které nejsou vodiči tepla, materiály měkké a pružné. Dřevo je teplé, působí útulně, mramor chladný a vážný, kov studený. Každý materiál má sám o sobě velké množství variací, struktur a barev. Zároveň vykazuje různé akustické vlastnosti, které ovlivňují vnímání prostoru.

Respektován je takový materiál, jehož „přirozené vlastnosti ovlivňují tvar (určený především funkcí) a spoluvytvářejí estetické kvality objektů“.¹⁵¹ Pro architekta je důležité zvolit vhodný materiál pro určitou stavbu nejen z estetického hlediska, ale také z funkčního hlediska (pěší lávka by neměla být pokryta kluzkým materiálem apod.). Cit pro vlastnosti materiálu je prvořadým požadavkem pro vznik každého díla.

Obr. 40 V architektuře se setkáváme s různými materiály a každé vykazují specifické vlastnosti, podle nichž vybíráme, za jakým účelem je použijeme.

¹⁵⁰ KRIER, L. *Architektura – volba nebo osud*, s. 28.

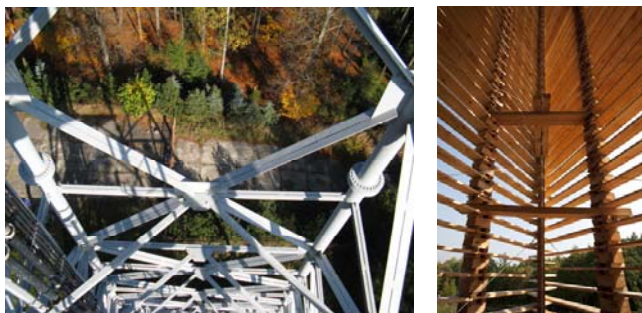
¹⁵¹ UŽDIL, J.; ZHOŘ, I. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*, s. 92.

Otázka povrchu staveb je stále naléhavější s ohledem na znečištění ovzduší a agresivnější sluneční záření i deště. Hledají se hmoty účelné, trvanlivé, aplikují se ochranné nátěry. Stavba by měla stárnout harmonicky a působit přirozeně.

Konstrukce

Význam technických principů a trojrozměrných konstrukcí ve výtvarné práci je pro realizaci objektů v prostoru zásadní. Sestavení konstrukce vyžaduje hlubší zamyšlení a předpokládá detailně promyšlený koncept a znalosti o statické a dalších technických oborech.

Obr. 41, 42 Konstrukce (ocelová, dřevěná apod.) je základem každé stavby (Stražiště, Bára), jednou svařovaná, podruhé vyskládané dřevo beze spojů.

Konstrukcí můžeme minit také filosofický koncept. „Za vším, co děláte, by měla být konstrukce. Ať už filosofická nebo ocelová ... materiálu (materiální) by ovšem mělo být vždy méně a přemýšlení o stavbě (duchovna) trochu více,“ řekl na své přednášce profesor Mirko Baum.¹⁵²

4. 6 ARCHITEKTURA OVLIVŇUJE KVALITU PROSTŘEDÍ

Životní prostor patří k základním lidským potřebám. Z architektonického hlediska vyjadřuje užší vztahy mezi jednotlivými částmi staveb, budovami, veřejnými prostranstvími a širšími urbanistickými nebo krajinnými celky. Vystavěný prostor nám nabízí útočiště a ochranu před zimou, horkem, větrem či hlukem, ale nabízí také hodnotu duchovní, přírodní, sociální, nebo kulturní. Stavby jsou spjaty s naší identitou, jejich uspořádání odráží naši povahu i zájmy, protože jsme s prostředím neodmyslitelně propojeni.

---

¹⁵² Mirko Baum: O včelách a šroubech. Přednáška pořádaná sdružením Kruh 1. dubna 2010 v Praze.

Architektura nás ovlivňuje neustále: „Nikdy neunikneme stavbám, jemnému nebo pronikavému působení jejich ušlechtilého či neomalného, zdrženlivého či okázalého, ryziho či nevkusného charakteru.“¹⁵³ Většina lidí denně užívané prostředí prochází bez většího zájmu, vnímá ho bezděčně. Prostor je pro nás v současné době prostorem umožňující nám rychlé přemísťování z jednoho místa na druhé, přičemž obvykle nevzhlížíme výše, než je výška očí. I při takovém využívání prostředí ale mohou být zaznamenávány pocity zalíbení nebo naopak lhostejnosti k určitým stavbám. Pokud v takovém prostředí převládají kladné pocity, člověk ho vyhledává a nebrání se v něm setrvávat.

Různorodé člověkem vytvořené prostředí nás ovlivňuje různě. Například katedrály mohou ovlivňovat náš způsob chování - nutí člověka tiše a pokorně projít lodí a s úctou vzhlížet vzhůru, protože měly znázorňovat obraz lepšího světa. Teologové v dřívějších dobách prohlašovali o architektuře, že: „krásné budovy mají moc zlepšit morální a duchovní stránky naší osobnosti.“¹⁵⁴

Architektura ovlivňuje naše jednání, rozhodování, cítění, vnímání, pohyb v prostoru. Působí na nás stres (hluk, znečištění, přelidnění, přesycení podněty); sociální vlastnosti prostředí (možnost kontaktu); orientace a pohyblivost (užívání města); obohacení prostředí (estetické kvality podnětů přispívajících k příjemnému životu); kultura a rekreace; možnosti rozhodování (jak obyvatelé vnímají jednotlivá rozhodnutí o kvalitě životního prostředí a nakolik se mohou takových rozhodování aktivně zúčastnit).

Vnímání prostředí je velmi důležité, protože jím „vnášíme smysl do okolního světa (dáváme životnímu prostoru význam, podílíme se na společenském dění, upevňujeme mezilidské vztahy, vytváříme prostor pro práci i rekreaci). Životní prostředí nakonec hraje nezastupitelnou úlohu v celém psychickém vývoji jedince.“¹⁵⁵

Vznik architektury a vystavěného prostředí je zodpovědnější, protože stavby nelze lehce přemísťovat ani odstraňovat. Následky jejich realizace jsou trvalejší a vážnější než u jiného typu umění.

---

¹⁵³ PEVSNER, N. *An Outline of European Architecture*. London: Penguin Books, 1963, s. 280.

¹⁵⁴ BOTTON, A. de. *Architektura štěstí*, s. 113.

¹⁵⁵ ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 136.

4. 6. 1 O PROSTŘEDÍ BYCHOM MĚLI PEČOVAT

Někteří lidé jsou přesvědčeni, že mohou uspořádat a měnit prostředí podle sebe. Naopak se řada lidí domnívá, že na okolní prostředí nemají prakticky žádný vliv a jednají tak, jako kdyby se jich změna prostředí nemohla nikterak dotknout a ovlivnit je.¹⁵⁶ Člověk by si měl být vědom toho, že může své okolí nejen hodnotit, ale také ovlivňovat jeho dotváření. Sám může podporovat kvalitní soukromou výstavbu, může o prostředí pečovat (dbát o úklid veřejných prostor a o jejich zvelebování drobnými počiny) nebo vyvíjet tlak na ostatní, aby usilovali o kultivaci veřejného prostoru. Už pouhým jeho vnímáním prostředí měníme, protože na ně navazuje konkrétní jednání – např. nás může zaujmout nová stavba, zpomalíme chůzi a prohlédneme si ji. Příkladem, kdy obyvatelé zasahují do tvorby prostředí, a stávají se v podstatě urbanisty, je např. vznik spojovacích cest mezi obytnými domy. Po výstavbě sídliště se čeká, než si lidé vyšlapou cesty a teprve potom se začíná s plánováním výstavby chodníků na lidmi ověřených trasách.

Architektura města a jeho prostory jsou věci veřejného zájmu: „jsou stejně důležité jako třeba zákony nebo národní jazyk, to vše představuje i základy městské civilizace.“¹⁵⁷ Každý člověk potřebuje někam patřit, vztahovat se ke konkrétnímu místu (městu, vesnici, čtvrti). Odborníci si tuto skutečnost uvědomují, např. León Krier věří, že stavbou měst stavíme i sami sebe „a jestliže své město zmrzačíme, děláme totéž i sobě. Naše nejlepší vzpomínky budou pak otráveny lítostí a pocitem nenapravitelné ztráty. Pokud tuto možnost promarníme, připravíme si svůj vlastní smutný exil zde na této zemi.“¹⁵⁸

4. 6. 2 ARCHITEKTURA MŮŽE ZVÝŠIT HODNOTU MÍSTA

Existují stavebníci i architekti, kteří uvažují o stavbě především jako o výrazném solitéru, zatímco jiní se snaží o ucelenost prostředí, vytvářejí podporu pro lidské činnosti a prožitky. Juhani Pallasmaa tvrdí, že velká architektura sice může zdokonalit kontext, v němž je zasazena, a může přidat všednímu prostředí na

---

¹⁵⁶ Viz též výsledky výzkumu mezi žáky – kapitola 5.2.

¹⁵⁷ KRIER, L. *Architektura – volba nebo osud*, s. 179.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 181.

hodnotě, ale daleko vyšší hodnotu než jednotlivé budovy v prvním plánu přináší „souhrnná kvalita prostředí“.¹⁵⁹ Tvorba příjemných míst vyžaduje odpovědný přístup: „Místa, kterým říkáme krásná, jsou dílem vzácných architektů, kteří měli dostatečnou pokoru ke zpytování vlastních tužeb a vytrvalost pro převádění prchavých představ o štěstí do logických plánů – to je kombinace, která jim umožňuje vytvořit prostředí, jež uspokojuje potřeby, o kterých ani nevíme, že je máme.“¹⁶⁰ Architektonické prostředí nemusí na první pohled vykazovat estetické vlastnosti, ale mělo by působit pozitivně na vnímání lidí a mělo by zpříjemňovat a zjednodušovat jejich život. I drobné architektonické zásahy mohou zásadním způsobem pozitivně ovlivnit kvalitu života.

Obr. 43, 44 I úprava původně zarostlého nábřeží říčky na okraji panelového sídliště v Litomyšli je architekturou, která může zpříjemnit život (autor: AP atelier - Josef Pleskot, 2002). Vpravo řešení krajiny v okolí Nečína (autor: Eva Wagnerová, 2010)

Nízká schopnost architektů vytvořit příznivé prostředí se však odráží v malé zkušenosti občanů definovat své potřeby, které by do stavebních plánů měly být převedeny. Vzdělávání obyvatel v této oblasti by mohlo situaci zlepšit.

4. 6. 3 PŮSOBENÍ PROSTŘEDÍ NA PSYCHIKU ČLOVĚKA

Každé prostorové uspořádání (zahrada, park, škola, nemocnice, ulice, lavička na náměstí atd.) má určitou atmosféru a vyvolává postoje, umožňuje vnímat prostředí citově. Způsob, jakým reagujeme na budovu, odpovídá našim znalostem

---

¹⁵⁹ PALLASMAA, J. Existenciální úloha architektury. *Era* 21, č. 5, rok 2010, s. 36.

¹⁶⁰ BOTTON, A. de. *Architektura štěstí*, s. 240.

a dřívějším vjemům. Záleží na naší kultuře, na našem zaujetí věcí, na našem způsobu života.

Příjemné prostředí, které bude působit pozitivně na naši psychiku lze vytvářet především:

- snižováním úrovně stresu (odstranění hluku, zápachu, prašnosti, větrnosti, vlhkosti, přelidnění, zajištění vhodného osvětlení apod. – viz kap. 4.4);¹⁶¹
- zvýšením možností sociální kontaktu (shromažďování, posezení);
- zapojením občanů do rozhodování o jejich prostředí (účast na vytváření);¹⁶²
- zlepšením orientace a pohyblivosti (účelným uspořádáním prostoru, možnostmi průchodu, vizuálním stylem apod.);
- obohacením o estetické vlastnosti (harmonické vztahy výšek, poměrů; měřítko; objemy; barvy, vhodné materiály – viz kapitola 4.3);
- možnostmi odpočinku, kulturního vyžití, sportovního vyžití a dalších potřeb občanů.

Všechny tyto příklady přístupu k optimalizaci prostředí (a jistě řada dalších) souvisí bezprostředně s architekturou a projektováním. Podle toho, zda je postavena kvalitní stavba (kvalitní prostranství), nebo nikoliv, může toto prostředí působit depresivně, či uklidňujícím dojmem, neuspořádaně, odpuzujícím dojmem apod.¹⁶³ Konkrétní prostředí v nás vzbuzuje určité nálady, pocity a duševní stavy.¹⁶⁴

Náš pocit z určitého prostředí je dán jeho celkovou atmosférou a mohou ho ovlivnit i tepelné poměry (nejpříznivěji člověk vnímá venkovní teplotu mezi 15 – 25 stupni Celsia),¹⁶⁵ vlhkost (suchý vzduch vysušuje sliznice a pobyt je nám nepříjemný, stejně jako když je vlhko a dusno), tlak, pohyb vzduchu (průvan nás zneklidňuje, ale výměna vzduchu - větrání, klimatizace, rekuperace - je naopak nutností), složení vzduchu,¹⁶⁶ světlo.

---

¹⁶¹ Karel Honzík působení architektury rozdělával na výtvarné a mimovýtvarné (*Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*, s. 18).

¹⁶² ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 66, 136.

¹⁶³ Viz též výsledky výzkumu mezi žáky – kapitola 5. 2.

¹⁶⁴ „Místa, která obýváme, zároveň obývají naši duši.“ (PALLASMAA, J. Existenciální úloha architektury. *Era 21*, č. 5, 2010, s. 39).

¹⁶⁵ HONZÍK, K. *Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*, s. 6-7.

¹⁶⁶ Koncentrace CO₂ by neměla překročit 1000 ppm, pak člověk ztrácí soustředěnost a usíná. V prašných prostorech se dostávají alergie, pobyt na ulici způsobuje migrény a bolesti hlavy (SMOLA, J. *Stavba a užívání nízkoenergetických a pasivních domů*)

V neharmonických celcích bývá adaptace na životní prostředí mnohem obtížnější než tam, kde je urbanistický komplex budován ve správných funkčních a estetických proporcích. Šed' barev, uniformní uspořádání ulic, nekončící bloky stejných domů (např. panelových), působí mnohdy stísnujícím dojmem.¹⁶⁷ Člověk má potřebu vnímat rozmanitost. Pokud je obklopen podnětově chudým prostředím, nenaplnuje ho a vyhýbá se mu. Nemusí se jednat o rozmanitost tvarovou či barevnou, ale může se jednat i o možnost sociálního kontaktu či smyslového kontaktu. Horizontální linie např. vyvolává dojem racionality, uklidňuje, vertikální linie je naopak symbolem nekonečna. Aby ji člověk mohl sledovat, musí se zastavit, zdvihnout oči vzhůru.

Důležité jsou rovněž detaily a drobné zásahy do prostředí (rozmístění mobiliáře, barevnost apod.). Zacházení s nimi je rozhodujícím faktorem v užívání prostor. Pokud budou detaily obyvatelům příjemné, je velká šance, že se prostory stanou oblíbené a funkční.¹⁶⁸ Ve špatném životním prostředí člověk po čase „rezignuje na jakékoliv kvality, zvykne si. Dochází však k otupení jeho estetického vnímání.“¹⁶⁹ Částečnou náhradou mohou být pro takového člověka návštěvy kvalitního prostředí.

Lidé se ovšem liší nejen ve svých názorech na estetiku, ale také na to, co je příjemné, co nikoliv, takže není jednoduché všechny občany uspokojit. Nicméně lze vyvodit některá obecná pravidla chování, jednání i vkusu. Souladem aspektů ovlivňujících vztah člověka k místu a prostředí může dojít k minimalizaci negativních pocitů (omezení stresu, omezení hluku, zjednodušení orientace atd.) a dojít k nalezení harmonického tvarového, barevného i prostorového uspořádání.

---

¹⁶⁷ Viz též výsledky výzkumu mezi žáky – kapitola 5. 2.

¹⁶⁸ „Život člověka ve vystavěném prostředí by zpříjemnilo, kdy by projektanti respektovali způsoby zlepšující kontakt lidí a omezující jejich izolaci. 1. Žádné zdi; 2. Krátké vzdálenosti; 3. Malé rychlosti; 4. Jedna úroveň; 5. Orientace tváří v tvář. Bohužel se ale tyto myšlenky odrážejí v nových urbanistických a stavebních projektech málo. Výrazným způsobem ovlivňuje tvorbu veřejných prostranství doprava. Lidé se snaží rychle přiblížovat svým cílům, ale „kvapné odstraňování veškerých vzdáleností však nevytváří blízkost.“ (GEHL, J. *Život mezi budovami*, s. 64, 74, 132).

¹⁶⁹ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 169.

4. 6. 4 VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ / SOCIÁLNÍ ASPEKT ARCHITEKTURY

Vnitřním prostorem můžeme rozumět místo, které je spjato s osobní existencí (interiér domu, v němž žijeme, naše zahrada). Za vnější by se dal považovat veřejný prostor, který užívají všichni občané obce či města (nebo i ten, kde jsme pod širou oblohou). Existuje také prostředí, které je určeno jen omezenému množství lidí (škola, kancelář, bazén). Ke všem prostředím si utváříme různě intenzivní vztah, nicméně na všech bychom měli mít zájem.

Obr. 45, 46 Kvalitu veřejných prostranství lze zlepšit například příležitostmi k sezení a k setkávání občanů (vlevo soutěžní návrh na rekonstrukci náměstí v Hostomicích, autoři: Lenka Křemenová, David Maštálka, Miloslav Cymbál / AI Architects, 2010; vpravo doplnění zeleně před budovu Nové scény v Praze, autoři: Jan Roháč, Marek Macejko, Bronislav Stratil, v rámci projektu Městské zásahy, 2010).

Hodnotíme-li obyvatelnost prostředí, málokdy si ho spojujeme s městskými prostory a různorodými funkcemi staveb, ale spíše se svým obydlím - s domem či bytem (a obvykle s interiérem). Dnešní člověk má tendenci veřejných prostranství nevyužívat, ale brát je spíše jako vedlejší produkt. Stahuje se do nitra budov, jejichž zařizování věnuje nemalou péči. Bydlení a jeho zvyšující se kvalita byly pro život člověka vždy základní potřebou.¹⁷⁰

Uchylujeme se nejen do interiérů – ale ještě hlouběji do virtuálního světa internetu, facebooků, mobilů a Second Space. Telefon, video, televize, počítačové

---

¹⁷⁰ Již Lao Č tврdíl, že jedním z našich základních úkolů je učinit svá obydlí pohodlná: „Je třeba učinit vše, aby lidé našli: Svůj pokrm chutný, svůj šat krásný, svá obydlí pohodlná, svůj život šťastný.“ (Lao Č. *Tao-Te-Ting*. Vydavatelství Jiří Švestka, 2001) stejně jako Martin Heidegger poukazyval na nutnost bydlet básnivě: „Dnešní člověk je vzděláním veden převážně k pseudoanalytickému myšlení a jeho znalosti se skládají z takzvaných „faktů“. Jeho život však stále více ztrácí smysl a on stále více chápe, že jeho „zásluhy“ nic neplatí, pokud není schopen „bydlet básnivě“. (NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – k fenomenologii architektury*)

hry a komunikace přinesly nové způsoby interakce, které nahradily přímá setkávání na veřejných prostranstvích.¹⁷¹ Na ulice a náměstí se nepohlíží jako na obyvatelné prostředí, ale jako na dopravní plochy. Řešení veřejných budov není předmětem úvah občanů. Pokud jsou veřejná prostranství a veřejné stavby nekvalitní, lidé se jim vyhýbají a lidská komunikace, která je důležitá pro fungování společnosti, zaostává, odehrávají se jen nejnужnější aktivity. Kvalitní prostředí by naopak posílilo sociální vazby a komunikaci. Sociální aspekt lze respektovat nejen u nově vznikajících komplexů, ale také revitalizací stávajících míst.

Přeměna veřejných prostranství, budov i dalších objektů na místa, která nikoho nezajímají, vede ke lhostejnosti občanů, ti si postupně zvykají na negativní skutečnosti, dokonce někdy zhoršují své chování.¹⁷² Situaci je třeba zlepšovat už jen proto, že potřeba shromažďování a společenských aktivit zase pomalu roste, oproti stavu před 20 lety.¹⁷³

4. 6. 5 VÝZNAMNÉ BUDOVY, SYMBOLY, DOMINANTY

Architektura se často stává symbolem - např. budova opery v Sydney od J. Utzona nebo Guggenheimovo muzeum v Bilbau od F. O. Gehryho. Každé město či obec potřebuje dominanty a ikony. Často přitahují turisty, oživují ekonomiku města.¹⁷⁴ Architektonické symboly, které se objevují v krajině i městech, vnímáme jako útvary, které nám zprostředkují kromě svého významu také kulturní a historické významy. Vzbuzují v nás estetické a emocionální odezvy. Stejně jako se cítíme dobře ve vlastním domě, pocítujeme velké pouto ke známé krajině a stavbám, které do ní patří.

Michal Černoušek¹⁷⁵ hovoří o několika typech symbolizmu v prostředí:

---

¹⁷¹ Děti zůstávají raději doma, protože mají pocit, že venku je nuda. Pro staré lidi není zábavné sedět na lavičkách, pokud se okolo nich nice neděje, ani nikdo neprochází. „A když si tam hraje málo dětí, na lavičkách sedí málo lidí a je tam jen pár chodců, není ani moc zajímavé hledět z okna. Není tam toho moc vidět.“ (GEHL, J. *Život mezi budovami*, s. 77).

¹⁷² GEHL, J. *Život mezi budovami*, s. 78.

¹⁷³ PRAŽANOVÁ, M. O nekoncepčnosti rozvoje venkova s poslancem Petrem Gazdíkem. *Bulletin ČKA*, č. 3, 2010, s. 18-19.

¹⁷⁴ Více viz SUDJIC, D.; JENCKS, CH. Můžeme ještě věřit v ikonické budovy? *Era 21*, č. 4, rok 2007, s. 60.

¹⁷⁵ ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 62.

Asociativním symbolismu – každý z nás vnímá význam určitého prostředí a vzniká mu tak představa o místě, kde žije.

Akulturovaném symbolismu – vyvěrá z kulturní historie – symboly na fasádách (např. váhy na budově soudu) přikládají architektonickým dílům příslušný význam.

Symbolismu známého – každodenní prostředí, které nám tvoří zázemí ve městě. Maličkosti, které nás ubezpečují o tom, že jsme doma, ve svém městě, ulici, domě. Pokud se drobnosti mění a do prostředí je zasahováno, obyvatelé to vnímají jako ohrožení a narušení zakotvenosti na určitém místě.

5. VÝZKUM - ARCHITEKTURA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

5.1 STANOVENÍ CÍLŮ VÝZKUMU

Účel výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda je architektura a kultura prostředí součástí výuky na základních školách, především pak v hodinách výtvarné výchovy. Vycházela jsem ze skutečnosti, že architektura je součástí umění a kultury národa a měla by být proto systematicky zapojována do vzdělávacích systémů. Důvodů, proč by měla být architektura zapojena do výchovy občanů, je celá řada. Architektura v sobě integruje různé obory. Přes stavby a utváření prostředí lze studovat sociologii, jelikož uspořádání veřejných prostranství i jednotlivých budov může ovlivňovat život společnosti (podporovat komunikaci mezi jedinci, zpříjemňovat pohyb apod.). Rovněž je známé psychologické působení staveb. Architektura vyvolává pocity, emoce, dojmy. Působí svou vizuální složkou – tvary, barvami, uspořádáním, na naše estetické vnímání. Zasahuje všechny naše smysly (sluch, hmat, čich), čímž formuje náš vztah k okolnímu prostředí, k místu, kde žijeme, ke krajině.

Architektura zahrnuje nejen stavby historické, kterých má Česká republika obrovské množství například ve srovnání s mimoevropskými zeměmi, ale také veškeré současné i budoucí stavění ve veřejném i soukromém prostoru. Je dokladem vývoje společnosti a uměleckého cítění člověka. Vliv architektury na náš život a nutnost zodpovědně přistupovat k plánování našeho životního prostředí si uvědomují odborníci u nás i v zahraničí. Je nutné promýšlet systém ochrany památek, nových vstupů do prostředí, působit na vytváření správných postojů k architektuře. K tomu může zásadním způsobem přispět právě systematické vzdělávání žáků i široké veřejnosti.

Výzkum by neměl sloužit k podrobnému a úplnému zhodnocení situace, v takovém případě by bylo nutné zvýšit jak počet respondentů, tak i množství a různorodost škol (místo, zaměření výuky školy apod.), z nichž pocházejí. Rovněž by pak bylo nutné doplnit další otázky, případně vést individuální rozhovory s vybranými žáky a dalšími pedagogy. Anketa měla posloužit především ke

zmapování situace na základních školách – zjistit, zda žáci architekturu (a výtvarné umění) zařazují mezi své zájmy, co si pod pojmem architektura a souvisejícími pojmy představují, zda se o architekturu ve školách učí a v rámci jakých vyučovacích předmětů. Dále jaké jsou zkušenosti žáků s tímto oborem mimo školní lavice – zda zkoušeli někdy sami navrhovat stavbu, kde se s architekturou setkávají, zda je zajímají architektonická témata, mají-li pocit, že jsou architekturou ovlivňováni a že mohou architekturu ovlivňovat vlastním přístupem. Snažila jsem se také zjistit, jaký vliv mají média, rodina a škola při získávání znalostí o architektuře.

Výsledky zjištění by měly vést k vytvoření podkladu, na jehož základě lze vytyčit témata výuky a její systém.

Výběr respondentů

Práce se zaměřuje na výuku architektury na druhém stupni základních škol, proto výzkum probíhal mezi žáky 8. a 9. tříd základních škol v různých lokalitách. Záměrně byli zvoleni žáci nejvyšších ročníků, protože výzkum tak zároveň může přinést shrnující informace o znalostech a výuce architektury na základních školách. Žáci v tomto věku mají za sebou nejen více vyučovacích hodin, ale jsou vzhledem k většímu množství zkušeností vnímavější ke svému širšímu okolí, než žáci mladší.

Pokusila jsem se o systematický výběr míst, a proto byly zvoleny tyto základní školy:

1. škola ve městě do 5 tisíc obyvatel (ZŠ Za Branou, Pacov)
2. škola ve městě do 50 tisíc obyvatel (ZŠ Husova, Tábor)
3. dvě školy ve městě do 100 tisíc obyvatel (ZŠ Dukelská, České Budějovice; ZŠ Grünwaldova, České Budějovice)
4. dvě školy v hlavním městě – 1 milion obyvatel (Malostranská ZŠ a Malostranské gymnázium, Josefská ulice, Praha 1; ZŠ Na Smetance, Praha 2)

Počet respondentů

Každá z vybraných základních škol měla předat dotazníky ve dvou třídách (žáci museli být z 8. nebo 9. třídy).

ZŠ Dukelská, České Budějovice – 18 chlapců, 24 dívek, celkem: 42 žáků

ZŠ Grünwaldova, České Budějovice – 34 chlapců, 9 dívek, celkem: 43 žáků

ZŠ Husova, Tábor – 17 chlapců, 19 dívek, celkem: 36 žáků

ZŠ Za Branou, Pacov – 24 chlapců, 18 dívek, celkem: 42 žáků

Malostranská ZŠ a víceleté gymnázium, Josefská ulice, Praha 1 – 20 chlapců, 24 dívek, celkem: 44 žáků

ZŠ Na Smetance, Praha 2 – 21 chlapců, 18 dívek, celkem: 39 žáků

Celkem bylo dotazováno 246 respondentů.

Dále byly rozdány na šesti základních školách dotazníky pro učitele výtvarné výchovy. Anketu vyplnilo celkem 11 učitelů. Anketě předcházely nestandardizované rozhovory s pedagogy ZŠ, pedagogických fakult, fakult architektury a s architekty.

Metody výzkumu

Na základě předchozích poznatků bylo provedeno přibližně deset nestandardizovaných rozhovorů s pedagogy různých základních škol, včetně škol zařazených do výzkumu. Po vyhodnocení ověřovacích rozhovorů s pedagogy byly vytvořeny celkem dva dotazníky:

1. Pro žáky 8. a 9. tříd základní školy.
2. Pro pedagogy výtvarné výchovy.

Dotazník jsem považovala za vhodný, jelikož se jedná o efektivní metodu umožňující obsáhnout větší počet jedinců; respondenti byli navíc v mém případě rozptýleni v různých městech. Dotazník byl předáván osobně pedagogům výtvarné výchovy na základních školách. Žáci se mohli, ale nemuseli, podepsat svým celým jménem (stačilo křestní jméno, kvůli identifikaci pohlaví). Domnívala jsem se, že anonymita může pomoci odstranit zábrany při odpovídání. První otázky byly obecnější (např. jaké jsou tvoje koníčky), postupně se zpřesňovaly. Dotazník pro žáky byl v poslední části doplněn otázkami spojenými s ilustracemi architektury – poznávání staveb. Tato část byla zároveň určitým zpestřením pouze textového dotazníku.

Byly zvoleny především otázky otevřené (v devíti případech), v nichž měli žáci formulovat vlastní odpověď. Dále polouzavřené (kdy respondent volil jednu z nabízených odpovědí a v případě, že se nehodila, mohl napsat vlastní), objevily se i otázky uzavřené, v nichž žáci odpovídali pouze ano, ne.

Volba otázek otevřených byla záměrná, protože ve většině případů bych nebyla schopna odhadnout odpovědi žáků a při návrhu uzavřených otázek bych jim

podsovala své názory. Odpovědi na otevřené otázky lépe charakterizují myšlení jednotlivých žáků. Umožňují sledování jejich názorů, postojů k dané problematice, ale i celkového zaujetí.

Všichni pedagogové dostali před zodpovídáním dotazníků instrukce, které žákům předali. Vlastní vyplňování dotazníku probíhalo bez přítomnosti zjišťovatele v časovém rozmezí jedné vyučovací hodiny (45 minut) v období od října 2010 do února 2011. Řazení otázek a jejich náročnost byla konzultována s pedagogy základních škol. Zároveň byl dotazník připraven tak, aby jeho vyplňování nepřekročilo stanovenou vyučovací hodinu.

Pracovní hypotézy a cíle výzkumu

Příprava výzkumu spočívala ve studiu odborné literatury, jak se zaměřením na architekturu, tak se zaměřením na vzdělávání v oblasti architektury a výuku výtvarné výchovy (publikace, časopisy), dále v návštěvě přednášek zaměřených na architekturu a na vzdělávání mládeže i dospělých a v neposlední řadě v konzultacích s architekty, teoretiky architektury, učiteli základních škol a pedagogy na fakultách architektury a pedagogických fakultách. Můj výzkum vycházel z předpokladu, že architektura se ve vzdělávacím procesu na základních školách objevuje.

Dle předběžných zjištění jsem došla k těmto hypotézám:

1. Architektura nepatří mezi koníčky žáků.
2. Žáci si pod pojmem architektura představují výhradně historické stavby, především pak památkově chráněné objekty, nebo extravagantní a výrazné budovy.
3. Architektura se ve výuce výtvarné výchovy (a v celém vzdělávacím systému ZŠ) objevuje sporadicky a nesystémově.
4. Výuka architektury na základní škole je zaměřena výhradně na faktografické údaje o významných stavbách a vývoj historických architektonických slohů.
5. Žáci nejsou seznamováni s okolnostmi tvorby prostředí, plánováním území, ani vztahy v prostoru.
6. Žáci 8. a 9. tříd základních škol obvykle poznají barokní a gotickou architekturu, ostatní slohy jim činí problémy.
7. Nejsilnějším zdrojem informací o architektuře je televize.

8. Výuka architektury na základní škole a víceletém gymnáziu v rámci výtvarné výchovy se neliší.

9. Občané se domnívají, že na tvorbu okolního prostředí nemají jednotlivci žádný vliv.

Úkolem výzkumu bylo mimo jiné potvrdit, nebo vyvrátit výše uvedené hypotézy.

Další vytčené cíle výzkumu. Zjistit:

1. Zařazují-li žáci architekturu a výtvarné umění mezi své zájmy.
2. V jakých vyučovacích předmětech se architektura na základní škole vyučuje.
3. Co si žáci pod pojmem architektura (urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura) představují.
4. Zda samostatně přemýšleli o architektonickém tématu (zkoušeli navrhnout architektonické dílo, zaujalo je konkrétní téma k diskusi, uvažovali o změně ve svém okolí).
5. Jaké jsou, kromě školy, další zdroje získávání informací o architektuře a kultuře prostředí.
6. Zda je architektura považována za prostředek ke zlepšení kvality života („člověk formuje prostředí a ono zpětně formuje jeho“).
7. Orientují-li se žáci v dominantách (století vzniku, účel stavby).

Byla zvažována otázka možností rozšíření okruhu dotazovaných:

- Větší diferenciací vzhledem k počtu obyvatel (nyní chybí ve výzkumu zastoupení žáků z malých a větších obcí).

Vzhledem k tomu, že výzkum není jediným a hlavním tématem práce a měl posloužit pouze k orientaci mezi architektonickými tématy na ZŠ, rozhodla jsem se od širšího výzkumu upustit.

- Rozlišení vzhledem k lokalitě (analyzovány byly školy v Praze, v Jihočeském kraji a v kraji Vysočina).

Po konzultaci s pedagogy i z jiných krajů bylo zjištěno, že lokalita nemá zásadní vliv na výuku architektury, ani jakýchkoliv jiných oborů a předmětů na základní škole.

- Rozptýlení dotazů i do dalších ročníků základních škol.

Důvodem derealizace tohoto záměru byla skutečnost, že právě žáci 8. a 9. ročníků jsou považováni za nejvhodnější respondenty: 1. Žáci si budují velmi

silně vztah ke svému okolí, proto architekturu vnímají intenzivněji; 2. V tomto věku již většina z nich opouští výtvarné projevy spojené s představivostí a vítají náměty realistické, případně dekorativní, které jim právě architektura může nabídnout; 3. Žáci nejvyšších ročníků základní školy získali v průběhu let při výuce největší množství informací o architektuře, které jsou schopni využít. V neposlední řadě proti navýšení počtu zpracovávaných dotazníků hovoří jeho náročnost zpracování, která je ovlivněna množstvím otevřených otázek.

- Rozlišení mezi výukou na základních školách a u stejně starých dětí na osmiletých gymnáziích, případně na školách s výtvarným zaměřením.

Po konzultaci s pedagogy, kteří působí na obou uvedených typech škol, bylo zjištěno, že ke změnám ve výuce a informovanosti v oblasti architektury, ani v postojích architektuře vlivem škol nedochází.

- Rozšíření dotazníku nejen mezi pedagogy výtvarné výchovy, ale také mezi pedagogy dějepisu a dalších předmětů, v nichž se architektura ve výuce objevuje. Vzhledem k tomu, že moje práce se už od svého počátku zaměřila na postavení architektury ve výtvarné výchově, setrvala jsem v tomto směru a do dalších předmětů neodbočovala.

Výzkum se snažil postihnout názory vybraného vzorku žáků a učitelů z hlediska:

- místa školy;
- pohlaví žáků.

Sběr informací probíhal pět měsíců (od října 2010 do února 2011) průběžně na všech školách. Obsah dotazníků byl ve všech případech totožný. Jednotlivé odpovědi byly zaznamenávány do tabulek, které jsou přílohami této práce. Kvůli přehlednosti tabulek bylo používáno zkratk:

J/Jos – Malostranská ZŠ a víceleté gymnázium, Josefská ulice, Praha 1

S/Smet – ZŠ Na Smetance, Praha 2

P/Pac – ZŠ Za Branou, Pacov

H/Hus – ZŠ Husova, Tábor

D/Duk – ZŠ Dukelská, České Budějovice

G/Grün – ZŠ Grünwaldova, České Budějovice

dále pak zkratk D – dívky, CH – chlapci.

5. 2. ANALÝZA ZÍSKANÝCH FAKTŮ

5. 2. 1 ROZBOR ODPOVĚDÍ ŽÁKŮ

Jednotlivé odpovědi byly zanášeny do souhrnných tabulek, které byly poté vyhodnocovány. Každé otázce je věnována jedna tabulka – viz Příloha 1 - 18. Příloha 19 shrnuje znalosti poznávání významných staveb, Příloha 20 ukazuje, kolik otázek jednotliví žáci vůbec neodpověděli. 11 otázek bylo otevřených nebo polouzavřených, žáci tedy mohli libovolně vyjadřovat své názory, aniž by jim byly předkládány možnosti odpovědí. V tabulkách se neobjevují odpovědi všech žáků, ale vždy je uvedena věta (sousloví), které nejlépe definuje obsah jejich názoru – v mnoha případech se totiž žáci ve svých postojích shodují.

Otázka č. 1

Jaké máš koníčky? (seřaď podle důležitosti)

Cílem otázky bylo zjistit, zda se mezi zájmy žáků objevuje výtvarné umění, případně architektura. Na otevřenou otázku odpovědělo všech 246 respondentů, někteří z nich však nebyli schopni uvést pět koníčků a uváděli třeba jen tři (takových žáků byla podstatná menšina). Koníčky byly posuzovány podle toho, na jakém místě je žák umístil (číslo v tabulce – Příloha 1 - znamená pořadí koníčku v hierarchii zájmů žáka).

Mezi nejvíce uváděné koníčky bezkonkurenčně vede aktivní sport, v odpovědích se objevuje 192 krát (u této otázky není možno kalkulovat s počtem respondentů, jelikož někteří z nich uvádějí pět koníčků, někteří jen dva, někteří opakují vícekrát podobné sdělení apod. V případě, že je sportovní aktivita zastoupena mezi jejich koníčky vícekrát, dostává sport např. 1. a 3. místo - dle umístění, které mu žáci dali v anketě. Užíváno tedy bude, v kolika odpovědích se konkrétní sdělení objevilo, nikoliv u kolika žáků).

Žáci uvedli sport v 17 případech na dvou místech, takže se objevuje u 175 respondentů (71 % z 246). Žáci uvádějí nejčastěji fotbal, hokej, atletiku, bruslení, plavání, floorball, volejbal, cyklistiku, někdy šerm, posilování, vodní záchrannou službu, bowling, tenis, lezení. Jednotlivé sportovní disciplíny nebyly hlouběji analyzovány, předmětem výzkumu je především výtvarné umění. Na prvním

místě uvedlo sport 38 respondentů (20 % ze 192 odpovědí), druhé místo zaujal sport u 63 žáků (33 %). Sport patří k prioritám mezi žáky na všech školách bez rozdílu, a to jak mezi dívkami, tak chlapci.

Se sportem jsou spojeny také některé outdoorové aktivity (ať už samostatné nebo organizované v kroužcích), které jsem ale považovala spíše za touhu po pobytu a kontaktu s přírodou. Zájem spojený s nějakou z outdoorových aktivit uvedlo 64 žáků (z 246 respondentů - 26 %). Pět z nich skauting (pokud se ale takovému koníčku věnují, tak naplno, protože jej uvedli vždy na prvním místě), přírodu 3 žáci, procházky a turistiku 16 žáků, jízdu na koni 10 žákyň a jen 2 chlapci, jízdu na kole 28 respondentů.

Mezi aktivity a zájmy spojené s pobytem v přírodě a s kontaktem s rostlinami a živočichy můžeme uvést rybaření a myslivost (11, z toho 2 dívky – 4 %), houbaření (1 žák z Prahy), agro (1 žák z Pacova), chování zvířat (i mazlíčků) – uvedlo 27 respondentů (11 %), z toho 15 dívek a 8 chlapců. Starání se o někoho je bližší dívkám, vypovídá o tom také dalších pět odpovědí dívek, které mezi koníčky zařazovaly starání se o staré lidi, sourozence, pomoc doma (s vařením apod.). Dalších pět respondentů (z toho 4 dívky) uvádí, že mezi jejich zájmy patří rodina. V dnešní době, kdy je význam rodiny upozaďován, lze potřebu sociálního kontaktu s jejími příslušníky považovat za pozitivní zjištění.

Ne úplně obvyklými a tím i složitěji zařaditelnými jsou mez sporty žonglování, yo-yo free style a frisbee, které mezi své koníčky zařadilo 5 respondentů, a šachy (3 respondenti).

Další kategorií, která by šla vyčlenit ze 48 různých odpovědí a jejich modifikací získaných v dotazníku, je umění a kultura (spojení „umění a kultura“ uvedli přímo 2 žáci, konkrétní odvětví umění pak bylo uvedeno v dalších 267 odpovědích – někteří žáci mají dvě i více odpovědí věnovaných právě umění). Respondenti zařazují mezi své koníčky literaturu, hudbu, tanec i výtvarné umění, a to jak své vlastní aktivní činnosti s uměním spojené, tak pasivní vstřebávání).

Výtvarné umění – nejčastěji se objevuje malba, kresba (51 respondentů – 21 % - z toho jen 13 chlapců); dále ruční práce – keramika, papír, korálky apod. (12 žáků – 5 %, z toho jen 2 chlapci), fotografování (8 – 3 %, z toho 4 chlapci), filmování (1 chlapec), architektura, design (1 chlapec), móda (1 dívka). Lze tedy konstatovat, že výtvarné umění baví více dívky, než chlapce. Na školách se tento zájem objevuje ve srovnatelném rozsahu. Na předních místech (1. a 2. místě se

umísťuje kresba a malba – ve 28 případech, ostatní výtvarné obory jsou rozptýleny rovnoměrně). Nejméně se objevují výtvarné zájmy na ZŠ v Pacově (jen 4 respondenti a na ZŠ Grünwaldova v Č. Budějovicích). Tyto výsledky jsou odůvodnitelné, protože v Pacově neexistuje žádný kroužek, obor na ZUŠ, ani osobnost, která by přitáhla k výtvarnému umění. ZŠ Grünwaldova je zaměřena na sportovní aktivity nikoliv na výtvarné umění (sídlí v jedné budově s víceletým sportovním gymnáziem). Potěšující pro můj výzkum je zjištění, že jeden chlapec ze ZŠ v Josefské v Praze uvedl jako svého koníčka architekturu a design. Tento zájem ovlivnil i úroveň odpovědí v jeho dotazníku.

Literatura – psaní básní a povídek (8 respondentů – 3 %, žádný chlapec), četba (jak již bylo uvedeno výše u vzdělávání – 49 z 246 respondentů – 20 %, pouze 11 chlapců).

Hudba – zpěv (21 respondentů – 9 %, z toho jen 2 chlapci), hra na hudební nástroje (saxofon, klarinet, klavír, kytara, klávesy apod. - 43 respondentů – 17 %, z toho jen 13 chlapců), poslech hudby (39 respondentů – 16 %, z toho 19 chlapců, 20 dívek).

Tanec (43 respondentů – 17 %, z toho jen 4 chlapci). Tanec se u dívek stává po výtvarném umění druhým nejoblíbenějším kulturním odvětvím – 22 z nich ho uvedlo na prvním místě a 8 na druhém. Největší oblibě se těší na ZŠ Na Smetance v Praze, kde ho na první nebo druhé místo napsalo celkem 11 žáků.

Divadlo, herectví (3 respondenti - 1 %). Na rozdíl od tance, který je spojen i s moderním tancem, není herectví a divadlo mezi žáky rozšířeno, zaujalo jen 2 žáky z Prahy a jednoho z Českých Budějovic.

Celá řada žáků napsala mezi své koníčky různé způsoby vzdělávání, patří mezi ně např. četba (knih, časopisů) – 49 respondentů (20 %, z toho 32 dívek). Někteří přímo napsali „škola, vzdělávání se“ – 20 žáků (8 %, 9 dívek, 11 chlapců). Termínem škola ale nemusí být míněna pouze výuka, ale celková atmosféra, spolužáci, obliba konkrétního předmětu apod. Koneckonců 15 žáků z různých škol skutečně uvádí konkrétní předměty či obory (10 – dějiny; 3 – ekonomika, matematika; 1 – nanotechnologie; 1 – entomologie). Mezi touhu po vzdělávání lze zařadit také výlety a cestování, které přinášejí současně znalosti z různých oblastí (zeměpis, historie apod.) a jsou často doplněny i sportovním vyžitím – tento koníček uvedli 4 respondenti.

V současné době patří mezi hlavní způsoby trávení volného času dětí i mládeže počítač (hry, facebook, chat, internet). Tuto skutečnost potvrzuje i můj průzkum, v němž se počítač objevil ve 129 odpovědích (52 %), od žáků všech škol bez rozdílu. Nejčastěji je umístěn na třetí místo (39 respondentů), ale 20 žáků ho umístilo i na místo první (25 na druhé, 25 na čtvrté místo).

Mezi koníčky českých žáků se také začíná dostávat nakupování. U většiny ze 13 dívek (5 % respondentů), které tento koníček uvedly, se objevuje ale až na pátém místě. U chlapců nebyl zařazen vůbec. Nákupní centra rostou jako houby po dešti nejen u nás, ale i v zahraničí. Není tedy divu, že tzv. shopping patří mezi zájmy občanů. Např. v Anglii už se jedná o běžně uváděný koníček dětí i dospělých (dle mých osobních zjištění). Nakupování zařadilo mezi své koníčky 8 dívek z Českých Budějovic, 3 z Prahy, 2 z Tábora. Vůbec se neobjevuje u dětí z Pacova (tam žádné obchodní centrum není a množství obchodů je omezené, obyvatelé byli vždy nuceni dojíždět za nákupem do větších měst; žáci tedy nemohou trávit v obchodech svůj volný čas). S tímto koníčkem souvisí také požadavek na dostavbu nákupních center (viz výsledky otázky č. 18) mezi žáky všech škol, kromě Prahy (kde je možností k nákupu dostatek).

Žáci poměrně hojně (56 respondentů – 23 %) uvádějí mezi své volnočasové aktivity také své kamarády a venkovní pobyt s nimi. Nevím, zda lze skutečně takovou odpověď zařadit mezi „koníčky“, ale vypovídá o tom, že pro téměř čtvrtinu žáků jsou jejich přátelé a kamarádi velmi důležití (v 15 případech je uvedli na první místo, v 18 na druhé). Vzhledem k věku respondentů (13-15 let) jsou mezi zájmy zařazovány také „holky“ a „kluci“ – v 7 případech.

Relativně málo, jen 35 respondentů (14 %), uvádí mezi své koníčky televizi. Roli televize v současné době přejímá počítač, který nabízí dětem kromě pasivního sledování textových informací, videí, televize i rozhlasu také aktivní zapojení – hry, chat, facebook apod. Upozaděné postavení televize je patrné také z jejího umístění v odpovědích – ve většině případů se nachází na 4. a 5. místě, na prvním je jen v jednom případě, na druhém ve dvou.

Mezi své koníčky žáci řadí také „skutečně“ odpočinkové aktivity. Objevují se mezi nimi: spaní a jídlo (10 žáků, z toho jen 3 dívky), gaučing (3 chlapci), houpání se na houpačce (1 dívka). Proti tomu stojí zájem 3 žáků o práci a brigády (uvedli to na 5. místě).

Dříve běžné sběratelství se mezi koníčky téměř neobjevuje – pouze jednou filatelie. Ve čtyřech případech pak narazíme na zájem o armádu a letectví, jednou deskové hry, ve dvou případech opět novější fenomén - fandění fotbalovým klubům. Auta a motorky uvedlo pět žáků.

Otázka č. 2

Co konkrétně si představuješ pod pojmem architektura?

Otázka byla otevřená, žáci byli nuceni ve svých odpovědích definovat pojem architektura. Dařilo se jim to obvykle slovním spojením či větou, málokdo odpovídá jednoslovně. Nejvíce převažují odpovědi, v nichž je za architekturu považována kombinace existujících staveb, projektování a samostatného oboru. Celkem 55 respondentů (22 %) uvádí ve svých odpovědích, že architektura jsou stavby (používají synonyma jako domy, různé budovy, baráky apod.), 25 respondentů (10 %) si pod architekturou představuje proces projektování a vzniku staveb, 31 žáků (13 %) považuje architekturu za samostatnou disciplínu (součást stavebnictví). Jednu z těchto odpovědí nebo jejich kombinaci uvedlo 77 % respondentů.

Architektura je součástí kultury a umění. V odpovědích bylo možné pozorovat, zda někdo z žáků považuje architekturu za umění. Přestože žáci neměli možnost výběru, co za architekturu považovat, uvedlo celkem 21 z nich (téměř 9 %), že architektura je umění (v jednom případě dokonce „umění, které ovlivňuje život lidí“).

Při diskusích s žáky a pedagogy v přípravné fázi výzkumu (i v hypotézách) se objevoval názor, že architektura představuje jen významné a výrazné stavby. Takto vyhraněný názor sice nepřevažoval, ale skutečně, 28 žáků (11 %) za architekturu považuje stavby významné („významné historické stavby; zajímavé, hezké a moderní stavby; nápadité stavby; překrásné, světově proslulé stavby“).

Přestože se v otázce ptáme na pojem „architektura“, celkem 11 žáků (4 %) si tento termín přímo spojuje s profesí architekta („člověk, který navrhuje budovy, někdo, kdo dům vymyslí“ apod.).

Pro mnohé žáky je architektura v podstatě výrazem staveb, celkem 28 respondentů (11 %) vztahuje architekturu přímo ke vzhledu staveb (detaily, barvy, tvar budov, „hezky zdobené“ stavby, vzhled domů, „ohromné, překrásné stavby“, vzhled exteriéru i interiéru apod.), s estetickým řešením stavby a jejím vzhledem

souvisí také stavební slohy - 45 (18 %) respondentů považuje architekturu za vyjádření určitého stylu (slohu, typu stavby, materiálu určité doby, nebo přímo označují období – antika, gotika, renesance).

Zajímavá zjištění:

Pět respondentů z různých škol považuje za architekturu sochařskou tvorbu (sochy), nebo design, tedy jakékoliv trojrozměrné objekty v prostoru.

Někteří žáci společně s definicí pojmu architektura vyjadřují i své estetické postoje – „Architektura je obor, který vytváří a zdokonaluje stavby, aby to nebyly jen bedny“. Nebo sociální postoje – „Architektura je budoucí domov“. Jedna dívka si dokonce uvědomuje, že architektura znamená vynakládání nemalých finančních prostředků, ve své definici píše, že „architektura by měla být moderní, jednoduchá a ekonomická stavba“.

Názory žáků k tomu, co považují za architekturu, jsou srovnatelné, bez ohledu na umístění školy či pohlaví žáků. Pouze čtyři žáci odpověděli, že si pod pojmem architektura nepředstavují nic, čtrnáct (5 %) na dotaz neodpovědělo vůbec.

Otázka č. 3, 4

Učíte se ve škole o architektuře?

Otázka byla uzavřená, ano odpovědělo celkem 205 respondentů (83 %), ne 31 respondentů (13 %), šest respondentů si samo dopsalo novou kolonku, do níž zanesli odpověď „trochu“. Tři žáci na otázku neodpověděli.

Mezi odpověďmi jednotlivých škol nejsou zásadní rozdíly, stejně jako se výrazně neodlišuje názor chlapců a dívek.

Pokud ano, v rámci jakého vyučovacího předmětu?

Žáci mohli vybrat jednu nebo více možností, a to z nabídky výtvarné výchovy, dějepisu, zeměpisu, environmentální výchovy, případně doplnit další předmět, dle vlastního uvážení. Celkem 197 respondentů (80 %) uvedlo, že se s architekturou setkávají v dějepise, dále ve výtvarné výchově 92 respondentů (37 %), 16 žáků zaškrtnulo zeměpis (6 %), srovnatelné množství žáků – 19 (8 %) doplnilo další předmět do seznamu, a to občanskou výchovu. Přestože roste tlak na zařazování environmentální výchovy do vzdělávacího procesu, někteří žáci udělali u tohoto termínu otazník (asi se s ním dosud neselekali) a není tudíž ani aplikován v rámci výtvarné výchovy (ani výuky architektury), pouze 6 žáků odpovědělo kladně, a to

3 ze ZŠ v Českých Budějovicích (Grünwaldova) a tři ze ZŠ v Praze (Na Smetance). Žáci z menších měst termín neznali.

Překvapivě se výuka architektury objevuje v hudební výchově – u pěti respondentů ze ZŠ Grünwaldova v Českých Budějovicích, tři žáci ze stejné školy uvedli také jako zdroj český jazyk, jeden matematiku. Setkávání žáků s architekturou je s největší pravděpodobností ovlivněno individuálním přístupem jednotlivých škol a především pedagogů k tématu.

Přestože se jednalo o polouzavřenou otázku, nebylo na ni schopno 26 žáků odpovědět. Odpovědi nebyly rozdělovány na chlapce a dívky, nedocházelo ani k zásadním rozdílům mezi jednotlivými školami.

Otázka č. 5, 6

Zkoušel jsi někdy navrhnout řešení pozemku, domu, barevnost fasády objektu, nebo detailů domu?

Odpovědi na tuto uzavřenou otázku (možnost odpovědi pouze ano-ne) byly překvapivě vyrovnané. Počet respondentů, kteří odpověděli, že už někdy v životě zkoušeli navrhovat architekturu (130 žáků – 53 %), jen lehce převyšoval počet těch, kteří se s takovým úkolem nikdy nesečkali (116 žáků – 47 %).

Mezi jednotlivými školami nebyly ve vyjádřeních zásadní rozdíly. Při letmé úvaze by se dalo předpokládat, že se s navrhováním staveb, vzhledem k technickému zaměření architektury, setkávají více chlapci. Ale rovněž tyto odpovědi byly vyvážené a mezi dívkami a chlapci nebyl zásadní rozdíl. Od průměru se poněkud vychýlila ZŠ v Pacově, kde převažovala záporná odpověď (jen 4 dívky z 18 odpověděly kladně a jen 10 chlapců z 24) a dále ZŠ Josefská v Praze, kde odpovědělo kladně jen 6 chlapců z 20. V ostatních případech byly kladné a záporné odpovědi víceméně vyrovnané. Větší množství kladných odpovědí převažovalo jen u dívek ze ZŠ v Dukelské ulici v Českých Budějovicích (19 z 24).

Pokud ano, co jsi navrhoval a při jaké příležitosti?

V některých případech žáci uvedli u otázky č. 5, že návrh zpracovali, ale příklad pak u otázky č. 6 již neuvedli (čtyři žáci). Někteří naopak uvádějí větší množství příležitostí, celkem žáci uvedli 26 různých situací, při nichž se pokoušeli navrhovat stavby.

Navrhování s následnou realizací svého řešení uvádí celkem 27 žáků (ze 130) – tedy 21 % (návrh barevnosti, zařízení a uspořádání svého vlastního pokoje). Tuto příležitost uvedlo největší množství respondentů. Do této kategorie také můžeme zařadit zapojení žáků do stavebních prací a navrhování interiérů bytu, řešení domu či pozemku jejich rodiči či dalšími příbuznými. Takovou zkušenost uvedlo 26 respondentů – 21 % (8 z nich rekonstrukci interiérů, koupelny, stavbu jejich domu; zahradní chatku – 4 respondenti; dále se objevuje návrh pozemku pro statek, barevnost fasády, plot, přestavba podkrovní, chalupa, interiér pracovny, činžovní dům se strýcem architektem apod.).

Témata navrhování:

Dům – 53 respondentů (42 %) uvádí jako předmět navrhování - dům svých snů, dům, kde bych chtěl bydlet, vila pro milionáře, vila, hi-tech dům apod.

Byt, pokoj – 45 respondentů (36 %);

Menší úkoly, detaily – 16 respondentů (13 %) uvedlo, že se podíleli nebo sami zpracovali návrh drobnějšího řešení (koupelna, barevnost fasády, plot, umístění oken na skladišti, interiér pracovny, psací stůl apod.).

Větší objekty – 8 respondentů (6 %) - budova, zámek, pozemek, zahrada, sklad, činžovní dům, hrad, vlastní firma.

Vzhledem k trendu rozvoje počítačové techniky a oblibě počítačových her u dětí se jako zásadní příležitost k navrhování objevuje práce na počítači, který v různých programech tuto činnost umožňuje (22 respondentů ze 126, kteří odpověděli, tedy 18 %). Opakovaně byla uvedena hra „The Sims“, která nabízí možnosti navrhovat jednotlivé části interiérů, domy, zahrady i širší urbanistické celky a města.

Jen 6 respondentů píše výslovně, že se s navrhováním setkali ve škole při výuce (navrhování domu při výchově ke zdraví, stavba hradu při výtvarné výchově, návrh bytu v hodině angličtiny, dřevěný dům a dům s výtahem v hodině výtvarné výchovy). Ostatní odpovědi vypovídají o aktivitách, které probíhají doma, nebo ve volném čase, tedy mimo vyučování.

Žáci nespecifikují, zda se jednalo při navrhování o plošné či prostorové zobrazení, jen v některých případech je doslova poznamenáno – model (model rodinného domu jako dárek rodičům), dům při stolní hře, nebo „když jsem byl malý, stavěl jsem ze stavebnic domy“ (např. z lega – 3 respondenti). Lze z toho vyvozovat, že prostorové tvorby je menšina.

Zajímavé je sdělení žáků, že navrhovali, „když jsem se nudil“ (11 žáků), nebo „pro radost“ (15 žáků), případně „jen tak“ (1 žák), a to jak ve škole, tak doma. Což v podstatě vypovídá o jejich zájmu o navrhování, ale nedostatečném množství příležitostí.

Rovněž u této otázky není pozorován zásadní rozdíl mezi odpověďmi dívek a chlapců, ani mezi jednotlivými školami.

Otázka č. 7

Chtěl by ses dozvědět více o tom, jak vznikaly a vznikají budovy, města, krajina, co ovlivňuje tvorbu prostředí?

Tato uzavřená otázka vychází ze skutečnosti, že výuka architektury na základní škole probíhá a žáci se s tímto tématem setkávají. Vzhledem k tomu, že škola byla vždy jedním z hlavních zdrojů získávání informací a žáci byli otevřeni novým podnětům, považovala jsem za samozřejmé, že projeví přirozený zájem a uvítají možnost dozvědět se nové informace o oboru, k němuž se nestaví (soudě podle vyjádření k různým souvisejícím otázkám v dotazníku) nikterak negativně. Přesto má o architekturu zájem jen 139 respondentů (57 %). Ostatní (106 respondentů – 43 %) se vyjádřili k možnosti dozvědět se více o vzniku staveb, měst i krajiny záporně, jeden neodpověděl vůbec.

Výsledky na všech školách jsou srovnatelné, stejně jako vyjádření chlapců a dívek. Přece jen lze ale vysledovat vyšší zájem dívek (ani u jedné školy nepřevažuje jejich negativní názor, v některých případech se jedná o výrazný rozdíl mezi počtem kladných a záporných odpovědí dívek – ZŠ Dukelská, České Budějovice (15 ano, 8 ne), ZŠ Husova, Tábor (14 ano, 5 ne), ZŠ Na Smetance (14 ano, 4 ne). V ostatních případech je počet kladných a záporných odpovědí srovnatelný, u odpovědí chlapců se až překvapivě shoduje.

Vyšší zájem dívek o vzdělávání, lepší spolupráce se školou, zodpovědnější přístup k úkolům apod., to jsou fakta o aktivitách dívek, která se stávají stále častěji samozřejmostí (více viz závěry výzkumu – kapitola 5.3).

Otázka č. 8

Setkáváš se s informacemi o architektuře ve svém volném čase?

V polootevřené otázce mohli žáci vybírat z předem navržených možností jednu nebo více variant, případně doplnit svůj další návrh. Mezi zdroje informací byly

navrženy: výlet s rodiči, školní výlet, diskuse s rodiči a dospělými, diskuse s kamarády, zájmový kroužek, internet, televize, časopis, výstava.

I v dnešní době, kdy je neomezená možnost cestování po celém světě a internet nabízí desítky kvalitních i méně kvalitních odkazů, bezkonkurenčně vede mezi žáky jako hlavní zdroj setkávání se s architekturou školní výlet. Uvedlo to 150 z nich (61 %). Výlet se školou uvedlo největší počet žáků ve všech školách, bez ohledu na jejich umístění. Na druhém místě se skutečně umístil internet (jako zdroj ho uvedlo 114 – 46 %) a na třetím místě výlet s rodiči (97 žáků – 39 %). Další zdroje takto vysokých čísel nedosáhly. Dalo by se proto vytušit, že žáci za setkávání s architekturou považují a upřednostňují skutečný kontakt se stavbou, procházku jejím prostorem, vnímání všemi smysly s doplněním informací. 23 respondentů (9 %) si vzpomnělo, že navštívilo architektonickou výstavu (v muzeu, v galerii – a to buď se školou, nebo s rodiči), což lze rovněž považovat za kombinaci vizuálního kontaktu s doplněním informací průvodcem.

Celkem 77 respondentů (31 %) uvedlo jako zdroj informací televizi, a to na běžně dostupných programech, včetně Discovery (pokud byly uvedeny konkrétní pořady, pak se jednalo o: Vítejte doma, Jak se staví sen, Toulavá kamera, Události, Objektiv, dokumenty na ČT 2, Svět 2010, Koření, Bydlení je hra).

Kromě diskuse s rodiči a dospělými (případně se sourozenci), které žáci rovněž přikládají poměrně velký význam (65 respondentů – 26 %), uvedlo 9 žáků jako zdroj „hovory s kamarády“. Žáci tedy nejsou závislí jen na vlastní iniciativě dohledávání informací, ale dozívají se také komunikací s lidmi ve svém okolí.

Někteří žáci se setkávají s architektonickými tématy v časopisech (uvedlo to 34 z nich – 14 %), pokud uvedli název časopisu, jednalo se zpravidla o populárně naučné tituly, nikoliv odborná média (Epocha, Enigma, History – 12 odpovědí, 100+1, Junior, Reflex, National Geografy a další cestopisné časopisy).

Naprostě zanedbatelným zdrojem informací je pro žáky rozhlas (2 odpovědi), zájmový kroužek (4 odpovědi), přičemž nebylo uvedeno ani v jednom případě, o jaký kroužek se jedná.

Relativně velké množství žáků (21 – 9 %) píše, že se s architekturou ve svém volném čase vůbec neseťkává.

Odpovědi byly opět srovnatelné jak mezi jednotlivými školami, tak mezi chlapci a dívkami.

Otázka č. 9

Jaké téma z architektury Tě v poslední době zaujalo?

Rovněž tato otevřená otázka ukázala, že se žáci o architekturu nějak významně nezajímají. Odpověděla na ni pouze necelá polovina respondentů (116 z celkem 246 – 47 %), zatímco odpověď „nezaujalo mě nic“, nebo nevyplněná kolonka se objevila ve 130 případech (tedy 53 % dotazovaných).

Mezi názory ve většině případů převažuje odkaz na určitý sloh (64 odpovědí – 55 % ze 116; pyramidy – 2 respondenti; antika, Řecko, Řím – 5; románský sloh, gotika – 4; středověké stavby, katedrály – 2; jen gotika – 7; renesanční stavby – 7; baroko – 16; rokoko – 1; klasicismus – 1; biedermeier – 1; kubismus a funkcionalismus – 2; moderní architektura a high-tech – 16).

Lze tedy shrnout, že žáci obdivují z architektonických slohů především baroko (17 respondentů – 14 %), dále pak románský sloh, gotiku, středověké stavby (13 respondentů ze 116 – 11 %), relativně velký počet žáků uvedl, že je zajímavá moderní architektura (16 respondentů – 14 %). Skutečnost, že se moderní architektura dostala do zorného úhlu mládeže a že tedy nepovažují za architekturu pouze historické stavby (jednou je dokonce uveden termín „kosmická architektura“) lze považovat za zásadní zjištění, vyvracející stanovenou hypotézu, byť stále v neuvěřitelných 73 případech (63 %) uvádějí termín spojený s historickým slohem či stavbou (hrad, zámek, kaple sv. Kříže, chrám sv. Víta apod.)

Někteří žáci (12) uvádějí konkrétní stavby či místa, která je zaujala (ať už historická či současná) – chrám sv. Marka, kaple sv. Kříže, Emirates Stadium, Dvojčata (WTC), dům bez pravých úhlů v Rakousku, Ještěd, Mercury Center v Českých Budějovicích, katedrála sv. Víta, stavby v Dubaji, domy v Anglii, Vídeň, sochy na Karlově mostě (zde se opět, stejně jako v otázce č. 2, setkáváme s názorem, že architektura je i socha).

Ze současných staveb a diskusních témat žáci uvedli stavbu nové budovy Národní knihovny ČR – Chobotnici – a to bez ohledu na to, zda se jednalo o žáky pražské či mimopražské (v 17 případech – 15 %). V jednom případě sídliště „naležato“ v Hostivících a nákupní centra.

Ve čtyřech případech žáci jako téma, které je zaujalo, uvádějí zařizování a navrhování vlastního pokoje.

Pouze jedna dívka píše, že ji zaujal architektonický detail (chrliče a okna), dvě dívky barevnost fasády, dvě interiérový design – tedy spíše estetiku detailů staveb. Jednou se objevují zděné domy, jednou zahrady, jednou věže a velké stavby.

Odpovědi jednotlivých škol jsou opět vyrovnané, stejně jako vyjádření chlapců a dívek. Možná stojí za zmínku, že nejméně odpovědí bylo získáno ze ZŠ v Pacově (31 respondentů ze 42 neodpovědělo nebo odpověděli, že je nic nezaujalo – 74 %), nejvíce odpovědí odevzdali žáci ze ZŠ Grünwaldova v Českých Budějovicích (ze 43 neodpovědělo pouze 12 z nich, z toho jen 3 dívky). Z těchto závěrů však není možno usuzovat, proč např. pacovští žáci nechtěli odpovídat (můžeme jen spekulovat, zda se jedná o nedostatečnou motivaci vyplňovat dotazník, menší zájem o téma, či omezenější vzdělávání v oblasti architektury na této škole – nezdá se totiž zatím, že by odpovědi žáků z jednotlivých škol musely zásadním způsobem souviset s výukou).

Otázka č. 10, 11

Myslíš, že Tě ovlivňuje uspořádání, tvary, velikost a barvy zdí, prostorů, budov, ulic, parků, které Tě obklopují?

Přestože je dokázáno, že okolní prostředí nás formuje (a my můžeme formovat je), málokdo si tuto skutečnost uvědomuje a ve školách se o tom žáci nedozvídají. Cílem otázky je zjistit, zda i přes tento stav žáci okolí vnímají. Celkem 156 žáků (64 %) je přesvědčeno, že je okolní prostředí ovlivňuje, zatímco 80 (33 %) nikoliv. U této uzavřené otázky se poprvé výrazně objevuje rozdíl v názorech chlapců a dívek. Ve všech šesti základních školách u dívek zásadním způsobem převažuje názor, že architektura nás ovlivňuje. Dívky jsou opravdu vnímavější ke svému okolí a zdá se, že v tomto případě se tato skutečnost jen potvrzuje (ze 112 dívek 89 – 80 % potvrdilo, že nás okolí ovlivňuje). Zatímco chlapci se v 9 případech k otázce vůbec nevyjádřili, v dalších se vyjádřili negativně, pozitivní odpověď jsem získala pouze od 67 ze 134 chlapců (50 %).

Pokud ano, jak? (na nás architektura působí)

Otázka byla otevřená, žáci mohli formulovat své odpovědi dle vlastního uvážení. Pokud odpověděli, bylo evidentní, že jsou schopni zamyslet se nad svým okolím, uvažovat o jeho kvalitách a hledat důvody, proč se někde cítí příjemně a jinde nikoliv. Neodpovídají jednoslovně, ale opět svůj názor rozvíjejí a někdy se

objevuje i více důvodů ovlivňování okolí. Všichni (až na několik výjimek – viz níže) spojují pobyt v prostředí s konkrétními pocity (pozitivními nebo negativními).

Celkem 32 respondentů (24 %) si uvědomuje, že na ně okolí působí, ale nespecifikují důvody, proč tomu tak je (něco se mi líbí, něco ne – 6 respondentů – 5 %; prostředí na mě působí pozitivně nebo negativně, někdy mě znechucuje – 11 respondentů – 8 %; když se podívám na místo, které se mi líbí, mám lepší náladu, jsem veselejší – 15 respondentů – 11 %).

Dalších 23 žáků (17 %) už jde hlouběji a upozorňují na to, že prostředí a architektura působí na psychiku člověka (každému se podvědomě utváří nálada, pocity, emoce – 14 respondentů – 11 %; působí na naši psychiku – 7 respondentů – 5 %; okolí ovlivňuje moje soustředění – 1 respondent; ovlivňuje pocity, chování – 1 respondent). S psychikou souvisí také pocity strachu a napětí. I těchto stavů, které můžeme v určitém prostředí pociťovat, si žáci všimli (7 případů – 5 % - v některých stavbách se cítím bezpečněji, uvolněněji, v jiných mám strach; úzká, mokrá tmavá ulice je mi nepříjemná; když jsou uličky úzké, jsem nejistá, bojím se).

V některých případech uvádějí žáci přímo důvody, proč se v tom kterém prostředí cítí lépe. Jejich pocity jsou dle rozboru odpovědí vyvolávány různými podněty:

1. Barva - 35 respondentů ze 133 (26 %) ve své odpovědi uvedlo, že je ovlivňuje barevnost prostředí. Uvědomují si, že dobře zvolené barvy vyvolávají pocit radosti, veselosti, dobré nálady (pastelové barvy na domech a panelákách ve mně vyvolávají pocit radosti; působí na mě příjemné barvy, jsem pak šťastnější apod. – podobnou odpověď uvedlo 10 žáků), upřednostňují světlé tóny před tmavými a jejich harmonické ladění (světlé barvy na mě působí pozitivně, tmavé naopak; černá na mě působí depresivně; když vidím šedý dům, není mi to příjemné, barevný - třeba oranžový - je hezčí; nepřeplácená a vymalovaná místnost v harmonických barvách působí dobře). Zároveň si uvědomují psychologické vlastnosti barev (červená znervózňuje, zelená uklidňuje; když vidím zářivý dům, myslím, že se majitelé zbláznili) a také teplé a studené barvy (když vidím žlutou barvu, je mi tepleji; teplé barvy jsou příjemné).

2. Uspořádání prostoru – 16 respondentů (12 %) poukazuje na nutnost vhodného uspořádání prostředí (když je někde moc věcí, působí to stísněně; uspořádání

stavby ovlivní plynulý průchod – nemůžu projít přes náš barák; když je moc stejných domů, necítím se dobře; prakticky uspořádané domy šetří čas; rozmanitost je důležitá, stejnost je stresující; dobře uspořádané parky zjednodušují život; když je ulička úzká, jsem nejistá; vadí mi, když se vedle starých domů staví paneláky; pozitivně na mě působí staré uličky apod.).

3. Tvary staveb a jejich částí - 10 respondentů (8 %) uvádí, že jejich nálada a pocity jsou ovlivňovány tvary (když procházím mezi zdobenými starými domy, cítím se dobře; některé tvary jsou mi příjemné; když se mi nelíbí nějaké tvary, necítím se dobře; líbí se mi krásně zdobené okraje oken apod.).

4. Upravenost – 6 respondentů (5 %) považuje za důležité, aby bylo jejich okolí čisté a upravené (když je ulice špinavá, je mi to nepříjemné; novota je příjemná; vymalovaná místnost působí dobře; když je dům rozbitý nebo když je v parku málo stromů, je to smutné).

5. Světlo – 4 respondenti (3 %) oceňují, když je v prostoru dostatek světla a hodně oken.

Jen pár názorů se při hodnocení ovlivňování architekturou nevztahovalo na pocity a nálady. Jednalo se např. o obecné konstatování: „Prostředí, ve kterém žijeme, je moc důležité“. Jeden žák zase upozornil, že dobré uspořádání domu šetří nejen čas, ale také energii. Jednomu žákovi se líbí vysoké domy, jeden má zase pocit, že budovy strhávají diskusi o svém vzhledu.

Hlubší zájem o tvorbu prostředí projeví 4 žáci (2 dívky, 2 chlapci), kteří sdělili, že rádi pozorují okolí a přemýšlejí, co by jak sami udělali a dostavěli.

Mezi jednotlivými školami ani žáky není výraznějšího rozdílu ve vyjádřeních, kromě výše popsaného rozdílu mezi přístupem dívek a chlapců. Menší problémy odůvodnění činila žákům ve větších městech (především Malostranská ZŠ a víceleté gymnázium v Praze, vykazovala obratnější formulace u 31 žáků, což je nejvíce ze všech škol), zatímco v Pacově a Táboře neodpovědělo větší množství respondentů.

Otázka č. 12, 13

Slyšel jsi už slova urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura?

V současné době si odborníci uvědomují zoufalou situaci při plánování budoucí zástavby. Územní plánování, urbanismus a krajinářská architektura procházejí v současné době krizí. Státní správa a veřejnost jim nepřikládají

patříčný význam, což negativně ovlivňuje tvorbu prostředí. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je nedostatečné povědomí o těchto aktivitách, které jsou prvním krokem v rozvoji území. Důvodem zařazení této otázky je potřeba zjistit, zda se vůbec žáci základních škol s informací o těchto činnostech setkávají.

Podle předběžných průzkumů bylo zjištěno, že se žáci s těmito termíny ani jejich obsahem nesetkávají, že se nezabývají tvorbou širšího prostoru, vztahy v prostředí, v území. Tuto hypotézu výzkum jen potvrdil. Více než 62 % žáků (153) odpovědělo negativně, jen 33 % (81) napsalo, že slova někdy slyšelo, jak ale ukáže další otázka, skutečnost, že slova žáci slyšeli, nemusí nutně znamenat, že si pod nimi umí něco konkrétního představit (žáci ve 2 % napsali, že slyšeli některé termíny, 4 % žáků vůbec neodpovědělo).

Odpovědi chlapců a dívek byly i v tomto případě víceméně vyrovnané. Výjimku mezi školami tvořila, stejně jako u některých ostatních otázek, opět ZŠ Josefská v Praze (víceleté gymnázium), u jejichž žáků jako u jediné školy převyšoval počet kladných odpovědí záporné (28 ano, 16 ne). Naopak výraznou převahu záporných odpovědí vykazovaly ZŠ Dukelská, České Budějovice (jen 4 kladné odpovědi a 38 záporných) a ZŠ Za Branou, Pacov (jen 6 kladných odpovědí, 36 záporných).

Co si pod těmito termíny představuješ? (územní plánování, urbanismus, krajinářská architektura)

Na tuto otevřenou otázku neodpovědělo více než 64 % respondentů (jen 88 žáků – 36 % z 246 respondentů bylo schopno formulovat svůj názor).

Velkou část z 88 získaných odpovědí (55 – 63 %) lze považovat za správnou, v několika případech si žáci skutečně nebyli jisti, co si mají pod výše uvedenými termíny představit.

Velmi oceňuji, že i přes tuto skutečnost se pokusili na základě vlastních zkušeností a vědomostí vymyslet definici. Např. 4 žáci ze ZŠ Josefská v Praze se na základě znalosti pojmu urbs (lat. město) pokusili odhadnout význam slova urbanismus a napsali „urban – něco s městem – měšťanství“. Další žák ze stejné školy vymyslel spíše úsměvnou definici – „urbanismus – urban – turban“. Tři žáci ze stejné školy si zase tento termín spojili se zeměpisem. Jeden je považuje za základy domů a jejich vybavení. Objevují se i další pokusy o určení významu slov – jeden žák z Pacova se domnívá, že označují, kolik míst obsahují budovy, jeden

žák z Dukelské v Českých Budějovicích si myslí, že se jedná o názvy oborů označujících tvorbu projektů, ve dvou případech žáci uvedli, že se jedná o rozvoj architektury. U krajinářské architektury jedna z žákyně uvedla, že se jedná o správu lesů a luk.

Poněkud obecnější definici zvolili 2 žáci, kteří tvrdili, že se jedná o „způsob tvorby obyvatelného prostředí,“ nebo další dva „návrh prostředí.“

V odpovědích mě zaujal názor, že urbanismus a územní plánování se zabývají stěhování lidí z vesnic do měst a naopak. Taková odpověď se vyskytla v 9 případech (10 % odpovědí), a to na 4 školách z 6 zapojených do výzkumu. Rovněž se ve dvou na sobě nezávislých případech objevilo sdělení, že urbanismus je nový sloh v architektuře.

Pokud se žáci pokusili formulovat svůj názor na to, co se skrývá pod pojmy urbanismus, územní plánování a krajinářská architektura, pak si pod pojmy představují:

1. Rozdělování území (parcel, pozemků) – 15 % (6 respondentů - rozdělování parcel a jiných pozemků; 1 - plánování podle tvarů plochy; 2 - jak bude pozemek vypadat; 4 – rozdělování území).
2. Rozmísťování staveb – 14 % (4 - kde bude stát dům; 1 - kde bude plyn a voda; 3 – uspořádání a rozmísťování domů vedle sebe; 4 – kde se co postaví, jaké části území se jak využijí).
3. Budoucnost území – 9 % (5 – plány pro výstavbu do budoucna; 1 – zastavování úrodné půdy, zánik lesů a polí; 2 - plánování před stavěním).
4. Výstavba měst a obcí – 5 % (4 – stavění měst, 1 – rozšiřování měst).
5. Vztahy v území – 3 % (2 – vztahy v území; 1 - posazení domů v krajině, která jim odpovídá).

Samostatnou kapitolu tvoří krajinářská architektura, která se podle žáků zabývá rozmísťováním stromů a keřů a jejich sladěním s okolím 16 % (4 - rozmístění stromů a keřů; 5 - kde se co vysází; 2 – řeší okolí pozemků; 3 – navrhování parků a zahrad).

Stejně jako v ostatních otevřených otázkách některé odpovědi obsahují více názorů – viz Příloha č. 13, v níž je patrná modifikace napsaných sousloví a vět. Jeden z žáků vyjádřil k současnému územnímu plánování kritický postoj – „zastavování úrodné půdy, likvidace polí, lesů, zánik země – kvůli podnikatelům“.

Stejně jako u předchozích otevřených otázek se projevuje vyšší ochota dívek zamyslet se nad problémem a hledat odpověď, a opět se objevují hlubší znalosti žáků víceletého gymnázia v Josefské ulici v Praze (ze 44 žáků neodpovědělo pouze 12 – což je 27 % ze všech žáků třídy, zatímco ve všech ostatních školách je to více - průměrně okolo 76 % - ve třech případech a 65 % ve dvou školách).

Otázka č. 14, 15

Myslí, že může architektura přispět k lepšímu životu lidí?

Architektura je pro mnoho lidí stále považována za složitý a běžnému životu vzdálený obor. Otázka měla odhalit, zda žáci považují architekturu za součást života a zda ho může zlepšit.

Téměř 181 (74 %) respondentů si skutečně myslí, že architektura k lepšímu životu přispívá. Opak sdělilo jen 48 z 246 žáků (19 %). Celkem 14 žáků (6 %) odpověď nevyplnilo a 2 respondenti do uzavřené otázky vepsali, že „možná“.

Odpovědi dívek i chlapců, stejně jako odpovědi jednotlivých škol, byly srovnatelné.

Jak?

Na otázku, jakým způsobem může architektura pozitivně působit na život lidí, odpovědělo celkem 146 žáků (60 % z 246 respondentů). Jelikož se jednalo o otevřenou otázku, bylo množství odpovědí opět nižší a jednotlivé názory se prolínaly.

Na základě rozboru odpovědí usuzuji, že žáci mají pocit, že architektura ovlivňuje život lidí a přispívá k jeho lepší kvalitě, a to těmito způsoby:

1. Architekturu můžeme zvyšovat komfort, pohodlí – i zde architekturu žáci spojují především s možností lepšího bydlení, dnešního rychlého vývoje a nových typů stavění, uspořádání budov, včetně nutnosti bezbariérového stavění. Celkem 25 respondentů (17 %) se připojilo k odpovědi v tomto duchu (12 - lepší vybavení, pohodlí a komfort; 5 – budova může být prostornější, účelnější; 1 – mohou se vymýšlet lepší způsoby stavění; 1 – ovlivňuje se jimi hygiena; 3 – pokud bude praktická, dobře uspořádaná; 1 – když bude dostatek světla, prostoru; 2 - logické uspořádání pomůže vozíčkářům, maminkám).

2. Architektura může pozitivně působit na naši psychiku – 22 respondentů (15 %) upozorňuje, stejně jako u otázky č. 10, 11, která se věnovala ovlivňování člověka architekturou, na vliv vystavěného prostředí na psychický stav jednotlivců, jejich

nálady a pocity (1 - může být útulnější; 16 - lepší prostředí zlepšuje náladu, vyvolává pocit štěstí; 3 - může zvýšit pocit bezpečí; 1 - může to být v zemi krásné, může se krásně žít; 1 - život v dobrém prostředí nás pozitivně ovlivní).

3. Lidé si zajistí bydlení podle svých požadavků – žáci se domnívají, že pokud bude občanům umožněno budovat si bydlení a stavby podle svých vlastních potřeb, budou spokojenější. Myslí si to 21 respondentů ze 146 odpovědí – 14 %. Celkem 4 žáci projeví své sociální citění a uvedli nutnost stavět více staveb pro handicapované občany, nemocnice apod. (9 respondentů – lidé si mohou navrhnout dům podle svých potřeb; 8 – každý má možnost lepšího bydlení; 4 – mohou vznikat stavby pro potřebné).

4. Architektura může působit svými estetickými vlastnostmi – 18 žáků (12 %) zaměřuje svou odpověď na vzhled staveb, který považuje za zásadní pro existenci příjemného prostředí (9 - architektura může být příjemná na pohled, být hezčí; 5 - opravené domy působí lépe; 2 – když se vše opraví, bude to hezké; 1 - záleží, jaké budovy se budou stavět, v jakém slohu; 1 - hezčí parky a domy udělají lidi spokojenější).

5. Architektura může být šetrná a ohleduplná k prostředí – zjištění, že si 15 žáků (10 %) uvědomuje nutnost nakládat odpovědně s krajinou a prostředím, je příjemné, stejně jako překvapuje jejich znalost existence úsporného bydlení. Ohleduplnost k prostředí spojují žáci nejen se stavbami, ale s konáním člověka (2 - když se postaví ekologické a nízkoenergetické stavby; 1 – lidí přibývá, tedy i bydlení, nemělo by docházet ke znečišťování prostředí; 1 – může se myslet ekologicky; 4 – když se budou domy stavět v souladu s přírodou a okolím; 2 - když budou opravovány památky; 1 – když se bude správně stavět, bude se lépe žít; 4 – mohou zlepšit bezpečnost, statiku, aby nepadaly).

6. Můžeme prostřednictvím architektury tvořit lepší životní prostředí – 15 respondentů (10 %) je přesvědčeno, že architektura může zlepšit naše životní prostředí, jeden respondent odpověď doplňuje tím, že je pro lidi důležité, jak svět okolo nich vypadá.

7. Architektura může kultivovat – 7 respondentů (5 %) se domnívá, že kvalitní architektura může vzdělávat lidi a posouvat je k lepšímu životnímu stylu (3 - lidé se lepším bydlením vzdělávají, jsou kultivovanější; 1 – může ovlivnit životní styl; 2 – lidé se o architekturu začnou zajímat; 1 – dobrá architektura může otevřít oči těm, kterým se nic nelíbí).

8. Můžeme stavět úsporně – za velmi důležitou považují skutečnost, že 4 respondenti (3 %) vnímají finanční náročnost realizovaných staveb a uvědomují si možnost úspor v této oblasti (2 - když se postaví ekologické a nízkoenergetické stavby; 2 – když se bude stavět ekonomičtěji).

9. Tím, že bude ovlivňovat chování lidí – 3 respondenti (2 %) se domnívají, že architektura může ovlivňovat chování lidí.

Někteří žáci zpochybnili možnost, že by vystavěné prostředí mohlo ovlivňovat náš život – „Záleží, jací lidé jsou, ne kde bydlí“, nebo „Lepšímu životu by prospělo, kdyby se lidé lépe chovali“, „Myslím, že je lidem jedno, co a kde se postaví“ (celkem takto odpovědělo 5 respondentů).

Ve třech případech jsou žáci přesvědčeni, že kvalitní architektura může zásadním způsobem ovlivnit vztah k místu – „Lidé budou hrdí na to, že má jejich město úroveň“ (2 respondenti), „Hezké stavby přilákají lidi“ (1 respondent).

U této otevřené otázky se rovněž projevuje vyšší zájem děvčat vyjádřit svůj názor a stejně jako u ostatních otevřených otázek se lehčeji odpovědi formulovaly žákům z víceletého gymnázia v Josefské ulici v Praze (Malostranská ZŠ). Nejméně odpovědi dodali chlapci ze ZŠ Dukelská v Českých Budějovicích, z 18 odpověděli jen 4.

Otázka č. 16, 17

Myslíš, že by měli mít všichni občané možnost ovlivňovat, co se okolo nich staví a vyjadřovat se k tomu?

Oproti západoevropským státům ještě stále není zvykem pořádat diskuse o výstavbě pro veřejnost, ani zpracovávat důkladné analýzy potřeb a požadavků občanů. Včas a správně vysvětlený a prodiskutovaný záměr by nejen pomáhal kultivovat názory občanů, ale mohl by také zamezit mnohým nedorozuměním a následným sporům. Pak by mohli odborníci, architekti, investoři i státní správa udělat zodpovědné rozhodnutí.

Také žáci jsou přesvědčeni, že by občané měli mít právo vyjadřovat se k tomu, co se okolo nich staví, vyjádřilo se tak celkem 180 z nich (73 %). Jen 53 žáků (22 %) se to nemyslí. Nicméně dva žáci o takovém postupu pochybují (napsali „možná“) a relativně velké množství žáků – 11 (5 %) tuto uzavřenou otázku vůbec nevyplnilo.

Proč? (si myslíš, že by měli mít všichni občané takovou možnost)

Stejně jako u ostatních otevřených otázek, i zde mají někteří žáci problém s formulací své odpovědi. Přestože 180 z nich napsalo, že by lidé měli mít možnost se vyjadřovat k prostředí, více než desetina z nich (20 žáků – 11 %) nebyla schopna svůj názor odůvodnit a uvedla jen „nevím“ (tato odpověď nebyla zařazována do názorů, jelikož se z ní nedozvídáme důvody rozhodnutí žáka a bylo pracováno ze 160 odpověďmi). V některých případech, kdy žáci uvedli zápornou odpověď (nebo „možná“), snaží se ji odůvodnit, což se u předchozích otevřených otázek nestávalo.

Poměrně velké množství kladných odpovědí je pravděpodobně spjato s výchovou žáků k demokracii, protože více než čtvrtina z nich (47 žáků – 29 % ze 160 odpovědí) odpověděla, že občané „by měli mít právo vyjádřit svůj názor,“ někteří dodali „protože je demokracie“.

Ze získaných dalších kladných odpovědí lze vyzorovat tyto důvody, proč by měli mít občané možnost ovlivňovat stavební dění v okolí:

1. Nemělo by se stavět to, co se veřejnosti nelíbí – 27 respondentů (17 % ze 160 názorů) je přesvědčeno, že by výstavba měla probíhat s ohledem na přání lidí a mělo by se zamezit realizacím, které se lidem nelíbí. Občané budou muset na stavbu koukat, bydlet u ní – konstatuje 6 žáků (4 %), důležité jsou barvy a tvary (1 žák). Podle jiných 5 žáků (3 %) by po možnostech vstupu do diskuse lidé byli spokojenější. Tyto odpovědi žáků se týkají obecně práva všech občanů.

2. Mohli bychom ovlivnit stavební záměr a zamezit stížnostem – celkem 27 žáků (17 %) má pocit, že by se dalo předcházet nevhodným stavebním záměrům (1 respondent – aby se nezničila hezká stavba; 7 - nevhodné stavby by mohly rušit, zasahovat do života; 1 – nelíbí se mi některé opravy a rekonstrukce; 5 – názor občanů se může prodiskutovat a stavba změnit; 2 - aby se stavěly vedle sebe vhodné stavby; 1 – aby nebyly zastavěny parky, zničeny památky; 3 – víc hlav víc ví, mohou se dopředu poradit; 6 – zamezilo by se stížnostem).

3. Životní prostředí se týká nás všech – 16 žáků (10 %) cítí sounáležitost jedince s okolím (4 respondenti - každý by se měl podílet na tom, jak bude vypadat okolí; 9 – mohli bychom ovlivnit prostředí kolem nás, týká se nás; 3 – stavba by mohla narušovat okolní přírodu, prostor).

4. Sám bych nechtěl, aby se v mé blízkosti stavělo – 13 respondentů (8 %) uvedlo takovou odpověď, nebo její modifikaci. Oproti předchozímu názoru, který

zahrnoval všechny občany, zde žák cítí, že by se mohla výstavba týkat bezprostředně jeho osoby (nelíbilo by se mi, kdyby stavěli před naším domem továrnu, nádraží apod.).

Z důvodů, proč by občané neměli rozhodovat o výstavbě, lze uvést:

1. Rozhodovat by měli zastupitelé za občany (2 respondenti).
2. Stejně se nejde zavděčit všem (2 respondenti).
3. Většina lidí neposlouchá ostatní, myslí si, že vědí všechno lépe (2 respondenti).
4. Každý má jinou představu, musí to korigovat odborníci – třeba architekti (5 respondentů).
5. Záleží, o jakou situaci se jedná, a jak se jich to týká - rozumí tomu všichni? (6 respondentů).

Znovu je patrná větší snaha dívek (neodpovědělo jen 14 % z nich, zatímco chlapců 37 %). Mezi školami opět vyniká víceleté gymnázium v Josefské ulici v Praze (Malostranská ZŠ), kde neodpověděli jen 3 chlapci a 3 dívky.

Otázka č. 18

Co bys v okolí dostavěl, co nechal a co zbořil?

Tato otevřená otázka byla jako poslední přidána proto, že bych ráda zjistila, zda žáci uvažují o svém okolí, vnímají fungování staveb, svůj pohyb v prostředí a možnosti zlepšení kvality života prostřednictvím zásahů do architektury.

Na otázku odpovědělo celkem 198 žáků (80 %), z toho 48 (24 %) je se svým okolím smířeno a nic by neměnilo, vše jim vyhovuje, další dva žáci odpověděli, že je „to nezajímá“.

Z odpovědi 21 žáků (11 %), že by chtěli zbořit školu, a dalších dvou, kteří by zbořili jídelnu, protože tam špatně vaří, nezjišťujeme nic o jejich vztahu a přemýšlení o okolní výstavbě. Do hlubší analýzy názorů je tedy nezařazují.

Z dalších 125 analyzovaných odpovědí vyplývá, že se žáci nezabývali drobnějšími zásahy do prostředí (doplnit lavičku, vysadit strom), ale že se zaměřili na větší počiny. Žákům vadí:

1. Chybí zázemí pro mládež a místa, kam se může jít bavit – 40 žáků (32 %) postrádá herny, klubovny, centra apod., v nichž by mohli trávit svůj volný čas. Tento požadavek nemají žáci pražských škol. V ostatních městech je relativně

častý, nejvíce žáků (10) jej mělo v nejmenším městě zařazeném do průzkumu – v pětitisícovém Pacově. Zatímco větší města pomalu nabízejí možnost vyžití, malá města v této oblasti zaostávají. V dřívějších dobách byly děti zvyklé trávit více času hrou na veřejných prostranstvích, dnes ale tento trend zmizel a děti nemají kam jít. Do této kategorie lze také zařadit požadavek na výstavbu nákupních center (8) – tento požadavek se objevuje opět ve všech městech, kromě Prahy. Jak vyplynulo z výsledků otázky č. 1, nakupování se stává zdrojem zábavy mládeže a jejich koníčkem (tento trend je v západní Evropě běžný, většina teenagerů např. v Anglii - dle mých osobních zkušeností – uvádí běžně „schopping“ jako jeden ze svých koníčků). Žáci uvádějí, že jim chybí stavby pro mládež – aqvapark, plovárna, kino, sportovní centrum, knihovna apod. (28), místa pro koncerty, festivaly (3), zkušebny pro kapely (1), více cyklostezek (1).

2. Neopravené stavby – 27 žáků (21 % ze 125 odpovědí) by uvítalo, kdyby se vyskytovalo v našem prostředí méně nezrekonstruovaných budov. Takové odpovědi se vyskytují napříč všemi školami (16 – zbořil bych rozpadlé domy, mohly by někoho zranit, nebo bych je opravil; 5 – opravit staré budovy; 6 – zachoval bych památky – a udělal z nich třeba galerie).

3. Stavby, které nejsou harmonicky zapojeny do prostředí, nebo nevykazují estetické vlastnosti – většina žáků se staví kladně k historickým stavbám a památkám - 15 respondentů (12 %), ale kriticky hodnotí zařazování novostaveb do prostředí, a také se nestaví vstřícně k existující výstavbě panelových domů a staveb komunistické éry (1 - nové domy vedle starých bych zbořil; 1 – města bych rozdělil na staré a nové čtvrti a nemíchal památky mezi nové; 9 – ošklivé panelové domy bych zbořil a postavil hezké činžáky; 4 – zbořil bych pozůstatky komunistické architektury).

4. Rušivé dominanty a stavby poškozující (narušující) prostředí a život – 10 žáků (8 %) evidentně sleduje bouřlivé kritiky ochránců přírody i jiných institucí, které se zabývají umístováním různých provozů v krajině i ve městě, možná se s takovými informacemi setkávají v environmentální či ekologické výchově (4 - odstranit atomové elektrárny a vše co škodí prostředí; 1 - odstranit továrny; 2 – zbořil bych solární panely, elektrárny). Do této kategorie lze snad zařadit i jeden požadavek na zboření Mc Donald's, také obchodních domů nebo na transformaci supermarketů („supermarkety bych upravila na menší obchody, aby nezabíraly prostor“). Ty sice nejsou dominantami v pravém slova smyslu, ani náš život

nepoškozují, ale významně náš životní styl ovlivňují a mnozí se domnívají, že i narušují. Stejně tak by sem mohl patřit požadavek žáků na zboření non-stopů a kasin.

5. Vyjádření ke konkrétním stavbám – 25 respondentů (20 %) navrhlo konkrétní zásahy do prostředí, které požadují buď realizovat, nebo zrušit. Ve většině případů se jedná o významnější, místní veřejností dobře známé stavby (2 – nestavěla bych tunel Blanka; 1 – postavil bych Rejnoka v Č. Budějovicích; 2 – dostavěla bych kruhový objezd – v Táboře, v Pacově; 4 - nestavěla už bych žádné kancelářské budovy, je jich moc nevyužitých, místo nich by měly být parky – v Praze; 1 – zbořit stavby v naší blízkosti – stíní nám; 1 – zbořit obydlí pro Romy a odsunout je; 1 – nelíbí se mi hotel Gomel v Č. Budějovicích; 1 – zbořila bych sirkárnu u Vltavy v Č. Budějovicích a postavila jízďárnu; 1 – zrekonstruovala bych budovu v parku v Pacově; 1 – upravit Hl. nádraží v Praze, 1 – zbořit vysílač na Žižkově a Bílou labuť). Děti se vracejí k výstavbě nové budovy Národní knihovny v Praze, někteří její výstavbu podporují, jiní nikoliv (5 – postavil bych Chobotnici – to si přejí žáci v Praze i v Českých Budějovicích; 2 – nestavěla bych Chobotnici – 2 dívky z Prahy). Jenda dívka z Českých Budějovic má pocit, že u nás chybí nemocnice a dětské domovy a požaduje jejich dostavbu.

Srovnání menších a větších měst:

1. Nedostatek parků a volné přírody – pět žáků (4 %) mají potřebu většího množství zeleně (4 – mělo by být více parků; 1 – místo kancelářských budov parky). Radikální je názor žáka ze ZŠ Grünwaldova v Č. Budějovicích, který napsal: „všechno zbořit, raději se koukám na pole a lesy“. Takové požadavky se objevují pouze u žáků z větších měst (Praha, České Budějovice), zatímco v menších městech žáci zeleň tak bolestně nepostrádají.

2. Nedostatek památek – 6 respondentů (5 %) postrádá ve svém životě památky. Zde je možno pozorovat rozdíly mezi názory žáků z jednotlivých škol. Zatímco v odpovědích žáků z menších měst (Pacov, Tábor) se objevuje postesknutí typu: „chybějí mi památky“ (2 respondenti), nebo „dostavěla bych paláce, zámky, památky, moc se mi líbí“ (4 dívky), ve větších městech takové názory nenalezneme, tam mají žáci dostatek příležitostí se s památkami setkávat.

3. Postavit moderní domy – 4 žáci postrádají dominanty – moderní stavby, mrakodrapy (2 – postavil bych mrakodrap; 2 – postavit moderní domy), tento

požadavek se objevuje u dvou chlapců z Prahy a dvou žáků z Českých Budějovic. Je v podstatě kontrastem k požadavku žáků z malých měst, kteří chtějí více památek.

ZAMYŠLENÍ NAD ZNÁMÝMI I MÉNĚ ZNÁMÝMI STAVBAMI

Jakou funkci má stavba na obrázku, k čemu je nebo byla určena? Zkus odhadnout, kdy byla postavena (alespoň století či období). Pokud víš, o jakou stavbu se jedná, napiš jméno nebo místo, případně autora.

Důvodem zařazení tohoto doplňujícího dotazníku byla snaha zjistit, zda jsou žáci schopni uvažovat nad funkcemi staveb (na základě jejich vzhledu) a odhadovat doby jejich vzniku, tzn. orientovat se v tom, co se okolo nás staví a stavělo. Zároveň byla snaha o určité zpestření a oživení pouze textových dotazů obrazovým doprovodem, který vždy žáci vítají. Dotazník si nečiní v žádném případě nároky na přesnou analýzu znalostí žáků, ale umožňuje lépe se orientovat v jejich náhledu na architekturu.

Dotazník zobrazoval celkem 6 staveb z různých časových období, čtyři obrázky představovaly významné české stavby (Tančící dům v Praze, vilu Tugendhat v Brně, Chrám sv. Víta v Praze, vysílač na Ještědu), jeden představoval známou stavbu v jejich regionu (hrad Kotnov v Táboře, radnice v Českých Budějovicích, náměstí v Táboře, Loreta).

Získané odpovědi jsou různorodé, někteří žáci (především z již několikrát zmiňovaného víceletého gymnázia v Josefské ulici v Praze) se v dominantách orientují velmi dobře (v průměru 16 dívek z 24 odpovídá správně a 11 chlapců z 20), jiní skutečně „střílí od boku.“ Do výzkumu bohužel není možné zařadit výsledky dodané ZŠ Grünwaldova v Českých Budějovicích. Všech 43 žáků má naprosto totožné (správné) odpovědi, z čehož lze usuzovat, že žáci buď dostali vypracování poznávacího dotazníku za domácí úkol (a od sebe výsledky opsali), nebo že vyplňování probíhalo pod dohledem učitele v hodině výtvarné výchovy, a ten jim správné odpovědi řekl.

Ve svém výzkumu se nebudu zabývat jednotlivými odpověďmi (kolik žáků přesně pojmenovalo jakou stavbu apod.), ale ráda bych shrnula některá zjištění z odpovědí vyplývající:

1. Žáci velmi těžko určují dobu vzniku staveb

ZŠ Dukelská, České Budějovice – jen 18 správných odpovědí od chlapců (18 chlapců, 6 otázek = tzn. ze 108 možných odpovědí – 17 %); jen 16 odpovědí od dívek (z možných 96 – 17 %);

ZŠ Husova, Tábor – jen u dvou staveb se chlapci pokusili o časové zařazení a jen 4 chlapci odpověděli (z možných 68 odpovědí – 6 %), dívky 12 odpovědí (ze 114 – 11 %).

ZŠ Za Branou, Pacov – 5 chlapců (ze 144 – 3 %), 7 dívek (ze 108 – 6 %).

ZŠ Josefská, Praha – 42 správných odpovědí chlapci (ze 120 – 35 %), 66 odpovědí dívky (ze 144 – 46 %).

ZŠ Na Smetance, Praha – 14 správných odpovědí chlapci (ze 126 – 11 %), 27 dívky (ze 108 – 25 %).

Nutno upozornit, že žáci raději neuvádějí žádný rok (století) vzniku stavby, než aby se „zkoušeli trefit“.

Největší problémy činilo žákům zařazení vysílače na Ještědu – správně určilo století (a někteří i desetiletí) jen 36 žáků (z 203 možných odpovědí jen 18 %). Směřován byl i do roku 1515 nebo do 17. století. O něco lépe si vedl Tančící dům – 40 správných odpovědí (20 %). Respondenti neváhají zařadit stavbu do roku 1900, ale i 1520. Bohužel si nikterak dobře nevedl ani Chrám sv. Víta, který časově správně zařadilo jen 41 žáků (20 %). Na to, že se jedná nejen o jednu z nejvýznamnějších gotických památek u nás, ale také o symbol Pražského hradu a tím i celé České republiky, to není zrovna lichotivý výsledek. Vila Tugendhat zařadilo 42 žáků (21 %) do 20. století (našli se i tací, kteří ji správně zařadili do první čtvrtiny minulého století).

2. Žáci neurčují sloh, v němž stavba vznikla – přestože měli žáci možnost napsat „období“ vzniku stavby, objevuje se toto určení pouze u chrámu sv. Víta – gotika a dále třikrát u vily Tugendhat – funkcionalismus. Žáci názvy slohů znají, ale stejně jako s časovým zařazováním staveb mají problém se zařazováním slohů do historie.

3. Polovina žáků je schopna poznat sakrální stavbu – ať už stavbu znají nebo nikoliv, jsou žáci schopni na základně jejích prvků odhadnout její náboženské účely. Chrám sv. Víta určilo do této kategorie 96 z 203 respondentů – 48 %, Boží muka 130 z 203 – 64 %. Boží muka jsou často považována za památník, vzpomínkový sloupek, pomník bohům, kapličku, někdy jsou nazývána „sloup, u

něžž byl bičován Kristus“. Jednou jsou popsána jako místo „sloužící k modlení lidem, kteří byli na poli“. Zdá se tedy, že se žáci s drobnou sakrální architekturou a jejím účelem ve svém běžném životě nesetkávají. V mnoha případech respondenti nepoznají Chrám sv. Víta (nazývají ho: zámek, kostel ve Vídni, orloj, postavený dle názorů v barokním slohu, odpočinkové místo pro prezidenta; byt Karla IV.; dům na modlení).

4. Žáci neznají souvislosti, ale jen názvy staveb – zatímco je pro žáky poměrně obtížné určit časové zařazení a funkci staveb, jsou schopni si vybavit alespoň jejich název. Mohlo by to znamenat, že se o funkci staveb a jejich vznik v podstatě nezajímají.

Ještěd poznalo celkem 134 žáků (66 %) a podle vzhledu stavby se 128 (63 %) podařilo také odhadnout jeho funkci. Ještěd je často považován za věž na Žižkově, Sněžce, Petříně, Pradědu, jednou dokonce za vojenskou základnu.

Tančící dům poznalo celkem 123 žáků (61 %), ale jen 47 (23 %) ví, že se jedná o administrativní budovu, v posledním patře s restaurací. Často je považován za divadlo (funkce – tančení - žáci usuzují pravděpodobně dle názvu stavby) případně kulturní dům. Jeden žák dokonce napsal, že se jedná o přístav pro lodě a jiný, že byl navržen Václavem Havlem. Žák ZŠ Josefská oproti tomu napsal: „kancelářská budova, postaveno na konci 20. století na místě, kde stály činžovní domy, které byly zničeny za 2. sv. války“.

Chrám sv. Víta identifikovalo celkem 119 žáků (59 %), tedy méně než vysílač na Ještědu nebo Tančící dům. Někdy zaměňováno s jinou katedrálou (ve Vídni apod.). Žák ZŠ Josefská napsal: „církevní památka, gotika, baroko, novogotika, dostavěno 1923; katedrála sv. Víta, několik autorů, třeba Petr Parléř“.

Vilu Tugendhat dokázalo nazvat 43 žáků (21 %), ale z toho pochází 31 odpovědí od žáků ZŠ Josefská, Praha. Žáci v mnoha případech vědí, že je vila v rekonstrukci, že je památkou UNESCO, že se nachází v Brně. Jako správnou jsem uznala vždy i odpověď, kdy byl název vily zkomolen. Jako třeba tato odpověď: vila Tugendatadatadadá. Pokud stavbu neznají a tipují účel, klidně se objeví informace, že se jedná o stavbu vodárny, bazénu, sanatoria. Jiný žák ze ZŠ Josefská k vile napsal: „obytná funkce, nyní určena pro turismus, památka UNESCO, vznikla ve 20. století, název: vila Tugendhat“.

5. 2. 2 Z ANKETY A DOTAZŮ MEZI UČITELI

S přibližně dvaceti odborníky - učiteli výtvarné výchovy na základních školách, lektory doprovodných programů o architektuře, profesory pedagogických fakult a profesory na fakultě architektury ČVUT byly vedeny v průběhu roku 2010 a 2011 neformální rozhovory před zahájením výzkumu. Pedagogové vybraných šesti základních škol byli poté také zapojeni do výzkumu formou dotazníků (celkem 11 pedagogů).

Z DOTAZNÍKŮ:

1. Vyučujete se na Vaší škole architektura?

Všech 11 respondentů z 6 základních škol odpovědělo, že se architektura na jejich škole učí. Jedna učitelka sdělila, že pouze okrajově, jedna pak rozvinula polemiku, zda by se mělo ve škole učit „architekturu“, nebo „o architekturu“. Dle mého názoru by se měli žáci učit architekturu (nikoliv o architekturu, stejně jako se učí českému jazyku, nikoliv o českém jazyku, kreslení, nikoliv o kreslení nebo hudbě – zpěvu, nikoli o zpěvu). Vzdělávání v oblasti architektury považují za celistvou disciplínu, která zahrnuje jak učení „o architekturu“ (chápu jako učení o stavbách), tak i učení tvorbě prostředí.

2. V rámci jakého předmětu?

Dějepis – 10 odpovědí (2 ZŠ Husova, Tábor; 2 ZŠ Na Smetance, Praha; 1 ZŠ Za Branou, Pacov; 2 Malostranská ZŠ, Praha; 3 ZŠ Grünwaldova, České Budějovice)

Výtvarná výchova – 8 odpovědí (2 ZŠ Husova, Tábor; 2 ZŠ Na Smetance, Praha; 1 ZŠ Za Branou Pacov, 3 – Malostranská ZŠ, Praha; 3 - ZŠ Grünwaldova, České Budějovice)

Občanská výchova – 4 odpovědi (1 ZŠ Husova, Tábor; 3 ZŠ Grünwaldova, České Budějovice)

Český jazyk – 2 odpovědi (2 ZŠ Husova, Tábor)

Hudební výchova - 2 odpovědi (2 ZŠ Husova, Tábor)

Dějiny umění – 2 odpovědi (2 Malostranská ZŠ, Praha). Jelikož se jedná o ZŠ spojenou s víceletým gymnáziem, považovaly učitelky za vhodné doplnit, že žáci jsou s architekturou seznamováni na vyšším gymnáziu v hodinách dějin umění.

Environmentální výchova – 2 odpovědi (2 ZŠ Na Smetance, Praha)

Pracovní činnosti – 1 odpověď (1 ZŠ Na Smetance, Praha)

Dle názoru pedagogů se tedy architektura učí nejvíce v hodinách:

1. dějepisu;
2. výtvarné výchovy.

3. Myslíte si, že by se měli žáci dozvědět více o tom, jak vznikaly a vznikají budovy, města, krajina, co ovlivňuje tvorbu prostředí?

Opět všech 11 učitelek odpovědělo kladně.

4. Proč?

Odpovědi učitelů, proč by měli být žáci více vzdělávání v architektuře, by šly rozdělit do tří kategorií:

1. Jedná se o všeobecné vzdělání – „Protože je to dobré a nutné. Patří to k všeobecnému vzdělání (úcta k místu, zodpovědnost), ke kulturnímu povědomí.“
2. Vztah ke kulturním hodnotám (především památkám) – „Žáci by si měli vážit historických památek, utvořit si k nim vztah, podporovat citlivý přístup k přestavbám a rekonstrukcím domů. Poučit se z historie, být schopni rozpoznat umělecké slohy.“
3. Vztah k místu, kde žijeme – „Žák by měl být schopen uvědomovat si souvislosti a orientovat se v životním prostředí – dalo by se tak doplnit stávající učivo. Pro žáky je důležité okolí, pro jejich vztah k místu, městu, kde žijí, vážit si vlastní kultury. Měli by být seznámeni s tím, jak lze kultivovat krajinu, měla by být rozvíjena jejich představivost i konstrukční myšlení.“

5. Pokud ano, v rámci jakého vyučovacího předmětu (předmětů)?

Pedagogové se v 11 případech shodli, že by se architektura (a tvorba prostředí) měla stát součástí výtvarné výchovy. Tentokrát, na rozdíl od první otázky, jejímž úkolem bylo zjistit, v jakých předmětech se architektura nyní učí, dochází ke změně postavení dějepisu, který nyní získal jen 5 hlasů. Mohlo by se zdát, že si učitelé uvědomují nepřítomnost takové výuky ve výtvarné výchově a tímto způsobem ji tam doplňují. Další vyučovací předměty: občanská výchova (4 hlasy), environmentální výchova (2 hlasy), dějiny umění (2 hlasy), ekologie (1

hlas), etická výchova (1 hlas), zeměpis (1 hlas), český jazyk (1 hlas), hudební výchova (1 hlas).

Zajímavé je, že se ve výčtu předmětů, v nichž by se měla objevovat výuka architektury a tvorby prostředí, objevuje také etická výchova – zde je patrné uvědomování si sociálního významu architektury.

6. Měli by mít žáci možnost navrhovat v rámci výuky vlastní řešení pozemku, domu, barevnost fasády objektu, nebo detailů domu?

Nevyplněno – 1. Ano – 10.

7. Proč?

Z odpovědí je patrná určitá bezradnost učitelů, kteří si nejsou jisti tím, v čem by mohla být zkušenost s navrhováním staveb žákům prospěšná. Neuvědomují si důležitost tvůrčího procesu, vnímání vztahů, měřítko, prostoru, konstrukce, historické vazby atd., které mohou být v budoucnu prospěšné nejen při vzniku vlastního bydlení, ale také ve formování názorů na okolní prostředí, které jsou schopni lépe dešifrovat, vnímat jeho hodnoty, a ty pak podporovat a rozhodovat o nich. (Jeden pedagog neodpověděl.)

Učitelé odkazují především na praktičnost takové zkušenosti v budoucnosti pro vlastní bydlení (Budou pak schopni v budoucnosti lépe uvažovat o svém bydlení – 3 odpovědi; využití to pak ve vlastním životě – estetika, rozvoj osobnosti, praktičnost – 2 odpovědi; Možnost využití v praxi v budoucnu – 1 odpověď).

Zároveň poukazují na zkušenost s estetickými vlastnostmi architektury (Rozvíjí se jim tak estetika a představitivost – 1 odpověď; estetika – 2 odpovědi).

A také upozorňují, že taková výuka pomáhá utvářet vlastní názory (Samostatně tak přemýšlejí a pracují, jsou nuceni zamyslet se nad různými funkcemi a smyslem architektury. Mohou pak konfrontovat své názory s ostatními i s vyučujícím.)

8. Vyučuje se na Vaší škole o:

Vývoji architektury a ochraně památek – 11 kladných odpovědí

Lidové a městské architektuře – 8

Urbanismu a vzniku měst – 9

Tvorbě krajiny a zahrad – 3

Tvorbě veřejného prostoru – 5
Vzniku stavby, projektu a realizaci – 3
Současné architektuře – 8
Domě, v němž by žáci chtěli bydlet – 8
Co se staví v okolí a vyvolává se diskuse na toto téma – 7
Probíhají besedy o architektuře – 0
Jiné téma – 0

Ani jeden z respondentů nevedl, že by ve škole (nebo ve spolupráci s nějakou institucí) probíhaly diskuse a besedy o architektuře. V západní Evropě je běžné, že žáci základních škol navštěvují celodenní workshopy či doprovodné programy věnované architektuře a diskusi na toto téma. Besedy o architektuře byly rovněž součástí metodik výtvarné výchovy v 80. letech.¹⁷⁶

Jak vyplývalo již z předběžného průzkumu, ve většině škol se učí vývoj architektury a podávají se informace o historických památkách. To dokazují i tyto výsledky – všech 11 pedagogů jako u jediné otázky zaškrtno, že se tato stránka architektury vyučuje. Často se také, překvapivě, objevuje seznamování žáků s urbanismem a vznikem měst (v 9 případech). To si poněkud odporuje s výsledky výzkumu mezi žáky, kteří ve více než 62 % o ničem takovém v životě ani neslyšeli. Stejně zajímavé je tvrzení pedagogů (v 7 případech), že se s žáky baví o tom, co se staví v okolí a vyvolává diskusi. V anketě bylo schopno vůbec odpovědět jen 47 % žáků na to, co je z architektury v poslední době zaujalo (a to ještě ve většině případů neuváděli dění ve svém okolí).

Poměrně nedostatečná se jeví také výuka věnovaná vlastnímu navrhování a problematice vzniku staveb (ale to už vyplynulo z předchozí otázky).

Z ROZHOVORŮ S PEDAGOGY A LEKTORY

(Mgr. Jana Bártová - ZŠ Dukelská, České Budějovice, Mgr. Dita Witzové - ZŠ Na Smetance, Praha, Mgr. Šárka Lachnitová - Malostranská ZŠ a Malostranské gymnázium, Praha, Mgr. Jan Knotek - ZŠ Husova, Tábor, Mgr. Lucie Bejdlová - ZŠ Za Branou, Pacov, Mgr. Šárka Zajmlová - ZŠ Grünwaldova, České Budějovice, Mgr. Šárka Kosová - lektorka Domu umění v Českých Budějovicích, Mgr. Karla Cíkanová, pedagog na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty

---

¹⁷⁶ viz např. ŠAMŠULA, P.; LEŠTINA, V. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku*. Metodická příručka.

UK v Praze, Ing. arch. Kateřina Sedláčková – Městská knihovna Slavoj, Dvůr Králové nad Labem)

Výuka je nesystémová, pokud probíhá, věnuje se hlavně historickým slohům.

Na otázku položenou pedagogům, zda na základní škole v rámci výtvarné výchovy vyučovali nějaké téma související s architekturou, obvykle odpovídají, že architektura se dostává do vyučovacího procesu náhodně. Podle toho, jak je sestaven tematický plán výuky, se občas program hodiny spojí s architekturou. Pedagog se obvykle věnuje stejnou měrou malbě, kresbě, sochařství i architektuře. Podle názoru učitelů by měla přibližně polovina žáků být schopna poznat barokní nebo gotickou stavbu, což výzkum nepotvrdil.

Výuka architektury probíhá v hodinách dějepisu a výtvarné výchovy, proto se snaží pedagogové spolupracovat.

Většina dotazovaných pedagogů výtvarné výchovy se prý snaží kooperovat především s učiteli dějepisu. „Ve stejnou dobu, kdy jsou žáci seznamováni s určitým obdobím z historie, ideálně (není to pravidlem) se objevuje stejný sloh ve výtvarné výchově. V rámci dějepisu se žáci obvykle dozvědí, v jakém časovém úseku se určitý typ architektury objevoval, odkud přišel, čím se vyznačoval, základní letopočty. Představovány jsou rovněž konkrétní příklady staveb a základní tvarosloví, kterým se dané období vyznačuje. A to tak, aby byli žáci schopni informace sdělit.“ Při osobním setkání se stavbou však jsou jen zřídka schopni stavbu do historického vývoje zařadit. Připomeňme, že tematické plány si sestavují pedagogové samostatně a mohou být velmi volné, zadání je velmi široké, tak aby každý kolega – pokud je více pedagogů stejného předmětu – měl dostatek prostoru pro svůj přístup (např. ZŠ Dukelská, České Budějovice nazvala svůj tematický plán výuky výtvarné výchovy na rok 2010/2011 „Mezi řádky“).

Současná architektura se učí zřídka.

Pokud se pedagogové zaměřují na vývoj umění, končí se zpravidla počátkem 20. století (obdobím secese, moderny, funkcionalismu apod.). V rozporu s tím 8 z 11 učitelů odpovědělo v dotazníku na zařazování současné architektury kladně. Naproti tomu v malbě se vyučujícím daří žáky seznámit i se současnou tvorbou a vývojem volného umění v průběhu celého 20. století.

Prostorová tvorba je náročná.

Některé školy jsou napojeny na tiskárny, prodejce papíru a dalších kancelářských potřeb apod., kteří škole v rámci sponzorství darují pracovní materiály (odřezky kartonů, polystyren, lepenku, samolepicí fólie apod.). Dostupnému materiálu přizpůsobují pedagogové náplň hodiny. Většina škol má ale problémy pomůcky sehnat a spoléhat se na skutečnost, že si materiál zajistí žáci sami, už dnes není bohužel možné. Kartony pro tvorbu modelů jsou prvním materiálem, který se pedagogové snaží zajistit.

„Zájem jednotlivých žáků o prostorovou tvorbu, která může být při výuce architektury skutečně nápomocná, je odlišný, stejně jako zájem jednotlivých tříd. Někdy mají žáci rádi jen plošnou tvorbu, nemají prostorové myšlení a podobnou práci trpí. Občas svolí k lepení a stříhání. Naopak někteří vyžadují více prostorovou tvorbu.“ Učitelé se přizpůsobují schopnostem žáků.

V průměru jednou ročně se třída dostane na výstavu nebo doprovodný program v umělecky zaměřených institucích.

Některé školy (např. ZŠ Grünwaldova v Č. Budějovicích) se snaží pravidelně spolupracovat s Alšovou Jihočeskou galerií, která má doprovodné programy. Ty se pokoušejí alespoň jednou ročně navštěvovat. „Jeden učitel jde tak 5-6 krát ročně na lektorský program, ale vždy s různou třídou. Jedna třída se dostane přibližně jednou za rok na podobný program, někdy jednou za pololetí.“ Využít takového programu je možné jen ve větších městech (Praha, České Budějovice).

Učitelé sestavují přípravy na hodinu sami.

Pedagogové využívají jen někdy publikací Věry Roeslové, Karly Cikánové, Bohumila Mráze atd., ale obvykle vycházejí z vlastních nápadů. „Samozřejmě využíváme různých učebnic dějin umění, na jejichž základě se inspiroji a hodiny vymyslím sama,“ říká učitelka VV ze ZŠ Grünwaldova v Č. Budějovicích. „Snažíme se používat techniky starých mistrů – vyzkoušet si jednoduché postupy, které byly běžné v historii,“ sděluje zase učitelka ze ZŠ Dukelská v Č. Budějovicích. Malý slovník architektury využívají na ZŠ Na Smetance, Praha; na jednotlivé směry konkrétní odbornou literaturu. „Kompletní přípravy si dělám sama. Nevím o publikaci, kde by bylo architektonické téma zpracované,“ říká

učitelka z Malostranské ZŠ. Podle vyjádření učitele ze ZŠ Husova se hodně informací stahuje z internetu, používají se nákresy staveb – žáci musí poznat sloh (to bývá úkolem i v dějepisných olympiádách). Někteří pedagogové promítají nebo používají smartboardy.

Přidávání hodin architektury na ZŠ není považováno za vhodné.

Podle sdělení pedagogů je pro architekturu důležité, aby si žáci stavby prožili. Chodili ven a přemýšleli. Vzhledem k nedostatku času jsou ale podobné vycházky náročné (za 45 minut VV v 8. a 9. třídě se dá jít jen do bezprostředního okolí). „V tomto ohledu je skutečně nejefektivnější s žáky kreslit nebo malovat.“ Dělají se ale údajně papírové modely, návrhy pokojíčků, návrhy domečků, návrhy zahrady nebo jiného místa v krajině. Aby měla výuka skutečně smysl, považují pedagogové za nutné, aby byl dostatek času na motivační část, kde by byly žákům promítány obrázky a vedena diskuse o tématu, ve druhé hodině by už mohli prakticky řešit úkoly. Nyní se sice navazujete na dějepis, ale v rámci VV je výuka architektury vytržena z kontextu.

Vnímání prostoru je pro některé žáky obtížné.

„Perspektivu si žáci uvědomují až při kreslení – např. pohledu do ulice. Při navrhování např. pokojíčku spíš řeší půdorys. Některé děti mají už v 6. třídě představivost velmi vyvinutou, jiní se u takového tématu trápí i v 9. třídě. Pro některé žáky je čtení v půdoryse, dle sdělení pedagogů, strašně náročné. Pro děti je někdy problém překreslovat i jen geometrická tělesa.“

Životnímu prostředí se ve výtvarné výchově čas v podstatě nevěnuje.

Pedagogové se domnívají, že toto téma patří spíše do environmentální výchovy. Objevují se v ní otázky typu: „co byste chtěli a nechtěli mít ve své ulici?“ Do výuky se zapojují např. takové úkoly, jako: „Pokuste se identifikovat, která věc či místo v parku vám nejvíce vadí a proč. Co se vám nejvíce líbí?“ (úkol ze ZŠ Na Smetance, Praha). „Na ochranu prostředí se zaměřují projekty typu Den Země. Děti tvoří z odpadů, chápou význam ochrany přírody, ale pak jakoby zapomněly.“ Vztah k prostředí souvisí, dle sdělení pedagogů, také s výchovou v rodině. Některé školy (ve větších městech) navštěvují organizace specializované

na vzdělávání (např. Sdružení Tereza v Praze, která je zaměřena více na globální výchovu a vztah člověka a prostředí).

Vyučovali jste v poslední době jakékoliv téma související s architekturou? Co jste se žáky dělali?

- návrh domu, bytu, pokoje;
- divadlo (návrh scénáře, výrobu kulis, návrh divadla)
- perspektiva – kresba ulice (předtím kresba předmětů – kvádr, jehlan)
- historické slohy; reliéf z hlíny – v návaznosti na výuku dějepisu.
- škola, historie školy, soutěž poznatků – v rámci environmentální výchovy
- barokní kultura – v rámci dějepisu – pomocí obrázků na PC
- secesní kultura – v rámci dějepisu - referáty žáků o všech aspektech
- kubismus, moderna – návštěva objektů, referáty
- urbanizace – v rámci zeměpisu – město, venkov, známá města
- štítý domů – ve výtvarné výchově
- vývoj hudby a literatury – zmínka o architektuře
- zpracování 3D modelů písmen abecedy – připodobnit písmeno k architektuře (domu), k čemu by taková stavba mohla sloužit, zda bude funkční; jedna třída dělala perokresby; jedna modely;
- gotika – vitráže – okna
- pravěk – pravěké malby na stěnách, secese – plakáty,
- modely domů (každý si udělá jeden a pak se poskládá celé město – řekneme si, kdo jaký dům udělá – zamyslíme se nad tím, jaké domy ve městě existují, jakou mají funkci, kde takové domy ve městě stojí);
- biodomy;
- model čtvrti města – škola, lékař, rodný dům atd.; a mezi tím probíhá kulička; aby model sloužil také ke hraní (pro spolužáka);
- navštívili jsme s 9. třídou při výuce kubismu Dům u Černé Matky Boží (lektorský program – „O sto let zpátky“ – žáci se dozvěděli, proč kubismus vznik, zařazení, příklady prvků a architektury, sochy, užité umění);
- architekturu prezentují na nástěnných tabulích v rámci dějepisu (jsou zde jasné půdorysy staveb a architektonické prvky);
- v deváté třídě jsme se zkoušeli bavit o vlastních návrzích staveb, diskutovali jsme, ale návrhy žáci nekreslili – zkoušeli model stavby;

5. 3 ZÁVĚRY VÝZKUMU

5. 3. 1 Z ODPOVĚDÍ ŽÁKŮ

Součástí závěrů kvantitativního výzkumu je shrnutí analýzy dotazníků doplněné v jednotlivých bodech o potvrzení či vyvrácení hypotéz a stanovených cílů výzkumu. Výzkum je specifický množstvím otevřených otázek, které umožňují samostatné vyjádření žáků. Přestože je vyhodnocování odpovědí značně pracné a složité, považuji takto získané výsledky za velmi hodnotné. Zároveň si uvědomuji, že by analýza údajů a srovnávání mohly probíhat daleko hlouběji a z jiných úhlů pohledu. Z dotazníků mezi žáky vyplynulo:

ŽÁCI NERADI FORMULUJÍ SVÉ NÁZORY

Z celkem 24 otázek (18 textových a 6 poznávacích) řada žáků na některé z nich neodpověděla. Vyhýbali se především otázkám otevřeným, které požadují formulaci vlastního názoru a postoje. Otázky uzavřené (s výběrem odpovědi ano, ne) byly vyplňovány bez problémů. V průměru každý žák neodpověděl na tři otázky (dívky v průměru neodpověděli 2 otázky, chlapci 4 otázky). Čeští žáci (jak uvádějí výzkumy¹⁷⁷) skutečně nejsou schopni kriticky posuzovat a vyhodnocovat situace, texty, názory apod. U mého výzkumu (mých otázek) není stanoveno, jaká odpověď je špatná, žáci navíc mohli odpovídat anonymně (stačilo křestní jméno – kvůli určení pohlaví), takže jim bylo umožněno naprosto bezostyšně „psát, co je napadne.“ Jen málokdo toho ale uměl využít. V závěrech výzkumu Ústavu pro informace a vzdělávání se doslova píše: „Malá schopnost českých dětí formulovat a obhájit svůj vlastní názor je bolestným zjištěním.“¹⁷⁸ I pro mě bylo bolestným zjištěním, když na některé otázky svůj skutečný názor sdělí jen méně než polovina respondentů (viz např. otázka č. 13, 15, 18). Menší problémy s formulací odpovědí mají žáci víceletého gymnázia (ZŠ Malostranská a Malostranské gymnázium, Praha). Přestože ve výuce architektury v rámci výtvarné výchovy není mezi základní školu a gymnáziem rozdíl (dle sdělení pedagogů), je možno u

---

¹⁷⁷ ČÁPOVÁ, H. Kluci z kola ven. *Respekt*, č. 1, rok 2011, s. 33-36.

¹⁷⁸ Tamtéž.

žáků gymnázia sledovat větší všeobecný přehled i sofistikovanější vyjádření. Hypotézu stanovenou před zahájením výzkumu je tedy možné vyvrátit jen částečně.

DÍVKY JSOU OCHOTNĚJŠÍ SPOLUPRACOVAT

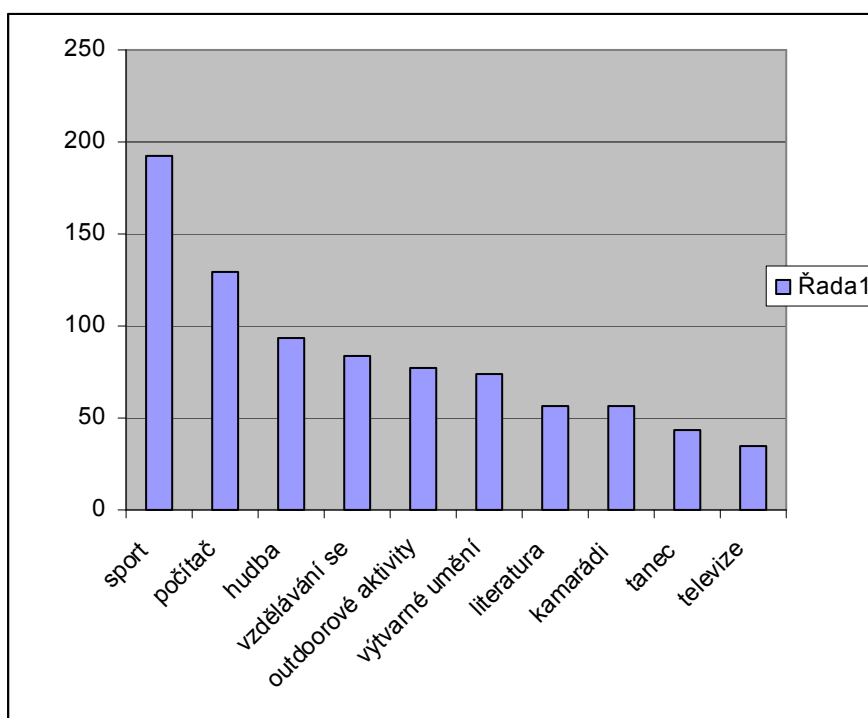
Při vyplňování dotazníku dívky častěji a ochotněji prezentují svůj názor, než chlapci. Ti sice na otázku odpovědí, ale spíše jednoslovně. Rozdíl je patrný především u otevřených otázek. Pokud chlapci odpověď napíší, je často jednoslovná, nebo klidně neváhají napsat „jsem líný to vyplňovat“, „zrušil bych debilní dotazníky“. Větší snaha dívek spolupracovat se školou je sledována již několik let. Rozdíl mezi přístupem, ale i výstupy dívek a chlapců odděluje stále větší propast (jak ukazují výzkumy již výše uvedeného Ústavu pro informace a vzdělávání¹⁷⁹). Chlapci se podílejí na zhoršování výsledků vzdělávání. Ty nezávisí jen na znalostech, ale odrážejí také kázeň žáků. Chlapci se ve škole nudí. Situace není zoufalá jen v České republice. Celá západní Evropa tento problém řeší (v anglosaských zemích například vznikají studie „jak pracovat s chlapci“).

ARCHITEKTURA NEPATŘÍ MEZI ZÁJMY ŽÁKŮ

Žáci nezařazují architekturu mezi své koníčky a dle výzkumu nevykazují o toto téma větší zájem, ani neprokazují hlubší znalosti. V některých případech si nejsou ani schopni představit, co se přesně pod tímto termínem skrývá (na otázku, co tě v poslední době zaujalo z architektury, odpovídá jedna dívka: „Nevím, jestli je to z architektury, ale třeba gotický sloh“, jiný chlapec si není jistý: „Pokud design patří k architektuře, tak ten.“). Potvrzuje se tím předem stanovená hypotéza. Žáci ve městech mají pestřejší paletu koníčků, důvod je celkem jasný, města nabízejí větší možnosti výběru kroužků (fungují zde domy dětí, ZUŠ, vzdělávací instituce, knihovny, muzea, přednášky apod.), zatímco v menších městech je výběr omezený.

---

¹⁷⁹ ČÁPOVÁ, H. Kluci z kola ven. *Respekt*, č. 1, rok 2011, s. 33-36.

Tab. 1 – Jaké máš koníčky? (tabulka shrnuje jen prvních deset okruhů zálib dle výskytu v odpovědích).

Na otázku zjišťující koníčky žáků (mohli odpovědět jakýchkoliv pět nejoblíbenějších koníčků a přisoudit jim pořadí) odpovědělo všech 246 respondentů. Podle počtu hlasů lze mezi nejoblíbenějších deset okruhů zájmu zařadit:

1. Sport – 192 odpovědí. Někteří žáci sportovní aktivity uváděli vícekrát. Nejčastěji se objevuje fotbal, hokej, bruslení, atletika.
2. Počítač - 129 odpovědí. Hry, facebook, chat, internet atd.
3. Hudba - 93 odpovědí. Do této oblasti patří hra na hudební nástroje, zpěv i poslech hudby.
4. Vzdělávání se, škola – 84 odpovědí. Četba knih a časopisů, škola, dějiny, ekonomika, matematika, nanotechnologie, entomologie, cestování a poznávání apod. Školou žáci minili oblibu v navštěvování školy, nejen kvůli vzdělávání, ale také kvůli celkové atmosféře, spolužákům atd.
5. Outdoorové aktivity, příroda – 77 odpovědí. Turistika, jízda na kole, skauting, rybaření, myslivost, jízda na koni, houbaření apod.

6. Výtvarné umění - 74 odpovědí. Nejoblíbenější je kresba a malba – 51 případů, dále ruční práce, fotografování, filmování, móda. Architektura a design byla přímo zapsána pouze jedním žákem.

7. Literatura – 57 odpovědí. Psaní básní, povídek, četba knih a časopisů.

8. Kamarádi, chození ven - 56 odpovědí.

9. Tanec - 43 odpovědí.

10. Televize – 35 odpovědí.

Na dalších místech by se umístily chování zvířat a mazlíčků – 27 respondentů, dále nakupování (které se teď mezi koníčky postupně dostává v závislosti na budování nákupních center), odpočinek (spaní, jídlo, gaučing), kluci/holky.

Ze zjištěných faktů lze usuzovat, že kultura a umění je předmětem zájmu především dívek. Mezi umělecká odvětví, která žáci zařazují mezi své koníčky, patří hlavně hudba, tu zařazuje mezi své zájmy 39 % respondentů, dále výtvarné umění (30 %), literatura (23 %), tanec (17 %). Výtvarné umění žáci zařazují do hierarchie svých zájmů, z uměleckých oborů patří po hudbě k druhému nejoblíbenějšímu. Architektura a design mezi zájmy mládeže nepatří. Hypotéza se tímto potvrdila.

ŽÁCI ZAHRNUJÍ POD POJEM ARCHITEKTURA – OBJEKTY, PROJEKTOVÁNÍ, STAVEBNICTVÍ

Získání odpovědi na otázku, co si žáci představují pod pojmy architektura (urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura), bylo jedním z hlavních cílů výzkumu. Otázka byla otevřená, nebyly předem stanoveny žádné termíny. Z odpovědí lze vyzorovat, že si uvědomují, že architektura může znamenat:

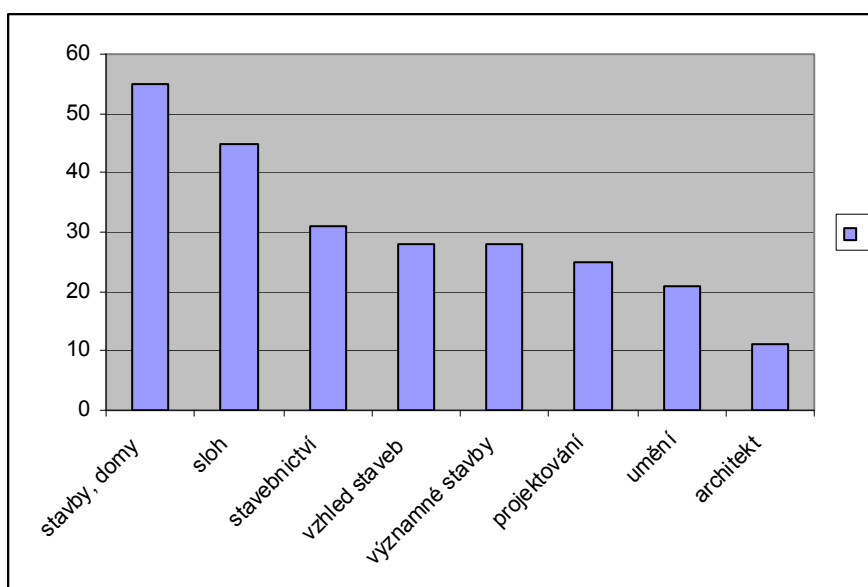
1. Jednotlivé již postavené objekty či skupiny staveb (v odpovědích se objevuje vyjádření jako baráky, domy, domečky, stavby, památky, starodávné i novodobé stavby), případně úplně konkrétní díla (Empire State Building, Malá Strana).

2. Proces projektování (navrhování budov a pozemků, plány staveb, rýsování, náčrty, obrázky; náčrtek budovy a konstrukce následné stavby; vše, co se dá navrhnout a postavit, a je to větší než bouda apod.), a to jak jednotlivých staveb, tak celého území (řešení domů a měst; pozemky, zahrady).

3. Komplexní obor (dokonce uvádějí i termín věda o stavění, věda zabývající se stavbami, vše, co se zabývá domy, obor zdokonalující stavění, stavebnictví, obor ve stavebnictví, stavitelství, stavební průmysl, nauka o vzhledu budov).

Jednu z těchto odpovědí nebo jejich kombinaci uvedlo 189 respondentů (77 %).

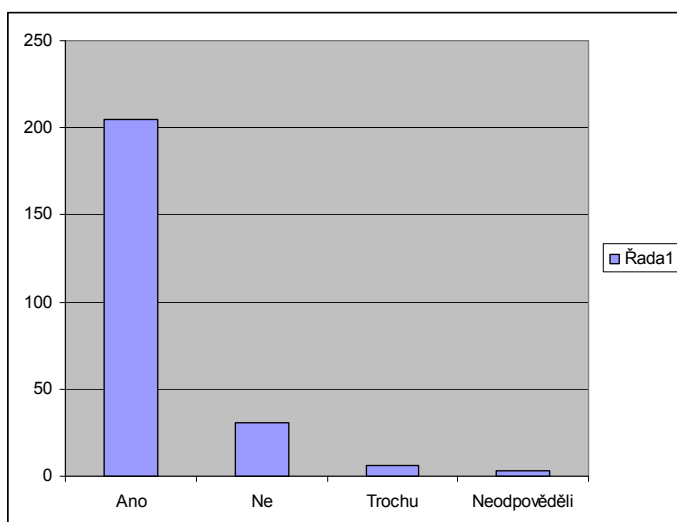
Přestože bylo původně zjištěno, a v předpokládané hypotéze se objevuje tvrzení, že žáci za architekturu považují výhradně historické stavby a památky, tato domněnka se nepotvrdila. Stejně jako se nepotvrdila domněnka, že žáci považují za architekturu jen zajímavé a extravagantní stavby. Žáci ve většině případů za architekturu považují jak proces projektování, komplexní obor i realizované objekty. Přesto se u 40 z nich (16 %) v odpovědi objevil výraz odkazující na historické stavby (významné historické budovy, památky, starodávné stavby, staré domy, zámky, paláce, katedrály, hrady), zatímco výraz výslovně odkazující na moderní, nové stavby se objevuje jen v sedmi případech.

Tab. 2 Co konkrétně si představuješ pod pojmem architektura? (žáci názory kombinují a neuvádějí jen jednu variantu, tabulka zobrazuje počet studentů, u nichž se termín vyskytl).

ŽÁCI SE O ARCHITEKTUŘE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE UČÍ

Jedním ze základních cílů výzkumu bylo zjistit, zda se učí architektura na základní škole, a její vazby na výtvarnou výchovu, případně další vyučovací předměty. Žáci druhého stupně základní školy uvedli v 83 % (z 246) pozitivní odpověď.

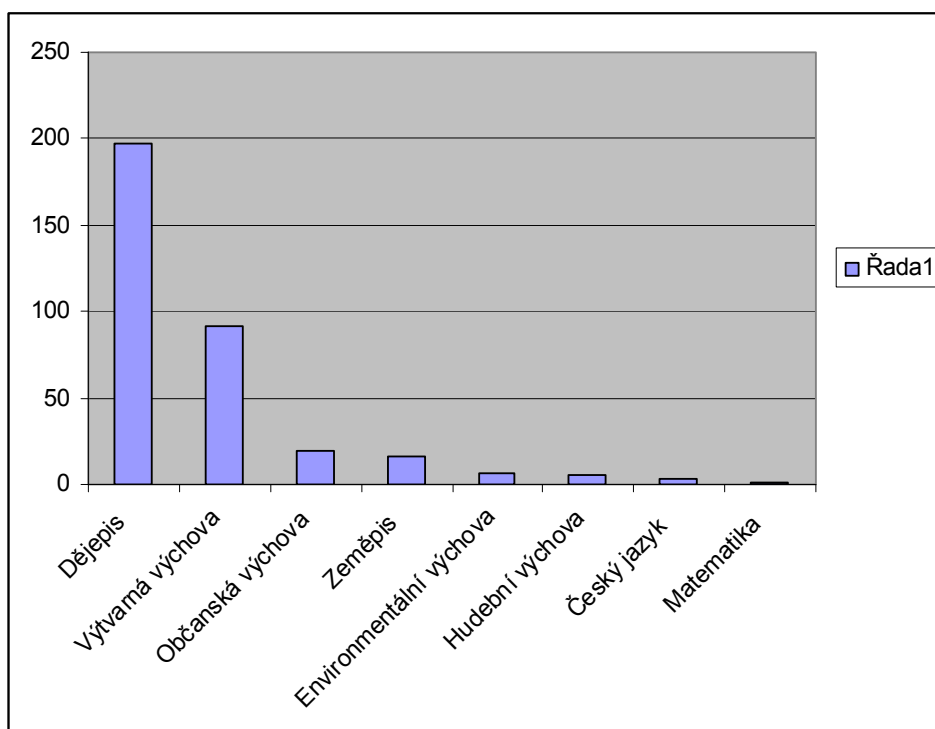
Tab. 3 Učíte se ve škole o architekturu?

Setkávají se s ní především v rámci hodin:

1. Dějepis (80 % odpovědí). Tím se potvrzuje hypotéza, že výuka architektury na základních školách je zaměřena především na faktografické údaje o jednotlivých stavbách a historický vývoj architektury (na estetické hodnoty staveb a tvorbu prostředí není v hodinách dějepisu prostor).

2. Výtvarné výchovy (37 %). Kromě vývoje slohů je snaha o hledání estetických hodnot staveb a jejich zobrazování.

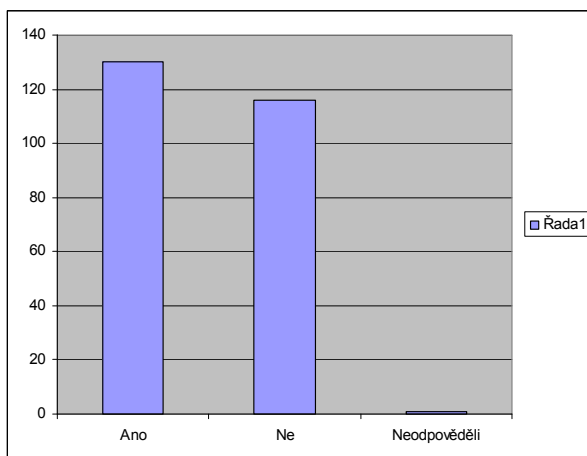
Zeměpis a občanskou výchovu nezařadila do odpovědi ani desetina respondentů, další vyučovací předměty jako český jazyk, matematika a environmentální výchova byly zařazeny v zanedbatelném množství odpovědí (do 3 %). Pokud byly vyplněny dva předměty, obvykle se jednalo o spojení dějepisu a výtvarné výchovy.

Tab. 4 Pokud ano, v rámci jakého vyučovacího předmětu? (žáci mohli vybrat i více variant z navržených předmětů nebo doplnit další).

ŽÁCI VYTVÁŘEJÍ VLASTNÍ NÁVRHY STAVEB ZŘÍDKA

Žáci se s navrhováním architektury setkávají nárazově, a to jak ve škole, tak doma (kladnou odpověď uvedlo 53 % z nich).

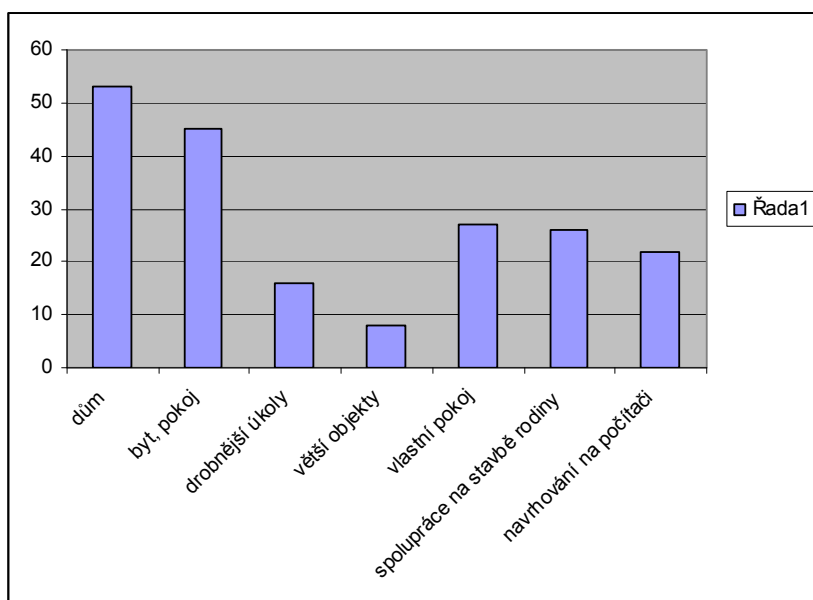
Tab. 5 Zkoušel jsi někdy navrhnout řešení pozemku, domu, barevnost fasády objektu, nebo detailů domu?

Nejčastěji jsou uváděny příležitosti s navrhováním:

1. Vlastního pokoje a jeho následná realizace;
2. Spolupráce při navrhování řešení a při stavbě bytů, domů a dalších objektů užívaných rodinou, ve spolupráci s dospělými;
3. Interiérů, domů, zahrad a měst na počítači;
4. Kreslení domu a bytu ve volných chvílích doma (případně ve škole);

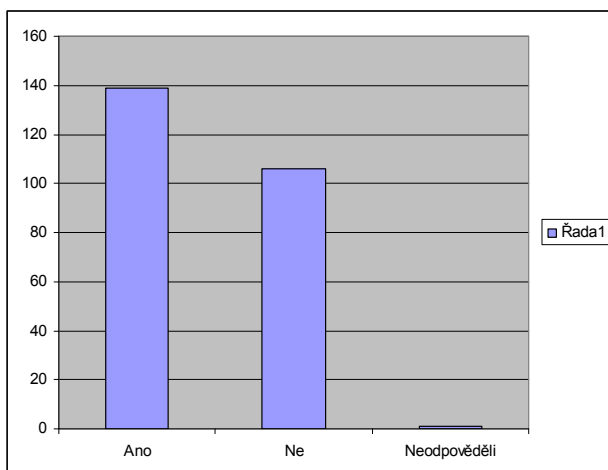
Z odpovědí nevyplývá, že by se žáci setkávali s navrhováním ve škole, naopak se dá usuzovat, že je předmětem jejich činnosti ve volných chvílích. Stejně tak se dá usuzovat, že pokud navrhují, tak především plošným zobrazováním, z anket nevyplývá jejich pravidelné setkávání s prostorovou tvorbou spojenou s architekturou.

Tab. 6 Pokud ano, co jsi navrhoval a při jaké příležitosti? (vzhledem k otevřenosti otázky se některé odpovědi prolínají a předmětů navrhování je uváděno u některých žáků více)

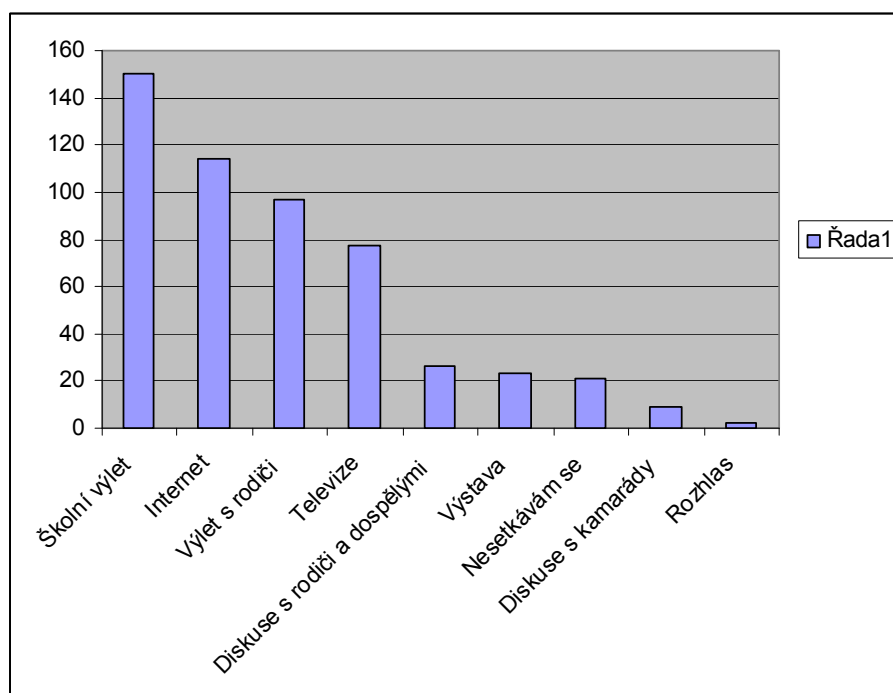
ŽÁCI NEMAJÍ VÝRAZNÝ ZÁJEM O INTENZIVNĚJŠÍ VÝUKU ARCHITEKTURY

Žáci neprojevují výrazný zájem o vzdělávání v oblasti architektury, prohloubení výuky by ocenila pouze zhruba polovina z nich (57 %). Zatímco dříve byli studenti vděční škole za zprostředkování poznání a touha po informacích byla samozřejmostí, dnes je situace, zdá se, jiná. Zdrojů i témat je nepřeborné množství. Znovu se tím potvrzuje hypotéza, která zájem žáků zpochybňovala. Důvodem nezájmu může být skutečnost, že žáci přesně nevědí, jak si mají výuku architektury představit, co by se přesně učilo.

Tab. 7 Chtěl by ses dozvědět více o tom, jak vznikaly a vznikají budovy, města, krajina, co ovlivňuje tvorbu prostředí?

ŽÁCI SE SETKÁVAJÍ S INFORMACEMI O ARCHITEKTUŘE NEJČASTĚJI NA ŠKOLNÍM VÝLETĚ

Tab. 8 Setkáváš se s informacemi o architektuře ve svém volném čase? (opět mohlo být uvedeno více odpovědí včetně doplnění vlastního zdroje)

Dle výše předložené tabulky 8 je patrné, že žáci uvedli poměrně vysoký počet odpovědí týkajících se výletů. Dá se tedy usuzovat, že žáci architekturu spojují se skutečným kontaktem se stavbami. Na druhém místě se umístil internet. Ten dnes

nabízí nepřeborné množství informací. Obávám se ale, že žáci nejsou schopni rozlišit, které z nich jsou hodnotné. Nejsou vedeni k jejich analýze a uvedení do souvislostí, ani aplikaci zjištěných údajů.¹⁸⁰ Důležitou roli ve vzdělávání hraje v tomto případě také rodina (výlety s rodiči se umístily na 3. místě a diskuse s rodiči a dospělými na 5. místě).

Z výsledků nicméně vyplývá, že žáci nevyhledávají informace o architektuře v žádných odborných médiích, ani zdrojích, neuvádějí názvy žádných odborných časopisů, internetových portálů, výstav, televizních a rozhlasových pořadů. Jejich kontakt s architekturou a informacemi z této oblasti, tedy i výčet zdrojů, je víceméně pouze náhodný. Hypotézu, že nejsilnějším zdrojem informací o architektuře je televize, musím v tomto případě vyvrátit, protože se umístila až na 4. místě, podařilo se však dostat dalšímu z cílů výzkumu a zjistit, kde všude žáci získávají informace o architektuře a kultuře prostředí.

AKTUÁLNÍ DĚNÍ V OBLASTI VÝSTAVBY ŽÁCI NESLEDUJÍ

Žáci základní školy se o architektonická témata výrazně nezajímají. Ze získaných odpovědí rozhodně nevyplývá, že by sledovali současné dění na architektonické scéně či ve stavebnictví u nás nebo v zahraničí. Většinou svou volnou odpověď pojali tak, že uvedli téma či okruh, který je z architektury vůbec zajímavý. Celkem 55 % žáků napsalo ve své odpovědi, že je zaujal konkrétní sloh. A to bez jakéhokoliv nabízení možností. Na prvních třech místech se objevily:

1. Baroko (14 %);
2. Moderní architektura (14 %);
3. Románská a gotická architektura (11 %).

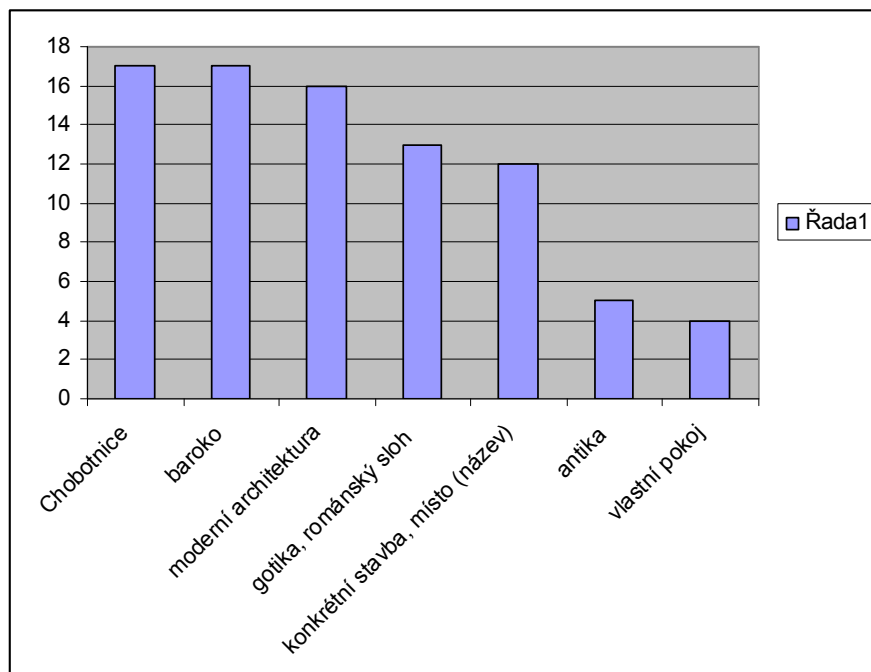
Moderní architektura se stává podle výzkumu předmětem zájmu mládeže, byť stále vedou historické stavby - 63 % respondentů uvádí ve svých odpovědích termín související historickým slohem či konkrétní historickou stavbou.

Z aktuálních témat posledních let žáky zaujala především soutěž na novou budovu Národní knihovny v Praze od Jana Kaplického (Chobotnice), je to uvedeno v 15 % odpovědí (z celkových 116 získaných).

---

¹⁸⁰ O zahlcenosti mládeže informacemi z internetu a médií pojednává řada studií a článků – např. STREJČEK, I. Školství? Úpadek!, *Reflex*, č. 35, rok 2010, s. 20; nebo PÍTHA, P. *Velká iluze českého školství* (přednáška z 2. 4. 2008); nebo kniha Kondára Paula Liessmanna *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění* (Praha: Akademia, 2008), zabývající se terciálním vzděláváním.

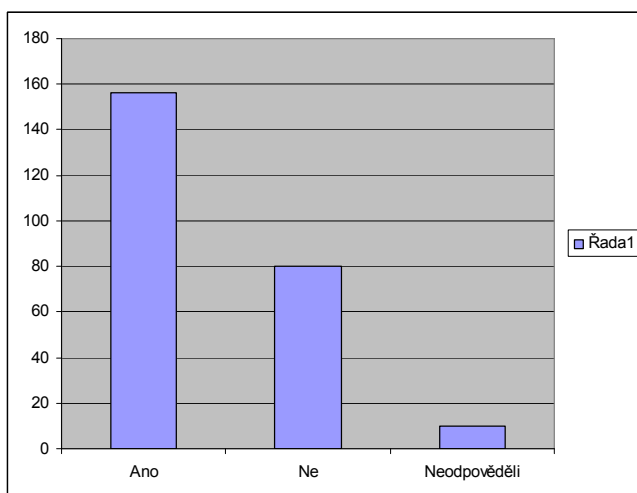
Jedna z hypotéz předpokládala, že žáci 8. a 9. tříd základních škol obvykle poznají barokní a gotickou architekturu, ostatní slohy jim činí problémy. Vzhledem k zájmu vyplývajícímu z výzkumu lze takovou domněnku potvrdit, byť při poznávání staveb (otázka č. 19) sloh žáci neurčovali.

Tab. 9 Jaké téma z architektury Tě v poslední době zaujalo? (v tabulce jsou uvedeny odpovědi, které se vyskytovaly nejčastěji).

ŽÁCI SI UVĚDOMUJÍ, ŽE JE ARCHITEKTURA A OKOLNÍ PROSTŘEDÍ OVLIVŇUJE

Žáci si uvědomují, že je okolí ovlivňuje, jisti si ale úplně nejsou. Pozitivně odpovědělo jen 64 % z nich. A přestože odpovědělo 133 žáků pozitivně, nedokázala téměř pětina z nich v další otázce svůj názor odůvodnit. V jednom případě dokonce žák upřímně sdělil – „neumím to vysvětlit.“ Pro žáky základní školy je pravděpodobně ještě stále složité formulovat své názory (ústně, ale především písemně).

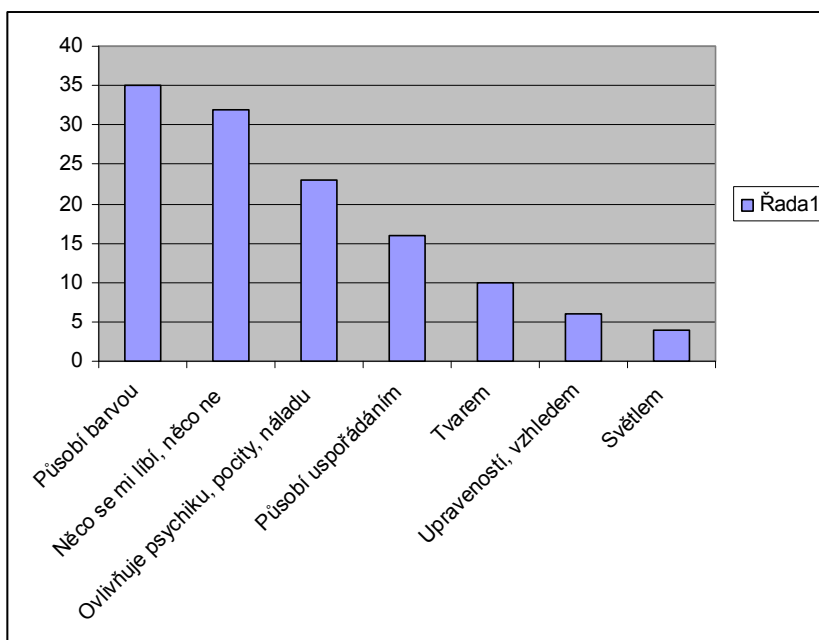

Tab. 10 Myslíš, že Tě ovlivňuje uspořádání, tvary, velikost a barvy zdí, prostorů, budov, ulic, parků, které Tě obklopují?

Děvčata jsou k okolí vnímavější, 80 % z nich si je jista, že nás okolí ovlivňuje (chlapců jen 50 %), zároveň jsou dívky ochotnější a obratnější ve vysvětlování důvodů svého rozhodnutí (neodpovědělo 80 chlapců ze 134 – 60 % – a jen 33 dívek ze 112 dotazovaných – 30 %).

V případě, že žáci svůj názor formulují, lze konstatovat, že jsou schopni citlivě vnímat své okolí a přemýšlet o jeho vlastnostech. Většina z nich spojuje pobyt v prostředí s určitými pocity, jejichž příčinu ale blíže nespecifikuje, někteří žáci jsou schopni příčiny dešifrovat:

- 1. Architektura a okolní prostředí nás ovlivňují** (příčiny nejsou specifikovány) – 24 % respondentů (ze 133 získaných odpovědí).
- 2. Architektura a okolní prostředí působí na naši psychiku, ovlivňuje naše pocity, emoce a nálady** - 17 % respondentů.
- 3. Architektura a okolní prostředí nás ovlivňují, protože na nás působí:** barvou (26 %), uspořádáním prostoru (12 %), tvary staveb a jejich částí (8 %), vzhledem a upraveností (5 %), světlem (3 %).

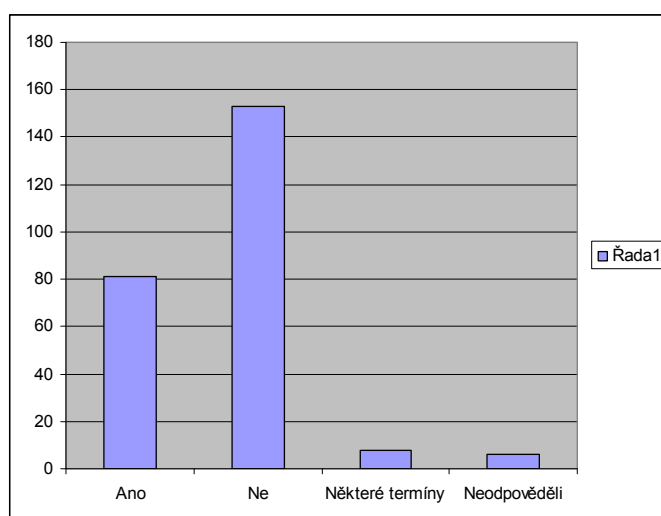

Tab. 11 Pokud ano, jak?

Žáci ve svých odpovědích neuvědli, že architektura život člověka neovlivňuje, hypotéza je tedy možno vyvrátit. Byť si je touto skutečností jista jen nadpoloviční většina respondentů.

SLOVA URBANISMUS, ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A KRAJINÁŘSKÁ ARCHITEKTURA ZNÁ JEN TŘETINA ŽÁKŮ

Více než 62 % žáků odpovědělo, že termíny urbanismus, územní plánování a krajinářská architektura nikdy neslyšeli. Potvrzuje se tím hypotéza, že žáci neznají ani tyto termíny, ani jejich obsah a že se tedy nesetkávají ani s výukou spojenou s analýzou veřejného prostoru, tvorbou území a vzniku vystavěného prostředí.

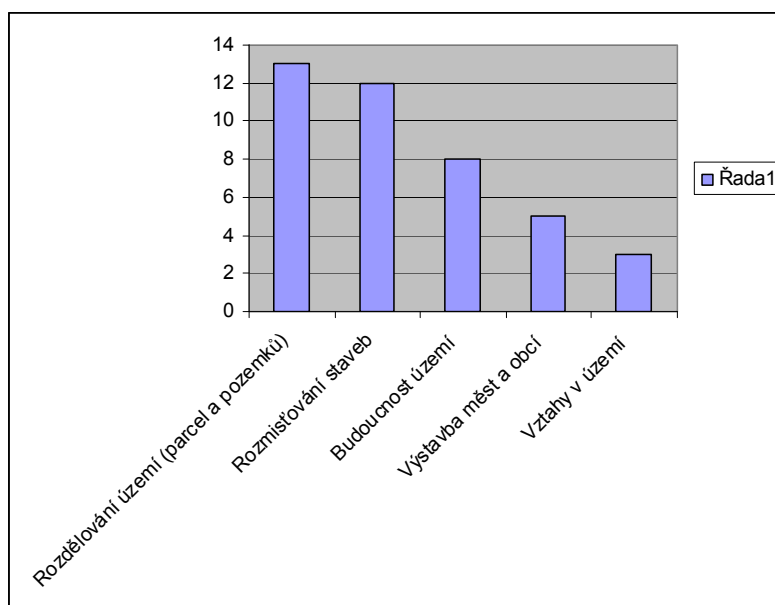

Tab. 12 Slyšel jsi už slova urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura?

V otázce, kde se měli žáci pokusit o definici výše uvedených termínů, to více než polovina z nich (64 %) ani nezkusila. Z 88 odpovědí byla většina (63 %) správná, v ostatních případech si žáci evidentně nebyli jisti svou formulací, ale přesto se odvážili napsat svůj návrh. Větší ochota odpovídat se objevuje znovu u dívek (odpovídá jich 47 %, chlapců jen 26 %). Přestože bylo zkoumáno jen jedno víceleté gymnázium (Malostranská), opakovaně se u jeho žáků objevuje výrazně vyšší množství odpovědí. Lze se tedy domnívat, že žáci gymnázií mají větší přehled o dění okolo nich (tedy i o architektuře a souvisejících tématech.)

Žáci z různých škol se překvapivě shodují v tom, že urbanismus a územní plánování se zabývají stěhováním lidí z vesnic do měst (10 % respondentů). Jistěže tato skutečnost s územním plánováním do jisté míry souvisí, ale nepovažovala jsem tuto odpověď za správnou.

Názory na to, co znamenají termíny urbanismus, územní plánování a krajinářská architektura lze dle odpovědí žáků rozdělit v podstatě do pěti kategorií:

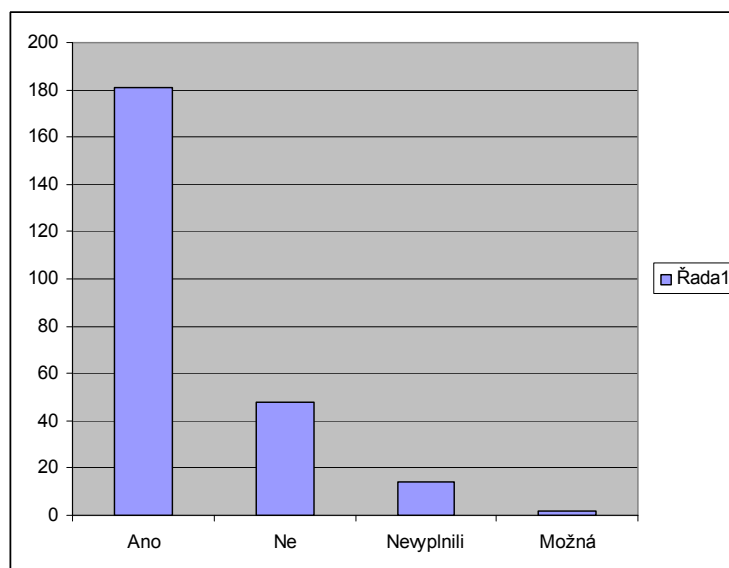

Tab. 13 Co si pod těmito termíny představuješ? (celkem odevzdáno 88 odpovědí z 246)

Krajinářskou architekturu někteří žáci popisovali samostatně - zabývá se dle názoru žáků rozmístováním stromů a keřů a jejich sladěním s okolím – takovou odpověď nebo její modifikaci uvedlo 16 % respondentů.

ŽÁCI JSOU SI VĚDOMI, ŽE ARCHITEKTURA MŮŽE ZLEPŠIT KVALITU ŽIVOTA

Tři čtvrtiny respondentů (74 %) se domnívá, že architektura může nějakým způsobem přispívat k lepší kvalitě našeho života, ale jen 60 % je schopno odůvodnit jakým způsobem.

Tab. 14 *Myslíš, že může architektura přispět k lepšímu životu lidí?*

Přestože z předcházejících odpovědí plyne určitá nejistota a nezkušenost orientovat se v architektonických tématech, je příjemným zjištěním, že žáci vnímají možnosti zlepšení prostředí právě pomocí výstavby. Splnil se tedy další cíl výzkumu, zjistit, zda je architektura považována za prostředek ke zlepšení kvality života. Z téměř čtyřiceti různorodých odpovědí (a jejich modifikací) získaných od 146 žáků je možno vysledovat určité postupy, které by zkvalitnily prostředí:

Lepší kvalita staveb – a to jak podporou a zvyšováním komfortu, pohodlí a účelnosti (17 % respondentů), tak umožněním výstavby dle potřeb občanů tak, aby byli šťastnější (14 %) – kromě hygienických, prostorových, světelných a technologických požadavků žáci nezapomínají také na bezbariérovost a stavby pro nemocné.

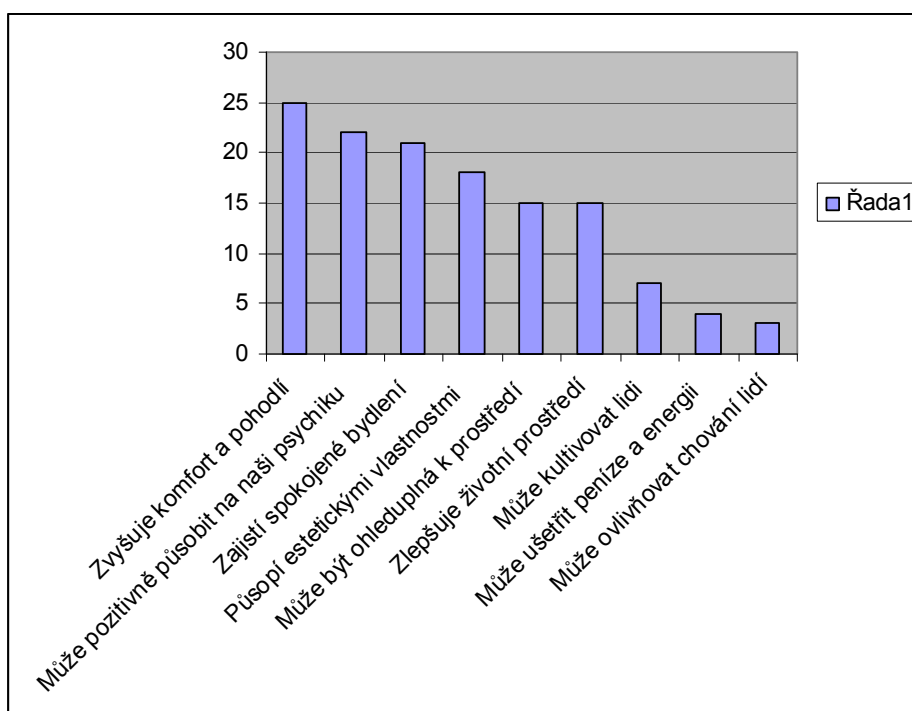
Zintenzivnění pozitivního působení architektury na naši psychiku, náladu, pocity (15 %), a to i zvyšováním estetických vlastností architektury (12 %) tak, aby bylo prostředí příjemné.

Šetrnost a ohleduplnost k prostředí (10 %) – kromě hospodaření s půdou a souladu s krajinou žáci rovněž požadují ekologické a energeticky úsporné stavění a hledání finančních úspor při stavění, a jakýsi samozřejmý boj za lepší životní prostředí.

Vzdělávání architekturou – kultivace a vyvolání zájmu obyvatel (5 %); v lepším prostředí se zlepši chování lidí (2 %).

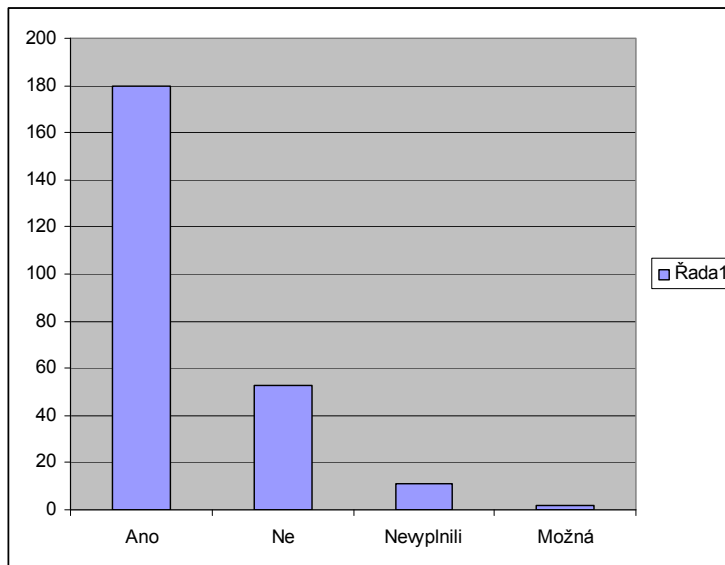
Jen 5 žáků ve svých odpovědích možnost zlepšení prostředí architekturou zpochybnilo, jiní tři jsou naopak přesvědčeni, že může dobrá architektura zesilovat sounáležitost s místem, vyvolávat hrdost u občanů a přilákat turisty.

Tab. 15 Jak?

ŽÁCI SI MYSLÍ, ŽE BY SE LIDÉ MĚLI VYJADŘOVAT KE SVÉMU OKOLÍ

Hypotéza předpokládající, že žáci budou považovat vliv občanů na tvorbu okolního prostředí za bezvýznamný, se nepotvrdila. Respondenti jsou přesvědčeni (73 % ze 180 odpovědí), že by se občané měli vyjadřovat i mít možnost ovlivňovat prostředí, v němž žijí. Přesto každý desátý žák není schopen takový názor odůvodnit a na otázku, proč by občané měli mít takovou možnost, odpovídá „nevím.“

Tab. 16 Myslíš, že by měli mít všichni občané možnost ovlivňovat, co se okolo nich stává a vyjadřovat se k tomu?

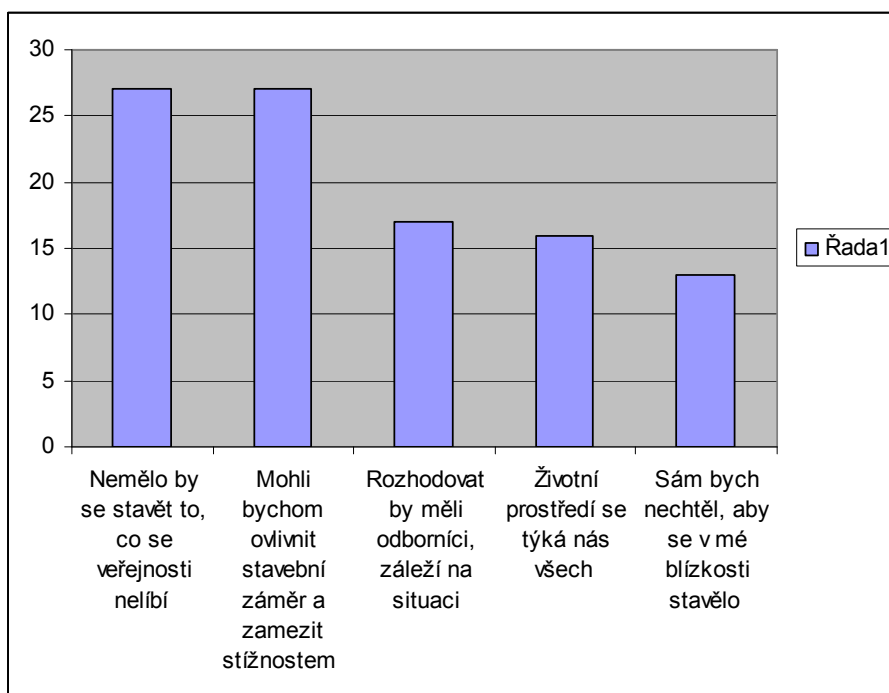
1. Občané mají právo se vyjadřovat k výstavbě - ze 160 názorů (20 ze 180 odpovědí bylo „nevím“) je téměř třetina ovlivněna pravděpodobně současnou výchovou k demokracii, protože 47 žáků (29 %) poukazuje na právo občanů vyjadřovat své názory a dodržovat demokratické principy.

- Žáci se vyjadřují obecně k právu veřejnosti na stavbu toho, co se jim líbí (17 % respondentů) nebo se vžívají do situace, kdy by se jich výstavba bezprostředně týkala a oni mohli mít příležitost se k ní vyjadřovat (8 %).

- 17 % žáků se domnívá, že by včasná diskuse mohla předejít realizacím záměrů, s nimiž veřejnost nesouhlasí (rekonstrukce, demolice, nová výstavba) a zamezit následným stížnostem.

- Žáci si uvědomují důležitost životního prostředí, jehož je člověk součástí a 10 % si myslí, že by se občané měli na jeho tvorbě a ochraně podílet.

2. Občané by neměli mít možnost vyjadřovat se k výstavbě - 17 žáků (11 %) není přesvědčeno o tom, že by měli občané mít možnost ovlivňovat okolí. Tuto roli přikládají zastupitelům a odborníkům, nebo by rozhodovali v závislosti na situaci. Jiní jsou skeptičtí a myslí si, že se není možné zavděčit všem, že lidé jiné názory stejně neposlouchají.

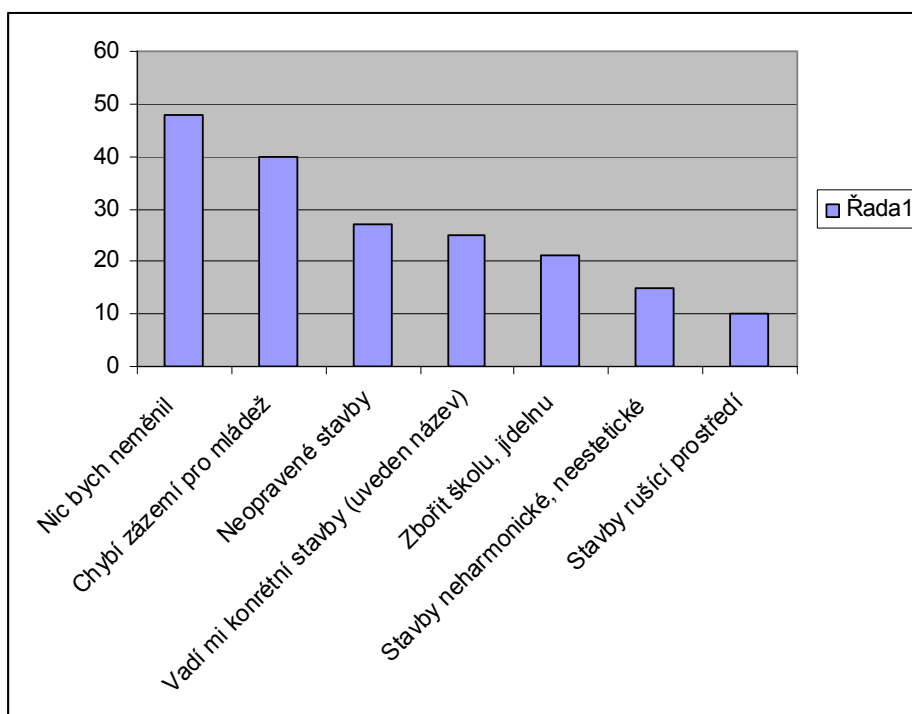

Tab. 17 Proč? (si myslíš, že by měli mít všichni občané možnost ovlivňovat okolí a vyjadřovat se k němu.)

DO OKOLNÍHO PROSTŘEDÍ BY ZASÁHLA POLOVINA ŽÁKŮ

Na otázku odpovědělo 80 % respondentů, z nichž čtvrtina (25 %) je se svým okolím smířena a nic by na něm neměnila, nebo se o něj, jak uvedli, nezajímají. Z posuzovaných 125 názorů (51 % všech 246 respondentů) bylo dalších 23 názorů vyřazeno – žáci v nich sdělovali, že chtějí zbořit školu či školní jídelnu, kvůli špatnému jídlu – což nevypovídá o názorech na vystavěné prostředí) lze vysledovat, že žáci vnímají především, že:

- 1. Chybí zázemí pro trávení volného času mládeže** (32 % respondentů ze 102 odpovědí).
- 2. Všechny stavby by měly být opravené** (21 %).
- 3. Měly by existovat jen kvalitní (hezké) stavby ladící se svým okolím** (12 %) – preferovány jsou estetické vlastnosti, historické památky, kritizovány panelové domy.
- 4. Odstranění staveb ohrožujících prostředí i život** (8 %) – atomových elektráren, solárních kolektorů, továrny a staveb negativně ovlivňujících životní styl – supermarketů, Mc Donalds, heren.
- 5. Vyjádření ke konkrétním stavbám** (20 %) – požadavek na přestavbu či odstranění konkrétní stavby (skupiny staveb) a uvedení jejího názvu.

Tab. 18 Co bys v okolí dostavěl, co nechal a co zbořil?

Žáci se často vyjadřují k historickým stavbám, dávají tím najevo skutečnost, že je považují za kulturní hodnotu. Žáci v malých městech touží po větším množství památek, žáci z Prahy naopak touží po parcích a přírodě, případně by uvítali více moderních staveb (dominant).

ŽÁCI OBTÍŽNĚ URČUJÍ DOBU VZNIKU STAVEB

Dotazník k jednotlivým šesti stavbám sloužil k lepší orientaci ve znalostech žáků. Účelem analýzy nebylo detailní zpracování odpovědí na jednotlivé stavby. Žáci se neorientují dobře ani mezi významnými památkami, ani méně známými stavbami. S obtížemi je časově zařazují, hledají jejich funkci i název. Získáním této informace byl splněn poslední cíl výzkumu, zda se žáci orientují v dominantách.

1. Žáci velmi těžko odhadují stáří staveb – jen 17 % žáků je toho schopno. (Např. Ještěd – správně určilo 18 %; stavba jednou zařazena do roku 1515; Tančící dům 20 % správných odpovědí; jednou zařazeno do roku 1900, ale i 1520; Chrám sv. Víta - 20 %.)

2. Žáci neurčují sloh, v němž stavba vznikla - raději se času či slohu vyhýbají.

3. Žáci poznají sakrální stavbu – podle tvarosloví jsou schopni určit náboženské účely stavby (Chrám sv. Víta – 48 %, Boží muka – 64 %). Žáci se s drobnou sakrální architekturou a jejím účelem ve svém běžném životě nesetkávají (v mnoha případech o účelu Božích muk spekulují). Někteří respondenti nejsou schopni rozpoznat Chrám sv. Víta (nazývají ho: zámek, kostel ve Vídni, orloj).

4. Žáci neznají souvislosti, ale jen názvy staveb – ve funkci a čase vzniku stavby sice žáci tápou, ale vybavují si alespoň název. Ještěd pojmenovalo 66 % respondentů, Tančící dům 61 %, Chrám sv. Víta 59 % respondentů, Vilu Tugendhat 21 %.

Můžeme říci, že děti z Prahy se ve stavbách orientují lépe. Je to bezpochyby dáno tím, že mají tu možnost se setkávat se stavbami (Chrám sv. Víta a Tančící dům mohou kdykoliv navštívit), vysílač Ještěd je od nich vzdálen hodinu cesty autem. Děti z Českých Budějovic, Tábora a Pacova jsou závislé více na informacích z médií či ze školy (případně školním výletě).

Výrazně přesnější odpovědi odevzdalo pár žáků (5), kteří vykazují zájem o design, umění apod. (dle uvedených koníčků – otázka č. 1).

5.3.2 Z NÁZORŮ PEDAGOGŮ

Architektura se na základních školách vyučuje

Odpovědělo tak všech 11 respondentů v dotazníku (a dalších 6 učitelů při osobním rozhovoru). Ztotožňují se tak s názory žáků (83 % z nich tvrdí, že se architektura učí).

Architektura se učí v hodinách dějepisu a výtvarné výchovy

Rovněž v tomto názoru se shodují pedagogové a žáci, kteří měli rovněž dějepis na prvním místě a na druhém výtvarnou výchovu. Učitelé ještě doplňují občanskou výchovu, český jazyk, hudební výchovu, dějiny umění, environmentální výchovu, pracovní činnosti.

Žáci by se měli učit o architektuře více, protože patří ke všeobecnému vzdělání, vytváří vztah ke kulturním hodnotám (památkám) a posiluje vztah k místu, kde žijeme

Na rozdíl od žáků, kteří o zintenzivnění výuky architektury nestojí (přeje si to jen 57 % z nich), pedagogové se pozitivně vyjádřili ve všech případech.

Architektura by měla být zintenzivněna v hodinách výtvarné výchovy

Všichni pedagogové se shodují, že by se architektura měla stát samozřejmou součástí výuky výtvarné výchovy, což dnes není a učí se spíše v dějepise.

Žáci by měli zkoušet zpracovávat vlastní návrhy staveb

I zde se všichni učitelé shodují na vhodnosti výuky, upozorňují na to, že taková zkušenost může být prospěšná v budoucnosti, při řešení vlastního bydlení, stejně jako pro formování názorů na prostředí a upevňování estetických i konstrukčních schopností.

Ve škole se vyučuje vývoj architektury

Ochrana památek a historie architektury je samozřejmou součástí výuky, odpověděli tak všichni respondenti. Hypotéza, že výuka architektury na základní škole je zaměřena výhradně na faktografické údaje o významných stavbách a vývoji historických architektonických slohů je tedy částečně platná, nicméně více než tři čtvrtiny pedagogů se shodují, že se na jejich škole učí také urbanismus, lidová architektura, současná architektura, vlastní návrh domu, v němž by žáci chtěli bydlet, diskutuje se o výstavbě v okolí. Málo se vyskytují nebo chybí informace o vzniku staveb a jejich realizaci, tvorbě veřejného prostoru, tvorbě krajiny. Vůbec se neobjevují besedy o architektuře, které jsou v zahraničí běžnou součástí výuky (celodenní workshopy) a měly by být i u nás (alespoň podle metodik výtvarné výchovy z 80. let soudě). V tomto bodě se učitelé zásadně rozcházejí s názory žáků, kteří tvrdí (2/3 respondentů - viz výsledky výzkumu), že slovo urbanismus neslyšeli, ani neznají aktuální stavební témata, ani nenavrhují stavby. Hypotéza, že žáci nejsou seznamováni s okolnostmi tvorby prostředí, plánováním území, ani vztahy v prostoru zůstává tudíž nevyjasněna, nicméně se přikláním k názoru žáků a k výsledkům osobních rozhovorů s pedagogy, které výuku tvorby prostředí a území nepotvrdily.

Architektura se ve výuce výtvarné výchovy (a v celém vzdělávacím systému ZŠ) objevuje sporadicky a nesystémově.

Pedagogové ale zintenzivnění výuky architektury vnímají jako nerealistický ideál, nemožný podnikat v současných podmínkách ve školství. Uvědomují si, že se jedná o složitý komplexní obor, jehož nesprávné vyučování může způsobit nevhodné smýšlení o prostředí a jeho tvorbě. Zároveň poukazují na skutečnost, že architekti sami neradi vidí, když ve školách probíhá „hra na projektování a fušuje

se jim do oboru.¹⁸¹ Jsou si vědomi, že by muselo být zintenzivněno také vzdělávání pedagogů v této oblasti, k čemuž nedochází. Dle mých zjištění se architektura vyučuje jen na PF JU v Českých Budějovicích, jinde je architektura součástí přednášek o dějinách umění.

5. 4 SROVNÁNÍ S VYBRANÝMI ZÁVĚRY OBDOBNÝCH VÝZKUMŮ

Cílem dotazníku bylo zjištění současného stavu zkoumaných skutečností, otázky jsem sestavovala na základě vlastní úvahy. Můj výzkum byl zaměřen na výuku architektury na základní škole, setkávání žáků s architekturou a jejich postoj k vystavěnému prostředí.

Přestože jsem se původně nezaměřovala na možné srovnávání s jinými výzkumy, po ukončení výzkumu jsem ale narazila na studie, které nabízejí takovou možnost alespoň v některých závěrech. Jedná se o drobný výzkum Ing. arch. Martina Jirovského, který byl součástí jeho disertační práce na FA ČVUT v Praze (Jak vnímat estetiku měst, vesnic a krajiny. Disertační práce, FA ČVUT Praha, 2006) a práci Doc. Radka Chodury (Výchova uměním se zaměřením na výchovu architekturou. Kandidátská práce. Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, zpracováno v Českých Budějovicích, 1987).

SROVNÁNÍ S VÝZKUMEM MARTINA JIROVSKÉHO

Drobný doplňující výzkum M. Jirovského byl realizován ve dvou třídách na ZŠ Bernarda Bolzana v Táboře (10-14 let) a Střední průmyslové škole stavební v Táboře (15-18 let) a pomocí žáků také náhodně mezi občany města (19 – 50 let) v roce 2006, jako doprovodná informace k jeho disertační práci. Zaměřil se v něm na vnímání prostředí žáky. Snažil se zjistit, která místa mají žáci ve městě v oblibě, nalézt prvky, které zpříjemňují život občanům. Nezabýval se výukou architektury na škole.

Z jeho výzkumu lze využít tyto závěry (přesné znění závěrů M. Jirovského je tučně):

---

¹⁸¹ Z rozhovoru s Mgr. Karlou Cikánovou z PaedF UK v Praze, březen 2011.

Občané jen málo přemýšlejí o prostředí, v němž žijí

Na otázku „Co vám zpříjemňuje cestu přes město,“ nebyla většina obyvatel schopna odpovědět. Autor byl touto reakcí znepokojen: „Skutečnost, že většina obyvatel neví, co jim činí cestu přes město příjemnou, nás moc neuspokojila, neboť se z toho dá usuzovat, že o tom ani nikdy nepřemýšleli.“ Architektura města se u něj umístila (po výlohách obchodů a příjemných občanech – zde je patrná potřeba komunikace a kontaktu občanů) na lichotivém třetím místě. Nezáměr o prostředí vyplývá také z mé ankety. Přestože dle závěrů mého výzkumu (otázka č. 10, 11) si žáci ve většině případů (64 % z 240) uvědomují, že je architektura a okolní prostředí ovlivňuje, jen necelá polovina všech respondentů je schopna vysvětlit jak (obvykle jsou si vědomi působení architektury a prostředí na naši psychiku, pocity, emoce a nálady; zároveň si všímají působení barev, tvarů, uspořádání prostoru, úpravy a čistoty, osvětlení). Rovněž u M. Jirovského uvádějí respondenti jako pozitivní prvek prostředí osvětlení nebo čistotu komunikací. Naopak jako negativní prvky, které „znepříjemňují lidem cestu přes město“, většina jeho respondentů uvedla špinu a špatnou údržbu chodníků – tedy skutečnosti, s nimiž se občan denně setkává. Jak už bylo výše uvedeno – několik žáků v mém výzkumu rovněž preferuje čisté a upravené ulice („když je ulice špinavá, je mi to nepříjemné“ – objevuje se výslovně v jedné odpovědi).

Občané požadují opravu historických domů a dostatek zeleně

Z výzkumu M. Jirovského vyplývá, že „oprava historických domů má vliv na společenskou atmosféru.“ Zároveň by podle jeho názoru mělo město dbát na údržbu zeleně. V tom se jeho závěry shodují s mými. Žáci rovněž (ve 21 % ze 102 získaných odpovědí) uvedli v otázce č. 18, že by chtěli, aby byly stavby opravené. Požadavek na dostatek zeleně se objevuje v různých odpovědích opakovaně („dobře uspořádané parky zpříjemňují život; chtěl bych mít v parku hodně stromů; hezčí parky a domy udělají lidi spokojenější; lidé by mohli rozhodovat o tom, aby nebyly zničeny parky; místo administrativních budov by mohly být parky“ atd.). Požadavek na dostatek zeleně a parků je patrný především u žáků z větších měst.

Vůči velkým stavbám se mládež vymezuje kriticky

Mládež kritizuje, dle sdělení M. Jirovského, některé stavby, např. supermarkety. V tom se shodují závěry výzkumu s mými zjištěními, která ukazují, že žákům vadí dominanty narušující nebo poškozující prostředí (viz otázka č. 18).

Žáci kritizují nejen supermarkety a nákupní centra, ale také Mc Donald's, kasina, továrny, atomové elektrárny apod.

Existuje povědomí o územním plánu

Podle M. Jirovského mají občané hrubou představu o tom, co by měl obsahovat územní plán, ale „chybí však znalost o provázání územního plánu s realitou“. Dle svých zkušeností žáci o územním plánování a urbanismu nevědí, jen 33 % z 246 termín někdy slyšelo, ale mnohdy si nejsou jisti, co znamená. Snad se s přibývajícím věkem situace zlepšuje (když jsou zkušenosti M. Jirovského lepší).

Občané by měli souhlasit s realizací stavby v jejich blízkém okolí

Adolescenti z Tábora považují za samozřejmost, že by se lidé měli vyjadřovat ke stavbám v okolí. Rovněž 73 % (z 246 žáků základních škol, kteří byli předmětem mého výzkumu) je přesvědčeno, že by občané měli mít možnost ovlivňovat, co se v jejich okolí děje. Tento názor je do jisté míry ovlivněn výchovou k demokracii, protože ve třetině odpovědí žáci sdělí, že „občané mají právo vyjádřit názor“, ale nejsou schopni odůvodnit, co tím získají.

Další závěry výzkumu nebyly do srovnávání zařazeny.

SROVNÁNÍ S VÝZKUMEM RADKA CHODURY

Výzkum R. Chodury byl realizován mezi 559 respondenty (180 žáků 5. tříd, 178 žáků 8. tříd, 142 studentů SŠ a SOU, 59 posluchačů pedagogické fakulty). Proběhl v Českých Budějovicích v roce 1987 a stal se součástí kandidátské práce. Zaměřen byl na zjištění stupně zájmu mládeže o architekturu, názory na starou a novou architekturu, míru znalostí regionálních staveb, schopnost zařadit místní architekturu do časových souvislostí, zdroje získávání informací o architektuře, obsah školního vzdělávání. Rozlišováno bylo mimo jiné také místo bydliště respondentů, jejich věk a také úplnost rodiny, z níž pocházejí.

Výzkum je ve většině sledovaných cílů odlišný od mého, nicméně z něj lze použít tyto závěry (opět je přesné znění závěrů R. Chodury uvedeno tučně):

Architektura nepatří při vytváření estetických postojů mládeže k silným motivačním oblastem

Z výzkumu vyplývá, že v roce 1987 patřily mezi hlavní zájmy žáků ty, které byly zaměřeny na rekreaci a poznávání, se zaměřením na přírodu. Z kultury převažoval zájem o film (42 %) a populární hudbu (34 %), balet (3,6 %).

Vztah dnešních žáků k přírodě nelze považovat za tak zásadní, jako se o něm dalo hovořit ve výzkumu R. Chodury. Outdoorové aktivity a koníčky spojené se vztahem k rostlinám či živočichům uvádí pouze 31 % žáků z 246, objevují se zájmy jako turistika, jízda na kole, skauting, rybaření, myslivost, jízda na koni, houbaření apod.

Mezi všemi zájmy žáků bezkonkurenčně vítězí sport (aktivní hra fotbalu, hokeje, volejbalu, tenisu, atletika atd.) – uvedlo ho 78 % respondentů z 246 a hned za ním se umístil počítač (facebook, internet, hry) - 52 %. (Žáci mohli uvádět až pět koníčků, takže procenta uvádějí, kolik z nich daný koníček napsalo.)

Z uměleckých disciplín není na prvním místě film, jak tomu bylo v roce 1987. Tomu odpovídá také poměrně nízký zájem o sledování televize, který byl zaznamenán jen u 14 % respondentů. Televize ani neslouží jako zásadní informační zdroj pro získávání informací o architektuře, jak vyplývá z dalších údajů. Z uměleckých disciplín vítězí hudba - zpěv (9 % respondentů, jen 2 chlapci), hra na hudební nástroje (17 % z 246, jen 13 chlapců ze 43 odpovědí), poslech hudby (16 %).

Z ostatních uměleckých oborů je v závěsu za hudbou výtvarné umění (na celkovém 6. místě ze zájmových témat žáků), nejoblíbenější z něj je malba, kresba a ruční práce (tvorba šperků, keramiky apod.)

Do umění můžeme zařadit také literaturu (23 %) nebo tanec (odpověď u 17 % žáků). Termín balet, který uvádí Radko Chodura, nepoužil žádný z respondentů, pod pojmem tanec si žáci představují kromě klasického tance také navštěvování kurzů moderního tance (a vzhledem k věku respondentů také tancování na diskotékách).

Stejně jako v roce 1987, ani dnes žáci architekturu do svého hodnotového systému nezařazují. V současném výzkumu se architektura a design objevily jako koníček pouze u jednoho respondenta. V některých případech si nejsou ani schopni představit, co se přesně pod tímto termínem skrývá (spekulují, jestli může být architekturou gotický sloh nebo zda je jí design).

Z architektury je v roce 1987 největší zájem ze strany žáků o památky, přesto je estetický postoj k architektuře negativně ovlivňován tehdejšími špatnými stavebními stavy památek a upraveností urbanistického prostředí. Oproti předrevolučnímu období se péče o kulturní památky výrazně zlepšila a většina významných staveb je pravidelně rekonstruována. Nyní tedy žáci nejsou

ovlivňování neutěšeným stavem historických budov, nicméně i dnes pětina z nich vyjádřila svůj názor, v němž by si přála, aby byly stavby opravené (viz též srovnání s výzkumem M. Jirovského výše). Rovněž se lze přiklonit k tehdejšímu názoru, že žáci projevují zájem o památky. Přestože taková otázka nebyla v mém dotazníku přímo položena, z odpovědí na otevřené otázky vyplynul zájem o historické stavby a slohy. Když měli žáci sdělit, jaké architektonické téma je v poslední době zaujalo, většina z nich se nezabývala současným děním, ale odpověď pojali jako obecný názor, co se jim v architektuře nejvíce líbí. Více než polovina respondentů (63 %) odkázala na nějaký sloh (na 1. místě baroko; 2. moderní architektura - uvedlo 14 % všech žáků; 3. gotika a románský sloh, objevovala se také antika, renesance, kubismus apod.) nebo napsali historickou stavbu, která je v poslední době zaujala (hrady, zámky, Chrám sv. Víta apod.). Také v otázce, v níž měli žáci navrhnout, co by v okolí změnili, řada z nich hovořila o památkách („opravil bych památky; zachoval bych staré budovy; chybějí mi památky; dostavěla bych paláce, zámky, památky, moc se mi líbí“), z čehož jasně vyplývá pozitivní vztah mládeže k historickým stavbám a památkám.

Znalosti architektury jsou na velmi nízké úrovni

Dle závěrů výzkumu R. Chodury žáci nemají znalosti o objektech. Ani o těch, které navštívili ve svém regionu. Neznají jména architektů, nejsou schopni zařadit historické slohy v časové ose.

Bohužel ani můj výzkum nemůže potvrdit, že by se situace nějak výrazně zlepšila. Přestože jsou žáci stavbami obklopeni a památky ve svém městě mohou kdykoliv navštívit, jejich zájem je mizivý a tomu odpovídají také znalosti. Časové zařazení staveb dělá žákům největší problémy. Jen 17 % žáků je schopno stavbu zařadit do století vzniku. (Např. Ještěd – správně určilo 18 % žáků; stavba byla jednou dokonce zařazena do roku 1515; Tančící dům 20 % žáků; jednou zařazeno do roku 1900, ale i 1520; Chrám sv. Víta - 20 %). Názvům slohů se vyhýbají, nejsou si jisti, že je stavba v daném slohu skutečně postavena. I přesto, že měli žáci možnost napsat autora šesti staveb, které měli zařazené do dotazníku, učinili to pouze 4 z nich, přičemž tři uvedli Petra Parléře k chrámu sv. Víta (a jeden napsal, že autorem Tančícího domu je Václav Havel...).

Respondenti považují architekturu za umění

Ve studii R. Chodury žáci považují za umění památky, ale nikoliv novou architekturu. V té době respondenti vztahují pojem nová architektura především k realizacím sídlišť.

Taková otázka do mého výzkumu zařazena nebyla, ale z odpovědí žáků lze usuzovat, že architekturu za umění považují. Když měli uvést definici architektury, 21 z nich (téměř 9 %) mělo názor, že architektura je umění (v jednom případě dokonce „umění, které ovlivňuje život lidí“). Vztah současných žáků k nové (moderní, současné) architektuře je poměrně pozitivní. 14 % z nich napsalo, že je v poslední době zaujala moderní architektura (objevuje se i termín hi-tech, kosmická architektura; doslovně píše „líbí se mi moderní stavby; chtěl bych postavit mrakodrap; zajímavé a moderní stavby“ apod.), zároveň se objevují požadavky na stavbu nákupních center, aqvaparků atd. Moderní architekturu oddělují poměrně striktně od památek, a to i územně - uvádějí např.: „nové budovy vedle starých bych zbořil, města bych rozdělil na nové a staré čtvrti“ apod.

Nejsilnějším zdrojem informace o architektuře je škola

Kromě školy (40 %) byl v roce 1987 patrný také velký vliv televize (34 %) a relativně malý vliv rodiny (5 %).

V mém výzkumu byla škola oddělena od volnočasových aktivit a byla posuzována samostatně. V možnostech odpovědi na položenou otázku jsem ale nabídla variantu pro setkávání se s architekturou školní výlet, který nakonec uvedlo 61 % žáků, bez ohledu na umístění školy. V době možností neomezeného cestování (kohokoliv kamkoliv a kdykoliv) a neomezeného surfování po internetu je překvapující, že školní výlet je v tomto ohledu pro žáky nezastupitelnou příležitostí kontaktu s architekturou. Na druhém místě se umístil již zmiňovaný internet, televize byla až na 4. místě, oproti druhému místu ve výzkumu Radka Chodury. Školní výlet se u R. Chodury umístil na třetím místě.

Významnou roli pro získávání informací o architektuře dle závěrů mého výzkumu hraje rodina, v kontrastu k závěrům R. Chodury. Výlet s rodiči napsalo jako jednu z možností setkat se s architekturou 39 % respondentů a diskusi s rodiči a dospělými 26 % žáků. Bohužel ale relativně velké množství žáků (9 %) uvedlo, že se architekturou ve svém volném čase vůbec neseťká.

Ve školní výuce jsou nejsilnějším zdrojem informací o architektuře hodiny dějepisu

Tento závěr z 80. let se shoduje s letošními výsledky. V mém výzkumu uvedlo 80 % respondentů, že se s architekturou setkávají v dějepise.

Zatímco R. Chodura ve své zprávě konstatuje, že „nebyla potvrzena hypotéza výrazného vlivu předmětu výtvarná výchova,“ moje zkušenost je jiná. Nemohu ani potvrdit jeho závěr, že vliv výtvarné výchovy je rovnocenný se zeměpisem a literaturou, přičemž je výtvarná výchova uváděna až za literaturou. Výtvarná výchova se v roce 2011 umístila na druhém místě. Že se architektura učí v hodinách výtvarné výchovy, odpovědělo 37 % respondentů (další výsledky - zeměpis - 6 %, občanská výchova - 8 %). Moje otázka ovšem byla položena tak, že mohli žáci vybrat větší množství předmětů (nikoliv jeden) a ty byly vyhodnocovány podle počtu hlasů, které získaly.

Dle sdělení pedagogů je v mém výzkumu opět na prvním místě dějepis, na druhém výtvarná výchova. Zajímavé ovšem je, že na otázku, zjišťující, ve kterých předmětech by měla být architektura vyučována, odpovídají pedagogové naprosto jednoznačně, že především ve výtvarné výchově.

Závěr srovnání s výzkumem R. Chodury:

V porovnání s 80. lety můžeme konstatovat, že vývoj výchovy architekturou se stejně jako tehdy u nás stále odehrává nesystémově, převážně v teoretické rovině. Znalosti o architektuře jsou mezi veřejností i žáky škol stále na velmi nízké úrovni. Estetické působení architektury není považováno za zásadní při formování vkusu a postojů. Žáci nejsou na takové působení připravováni v rámci výchovného systému.

Přestože lze chápat architekturu jako nedílnou součást umění, není stále vnímána jako plnohodnotná součást výuky a je náhodně připojována k výuce v rámci dějepisu a výtvarné výchovy (stejně jako v 80. letech), dále pak také v k výchově k občanství, zeměpisu a environmentální výchově. Ani v jednom z těchto předmětů však není pojímána komplexně. V rámci dějepisu jsou žáci seznamováni se základními fakty o vybraných stavbách (rok vzniku, prvky daného architektonického slohu). Stavby jsou prezentovány pouze jako doplněk probírané historické látky, stejně jako tomu bylo v 80. letech. Stavby nejsou (kromě výjimečných případů) začleňovány do širších urbanistických celků ani

souvislostí (měřítko, prostor, barevné vztahy, doprava atd.), ale jsou řešeny jako solitéry. To potvrzuje i výzkum z 80. let. Architektura v místě bydliště nebyla a není dostatečně využívána, za architekturou se dojíždí (především v rámci školních výletů).

5. 5 POTVRZENÉ A NEPOTVRZENÉ HYPOTÉZY VÝZKUMU

Přestože jsem potvrzení či vyvrácení předem stanovených hypotéz napsala do analýzy i závěrů výzkumu, dovoluji si je kvůli přehlednosti ještě shrnout v následujícím textu.

1. Architektura nepatří mezi koníčky žáků

Hypotéza se potvrdila.

Žáci mohli napsat libovolných pět koníčků v pořadí podle pocitu důležitosti. Mezi koníčky žáků patří především 1. sport (hokej, fotbal, bruslení, floorball apod.), 2. počítač (facebook, hry, internet), 3. hudba (a to jak pasivní poslech, tak aktivní hra na hudební nástroje). Hudba mezi uměními předčila výtvarné umění, které se umístilo až na 6. místě (za zájmem o vzdělávání se a outdoorovými aktivitami). Výslovně architekturu (a design) uvedl jen jeden žák z 246 respondentů.

2. Žáci si pod pojmem architektura představují výhradně historické stavby, především pak památkově chráněné objekty, nebo extravagantní a výrazné budovy.

Hypotéza se nepotvrdila.

Většina žáků si pod pojmem architektura představuje jak stavby, tak proces projektování, tak i komplexní obor věnující se stavění, nebo kombinace uvedeného (77 % žáků). I zde měli žáci možnost neomezeně vyjádřit svůj názor, aniž jim byly předem nabídnuty varianty odpovědí. Vyjadřovali se souslovím nebo celou větou. Jen u 16 % respondentů odpověď navádí k historickým stavbám (používají termíny jako památky, staré domy apod.) a jen 11 % použilo ve svém vyjádření termín související s významnými stavbami (nápadité stavby, světově proslulé stavby apod.).

3. Žáci nejsou seznamováni s okolnostmi tvorby prostředí, plánováním území, ani vztahy v prostoru.

Hypotéza se potvrdila částečně.

Žáci se v průběhu výuky setkávají s architektonickými tématy jen minimálně, jen 53 % z nich někdy zkoušelo navrhnout stavbu. Slova urbanismus, územní plánování a krajinářská architektura někdy slyšelo jen 38 % žáků, ale jen pouhá polovina z nich je schopna pospat, čemu se tyto obory věnují.

4. Žáci 8. a 9. tříd základních škol obvykle poznají barokní a gotickou architekturu, ostatní slohy jim činí problémy.

Hypotéza se potvrdila částečně.

Taková otázka sice nebyla přímo položena, ale z odpovědí respondentů i pedagogů vyplynulo, že gotika a baroko patří mezi nejoblíbenější slohy. Když měli žáci jmenovat cokoli, co je z poslední doby zaujalo z architektonického dění, uvedlo 55 % z nich, že je zaujal některý ze slohů – 1. Baroko, 2. Moderní architektura, 3. Gotická a románská architektura. Z toho by se dalo usuzovat, že je jsou schopni rovněž poznat (přesto to ale v případě poslední otázky, kdy měli zařazovat stavby do určitých časových období, nedělali).

5. Nejsilnějším zdrojem informací o architektuře je televize.

Hypotéza se nepotvrdila.

Televize se mezi 10 zdroji, z nichž mohli žáci vybírat (zároveň ale mohli i doplňovat další možnosti), umístila až na 4. místě. Překvapivě zvítězil školní výlet, na druhém místě internet, na třetím byly výlety s rodiči.

6. Výuka architektury na základní škole a víceletém gymnáziu v rámci výtvarné výchovy se neliší.

Hypotéza se potvrdila.

Mezi výukou výtvarné výchovy (a architektury) na víceletém gymnáziu a základní škole není dle sdělení pedagogů rozdíl. Výzkum však ukázal díky otevřeným otázkám týkajícím se názorů na okolní prostředí, že žáci víceletého gymnázia mají celkově větší přehled, jsou schopni prezentovat vlastní postoje, lépe formulují.

7. Architektura nás neovlivňuje, ani my nemůžeme ovlivnit ji.

Hypotéza se nepotvrdila.

Přestože jsem předpokládala, že vliv okolního prostředí na jedince nebudou žáci považovat za důležitý, více než 64 % z nich je přesvědčena, že nás okolní architektura ovlivňuje (byť jim dělá problém vysvětlit jak). Stejně tak si je tři čtvrtiny respondentů vědoma, že architektura může přispívat k lepší kvalitě života a stejné množství žáků si je jisto, že by měli občané mít možnost vyjadřovat se ke svému okolí.

Dalšími cíli výzkumu bylo zjistit:

1. Zařazují-li žáci architekturu a výtvarné umění mezi své zájmy.

Zjištěno.

Žáci zařazují výtvarné umění mezi své zájmy (umístilo se na 6. místě – viz výše), ale architekturu tam nezařazují (uvedl ji jen jeden žák). Žáci ani nemají hlubší zájem o dění v oblasti architektury, ani dění ve svém okolí. Žáci ani neprojevili zájem o hlubší výuku architektury ve škole (ocenilo by to jen 57 % z nich), ani nesledují aktuální dění na architektonické scéně (ze skutečných kauz zaznamenali jen návrh na novou budovu Národní knihovny ČR od Jana Kaplického), jinak na otázku, co je v poslední době zaujalo, napsalo 55 % z nich historické slohy. Polovina žáků je spokojena se svým okolím a nic by na něm neměnila.

2. V jakých vyučovacích předmětech se architektura na základní škole vyučuje.

Zjištěno.

Možno bylo vybírat ze čtyř předmětů (dějepis, výtvarná výchova, zeměpis, environmentální výchova) a dále bylo možno doplnit další předměty. Na prvním místě se umístil dějepis - 80 %, na druhém výtvarná výchova – 37 % (dále v mizivém množství odpovědí zeměpis, výchova k občanství, environmentální výchova).

3. Co si žáci pod pojmem architektura (urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura) představují.

Zjištěno – viz hypotéza č. 2 a 3.

Pod pojmy architektura si žáci nejčastěji představují jednotlivé již postavené objekty, proces projektování a komplexní obor. Pokud žáci slyšeli termín

urbanismus a územní plánování, pak je považují za odvětví, v němž se rozhoduje o rozdělování území, rozmíst'ování staveb, budoucnosti území, výstavbě měst a obcí a vztazích v území.

4. Zda samostatně přemýšleli o architektonickém tématu (zkoušeli navrhnout architektonické dílo, zaujalo je konkrétní téma k diskusi, uvažovali o změně ve svém okolí).

Zjištěno – viz hypotéza č. 3 a cíl č. 1.

Jaké jsou další zdroje získávání informací o architektuře a kultuře prostředí.

Zjištěno – viz hypotéza č. 5.

Orientují-li se žáci v dominantách (století zniku, účel stavby).

Zjištěno.

Žáci jsou u významných staveb schopni vzpomenout si na jejich název (cca 50 % to zvládne). V dotazníku se objevil obrázek Tančícího domu, vily Tugendhat, chrámu sv. Víta, vysílače na Ještědu a regionální stavby – radnice v Českých Budějovicích, Kotnov v Táboře apod. Ale velmi obtížně žáci určují dobu výstavby (jen 17 % žáků určí, v jakém století stavba vznikla). Přestože mají rádi románský sloh, gotiku a baroko, při popisu staveb tyto termíny nepoužívají. Obecně je znalost dominant a významných staveb na poměrně nízké úrovni.

Výuka architektury na základní škole je zaměřena výhradně na faktografické údaje o významných stavbách a vývoj historických architektonických slohů.

Zjištěno.

Všichni učitelé v dotazníku odpověděli, že se vyučují historické slohy. Tři čtvrtiny z nich ale uvedli rovněž výuku lidové architektury, současné architektury, vlastního navrhování domu, urbanismus, diskusi o okolní výstavbě, byť jen nárazově a v omezené míře.

6. MOŽNOSTI VÝUKY ARCHITEKTURY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

6. 1 DNEŠNÍ VÝUKA ARCHITEKTURY V HODINÁCH VÝTVARNÉ VÝCHOVY A JEJÍ MOŽNOSTI ROZVOJE

6. 1. 1 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM A ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Od roku 1995 byl dokumentem na státní úrovni tzv. Standard základního vzdělávání a učebních osnov. V roce 2007 se v souladu s novými principy kurikulární politiky,¹⁸² zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, dostal do vzdělávací soustavy nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou utvářeny ve dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň představují Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy (RVP). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP). ŠVP je povinným dokumentem, který je stanoven školským zákonem. Jeho tvorba dává školám možnost svobodně formulovat představy o nejvhodnější podobě vzdělávání v dané škole. Obsah jednotlivých předmětů netvoří pevnou součást osnov, opírá se pouze o rámcovou charakteristiku. Stanovené jsou cíle, čeho by se při výuce mělo dosáhnout (tzv. klíčové kompetence žáků – soubor znalostí, vědomostí, dovedností, schopností, postojů, které mají být rozvíjeny harmonicky).

Tato změna systému je v současné době z řady důvodů kritizována a uvažuje se u některých předmětů o návrat k osnovám, které jasně stanoví, co a kdy má být

---

¹⁸²Kurikulum může být zjednodušeně nazýváno učebním programem. V širším smyslu ale znamená prostředek realizace hlavního vzdělávacího úkolu moderní školy. Ve vyspělých zemích světa se stalo ohniskem vzdělávacích reforem od konce šedesátých let 20. století, jejichž cílem je zvyšování kvality vzdělávacího standardu. Škola tak přestává být jen „učicí“ organizací, stává se součástí života člověka a kromě poskytování znalostí a dovedností formuje také jeho životní postoje a názory. Zdroj: www.wikipedia.cz

vyučováno. („Rámcové vzdělávací programy pro ZŠ jsou tak neoliberální, že připomínají spíše prázdné rámečky.“¹⁸³)

Do praktické výuky výtvarné výchovy dle názoru pedagogů změny systémů výrazným způsobem nezasahují. Výtvarná výchova se stále potýká s tím, že se jí přikládá malý význam. Přestože může pomoci pochopit a upevnit zákonitosti lidského bytí, nevyužívá se toho. „Nepochopení smyslu výtvarně výchovných činností v systémech všeobecného vzdělávání a malé povědomí o tom, čím přispívají k rozvoji osobnosti, tudíž i nejasné představy o tom, co je skutečným učivem výtvarné výchovy, činí i v současnosti problémy s jeho identifikací v obecně formulovaných cílech a obsahu vzdělávacích programů, včetně RVP ZV.“¹⁸⁴

Hodinová dotace pro vyučování výtvarné výchovy na druhém stupni ZŠ se snížila, nyní činí 6 hodin (dříve 8 hodin), ty jsou obvykle (dle různých ŠVP) rozdělovány takto:

- 6. třída – 2 vyučovací hodiny týdně;
- 7. třída – 2 vyučovací hodiny týdně;
- 8. třída – 1 vyučovací hodina týdně;
- 9. třída – 1 vyučovací hodina týdně.

Doporučuje se ale, aby vzhledem k charakteru výtvarné práce byla alespoň dvouhodinová dotace. Ta, jak vyplývá z přehledu hodin v 8. a 9. ročnících základní škol, obvykle není. Sice se může rozhodnout o doplnění druhé hodiny z disponibilních hodin ředitelem školy, ale neděje se to, a tak pedagogové (dle zjištění vyplývajícího z výzkumu) často spojují vyučovací hodiny v 8. a 9. třídě do dvouhodinových bloků, které probíhají jednou za 14 dní. V některých případech jsou pro zvýšení efektivity práce třídy děleny na polovinu.

VZDĚLÁVACÍ OBLASTI V RVP

V rámcových vzdělávacích programech¹⁸⁵ jsou sestavovány obsahově blízké vzdělávací obory. Architekturu je možné zařadit do okruhu Člověk a společnost

---

¹⁸³ BLÍŽKOVSKÝ, B. K. polistopadovému vývoji našeho školství. *Komenský*, roč. 134, č. 1, rok 2009.

¹⁸⁴ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarná výchova jako integrovaná a integrující složka primárního vzdělávání*. In K současným problémům vnitřní transformace primární školy. Praha: UK-Ped, 1998.

¹⁸⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)*.

(kam patří dějepis a výchova k občanství), dále Umění a kultura (kam patří hudební a výtvarná výchova) a Člověk a jeho svět (na 1. stupni).

Existují rovněž tzv. průřezová témata,¹⁸⁶ která si zaslouží zvýšenou pozornost a mohou prolínat více vyučovacích předmětů, jsou integrována do běžných předmětů, nebo nabízejí výuku pomocí projektů. Do takové kategorie by bylo možné zařadit architekturu, a to do těchto průřezových témat:

- v osobnostní a sociální výchově (zde je možné zařadit vliv architektury na utváření kontaktů mezi lidmi, psychologické působení architektury – veřejná prostranství apod.);
- environmentální výchově (udržitelné stavění, nízkoenergetické a pasivní domy, ekologie, ohleduplnost k přírodě apod.);
- multikulturní výchově (tradice, hodnoty, mezilidské vztahy, komunikace, prolínání kultury a umění apod.).¹⁸⁷

Žáci se setkávají s architekturou především v hodinách dějepisu (který již od 80. let vede v množství předávaných informací o architektuře žákům) a výtvarné výchovy, ale také v hodinách výchovy k občanství, zeměpisu a environmentální výchovy (viz též závěry výzkumu – kapitola 5. 3).

ČLOVĚK A JEHO SVĚT

V tomto vzdělávacím oboru lze (ale pouze na prvním stupni ZŠ) architekturu zapojovat v učivu zahrnujícím: prostředí domova, význačné budovy v obci, městě, okolní krajinu a působení lidí na ni, vliv krajiny na život a architekturu.

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Do dějepisu je zařazeno pět vzdělávacích okruhů, z nichž tyto tři nabízejí prostor pro výuku architektury – především slohů, ale také vztahům k místu a udržitelnému rozvoji:

- Místo, kde žijeme (žáci se učí na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti. Důraz je kladen na praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností žáků. Různé činnosti a úkoly by

---

¹⁸⁶ Viz též ROESELOVÁ, V. *Didaktika VV*, s. 120-121.

¹⁸⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 90.

měly přirozeným způsobem probudit v žácích kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi.)

- Lidé a čas (žáci se učí orientovat v dějích a v čase. Podstatou tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.).
- Rozmanitost přírody (žáci se na základě praktického poznávání okolní krajiny a dalších informací učí hledat důkazy o proměnách přírody, učí se využívat a hodnotit svá pozorování a záznamy, sledovat vliv lidské činnosti na přírodu, hledat možnosti, jak ve svém věku přispět k ochraně přírody, zlepšení životního prostředí a k trvale udržitelnému rozvoji).¹⁸⁸

UMĚNÍ A KULTURA

V této vzdělávací oblasti je rozvíjena vnímavost k umění jako k procesu specifického způsobu poznání a dorozumívání, podněcuje tvořivost, rozvíjeny jsou schopnosti vyjadřování barvou, tvary, linií.¹⁸⁹ Z dokumentu RVP výtvarná výchova vyplývá, že vzdělávání v oblasti architektury by mohlo rozvíjet tyto klíčové kompetence:

- pochopení umění jako specifického způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace;
- chápání umění a kultury v jejich vzájemné provázanosti jako neoddělitelné součásti lidské existence; k učení se prostřednictvím vlastní tvorby opírající se o subjektivně jedinečné vnímání, cítění, prožívání a představy; k rozvíjení tvůrčího potenciálu, kultivování projevů a potřeb a k utváření hierarchie hodnot;
- spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností;

---

¹⁸⁸ Více viz *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 64.

- uvědomování si sebe samého jako svobodného jedince; k tvořivému přístupu ke světu, k možnosti aktivního překonávání životních stereotypů a k obohacování emocionálního života;
- zaujímání osobní účasti v procesu tvorby a k chápání procesu tvorby jako způsobu nalézání a vyjadřování osobních prožitků i postojů k jevům a vztahům v mnohotvárném světě.

Architektura může být zařazena v tematických celcích předmětu výtvarná výchova, protože jejím prostřednictvím lze dosáhnout tvorby, recepce i setkávání s uměním (vycházím z požadavků RVP výtvarná výchova):

- Expresivní a fantazijní tvorby (umožňuje smyslové, konstruktivní, expresivní i fantazijní vnímání);
- Racionální a smyslové tvorby (hledání řádu, realismus a naturalismus, konstrukce formy);
- Sebevyjádření, vlastní vidění světa (vlastní návrh, interpretace díla, hledání odlišností);
- Sdělnost (hledání symboliky, hledání výtvarných forem);
- Vztah mezi formou a životním prostředím (obsah-forma-účel; subjektivní vztah; vlastnosti linií, barev, tvarů, prostoru, objemu, struktury, světla atd.).

(Postavení architektury spíše odpovídá název tematických celků v obsahu učiva výtvarné výchovy na vyšším stupni gymnázií – Mezi uměním a technikou a Objetí prostoru - z obsahu tematických celků, doporučených M. Pastorovou v doplňujícím materiálu RVP výtvarná výchova, se téma „Objetí prostoru“ věnuje „účelům a účinkům lidské dimenze architektury a urbanismu a seznámení se základy architektonické konstrukce.“¹⁹⁰)

TEMATICKÝ PLÁN

RVP ZV umožňuje propojení vzdělávacího programu na úrovni témat a oborů (předmětů). Každý učitel si zpracovává v souladu s RVP (státním dokumentem) a ŠVP (dokumentem školy, na níž působí) svůj „tematický plán“ výuky, v němž navrhuje všechna témata, která budou v průběhu jednotlivých měsíců ve školním roce v hodinách výtvarné výchovy vyučována. Mantinely nastavené RVP a ŠVP

---

¹⁹⁰ www.rvp.cz – PASTOROVÁ, M. *Výtvarná výchova*, s. 181.

umožňují pedagogům svobodný přístup k obsahovému zaměření vyučovacích hodin a tím i začlenění architektury do výuky.

ARCHITEKTURA SE V RVP NEOBJEVUJE

Přestože ve výše uvedeném souhrnu oblastí jsou obsažena základní architektonická témata, při výuce se s nimi příliš často neseťkáváme. V celém dokumentu RVP ZV se ani jednou neobjevuje slovo architektura!

O začlenění architektury do vzdělávacího systému hovořil také ministr školství Ondřej Liška v roce 2009: *„Výuka architektury na školách chybí. Je to přitom jediný způsob, jak naučit děti chápat vztah člověka k prostoru. Architektura je jedním z oborů, ve kterém se mohou děti učit pohledu na svět jako celek a hledání souvislostí. V tom je výhoda architektury oproti ostatním běžně vyučovaným předmětům na školách. Výuku architektury by se mělo podařit dostat do rámcových vzdělávacích programů.“*¹⁹¹ MŠMT podepsalo v roce 2009 Memorandum o vzdělávání a architektuře.¹⁹² Rozhodlo se tak potvrdit svůj zájem na zkvalitnění výuky architektury na středních a základních školách. Zatím však zůstalo jen u slov.

PŘÍSTUPY K VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

Výuku výtvarné výchovy ovlivňují v posledních 10 letech alternativní programy, které lze aplikovat také na výuku architektury. Kromě klasického rozdělení výtvarné výchovy podle způsobů vyjadřování formou kresby, malby, grafiky a modelování se objevují odborníci, kteří výtvarnou výchovu zaměřují např. na ztvárňování materiálu a výtvarnou formu (K. Cikánová), poznávání izolovaných prvků, na něž navazuje zkoumání vztahů (L. Čarný), překlenutí období výtvarné krize (V. Roeselová), hodnocení světa (Z. Holomíčková), smyslovou a duchovní výchovu (J. David, M. Pohnerová) a důležité je upozornit také na nový obor nazvaný artefiletika, který považuje za důležitý prožitek (J. Slavík).

---

¹⁹¹Zpráva ČTK, 17. 4. 2009.

¹⁹²Viz <http://www.cka.cc/zahranici/EFAP/evropske-politiky-architektury-dokumenty>

6. 1. 2 ANALÝZA VÝUKY ARCHITEKTURY A JEJÍ PROBLÉMY

Mezi hlavní problémy výuky architektury na základní škole dle mého názoru patří:

Složitě zařazování v rámci vyučovacích předmětů (architektura souvisí s technikou, s uměním, s historií, se sociologií, psychologíí, matematikou, environmentální výchovou, výchovou k občanství atd.);

Náročnost zprostředkování (je trojrozměrná a nepřenositelná; její vnímání ovlivňuje pohyb prostorem, což je při reprodukcích fotografií či kreseb nemožné);

Nemožnost vyzkoušet si tvorbu (na rozdíl od jiných typů umění si ji žáci nemohou vyzkoušet tvořit stejným postupem, jako to dělá architekt, proto pro ně působí architektura vzdáleně, nejsou schopni si představit proces vzniku stavby);

Nedostatečná hodinová dotace (i přes nezastupitelný význam výtvarné výchovy pro rozvoj „tvořivého myšlení ve všech životních situacích, nebo pro kultivaci sociálních vztahů člověka ke světu“, je obvykle v 8. a 9. třídě k dispozici 1 hodina výtvarné výchovy týdně);

Chybějící metodika (nedostatek „manuálů“ a dobrých příkladů, jak architekturu zjednodušit a přiblížit dětem);

Málo diskusí a kontaktů s architekturou a jejími tvůrci (školy nezařazují do výuky besedy o architektuře, výjimečně navštěvují památky, ateliéry, výjimečně zajdou na doprovodné programy – obvykle jen na školních výletech, nespolupracují s odborníky);

Nezájem (architektura není předmětem hlubšího zájmu ani médií, ani veřejnosti, ani státu, tím pádem ani školství).

Výuka architektury umožňuje spojení s ostatními odvětvími. Lze na ní demonstrovat principy perspektivy, stejně jako kontrasty barev či tvorbu plastiky. Architektura, přestože se jeví od ostatního umění izolována, je s ním úzce spjata a odráží jeho celkový vývoj. Výukou architektury a kultury prostředí na základní škole lze logickým způsobem vysvětlovat základní zákonitosti výtvarného umění. Stejně, jako je architekturu nutné propojovat s ostatním uměním při výuce v rámci výtvarné výchovy, je nezbytné propojovat výuku architektury s ostatními vyučovacími předměty (především s dějepisem, výchovou k občanství, environmentální výchovou, zeměpisem apod.) na základní škole. Učiva by tedy

nemělo přibývat, jen se přeskupí a architektura bude vnímána v kontextu. Základem vzdělání by mělo být poznávání místa, kde žijeme - obce, města, krajiny z pohledu obyvatele a především uživatele. Pochopení sociálních i kulturních funkcí města, kvality životního prostředí a architektury vede k tomu, že je jedinec schopen rozhodovat o svém okolí, příznivě jej ovlivňovat a rozvíjet.

Obavy. Pedagogové výtvarné výchovy se v mnoha případech (jak ukázal průzkum) architektonických témat obávají. Architektura se učitelům jeví jako náročný obor, který vyžaduje hlubší studium, kterého se jim na pedagogických fakultách nedostává (architektonika funguje jako samostatný předmět na PF JU v Českých Budějovicích, jinde je architektura součástí dějin umění). Také se obávají kritiky architektů.¹⁹³ Příprava na výuku architektury by měla být skutečně stejně zodpovědná jako na jakémkoliv jiné téma. Učitelé by neměli mít pocit, že je komplikovanější, protože jinak se jí budou vyhýbat. Učitel opravdu obsahově nemůže zvládnout všechny oblasti lidského vědění. Úkolem učitele výtvarné výchovy je pomoci žákovi propojit potřeby života s výukou, utřídit jeho vlastní pojetí hodnot a náhledů na svět. Na to není třeba zásadního prohlubování vzdělávání pedagogů: „Nejde totiž o vědění, nýbrž o schopnost vidět, cítit a chápat.“¹⁹⁴ Samostatný předmět na pedagogických fakultách (jako je tomu v Českých Budějovicích) by situaci ulehčil.

Chybí metodika. Přiblížení architektury žákům je stejně problematické, jako její přiblížení veřejnosti. Pedagogům chybí učebnice, pracovní listy apod. Občas se zpracované architektonické téma objeví na ww.rvp.cz nebo knihách Věry Roeselové, Karly Cikánové či Pavla Šamšuly. V současné době je jen na rozhodnutí pedagogů, zda architektonické téma zvolí jako úlohu do vyučovací hodiny výtvarné výchovy, nebo nikoliv.

Znalosti učitelů základních škol v oblasti architektury jsou na úrovni dostatečné pro kvalifikovanou výuku, ale vzhledem k jejich obavám z výuky a také vzhledem k tomu, že si často vybaví jen pár architektonických témat, by bylo vhodné zpracovat metodiku, která by pomohla architekturu parafrázovat a zpřístupnit jak učitelům, tak žákům.

---

¹⁹³ Dle sdělení Mgr. Karly Cikánové v březnu 2011.

¹⁹⁴ GUARDINI, R. *O podstatě uměleckého díla*, s. 91.

V dnešní době neexistují metodiky výtvarné výchovy v podobě, s jakou jsme se setkávali do roku 1989,¹⁹⁵ v nichž byla rozepsána struktura konkrétních vyučovacích hodin architektury na základní škole v rámci výtvarné výchovy. Jsou k dispozici především učebnice, které se zabývají buď aplikací výtvarných postupů – technikami, nebo dělením podle témat a přístupu (projekty, řady atd.).

Pravdou je, že se od metodik jednotlivých hodin ustupuje, vítáno je osobní nasazení učitele a jeho iniciativa. Ta je ale někdy nedostatečná. K celému procesu výuky se kriticky vyjadřuje např. i Věra Roeselová: „Vstupují zde do hry důsledky let, kdy každému učiteli poskytovaly učební osnovy a metodické příručky závazný harmonogram pro celý školní rok. Metodické pokyny pedagog získal na povinných seminářích dalšího vzdělávání a nemusel se sám o nic starat. Za tento stav nelze vinit jen nezáměr samostatných pedagogů. Významný podíl má na něm také postavení výtvarné výchovy ve struktuře vzdělávání. Málokdo si uvědomuje její nezastupitelný význam pro rozvoj tvořivého myšlení ve všech životních situacích nebo pro kultivaci sociálních vztahů člověka ke světu. Výtvarnou výchovu dnes vymezila jedna vyučovací hodina týdně, která neumožňuje výuku dostatečně motivovat. Neposkytuje učiteli čas, aby děti dovedl k samostatnému uvažování nebo k výtvarné realizaci nápadů, natož k výtvarnému prožitku nebo k eticky motivovaným úvahám. Je pochopitelné, že tam, kde výuka pozbývá smyslu, učitel někdy rezignuje.“¹⁹⁶

Rozhodně podporuji vlastní iniciativu a kreativitu pedagogů, ale u některých témat by alespoň zjednodušený manuál mohl existovat.¹⁹⁷ Ostatně sama Karla Cíkáňová říká: „neviděla jsem nikdy pracovní listy ani metodiku např. na funkcionalismus“¹⁹⁸, který je považován za výjimečný architektonický sloh u nás.

Architektura se učí, ale sporadicky. Z průzkumu výuky na základních školách i dle dokumentace témat v knihách V. Roeselové, K. Cíkáňové či P. Šamšuly, vyplývá, že se architektonická témata učí. Ale nahodile, podle toho jak zapadají do tematických plánů výtvarné výchovy, jaký je osobní zájem pedagoga je zařazovat, či jak souvisejí s činností školy (či aktivitami v jiných vyučovacích

---

¹⁹⁵ Např. ŠAMŠULA, P.; LEŠTINA, V. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku*.

¹⁹⁶ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 37.

¹⁹⁷ O učebnici architektury pro ZŠ a SŠ se pokusil např. Martin Jirovský ve své disertační práci. JIROVSKÝ, M. *Jak vnímat estetiku měst, vesnic a krajiny*.

¹⁹⁸ Z vyjádření z března 2011.

předmětech). Znalosti o architektuře žáci získávají prostřednictvím různých úloh. Nejčastěji se jedná o kresbu nebo malbu okolního prostředí (památek, ulice, výhledu z okna, zajímavých detailů staveb). Oblíbená je prostorová tvorba, při níž jsou vytvářeny modely staveb i celých částí území. Objevuje se i objektová a akční tvorba. Stejně jako na prvním stupni i na druhém stupni přistupují žáci k prezentaci architektury jako k izolovaným solitérům. Vztahy k okolní zástavbě vnímají jen zřídka. V tomto by se měla výuka architektury přiblížit trendům z EU, kde je vnímána jako způsob prožívání celého prostředí.

Aplikace architektonických témat. V současné době je nutno navést učitele tak, aby byli schopni architektonická témata zařazovat do již existujícího vzdělávacího systému. Především systematicky včleňovat architekturu do výuky dějepisu a výtvarné výchovy i dalších předmětů. Nearchitektonické téma (příklad) jde totiž v některých případech nahradit architektonickým, při čemž bude použita stejná technika či postup, jaký se plánoval.

Jelikož se žáci setkávají s architekturou hlavně v hodinách dějepisu (jak ukázal průzkum nejen můj, ale také např. Radka Chodury z roku 1987), není divu, že se dozvídají především o vývoji slohů. To se promítá i do výtvarné výchovy. Měly by být ale zařazovány další úlohy.

Témata:

- Historický vývoj architektury - by měl být samozřejmou součástí vyučování i ve výtvarné výchově, kde budou prohlubovány faktografické údaje získané v dějepisu výtvarnou činností. Zde by se nemělo zapomínat nejen na hlavní období, slohy a významné stavby, ale žáci by měli být vedeni k uvědomování si hodnot historických staveb a důvody jejich památkové ochrany. Dále by měla být začleňována lidová a městská architektura, vznik sídlišť i současná architektura.
- Vazby na okolní prostředí - uvědomování si vztahů jednotlivých objektů k sobě navzájem, k okolnímu prostředí, měřítek, objemů, pohybu mezi budovami – veřejná prostranství atd.; architektura jako součást širšího urbanistického a krajinného celku;
- Vznik a realizace stavby - okolnosti vzniku staveb, vlastní řešení území, objektu, domu, pokoje apod.;

- Prostorová tvorba - konstrukce, objem, statika, trojrozměrnost, vnímání prostoru;
- Estetické vlastnosti a smyslové vnímání, působení na psychiku člověka - barevné řešení, tvarové řešení, architektonický detail, řád, harmonie;
- Diskuse nad aktuálními tématy – současná výstavba, problémy urbanismu, architektury, infrastruktury místa, kde žijeme, vliv architektury na kvalitu života;
- Trvale udržitelný rozvoj výstavby - hospodaření s energií, vznik nízkoenergetických a pasivních domů, úcta ke krajině a k prostředí;

Jednotlivé okruhy se prolínají a jistě by se daly doplnit dalšími. Stejně jako v jiných předmětech by měl být rozsah studijní látky skromný a předkládán s pečlivým výběrem.

Více o způsobech výuky architektury a konkrétní úlohy viz kapitoly 6.2 – 7.7.

6. 1. 3 HYPOTETICKÉ MOŽNOSTI ZAPOJENÍ ARCHITEKTURY DO VÝUKY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Na základě komparace hypotéz a závěrů výzkumu a zároveň stanovení důvodů, proč by měla být architektura vyučována na 2. stupni základních škol, je možné uvažovat o tomto přístupu k zapojování oboru do vzdělávacího systému:

1. Architektura v rámci transformovaného vyučovacího předmětu

Jednou z úvah o zavedení architektury do vzdělávacího systému na základních školách je transformace předmětu výtvarná výchova na „výtvarné umění a kultura prostředí“, propojení problematiky s průřezovými tématy RVP ZV – environmentální výchova, multikulturní výchova, sociální výchova, estetika, dějepis apod. Nedomnívám se, že je s ohledem na stále ubývající množství hodin výtvarné výchovy možné ji transformovat a rozšířeně doplňovat v podstatě novým oborem, který byl dosud do výuky zařazován sporadicky.

V odborných kruzích se hovoří také o zapojování vzdělávání v oblasti architektury do mateřských škol a na první stupeň základních škol. Úkoly spojené se smyslovým vnímáním prostředí je jistě možné na prvním stupni zapojovat, ale

zavádět výuku architektury v mateřských školách se může jevit jako problematické už z důvodu, že učení se začíná projevovat jako účinné až kolem sedmi let věku, kdy jsou lépe řízeny oční pohyby a začínají se vytvářet logické a matematické operace, vjemová činnost lépe postihuje problémy.¹⁹⁹ Ve stejném věku tedy začíná být chápán prostor, jeho perspektiva a proporce, s nímž je architektura neodmyslitelně spjata. Od dvanácti let se u dětí začíná zmenšovat chybování v hodnocení délky a rozměrů a také se lépe koordinují hlediska vzhledem k množině tří a více předmětů a vnímání prostoru je plně vyvinuto. Ovšem do osmi let děti s jistotou přejímají pravidla a informace, považují je za nedotknutelné²⁰⁰ a nepřipouští jejich změnu. Výuka architektury v mateřských školách a na 1. stupni by tedy nemohla být postavena na vytváření vlastního názoru dítěte, ale pouze na předávání obecně platných faktů.

2. Samostatná výuka architektury

Myšlenka samostatného vyučovacího předmětu je, dle mého názoru, na základních školách nereálná. O svou pozici (hodinové dotace) bojuje i výtvarná výchova (jak již bylo výše uvedeno), takže ve vzdělávacím systému není prostor pro další předmět.

3. Pravidelné povinné či volitelné workshopy

V zahraničí poměrně běžným a oblíbeným způsobem, jak vzdělávat žáky v oblasti architektury, je pořádání workshopů, besed a diskusí o architektuře.

Dle mého názoru by se jednalo o čtyřhodinový blok jedenkrát za pololetí, na němž bude diskutováno architektonické téma zpracované v rámci školní výuky s architekty, kunsthistoriky a jinými odborníky. Workshopy by zajišťovaly DDM (střediska volného času), muzea, galerie, architektonické ateliéry apod., které by měly pro tento účel vyškolené lektory. Na workshopech (v delších časových úsecích) je možné architekturu vnímat jako komplexní záležitost (všechny její aspekty – estetické, prostorové, sociální, psychologické, územní, historické atd.), čímž může docházet k pravidelnému mezioborovému propojování. V zahraničí takové akce organizují tzv. Centra architektury (viz kapitola 2. 2).

---

¹⁹⁹ PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, s. 43, 46.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 114.

Workshopy propojují teoretické znalosti žáků s praktickými. Provázejí je přednášky, motivační rozhovory, promítání, tak aby byli žáci dostatečně seznámeni s problematikou. V praktické části pak přistupují k tvůrčí činnosti, vlastnímu navrhování řešení území, jednotlivých staveb i jejich detailů. Na workshop je možné navázat dále ve školních lavicích.

Tato varianta propojená s výukou architektury v rámci hodin výtvarné výchovy (bod 4) se mi zdá nejschůdnějším a nepraktičtější způsobem, jak zintenzivnit výuku architektury na základních školách, zároveň odstraňuje obavy pedagogů, že architektonické téma nezvládnou, protože jim nabízí spolupráci s odborníky (architektky, školenými lektory apod.).

Příklady doprovodných programů viz kapitola 6. 5.

4. Architektura v rámci výtvarné výchovy

Architektura ve výtvarné výchově by mohla pomoci integrovat různé vyučovací předměty a obory, navazovat na výuku v jiných předmětech, pomáhat ji upevňovat a prohlubovat. Architektura ve výtvarné výchově: formuje estetické cítění (barevnost, harmonie, symetrie, řád atd.); kultivuje vkus; podporuje význam technických a konstrukčních témat; rozvíjí schopnosti práce s materiálem; rozšiřuje znalosti o vlivu tvaru a dispozic na funkční řešení objektu i jeho umístění v prostředí; uplatňuje úvahu a intelektuální přístup k tvůrčímu úkolu; posiluje schopnosti prostorového vnímání; umožňuje kontakt se všemi druhy umění i oborů.

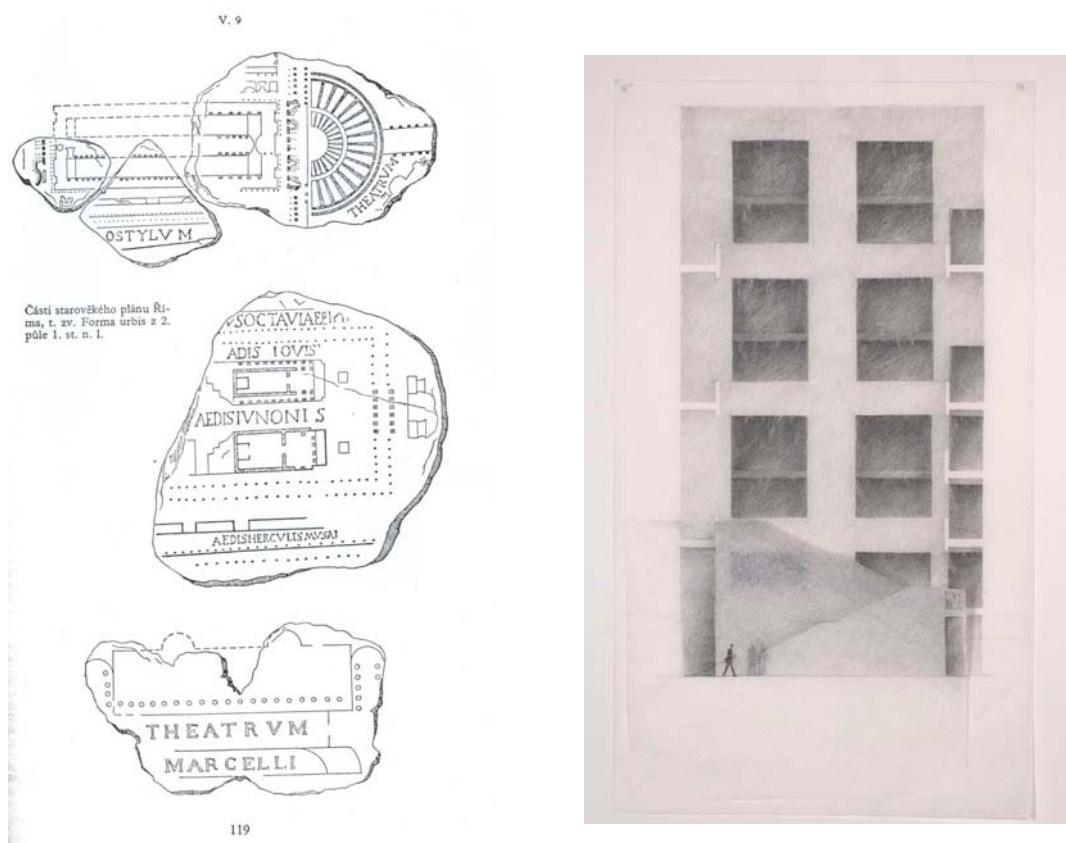
Při zařazování architektonických témat by byly využity všechny výše uvedené možnosti, stačí nahradit některá stávající výtvarná témata těmi architektonickými.

Můj návrh na zařazení architektury do současného vzdělávacího systému na 2. stupni základních škol viz závěr práce – kapitola 8.

6. 2 PLOŠNÉ ZOBRAZOVÁNÍ PŘI VÝUCE ARCHITEKTURY

Člověk má potřebu zachycovat a dokumentovat všechny prvky a jevy denního života, ať už pro radost nebo z jiných důvodů (pracovní účely, sběratelské, dokumentační atd.). Přestože je architektuře vlastní její prostorovost a sepečetí

s místem, lze ji zobrazovat, stejně jako ostatní objekty a skutečnosti, které nás obklopují, dvojrozměrně (2D). Od pradávna tedy člověk zachycoval i stavby, které jsou součástí jeho prostředí určeného k životu. Při archeologických průzkumech se nacházejí úlomky hliněných tabulek, na nichž jsou zobrazeny výkresy staveb, půdorysy, řezy, včetně popisů. Ještě starší jsou vyobrazení staveb, jejich kresby, malby i grafiky či dokonale ztvárněné detaily staveb.

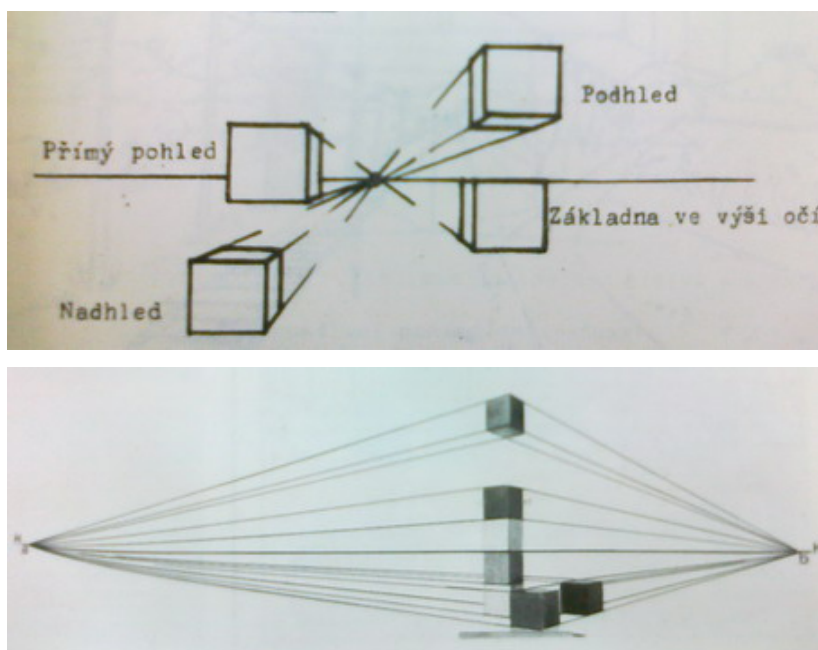
Obr. 47, 48 Vlevo příklad výkresů částí starověkého plánu Říma – Forma urbis z 2. poloviny 1. století našeho letopočtu. (Repro: Vitruvius, Deset knih o architektuře, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 1953, s. 119), vpravo pohled do interiéru budovy Fakulty architektury ČVUT, Alena Šrámková, 2005, kresba, která byla součástí projektu.

Plošné zobrazování architektury zahrnuje kresbu, malbu, grafiku, fotografii. V dnešní době se také hojně objevuje xeroxová grafika a samozřejmě počítačová grafika. Architektonická tvorba sama o sobě začíná kresbou, návrhem stavby. Teprve potom probíhá proces projektování a stavění.

Všechny způsoby plošného zobrazování se musí vypořádat s převodem prostorovosti (3D) do plochy (2 D). Základem je proto pochopení perspektivy. Žáci by měli být seznámeni s tím, co je vertikála, horizontála, nadhled, podhled.

Součástí výuky by rovněž mělo být pozorování chování staveb v prostředí, perspektivní zmenšování je dobře patrné třeba při pohledu do dlouhé ulice.

Obr. 49, 50 Při plošném zobrazování architektury je nezbytné v některých případech zachytit její prostorovost, k čemuž je nutné znát základní pravidla perspektivy – co je nadhled, co je podhled, které části zůstávají při zobrazení nezkrácené (ty, které jsou rovnoběžné s pomyslnou deskou skla, přes něž hledíme; ty, které nejsou rovnoběžné se sklem se zkracují; linie a plochy, které jsou ke sklu kolmé se sbíhají v úběžníku). Repro: Josef Hejný a Věra Roeselová.

KRESBA, MALBA, GRAFIKA

Kresba dominuje mezi všemi výtvarnými aktivitami a je nejpřirozenější výtvarnou činností. Ilustrovat můžeme cokoli, tedy i architekturu. Žáci se učí rozvrhnout plochu, výstižně vyjádřit tvar, zdůrazňovat nebo potlačovat detaily, zpracovat celistvé řešení. Kreslit a malovat architektonická témata lze podle představy nebo podle skutečnosti (výtvarný přepis). Kresba umožňuje individuální přístup k námětu i výběr kresebných prostředků. Mezi nejobvyklejší metody patří kresba tužkou, rudkou, uhlem, perokresba, kresba dřívkem, štětcem a fixem.

Zatímco kresba je postavena na linii, základem malby je výstavba obrazu barevných ploch. Na základních školách je nejběžnější malba temperou (štětcem, špachtlí, prstem, špejlí) a akvarelem. Dále se objevuje malba tuší, inkoustem, pastelem. Při výuce malby je důležité upozornit žáky na vlastnosti jednotlivých

barev, jejichž účinky si mohou vyzkoušet (kterou barvou by si chtěli vymalovat svůj dětský pokoj apod.).

Grafika vychází z možnosti rozmnožování výtvarné práce pomocí tisku. Tato metoda je pro žáky náročnější, jelikož vyžaduje redukci barev do černobílých (nebo barevně omezených) variant a tím pádem hlubší stupeň představivosti. Sama realizace vyžaduje pečlivost a kázeň. Žák si procvičí kvalitu a sílu linií, sytost ploch, kontrasty, uplatnění světla a stínu. Mezi techniky, které umožňují získat první zkušenosti s tiskem, patří gumotisk (vymývání klovatiny), rytá kresba (podklad tvoří zaschlá klovatina, do které je ryto a linka je zatírána), odkrývací technika na voskovém podkladu (na vosk je nanесena tuš, která je ryta, možno nanést temperovou barvu), kreslený monotyp (protisk – kresba tvrdší tužkou nebo kuličkovým perem na papír podložený deskou s naválenou barvou) a otisky (stopy materiálů). Žáci ale mohou zkoušet i složitější techniky (tisk z výšky pomocí lisu – tisk z koláže, papírořez, linoryt; tisk z hloubky, při němž se barva uchovává v rýhách – papíroryt a suchá jehla; tisk z plochy – litografie, sítotisk atd.)²⁰¹

Mezi plošná zobrazení lze zařadit některé činnosti, které souvisejí s životním prostředím člověka, krajinou, architekturou a jejími funkčními prvky, profánním a sakrálním prostorem a projektováním a realizací stavby.

VÝKRESY

Na rozdíl od jiného typu umění jsou nutným prostředkem zobrazování architektury kromě perspektivního zobrazování interiéru a exteriérů také výkresy – situace, půdorysy, řezy, pohledy. Přestože tato dokumentace může pro laika působit nesrozumitelně, je jediným prostředkem, který dovoluje posoudit řešení architektonického díla jako celku. Výkresy nemusí vždy působit jako umělecké dílo, ale pro vznik projektu jsou zásadní.

Předmětem výuky architektury na základní škole by se ale nemělo v žádném případě stát rýsování výkresů. (Na dotaz, zda se na základní škole v hodinách výtvarné výchovy učí architektura, mi skutečně jedna z učitelek odpověděla: „My v hodinách výtvarky nerýsujeme.“). Alespoň základní orientace v těchto

---

²⁰¹ O technikách plošného zobrazování viz např. ROESELVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, nebo HEJNÝ, J. *Kresba – malba – grafika*, nebo CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete s námi; Malujte s námi* atd.

dokumentech je ale pro žáky přínosná. Není pak pro ně problém naskicovat si půdorys vlastního pokoje či bytu, nebo číst v mapě (plánku města apod.).

Pro řadu žáků je dle sdělení pedagogů přenos prostoru (3 D) do plochy (2D) náročný a vyžaduje vysoký stupeň představivosti. I přesto považuji za důležité alespoň základní informace o existenci půdorysů a řezů do výuky zavést a schopnost prostorového vnímání tak cvičit.

FOTOGRAFIE

Tento typ činnosti nemůže stejně jako jakékoliv jiné dvojrozměrné zobrazování zachytit věrně trojrozměrnou skutečnost, ale dostatečné množství fotografií (záběrů z různých stanovišť), stejně jako dostatečné množství vizualizací může jedinci přiblížit řešení stavby. Pocit z prostoru však nezajistí. Může zobrazit měřítko člověka a stavby. Odborníci i laici ale často kritizují fotografie pro jejich líbivost. Rozdíly mezi skutečným vzhledem budovy a fotografií jsou někdy obrovské. Také je kritizována skutečnost, že se na fotografiích architektury neobjevuje ani lidská postava, ani užité předměty a prostory jsou prezentovány jako prázdné showroomy.

Na základních školách se fotografie stává běžnou součástí používaných technik. Stejně tak je běžně vyučována na pedagogických fakultách. Její výhodou je rychlost záznamu a s tím související možnost záznamy doplňovat. Nemusí se jednat jen o přepis skutečnosti, jak by se zdálo, ale žák může využít představivosti, tvořivosti, fantazie a snímek pak také osobitým způsobem interpretovat a hodnotit. Hledá vztah mezi námětem, obsahem a zpracováním.

Fotografie architektury, ať už detailů, staveb či celého prostoru, se může také stát východiskem pro další práci, využívající propojení s malbou, kresbou, jinými technikami nebo prostorovou tvorbou.

FILM

Zatímco fotografie nemůže zobrazit budovu jako fungující organismus, daří se to filmu. Budovou můžeme díky tomuto přenosu procházet. Kromě lepšího vizuálního vnímání prostoru může být doprovázen zvukem (kroky, otevírání dveří, ozvěna apod.), tedy sluchovými podněty, které prostorové vnímání architektury zintenzivňují.

Při hodinách výtvarné výchovy lze využívat existujících dokumentů o architektuře (kvalitním materiálem jsou např. seriály Šumná města nebo Deset století architektury, existují ale i řady dalších dokumentů běžně dostupných na DVD – Oko nad Prahou o Janu Kaplickém, Architekt odpadu, Luis Kahn atd.). Videá některých staveb, ať už profesionálně provedená, nebo amatérská, jsou ke zhlédnutí také na internetu.

Dnešní škola nabízí využívání digitálních médií, navíc řada žáků vlastní fotoaparáty nebo mobilní telefony spojené s videem. Záznam ze stavby, procházky, detaily apod. tedy mohou žáci natočit sami a poté je analyzovat a diskutovat pocity a postoje. Učí se zároveň pracovat s prostorem a časem. Ve škole se „kinematografická tvorba“²⁰² někdy stává vzhledem k náročnosti zpracování výsledného snímku kolektivním úkolem.

HRY A EXPERIMENTY

V současné době se stále častěji objevují alternativní výtvarné techniky a materiály. Patří mezi ně litá kresba (dripping – lití barvy kornoutem nebo jiným nástrojem s otvorem), vytváření otisků (přetištění barvy na druhou polovinu papíru, tvar pak lze dokreslovat nebo jinak dotvářet), velmi oblíbené a pro zkoumání a seznamování se s architekturou vhodné jsou frotáže (zaznamenání struktury materiálu pomocí prokreslení papíru kreslířským nástrojem), strukturovaná barva vznikající přidáváním různých materiálů jako je písek, poliny, popel do barvy. Tyto barevné hmoty lze nanášet rukou, roztírat špachtlí nebo je prokreslit vidličkou, hřebenem apod. Setkáváme se také s parafíny, laky, polystyrenem a jinými. Někteří pedagogové využívají také přírodních materiálů, jako květů, listů, vajíček apod.

Oblíbeným netradičním postupem je také koláž z různých typů papírů včetně rozstříhané reprodukce fotografií a obrazů (koláže či roláže). Materiály na koláž lze rovněž mačkat (muchláž), trhat a také dodatečně dokreslovat nebo malovat.²⁰³

POČÍTAČOVÁ GRAFIKA

Počítač nevyžaduje schopnosti zacházet s materiálem ani výtvarné nadání. Umožňuje seberealizaci každému. Využívá pro ni obrazovku, počítač a tiskárnu.

---

²⁰² O kinematografické tvorbě viz ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*, s. 109.

²⁰³ Více viz ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 213.

Problémem je, že výsledek působí neosobně. Ve škole se uplatňuje výtvarná hra, která pracuje s linií, barvou, skvrnami.

Přestože pro architekty je v dnešní době počítač nezbytný, objevují se názory, že potlačuje fantazii i prostorovou vnímavost. Navíc se ukazuje, že líbivé vizualizace staveb či jejich interiérů neodpovídají skutečnému prostoru a ten by v praxi v některých případech nemohl fungovat.

Programy zaměřené na projektování nejsou pro děti vhodné, ale součástí některých počítačových her je dnes možnost návrhu domu, pokojů, zahrady, ale i větších urbanistických celků (populární je mezi žáky hlavně hra *The Sims*²⁰⁴).

POSTUPY PŘI ZOBRAZOVÁNÍ ARCHITEKTURY

Při malbě a kresbě architektury (jednotlivých staveb, ulic, střech apod.) se předpokládají vysoké vizuální schopnosti žáka, který je schopen odpozorovat tvary, barevnost, perspektivu jednotlivých částí obvykle poměrně složitého architektonického celku. Jak už bylo řečeno, žáci mohou kreslit podle paměti, nebo zachycovat realitu a také využívat fantazie.

Pro zobrazování reality učitel využívá možnosti vycházky do bezprostřední blízkosti školy, kde mají děti dostatek prostoru pro svou tvůrčí činnost (obvykle náměstí, klidné ulice apod.). Další variantou je využití výhledu z okna a snaha o jeho přenos na papír. Řada žáků získá na základě pozorování jevů praktické zkušenosti s perspektivou, měřítkem, proporcemi, prostorovými vztahy daleko rychleji, než při teoretické výuce.

V menších městech a obcích se snaží učitel vybírat pro kresbu zajímavé hospodářské budovy, kostely, kapličky, staré ploty a staré domy, které je pro děti jednodušší a hlavně zábavnější zobrazovat. Ve městě volíme zajímavé úseky ulice, památky, část školního areálu. Za nepříznivého počasí je možné využívat předešlých prací, které je možné použít jako zdroj inspirace pro novou tvorbu jinou technikou.

U zobrazování architektury dochází vždy k transformaci prostoru (trojrozměrné reality) do plochy. Stejně tak, ale pedagogy málo využívané, je možné z existujícího plošného zobrazení (fotografie, kresby, půdorysu atd.) zkusit vytvořit trojrozměrný objekt – model (viz prostorová tvorba – kapitola 6. 2).

---

²⁰⁴ Viz výsledky výzkumu – kapitola 5. 2.

6.3 PROSTOROVÉ ZOBRAZOVÁNÍ ARCHITEKTURY

Pro lidskou orientaci v prostředí by mohly mnohé učinit také dětské výtvarné činnosti zabývající se prostorem. Za nejlepší způsob, jak se seznamovat s architekturou, lze považovat kromě 2D prezentací právě zkušenost s 3D. Při tvorbě (navrhování) určitého objektu si totiž musí žák určit měřítko a proporce a hledat výtvarné hodnoty prostředí, vztah k okolnímu prostředí a k němu samému. Pokouší se porovnávat objekty mezi sebou, odhadovat velikosti, komponovat celek.

Patří mezi ně plastické práce modelované z hlíny, konstruované z papíru a jiných dostupných materiálů. Práce motivované nejen sochařsky (trojrozměrné objekty s výrazovou složkou), ale především práce motivované architektonicky (s převažující funkcí užitnou a konstruktivní). Taková tvorba by nenásilně vedla k členění a formování vnějšího prostoru. Rozvíjí se jí cit pro prostorové kvality a kladou se tak první základy pro budoucí řešení reálných životních prostředí. Mládež na druhém stupni základních škol se někdy odklání od výtvarného projevu a přiklání se k jiným s uměním spojeným koníčkům (tanec, hudba).²⁰⁵ Situace, kdy okolí (pedagog, rodina) nutí jedince, aby se výtvarně vyjádřil, mohou u žáků vyvolat pocit méně cennosti a dítě se necítí dostatečně motivováno. Trojrozměrná tvorba by mohla být v tomto věku určitým

---

²⁰⁵ Viz ROESELOVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu* a také závěry výzkumu – kapitola 5. 2.

východiskem ze situací, kdy mládeži chybí obrazy pro vyjadřování vnitřního světa, které běžně užívaly v mladším školním věku.

Obr. 53-55 „Domečky“ jsou považovány za jeden z dětských fenoménů a jsou mnohdy první skutečnou možností, jak se seberealizovat, dotvářet si své životní prostředí, navrhovat, učit se vztahům k okolí, uvědomovat si měřítko – vytvářet architekturu. (Repro: K. Cikanová, Iva K., Pavel Lasák).

Architektonický objekt není možné pochopit pomocí jediného pohledu, z jediného místa, jak se to daří u obrazu nebo kresby. Je třeba chápat ho prostorově, vnímat jako „plastický, hmotný, hmatatelný útvar, rozležený v prostoru a pohledově exponovaný ze všech, či alespoň z několika stran; útvar svébytný a samostatný, ale při tom živě reagující na všechny atmosférické jevy, měnící se tedy i v čase.“²⁰⁶

Prostorová tvorba je dětem od jejich útlého dětství vlastní (hrají si se stavebnicemi, budují skrýše, staví si domečky v korunách stromů, na půdách či opuštěných domech – považují je za útočiště, které si samy rády vyzdobí). Žáci vytvářejí prostorové objekty na základě seznámení s některými výtvarnými a technickými principy. Formou tvořivé hry se seznamují s vlastnostmi materiálů, učí se je respektovat a využívat – hra se spojuje s technickým experimentem a estetickou činností. Při vytváření a navrhování zajímavých konstrukcí poznávají žáci v praxi technické zákonitosti a přesvědčují se o tom, že funkčnost architektonického tvaru a jeho estetická působivost tvoří jednotu. Tento závěr je pro architekturu a její pochopení velmi důležitý. Konstrukční tematika je bližší žákům vyšších ročníků základní školy. Žáci si ověřují a hlouběji uvědomují význam základních otázek technické estetiky, tvarování a průmyslového designu.

Při práci žáci sledují postupnou výstavbu prostorových útvarů a různé způsoby montáže z jednotlivých částí. Inspirací je prostorová stavba přírodních

---

²⁰⁶ ROESELVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*. s. 10, citace textu Z. Příkryla – Řeč sochařského díla. Přestože se popis uměleckého díla vztahuje na sochu, je plně aplikovatelný také na dílo architektonické.

organismů. „Současně poznávají zákonitosti prostorové kompozice, jejího vyvážení, rovnováhy těles, základního prostorového utváření, výstavby složitějších celků z prvků stejných, příbuzných nebo různorodých v jejich harmonické jednotě. Pozornost musíme věnovat také charakteru a působení povrchových ploch.“²⁰⁷ Velmi důležité jsou pro žáky statické objekty, které jsou zajímavé organizací tvaru a prostoru a které umožňují vypořádání se s technickými obtížemi. Pokud jsou např. provedeny v čistém (nebarevném) materiálu, dochází navíc ke zdůraznění prostorovosti a hry světla a stínu, která funguje jako výrazný estetický činitel.

U časově náročnějších úkolů může probíhat spolupráce s pedagogy pracovního vyučování (na hodinách si žáci připraví polotovary, opracují díly atd.).

6.3.1 OKRUHY ČINNOSTÍ

Prostorovou tvorbu při výuce na základní škole lze rozdělit na tři okruhy činností, které umožňují žákovi vztahovat se k určitému materiálu, k povrchu, objemu a celému prostoru. Tyto vztahy tak kultivujeme. Patří mezi ně modelování, tvarování a konstruování.²⁰⁸

Pro učitele i žáky je oproti plošné tvorbě prostorová tvorba složitější (časovou náročností - příprava, samotná tvorba a úklid; menší zkušeností s takovým typem činností, nedostatkem pracovního materiálu a pomůcek atd.).

MODELOVÁNÍ

Stejně jako při výuce sochařských technik lze při modelování použít sádku či hlínu, která je pro modelování nejvhodnější. Za ne příliš vhodné je považováno modelování z formely (plastelíny) a moduritu.

Přestože by se mohlo zdát, že „modelování“ domů z hlíny a jejich okolí tímto způsobem patří skutečně jen do školních lavic (současní architektky své modely obvykle tvoří, pokud je vůbec tvoří, z plexiskla a kartónu), existují projektanti, kteří této metody využívají i nyní – viz obr. 56.

---

²⁰⁷ ŠAMŠULA, P., LEŠTINA, V. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku – metodická příručka*, s. 60.

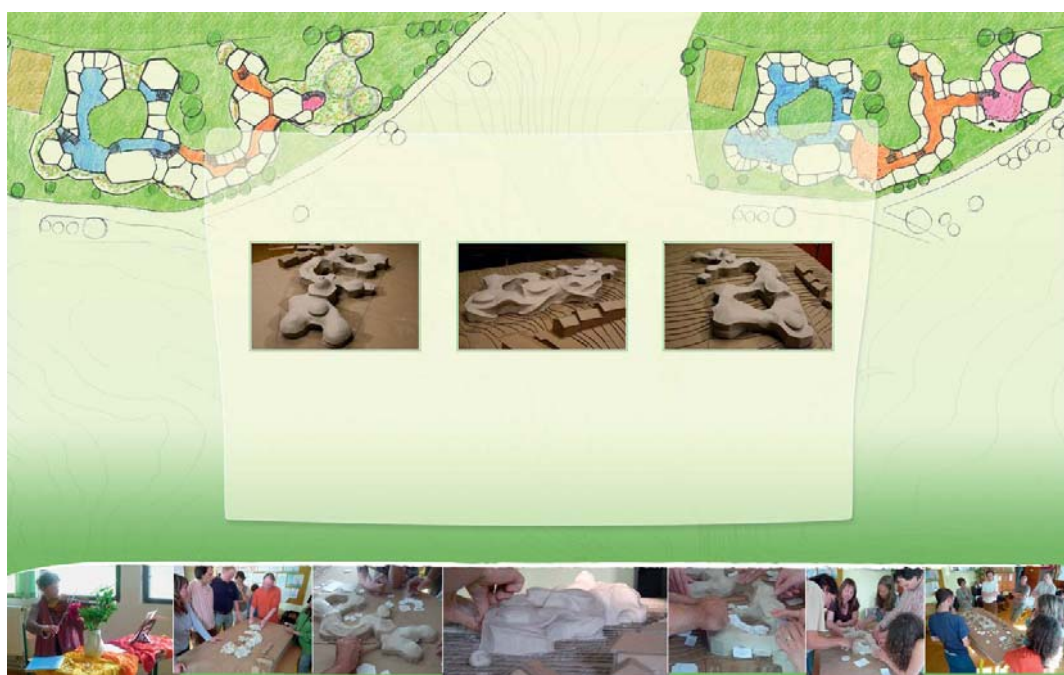
²⁰⁸ ROESELVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*, s. 21.

Umožňuje jim a jejich klientovi nalézt cestu k finálnímu tvaru domu, s nímž budou obě strany spokojeny.²⁰⁹ Modelován může být ve škole nejen konkrétní objekt (dům, most, kašna atd.), ale také celá krajina. Může se jednat jak o snahu o „přenesení“ reality, tak se lze prostředím pouze inspirovat a vytvářet samostatné návrhy řešení.

Když se podaří vymodelovat geometrické nebo organické tvary, lze s tělesem dále pracovat a dotvářet ho do podoby architektury konkrétního objektu. Také lze provádět úpravu povrchu. Děti využívají svých tvořivých schopností a fantazie. „Výhodou modelování také je, že nemusí být doprovázeno řešením barev, aniž by tím výsledek nějak trpěl nebo působil nepřesvědčivě.“²¹⁰

Specifickým způsobem modelování je práce na dětském pískovišti, které skýtá nejen možnosti tvorby jednotlivých objektů, ale nabízí jedinečnou příležitost k navrhování větších celků.

Obr. 56 Vznik modelu waldorfské školy v Praze 5-Jinonicích. Vedení pracovního setkání metodou sdílení a společného modelování stavby. Model vznikl z iniciativy rodičů a učitelů školy. Investor a uživatel budovy si tak uvědomuje zadání. Vedení akad. arch. Oldřich Hozman. Repro: archiv architekta.

VAROVÁNÍ

²⁰⁹ HOZMAN, O. Ekologie, zdraví a estetika staveb. *Ekologické stavby*. Ekopříloha čas. Projekt č. 10, rok 2010, s. 48- 51 a dále přednášky akad. arch. Oldřicha Hozmana konané v Městské knihovně v Praze v roce 2010.

²¹⁰ ROESELÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*, s. 30.

Vnímání nosných konstrukcí a objemů umožňuje použití dalších materiálů jako je drát, proutí, pletivo, tedy materiály z lineární, k jejichž úpravě použijeme pomůcky (nástroje - nůžky, kladívko, kleště apod.). Rovněž jsou využívány plošné materiály, tedy např. papír, textil, fólie, plechy, pletiva, přírodniny atd. Do tvarování patří také užití papíru (pokud dochází ke změně jeho tvaru).

Při výuce architektury je možné využívat všech druhů papíru, protože mohou svými vlastnostmi a strukturou připomínat konkrétní stavební materiál. Mezi nejpoužívanější papír patří s ohledem na svou dostupnost karton, lepenka, čtvrtka a balicí papír. Tvarovat papír lze mačkáním, vytrháváním (u měkčího typu) nebo při použití nástrojů stříháním a řezáním. Ze zmačkaného papíru lze vytvářet reliéfní tvary nalepováním na povrch. I samotné papíry se mohou při lepení překrývat, aby byla vytvořena plasticita. Čtvrtky se dají využívat stejně jako pláty z hlíny. Z proužků papíru a jejich překládáním lze připravit základy prostorových útvarů (nosníky), připomínající skutečné železné profily (L, T apod.).

Stejně jako u modelování, také u tvarování je vyžadováno vcítění se do vlastností materiálů a do jejich tektonických, estetických a výrazových účinků. Také architekt musí znát konstrukční vlastnosti materiálů, jejich pevnost, pružnost, nosnost. Při výuce prostorové tvorby se ale odkloníme od fyzikálních vlastností a statiky a zaměřujeme se na experimentování a tvořivou práci s materiálem. Při práci se žáci dozvídají informace o vzniku materiálů, jejich užití v různých souvislostech apod.

Při navrhování staveb ve výuce nelze plně vystihnout realitu, je ale možné dítě motivovat a pokusit se o přenos vlastností architektury do modelu, dítě je tak vedeno ke stylizaci, k hledání podstatných prvků architektury. Od osmi let věku jsou žáci schopni promyšleně pracovat s materiálem, umí využívat jeho vlastností a používat jej za konkrétním účelem. Žákům vyšších ročníků vyhovuje více takové zadání, umožňující zkoumat kontrasty velikostí, forem, materiálů – což je pro zamýšlení se nad architekturou velmi užitečné.

Zatímco při modelování lze „chybu“ napravit (ubrat či přidat materiál je jednoduché), při tvarování a konstruování může dojít k nevratnému zničení materiálu (odstřížení, proražení, nechtěná deformace apod.), na níž musí být dítě pedagogem připraveno.²¹¹ Takové situace jsou důležité, protože stejně jako u

---

²¹¹ ROESELVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*, s. 27.

vzniku skutečné architektury je nutné dvakrát měřit a jednou řešit. Žáci se učí odpovědnosti za výsledek svého konání.

KONSTRUOVÁNÍ

Konstruování a tvarování se může v mnoha případech prolínat. Při konstruování používá žák prvky, které nepřeměňuje. Jedná se o kompozici celkové prostorové sestavy. Pokud budeme hovořit o konstruování v případě výuky architektury, zaměříme se na prostorové hry se stavebnicovými prvky. Klasické stavebnice děti znají od útlého dětství.

Obr. 57-60 Šárka Kosová, lektorka Domu umění v Českých Budějovicích používá při doprovodných akcích spojených s výukou prostorové tvorby různorodé materiály – kartony, roury z pokladní kasy, rourky od toaletních papírů, ale také těstoviny (špagety, rigatoni atd.), odřezky dřevěných latí, kostky.

Čím více druhů stavebnic má dítě k dispozici, tím lépe. Narušují se tak stereotypy a obohacuje se prostorové myšlení a cítění. Využívány jsou vztahy mezi jednotlivými prvky kompozice. Pro prostorovou kompozici jsou také hojně využívány existující krabičky (od léků, pasty na zuby, sýrů apod.). Spojování

krabiček přináší zkušenost, která vede žáka k pochopení prostorové kompozice. Stejně jako krabičky jsou dostupné také plastové lahve, PET lahve.

Oblíbené je dřevo, které se uplatňuje ve formě špalíků, destiček, latěk, špejlí atd. Některé školy úzce spolupracují s výrobcí či dovozci papíru, jiného kancelářského materiálu, nebo truhlárnou a dalšími provozy, které dětem poskytují pravidelně výrobní materiál. Všichni ale takové možnosti nemají a nedostatek konstrukčního materiálu působí při výuce prostorové tvorby problémy. Malý sortiment materiálů může způsobit jednotvárnost, řada škol kvůli nedostatku materiálu zařazuje prostorovou tvorbu do výuky sporadicky.

Pro výuku architektury je prostorová tvorba nejpřínosnější disciplínou, protože vede k uvažování o vyváženosti objektu v prostoru, „přidáváním nebo ubíráním prvků se mění rovnováha sestavy a na změnu polohy i jediného prvku je celkové vyznění kompozice velice citlivé. Proto konstruování vyžaduje stálé ověřování vznikající sestavy ze všech stran.“²¹²

6. 4 OBJEKTOVÁ A AKČNÍ TVORBA

„Nový pohled na prostor života se utváří v přímém prožívání místa. V interiéru lze pozorovat skvrny na zdi, reagovat na nečekaný prvek v místnosti, vyhledávat výřez nebo detail v prostoru. Jiné je venkovní prostředí, ve kterém se pohybujeme často mechanicky a neuvědomujeme si jeho kvality. Můžeme se vydat na náplavku pod most a pozorovat, kreslit nebo fotografovat nezvyklé konstrukční pohledy, pozorně procházet opuštěným domem nebo zkoumat všemi smysly ohrazené místo v lese. Jde zde především o pozastavení, o otevřené a citlivé vnímání, o nezvyklý zážitek nebo vznik představ a asociací.“²¹³

Jak již bylo v úvodu práce o výuce architektury řečeno, sílí v této době tlak na výuku kultury prostředí a architektury. Seznamovat se s architekturou je možné pomocí kresby, malby, modelování a dalších výtvarných technik. Architektura je ale daleko více než jiné obory spjata s místem a prostorem. Aby byli žáci (potažmo i dospělí) schopni utvářet si názory na tvorbu míst (měst) a vzniku kvalitních staveb, usiluje se o jejich aktivní zapojení do takové tvorby. Usiluje se o interaktivní proces, při němž obyvatel (uživatel) bude více vnímat své prostředí.

---

²¹² ROESELLOVÁ, V. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školu*, s. 31.

²¹³ Tamtéž, s. 41.

Cestou k poznání prostředí je od druhé poloviny minulého století nejen v zahraničí, ale také u nás, možnost objektové a akční tvorby. Děti se při ní spíše dívají, seznamují se s prostorem pomocí smyslů, usilují o zážitek z prostředí, o dialog s materiálem, s předmětem, s prostředím. Prostor je zkoumán zrakem, hmatem, sluchem, čichem, pohybem, kontaktem. Výstavba a tvorba prostředí je založena na zkoumání vztahů mezi jednotlivými objekty a prvky. Více je uplatňována náhoda, neobvyklé materiály i nástroje.

Jelikož je tento způsob výuky relativně nový, řada pedagogů jej nevyužívá a děti na něj tudíž nejsou zvyklé. Pokud děti pracují s netradičním materiálem od prvního stupně, na druhém stupni je již nepřekvapuje.²¹⁴

Akční tvorba – jak už název napovídá, vychází z akce. Podporuje snahu o hledání vlastního já a o komunikaci jedince s okolím. Tím, že se soustředí na pocity a zážitky, měla by napomoci dítěti budovat lépe sociální vazby a uvědomovat si své místo v prostoru i ve společnosti. Akční tvorba se také snaží o jakýsi návrat k přírodě a archetypům (využívání přírodních materiálů, uvolněné pobývání v krajině, ozvláštňování krajiny nebo její proměňování apod.). Akční tvorba může vést ke zprostředkování cesty k jasnějšímu vnímání okolí. Jejím výsledkem nemusí být konkrétní výtvarné dílo.

Objektová tvorba – se snaží o pochopení předmětu prostřednictvím výtvarné experimentace, smyslů, navození dialogu. Snaží se o zkoumání vztahů mezi prvky, materiály.

Často jsou využívány netradiční výtvarné postupy, nástroje i materiály. Cílem objektové a akční tvorby není pouze estetický výsledek, ale především snaha o překonání vnitřní lhostejnosti žáků, kteří budou jednou tvůrci našeho světa. Taková práce ale vyžaduje značné pedagogické úsilí.

6. 5 VÝTVARNÉ ŘADY A PROJEKTY

Architektura skýtá pestré spektrum úloh a často ji provází závažnější myšlenkový obsah, více úhlů pohledu na problematiku, možnost postupování při

---

²¹⁴ ROESELLOVÁ, V. Proudny ve výtvarné výchově.

jejím poznávání hlouběji a hlouběji. Pro pochopení architektury je tedy vhodným způsobem výuky využití výtvarných řad a projektů.

Podstatou projektové metody bylo vždy „probouzet odpovědnost a vztah k ostatním lidem, k přírodě a k životu.“²¹⁵ Projekty umožňují sledovat více než jeden způsob ztvárnění myšlenky a podrobně zpracovat zvolenou problematiku. Postupně vzniká obraz, který se snaží dospět k podstatě splnění úkolu. Žáci jsou vedeni k mnohostrannému vnímání světa.

Projekty se zdají pro výuku architektury obzvláště vhodné, jelikož architektura sama o sobě může při jednorázovém setkání působit pro žáka nepochopitelně, nesrozumitelně a složitě. Projekty umožňují pomalu prozkoumávat a seznamovat se s vlastnostmi architektury a tím získávat bohaté informace o svém blízkém prostředí, v němž žák žije. Především mu mohou pomoci pochopit skutečnosti a vztahy v prostředí.

Kromě projektů, které lze realizovat v hodinách výtvarné výchovy, je také možné připravit rozsáhlejší projekty, které budou podporovat mezioborové propojení, mezipředmětové vazby a průřezová témata. Příklady projektů jsou zařazeny přímo v tématech výuky – kapitola 7. Pro názornost uvádím např. mezipředmětový projekt Naše obec – architektura (který zpracovala Blanka Škopková pro 1. stupeň ZŠ, ale který lze aplikovat i na 2. stupni – viz www.rvp.cz):

NAŠE OBEC – ARCHITEKTURA

V rámci oblasti Člověk a jeho svět (v RVP) – Místo, kde žijeme, žáci začleňují obec do příslušného kraje (zeměpis), pozorují změny v okolí, seznamují se s místními problémy životního prostředí (environmentální výchova), fotografování staveb (výtvarná výchova), kresba starých domů, které se objevují na návsi (výtvarná výchova), kresba kapličky uprostřed návsi a výběr nejlepší práce, která se nalepila doprostřed panelu, okolo kresby starých domů, takže vznikl plánec návsi (výtvarná výchova), diskuse nad tím, jak se chovat v kapličce a sakrálních budovách, jak na nás působí (výchova k občanství, výtvarná výchova), dramatizace – jeden chlapec se ptá, druhý odpovídá, co děti viděly, děti pomocí rekvizit vytvářejí vybrané stavby z kostek a molitanových geometrických těles.

---

²¹⁵ ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 29.

Lze využít i jednodušší výtvarné řetězení – výtvarné řady.²¹⁶

- Výtvarný cyklus – řeší daný úkol nebo námět, k němuž žáci přistupují různými způsoby. Téma však negraduje (např. ze čtyř frotáží povrchů se vytvoří mozaika).
- Metodická řada – logicky navazuje po sobě jdoucími kroky (např. skica, vypracování detailu, výroba modelu).
- Tematické řady – téma je obecné a je nahlíženo z různých úhlů pohledu (např. hraje si s písmeny).
- Srovnávací řady – umožňuje porovnávání předpokladů, výsledek lze použít i pro rovinu psychologickou, typologickou.

Výtvarné řady jsou oproti projektům srozumitelnější a mají logičtější návaznost, často v nich převládá jedna nosná myšlenka.²¹⁷ Vytvářejí jasný celek, který je možné udržet i při jednohodinové dotaci výtvarné výchovy týdně. Výsledné práce shrnují různorodý pohled na svět.

Výsledkem řady nebo projektu nemusí být artefakt (skupina dokonalých artefaktů), ale prožitek a poznání.

U projektů je někdy ve výuce výtvarné výchovy problém, že učitelé často nechtějí opustit tradiční výtvarně výchovné cesty, a také jejich časová náročnost (cca 1-2 měsíce).²¹⁸

6. 6 VÝTVARNÁ KULTURA A DALŠÍ AKTIVITY

Kromě tvořivé činnosti ve výtvarné výchově - výtvarného osvojování skutečnosti prostřednictvím plošné a prostorové tvorby doprovázené objektovou a akční tvorbou - je nedílnou součástí výuky výtvarná kultura (tento termín se používal v minulosti stejně jako dnes²¹⁹). Výtvarná kultura a tvůrčí činnost se vzájemně doplňují a neměly by fungovat samostatně.

Výtvarná výchova by měla uplatňovat aktivní vztah ke světu, podporovat schopnosti komunikace, rozvíjet tvořivé myšlení a kultivovat výtvarný projev. Úkolem výtvarné kultury při výuce na základní škole je vyvolat vztah žáka

---

²¹⁶ ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, s. 50.

²¹⁷ Tamtéž, s. 51.

²¹⁸ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 36-37.

²¹⁹ Viz např. MACKO, A.; NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova ve 3. a 4. ročníku ZŠ*, s. 109, nebo ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*, s. 56.

k umění včetně architektury v jeho různých podobách. To by mělo postupně vyústit v úctu a snaze porozumět kulturním hodnotám. Výuka nese podobu „aktivního hledání souvislostí, inspirací, asociací a nikoliv jen osvojování faktografie.“²²⁰ Porovnáváno je postavení člověka v umění, vztahy uvnitř oborů.

Výtvarné umění se žáci snaží pochopit jako specifickou formu odrazu skutečnosti, odlišnou od jiných možností vidění světa. Prostřednictvím ukázek z českého i světového umění se seznamují s jejich hodnotami. Kromě volného a užitého umění a designu jsou vedeni také k chápání architektury. Úspěch výuky je do značné míry ovlivněn vhodností výběru příkladů a schopností učitele dílo zároveň interpretovat a zároveň umožnit žákům vlastní vnímání a navázání na informace tvořivou činností prohlubující získaná zjištění.

Výtvarná kultura je kromě smyslových poznatků postavena na rozumovém poznávání – objevování vztahů a souvislostí, které doprovázejí život člověka a živé i neživé přírody. Žák může poznávat pozitivní a negativní důsledky zásahů člověka do prostředí, tvorbu nových hodnot.

Kromě tvořivé činnosti ve výtvarné výchově je nutné výuku prohlubovat těmito aktivitami:

- 1) Faktografie** - výklad učitele o daném období, slohu, technikách, vztazích apod. spojené s porovnáváním napomáhajícím k upevnování vědomostí; doplnění projekcí, filmem, obrazovým materiálem v knihách, časopisech atd.
- 2) Výběr vhodných příkladů** – faktografie je doplněna pečlivým výběrem raději menšího množství příkladů, představením jejich hodnot, srovnáním s jinými díly; žáci analyzují představená díla, vytvářejí si vlastní názor.
- 3) Besedy** – pozvání odborníků, výtvarníků a specialistů a diskuse s žáky na téma stanovené pedagogem.
- 4) Exkurse** - návštěvy blízkých i vzdálenějších památek, děl, galerií, muzeí, ateliérů, filmových představení s výtvarnou tematikou apod.
- 5) Doprovodné programy** – specializované lektorské programy v Domech dětí a mládeže, střediscích volného času, ZUŠ, galeriích, muzeích apod.

BESEDY O ARCHITEKTUŘE

---

²²⁰ ROESELVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*, s. 56.

Nejdříve se zaměřím na vysvětlení důležitosti diskuse žáků o architektuře, kterou si upevňují své názory na okolní prostředí. Tato diskuse souvisí se všemi ostatními způsoby doprovodných aktivit ve výtvarné výchově – tedy exkursemi, besedami, lektorskými programy atd.

Věnují-li se žáci osvojování oblasti architektury a výtvarného umění, získávají informace o oblasti celé hmotné kultury, jejích výtvarně estetických aspektech, jak v oblasti přírodního tak umělého životního prostředí člověka. Ideální pro osvojování těchto vědomostí jsou besedy. Diskuse o umění a architektuře vedou k bližšímu seznámení žáků s tématem. Úkolem besed je představit umělecké dílo (nebo komplex děl), či problém v základních historických a společenských souvislostech. Od základních faktických údajů vedou k estetickému prožitku. Žáci si po té jsou schopni vytvářet vlastní soudy (které jsou někdy zprvu unáhlené a nepodložené, ale diskutují se formují). Postupně si ale mohou vytvářet kladný vztah a postoje k architektuře a výtvarnému umění a hmotné kultuře vůbec.

Besedy mohou probíhat jak v rámci vyučovací hodiny přímo ve třídě, tak v jiném prostředí školy, případně i mimo školní budovu (muzeum, galerie, architektonický ateliér apod.). Účastníky besedy mohou být žáci jedné třídy nebo může být diskuse uspořádána společně pro více skupin dětí.

Současný trend vzdělávání podporuje debaty ve školách.²²¹ Pedagogové řídí diskuse samostatně, nebo lze podrobnější informace o dané problematice či stavbách získat přizváním specialistů a odborníků (architektů, výtvarníků, památkářů atd.), kteří mohou dané vyučovací téma diskutovat. Taková setkání nabízejí jak řešení aktuálních stavebních problémů, tak umožňují seznámit se se vznikem stavby, fungováním ateliéru. Kontakt žáků s odbornou veřejností učí dalším způsobům komunikace i novým náhledům na známé i méně známé skutečnosti. Besedy lze doprovodit prohlídkou doprovodných ilustrací ve vybraných publikacích, videoprojekcí, diaprojekcí nebo jiným typem prezentace.

Důležité je vybrat vhodná témata k diskusi tak, aby co nejlépe souvisela s procesem vyučování (látkou výtvarné výchovy i jiných vyučovacích předmětů); vyhledávat srozumitelné příklady, které lze dobře porovnávat. Učitel by měl rovněž zvolit adekvátní čas („průměrná délka besedy je 15-40 minut podle věku žáků a ostatních okolností“²²²), po který bude debata probíhat. Významnou

---

²²¹ PIŤHA, P. Velká iluze českého školství (přednáška z 2. 4. 2008).

²²² UŽDIL, J.; ZHOŘ, I. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*, s. 133 a 149.

složkou besed o architektuře by mělo být seznamování žáků s tvorbou významných představitelů české i zahraniční architektury.

Cílem besed o umění a architektuře by mělo být prohloubení informací o věcných skutečnostech (fakta), technických skutečnostech a estetických skutečnostech (pochopení výtvarně estetických hodnot díla).²²³

Pokud je předmětem diskuse projekt a realizace stavby, jsou optimálním materiálem pro besedu faktické podklady (projektová dokumentace určitého architektonického díla v blízkém okolí žáků). Takový materiál je možné konfrontovat se skutečností, vlivem na okolní zástavbu, vztahem k ní i k celkovému urbanistickému kontextu. Soustředíme se na ukázkou jednoho kvalitního architektonického díla, na jeho souvislosti s funkcí, účelem, provozem, dispozičním řešením, technickým a konstrukčním řešením, vztahem k okolí. Úkolem by mělo být také ukázat souvislosti a vliv díla na uspořádání urbanistického prostoru, krajiny.

Besedy o historické i moderní architektuře by měly vést k rozvíjení estetického a technického smyslu při tvorbě prostorových architektonických forem. Pochopení tvarové a funkční charakteristiky stavebních objektů. V rámci tvořivé činnosti by měly být navrhovány a konstruovány objekty.

Při besedách o urbanismu, architektuře a životním prostředí by měli být žáci poučeni o základních požadavcích architektury a výstavby.²²⁴

DOPROVODNÉ AKCE V INSTITUCÍCH A STŘEDISCÍCH VOLNÉHO ČASU

Plnohodnotnou a pro žáky i učitele výuku zpestřující možností jsou návštěvy výstav, přednášek a dalších akcí souvisejících s probíranou školní látkou. Takové akce organizují pro děti různých věkových skupin obvykle střediska volného času, domy dětí a mládeže, galerie a muzea, které jsou v dnešní době velmi často doprovázeny speciálním lektorským programem, který je připravován pro různé věkové skupiny i zaměření. Pro žáky není finančně nedostupný (obvykle činí 20 Kč).

---

²²³ Tamtéž.

²²⁴ ŠAMŠULA, P.; LEŠTINA, V. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku*, s. 146. Autoři navrhuji ve své metodice jako nedílnou část výuky také uvažování a komponování náznaků prostorových architektonických objektů na základě seznámení se zákonitostmi výstavby sídliště.

Programy jsou zajímavou možností setkat se s originály výtvarných děl nebo jejich dobrými reprodukcemi. Obvykle splňují cíle stanovené ve vzdělávacích programech škol. Pro žáky neokoukané prostředí a odtržení od stereotypu vede k jejich lepší koncentraci, dostatečný prostor (časový i místní) a motivace umožňuje projevit jejich kreativitu, nabízejí se i mezipředmětové vazby, je prostor pro diskusi atd.

Pro pedagogy i žáky jsou dnes na řadě internetových portálů ke stažení pracovní listy a další studijní materiály, mezi nimiž lze najít i architektonická témata. Např. Národní galerie v Praze je má ke stažení na <http://www.ngprague.cz/cz/11/sekce/doprovodne-programy/>.

O specializovanou výuku architektury se někdy pokoušejí na základně vlastní iniciativy i některé školy ve spolupráci s odborníky (např. Centrum pro středoevropskou architekturu v roce 2010 realizovala program pro žáky na Akademickém gymnáziu ve Štěpánské ulici v Praze; lektori organizovali komentované vycházky za architekturou pro žáky a specializované teoretické přednášky na půdě gymnázia; cílem vzdělávacího cyklu bylo zvýšit povědomí mladé generace o současné architektuře a urbanismu).

PŘÍKLADY DOPROVODNÝCH AKCÍ

NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE

Stavíme klášter se sv. Anežkou Českou - za 120 minut si žáci prohlídnou klášter, zjišťují, jak se stavěly gotické budovy, k čemu dříve sloužily jednotlivé místnosti kláštera, jací řemeslníci se na stavbě podíleli. Děti se učí pojmenovat prvky románské a gotické architektury a pozorovat detaily její výzdoby, které následně samy výtvarně zpracují při tvořivé činnosti přímo v architektuře kláštera nebo v ateliéru.

Staletí architektury na Pražském hradě - procházka Pražským hradem a jeho okolím, kde se na konkrétních ukázkách žáci seznamují s charakteristickými příklady jednotlivých slohů a zároveň poznávají místa spjatá s historií českých zemí.

Zpět o 100 let - program zaměřený na představení kubismu, součástí jsou diskuse, výtvarné a jiné tvůrčí aktivity.

Stavby kolem nás – žáci se zamýšlejí nad tím, jak by měla vypadat stavba, zda se dá postavit cokoliv, kdekoliv. Dozvídají se, že dobrou stavbu nedělá jen její vzhled, ale také funkčnost a sepětí s prostředím, ve kterém se nalézá. Program rozvíjí kritické myšlení dětí a jejich vnímání estetických kvalit prostředí.

MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ

Doprovodný program k výstavě Stavby a projekty: Burian, Křivinka, Pelčák, Rusín, Wahla (20. 3. – 31. 5. 2009). Programy vedla lektorka Petra Gajdová.

Obr. 61-64 Zájezd do Litomyšle za realizacemi brněnských autorů a Brněnská muzejní noc; modely budov vzniklé v rámci doprovodného programu pro školy – „Jak pracuje architekt“ v Moravské galerii v Brně, foto: archiv MG.

Výukové programy k výstavám se vždy skládají z komentované prohlídky výstavy v dialogu s žáky a vlastní tvůrčí aktivity. Celková doba návštěvy je 60 minut. Výukového programu k uvedené výstavě se účastnili žáci základních škol od 4. do 9. ročníků.²²⁵

Kromě programů pro žáky základních škol proběhly také komentované prohlídky staveb pro širokou veřejnost (Administrativní budova na Vídeňské ulici, PET

²²⁵ Z informací Evy Strouhalové z oddělení pro práci s veřejností Moravské galerie v Brně.

centrum Masarykova onkologického ústavu, Brněnská muzejní noc, zájezd do Litomyšle za realizacemi brněnských architektů). Komentované prohlídky pro žáky nazvané „Jak pracuje architekt“, se zúčastnilo 111 návštěvníků, „Současné nejen brněnské architektury“ pak 150 návštěvníků.

DŮM UMĚNÍ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Dům umění sestavuje pravidelně lektorské programy ke všem výstavám pořádaným ve svých prostorách. Lektorský program pro žáky základních škol, mateřských škol i středních škol věnovaný současné architektuře byl postaven na komentované prohlídce výstavy architekta Martina Rajniše a následné dílně (podzim 2010). Program sestavila a vedla lektorka Šárka Kosová: „Žáci projdou výstavou, přednesu výklad o projektování staveb i konkrétním díle autora. U každé věkové skupiny vybírám, jaké informace by je mohly zaujmout (že architekt nedostal stavební povolení, že rozhledna Bára spadla, technologie – nepoužívání spojů atd.). Žáci pak sami pozorují, jakým způsobem architekt pracoval, co jej ovlivnilo. Následuje tvůrčí činnost. Zadání je naprosto volné, co nejméně omezující fantazii. Žáci nemusí postavit nic konkrétního. Úkolem tentokrát bylo vytvořit architekturu podle svých představ při použití různých materiálů (každá skupina má k dispozici rozdílný materiál). Cílem je donutit žáky, aby uvažovali jiným způsobem, než jsou zvyklí, poprali se s úkolem, našli nová řešení. Samozřejmě jim můžeme úkol ulehčit a dát jim na spojování lepenku nebo provázek. Různorodé způsoby užití a spojování materiálů vytváří různou architekturu. Návštěvnost lektorských programů záleží na učitelích. Sama si budují databázi kontaktů na pedagogy. Třicet pořadů do měsíce bylo běžné. Architektonická témata zajímají více gymnázia než základní a střední školy. Učitelé, kteří chtějí změnu, přijdou. Je to i o pohodlí. Lepší je sedět v teple, než se s žáky táhnout přes celé město.“²²⁶

Obr. 65-67 Lektorské programy v rámci výstavy Martina Rajniše v Domě umění v Českých Budějovicích, foto: Šárka Kosová.

---

²²⁶ Z rozhovoru se Šárkou Kosovou z Domu umění v Č. Budějovicích, prosinec 2010.

MĚSTSKÁ KNIHOVNA SLAVOJ, DVŮR KRÁLOVÉ NAD LABEM

Dle sdělení Ing. arch. Kateřiny Sedláčkové²²⁷ probíhá od října 2007 v Městské knihovně Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem projekt „Architektura očima dětí“. Dopolední dílny, zaměřené na osvětu v oblasti architektury a urbanismu, jsou určeny pro žáky 1. – 6. tříd základních škol (využívají je ale také mateřské školy a starší žáci). „Cílem projektu je seznámit děti se základy těchto oborů, pomoci jim pochopit bezprostřední svět kolem nás – především pak městské prostředí – svět domů, ulic, náměstí, parků a základní historické souvislosti vývoje měst i jednotlivých domů – především obytných,“ shrnuje architektka.

Témata jsou dětem prezentována výkladem, ilustracemi v odborné literatuře, nebo přímo stavbou z kostek. Na získané teoretické vědomosti se naváže praktickou částí - výrobou trojrozměrných objektů (domů v různém měřítku, modelů celých měst, map či plánů). Pro mnohé žáky se jedná o první setkání s vytvářením objektů vlastní představivosti v trojrozměrném prostoru (malá zkušenost s navrhováním a prostorovou tvorbou vyplynula i z výzkumu – kapitola 5. 2). Děti pracují ve skupinách, jsou nuceni své názory a záměry obhajovat před spolužáky. Témata na sebe navazují, takže „dětské kolektivy mohou navštěvovat dílny v knihovně periodicky a nově nabyté zkušenosti mohou dále rozvíjet“. Mezi oblíbená témata patří historické objekty, inspirace gotickou katedrálou, inspirace lidovou architekturou, tvorba městského prostoru, vlastní návrhy fasády apod. Pro mládež jsou určeny hodiny bytové architektury.

---

²²⁷ Kateřina Sedláčková poskytla kompletní informace o programu včetně bohaté obrazové dokumentace v březnu 2011.

Obr. 68 Pohled do instalace „Architektura očima dětí“ ve výstavních prostorách Staré radnice ve Dvoře Králové nad Labem, na níž byla vystavena většina děl vyrobených ve školním roce 2007-2008. Umožnila zpětnou vazbu mezi dětmi a veřejností, foto: Kateřina Sedláčková.

Ačkoliv stěžejním tématem je svět architektury, můžeme konstatovat, že tyto dílny přispívají k tvůrčímu rozvoji dětí v několika prolínajících se oblastech: v první řadě jsou dětem přiblíženy základní pojmy z oboru architektury a urbanismu, během dílen se seznámí s vývojem stavebního umění, s vývojem bydlení, s vývojem osídlování v nadregionálním měřítku a s vývojem městského osídlení. Naučí se základům orientace v odborné a populární literatuře, která se danou problematikou zabývá – včetně vyhledání dostupných informací. V neposlední řadě pak děti díky možnosti vlastní tvorby rozvíjejí svou prostorovou představivost, tvořivost, fantazii a praktické uplatňování získaných teoretických znalostí. To vše v týmové spolupráci. Při práci jsou vybírána také témata týkající se regionu, ve kterém děti žijí – „jejich“ města, „jejich“ obce. „Děti se tak blíže seznamují s místem, ve kterém žijí a je tak posilován jejich živý zájem o rodné město a jeho okolí. Prostřednictvím hry a tvůrčí vynalézavosti tak mohou nahlédnout trochu jinak na své nejbližší okolí, na domy a prostory, které je obklopují a které každodenně míjejí. Vzhledem k velkému zájmu ze strany královédvorských pedagogů knihovna v projektu stále pokračuje. Dílny úspěšně

probíhají již čtvrtým rokem a mnohé školní kolektivy nacházejí cestu do knihovny, na dílny, i opakovaně“, říká ke svému projektu Kateřina Sedláčková.

Obr. 69-72 Projekt Architektura očima dětí (Fasády domů (2x), Město, Modely domů), foto: Kateřina Sedláčková.

Úkoly:

- téma jednotlivých konstrukčních a typologických typů historických objektů. S využitím základních určujících znaků jednotlivých typů obydlí děti vytváří své vlastní domy, které si mnohdy nezadají s novostavbami prezentovanými odborným architektonickým tiskem.
- téma inspirace gotickou katedrálou – tvorba „skeletového“ domu. Při zpracování tohoto zadání se děti setkají s řešením jednoduchých problémů statiky a dotknou se také tématu sémantiky staveb a jejich funkčního využití.
- inspirace strukturami živých organismů (bionika) – inspirace přírodou při tvorbě domů. Tento úkol je úzce svázán se zkoumáním přírodnin a využitím principu jejich stavby při tvorbě domu.

- téma inspirace různými typy lidové architektury (se zaměřením na místní region) – „ekologický“ dům. Velkou inspirací pro seznámení dětí se základy lidového stavitelství byla existence novostaveb ve vesnickém prostředí, které nerespektují stávající území a jsou cizorodým elementem. Pro snadnější pochopení problému bylo použito knihy Jiřího Škabrady – Lidová architektura (Vydavatelství ČVUT Praha, únor 1996).
- Velmi oblíbená, zvláště u mladších dětí, je tvorba městského prostoru – „středověkého“ města, kdy je dětem osvětlena funkční a prostorová skladba jednotlivých prostorů historického města.
- Starší děti objevují své schopnosti při vytváření vlastních návrhů fasád domů. Vymýšlejí vlastní fasády inspirované secesními, kubistickými, modernistickými či postmoderními. Jednotlivé fasády pak ve spojení vytvářejí celé ulice či části náměstí a zdobí nejednu školní třídu.
- Pro mládež jsou určeny dílny „bytové architektury“, ve kterých se seznamují s obecnými zásadami a principy vytváření obytného prostoru interiéru. Při nich navrhují interiéry bytů pro sebe či své blízké – včetně materiálového a barevného provedení, řešení osvětlení, výběru textilií nebo nábytku apod.

Obr. 73, 74 K výstavě Jana Kaplického (16. 4.-2. 8. 2010) v centru současného umění DOX probíhaly komentované prohlídky pro veřejnost i pro školy.

EXKURSE A ŠKOLNÍ VÝLETY

Velmi důležitou součástí výuky architektury jsou návštěvy místních i vzdálenějších architektonických památek. S významnějšími památkami se žáci obvykle seznamují v rámci školního výletu. Tento způsob setkávání se s hmotnou kulturou je pro výuku zásadní (jak ukázaly výsledky výzkumu – viz kapitola 5. 2., žáci základních škol se setkávají s architekturou v mnoha případech pouze na

školním výletě. Jako zdroj poznávání ho uvedlo největší množství z nich). Návštěvy památek a hodnotných staveb jsou považovány za jednu z nejvhodnějších metod seznamování žáků s architekturou. Lze je totiž spojit s pohledem na historické i jiné vazby, srovnávat dílo s dnešními přístupy, hledat paralely k dalším dílům, na konkrétních příkladech vysvětlit tvarosloví historické etapy atd.

Sledováním stavby nejen zvenku, ale také vnímání jejího vnitřního prostoru všemi smysly a prožitek kontaktu se skutečnou stavbu může přinést hlubší zájem o umění. Vytváří se schopnost vyhledávat podstatné informace, pozorovat, formulovat myšlenky. Návštěvy stavebních děl, ať už historických či současných působí na naši psychiku a nutí nás zaujímat k dílům postoje.

Obr. 75, 76 Setkání se архитектурou a stavěním, žáci ZŠ Zborovská, Tábor na školním výletě, foto: archiv školy

Zážitek z architektonického díla může být ještě intenzivnější, připraví-li učitel doplňující program (někdy mají pracovní listy a lektorské programy pro děti připravené přímo v objektu průvodci – např. na Pražském hradě). Takovým doplňujícím programem může být plnění různých úkolů, které souvisejí s výukou výtvarné výchovy – např. sběr informací, dokumentace i prožitků z určité stavby poskytuje ucelenější soubor údajů o stavbě a pomáhá utvářet názory žáků (fotodokumentace, frotáže, kompletace údajů atd.).²²⁸ Úkoly lze plnit buď přímo na školním výletě, nebo na informace z výletu lze navázat později ve školní výuce.

---

²²⁸ Speciálním zážitkovým kontaktem s okolím se zabývá artefiletika. Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání a výchovy, které vychází z vizuální kultury nebo jiných expresivních kulturních projevů. Cílem artefiletiky je obohacování kulturního kapitálu žáků, rozvíjení jejich sociálních kompetencí a prevence psycho-sociálních selhávání prostřednictvím uměleckých aktivit reflektovaných v žákovské skupině. – více viz www.artefiletika.cz

ZÁKLADNÍ UMĚLECKÉ ŠKOLY

Úbytek hodin výtvarné výchovy na základních školách měly v roce 1959 vyvážit lidové školy umění (LŠU), které zároveň omezily soukromé vyučování uměleckých oborů. Na těchto školách se vytvořily příznivé podmínky pro tvorbu, jelikož měly vyšší hodinovou dotaci, sešli se v nich žáci se skutečným zájmem a vyučovali na nich kvalifikovaní pedagogové. V roce 1990 zakotvily LŠU ve školském zákoně a v témže roce byly přejmenovány na základní umělecké školy. Základní umělecké školy nabízejí řadu oborů (např. hudební, dramatický, taneční a samozřejmě výtvarný, který má v současné době tří hodinovou časovou dotaci týdně). Výuka výtvarného oboru na ZUŠ vychází z RVP pro VO ZUŠ.²²⁹ Kromě malby, kresby, modelování a dalších postupů jsou žáci seznamováni také s architektonickými tématy. S těmito školami lze rovněž domluvit spolupráci při vzdělávání v této oblasti, například zajistit workshopy. Pro řadu pedagogů výtvarné výchovy je architektura těžko uchopitelným oborem a vítají konzultace a kooperace s dalšími pedagogy, odborníky a architekty.

PŘÍKLAD NÁVRHU VÝUKY ARCHITEKTURY NA ZUŠ

Architektura – projekce prostoru a tvaru

Zpracoval Ladislav Čarný a Daniel Fisher, ZUŠ Bratislava

Časové rozložení: jeden úkol ročně²³⁰

Překračování schématu v dětském výtvarném projevu (6 let)

Nejrůznější typy domů. Poznávání odlišnosti tvarů, jejich velikostí a proporcí – soustředění na celkový tvar i stavební detaily, kresba.

Plán města (7 let)

Letecký pohled na město. Barevné a strukturální rozlišení zón všedního života – zóna pro práci, bydlení a odpočinek. Záznam dopravních tras mezi zónami.

Stavebnice (8 let)

Konstrukce prostorových tvarů. Řešení stavebnice a jejího barevného ladění – kostky ze dřeva nebo kartonu. Prostorová kompozice z několika kostek.

---

²²⁹ Viz Pojetí rámcově vzdělávacího programu pro VO ZUŠ – okruhy kompetencí – zdroj: ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*

²³⁰ Zdroj: ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 179-180.

Fantastická budova (9 let)

Musí být vždycky dům pravoúhlý a souměrný? Setkání s impulzy soudobé architektury. Dům v tvaru hlavy nebo zvířete – kresba, plastika nebo keramika.

Metamorfóza známého prostoru (10 let)

Proměny fotografií známých budov – noční můra, netrefím domů. Kombinace koláží různých staveb, doplnění siluet, změny detailů nebo barevnosti.

Architektura ze základních geometrických tvarů (11 let)

Hra s tělesy. Konstrukce architektonického tvaru – stejná nebo odlišná geometrická tělesa, jejich spojování a průniky. Výtvarná etuda v sochařské hlíně, komponování z krabiček.

Přírodní tvary (12 let)

Seznámení s principy bioniky v dílech současných architektů. Kresba a model architektury z tvarů inspirovaných přírodninami – list, ulita, krystal, kukuřice a další.

Prostorová konstrukce (13 let)

Fantastická stavba – svobodný přístup k řešení architektonického modelu. Výtvarný objekt konstruovaný ze špejlí, latí a proložených ploch.

Kresba složitěho tvaru z různých pohledů (14 let)

Prostorový objekt vzniklý skládáním, překládáním a zasouváním papíru, studijní kresba hotového objektu. Práce z kreslicí čtvrtky bez použití lepidla.

Axonometrie a perspektiva (15 let)

Zásady konstrukce prostorové kresby. Rozdíl mezi axonometrickým průmětem a perspektivním zobrazením. Půdorys a řez stavbou.

Projekt absurdní architektury (16 let)

Návrh budovy, kterou nelze realizovat. Analýza imaginace, absurdity, metafyziky a recese – návrhy, výtvarný objekt, grafický list. Optické klamy (motivace dílem M.C. Eschera).

Definovatelný a nedefinovatelný tvar (17 let)

Geometrické těleso – hranol, kužel, naopak nedefinovatelný tvar – dým, chomáč vaty, brambora. Spojení.

Projekt a model (18 let)

Účelové zaměření budovy – sakrální, podmořská či pomníková architektura, most, věž, sportoviště. Komplexní projekt budovy – výtvarné a technické výkresy, prostorový model v daném měřítku.

WORKSHOPY

Poměrně rozšířenou metodou výuky, která zajišťuje prohlubování vzdělání v určitém tématu, začínají být workshopy. Tyto pracovní semináře (půldenní, celodenní, víkendové apod.) nabízejí koncentraci na konkrétní úkol a prostor pro individuální přístup i diskusi a skupinovou práci. Příklad programu víkendové akce:

Kláster

Setkání se středověkou výtvarnou kulturou

Návštěva kláštera. Základní rysy stavby, fotografování. Účinky duchovního prostoru. Motivací může být přespání v klášteře, návštěva bohoslužby. Výtvarný záznam pocitů.

Obr. 77, 78 Projekt Setkání v klášteře, vedený Petrem Exlerem (repro: Roeselová V., Řady a projekty ve výtvarné výchově, s. 219, ilustrace s 142-143).

Kamenný svět

Objevování kamene, dotýkání se dostupných částí zdiva. Vnímání architektonického prostoru a jeho působení. Pohyb v šerosvitu, mniši jsou jako stíny. Vyjádření kresbou nebo malbou. Vyšlapané a polámané kamenné dlaždice – dokreslené frotáže a ručně snímané slepotisky. Ztvárnit dojem z dlouhých chodeb, rajské zahrady, nedostatku světla.

Půdní observatoř

Zakreslování pohybu slunečních paprsků na podlaze, zdůraznění hloubky prostoru. Hra se světlem svíčky, s proudícím prachem, se stopami a stíny těla. Střídání světla a stínů – rytmus krovů, pruhů světla a jejich opakování. Kreslířský záznam, fotodokumentace. Průhledy do dne a do noci – vikýře, okna, otvory ve střeše a jejich ztvárnění. Nalezené poklady – zbytky staviva a střešní krytiny, materiály.

Svět dřeva

Výběr inspirativního truhlářského nebo tesařského motivu – frotáže, plastické otisky. Kresba nebo malba detailu řezbářské výzdoby – oltáře, lavic, zповědnic, pokus o vlastní dřevěný detail (řezbu).

Zdivo středověké architektury

Výtvarná řeč starých omítek. Kouzlo prasklin, otisků a zbytků maleb. Asociační představy. Zásahy do frotáží – jejich zvýraznění. Poté výklad o nástěnných malbách, jejich vzniku, pokusy o jejich rekonstrukci a restaurování na papíře.

SOUTĚŽE PRO ŽÁKY

Můj rodinný dům

Střední stavební škola v Třebíči zorganizovala v roce 2009 soutěž pro žáky základních škol. Účastníci prezentovali svou vizi bydlení formou modelu stavby. Ti, kdož postoupili do dalšího kola, měli za úkol model převést do počítačové vizualizace stavby. K tomu jim pomáhal instruktor (student střední školy stavební). Neakademicky vzdělaní žáci navrhli stavby, které by měly fungovat, aniž by znali technické předpisy. Podařilo se jim to pomocí intuice.²³¹

Obr. 79 Vítězný projekt Vojtěcha Bobka a Vojtěcha Uhra z trebičské základní školy.

---

²³¹ LEJSEK, T. Já to znám, jen jsem to zapomněl. *Archinews*, 20. 9. 2010, www.archinews.cz

Dětská komora architektů

Nadace Dřevo pro život připravila pro žáky základních a středních škol soutěž, v níž měli navrhnout vlastní dřevěný dům. Akce pořádaná v roce 2010 byla doprovodným programem architektonické soutěže Dřevěný dům. Společně pak v prostorách Výstaviště v Letňanech v Praze proběhla výstava.

Obr. 80 První tři oceněné návrhy dřevěných domů v soutěži Dětská komora architektů.

PŘÍPRAVNÉ KURZY

Přípravné kurzy na studium uměleckých škol a stavebních škol (středních nebo vysokých) jsou pořádány ve větších městech pro žáky s hlubším zájmem. Obvykle se jedná o 16 týdenní placené kurzy pro zájemce pro obor architektura vedený architekty (3 hodiny týdně nebo 2 x 1 vyučovací hodina týdně, spojená s návštěvou památek a městských celků). Obsah výuky: základy architektonického prostorového zobrazování (axonometrie, jedno, dvou a tříúběžníková perspektiva); základy kresebných technik (tužka, grafit, rudka, uhel) - vizuální kresba, kresba dle modelu; kresba dle paměti; architektonická zkratka a její použití v praxi; základy dějin architektury a umění s důrazem na 20. století.

7. DOPORUČENÉ TEMATICKÉ OKRUHY VÝUKY ARCHITEKTURY

7.1 VNÍMÁNÍ VZTAHŮ V PROSTŘEDÍ

Úkolem výuky architektury by mělo být seznamovat žáky základních škol jak s jednotlivými stavbami, tak se nejzákladnějšími zákonitostmi urbanismu, územního plánování a krajinářské architektury. Všechna tato odvětví spolu bezprostředně souvisejí a jsou součástí civilizačního procesu. Při celistvém pohledu na architekturu si mohou žáci postupně uvědomovat závislost a vzájemnou podmíněnost vztahů v prostředí a vztahů mezi člověkem a životním prostředím, které se neustále mění. Budou pak schopni samostatně uvažovat o možnostech dotváření okolního prostředí s ohledem na vkus a požadavky doby.

Jak vyplynulo ze závěrů výzkumu mého i Martina Jirovského (viz kapitola 5), mládež považuje za samozřejmé, že by se obyvatelé měli vyjadřovat k tomu, co se okolo nich staví. Jsem přesvědčena, že by se mělo jednat o dialog na úrovni, kdy budou včas prodiskutovány důležité zásahy do prostředí (nejdříve např. proběhne anketa mezi obyvateli zjišťující jejich skutečné potřeby v prostředí – dopravní, sociální apod., poté budou připomínky občanů analyzovány a zpracována studie, která bude občanům vysvětlena; v této fázi už by do návrhu neměli občané zasahovat, ale precizní výklad je přesvědčiv o vhodnosti záměru). Aby došlo ke skutečnému souznění projektantů a občanů, je třeba, aby byly obě strany dostatečně kvalifikované (projektanti v prezentaci svých řešení, občané ve vnímání k prostředí): „Pro vzdělání národní nikterak nemůže být lhostejno, jaký vkus a smysl pro umění jeví se v nejširších, lidových vrstvách obyvatelstva.“²³²

Úkol to není jednoduchý. Laicizace architektury tak, aby ji každý pochopil, je náročná. Pochopení architektury navíc vyžaduje určitý stupeň představivosti. Jelikož je v podstatě každá stavba větší než člověk, nikdy ji nemůžeme vidět celou a musíme si její části domyslet. Obvykle známe jen průčelí domu a zbývající část nám zůstává ukrytá. Situaci může ulehčit model stavby – byť je v jiném měřítku

---

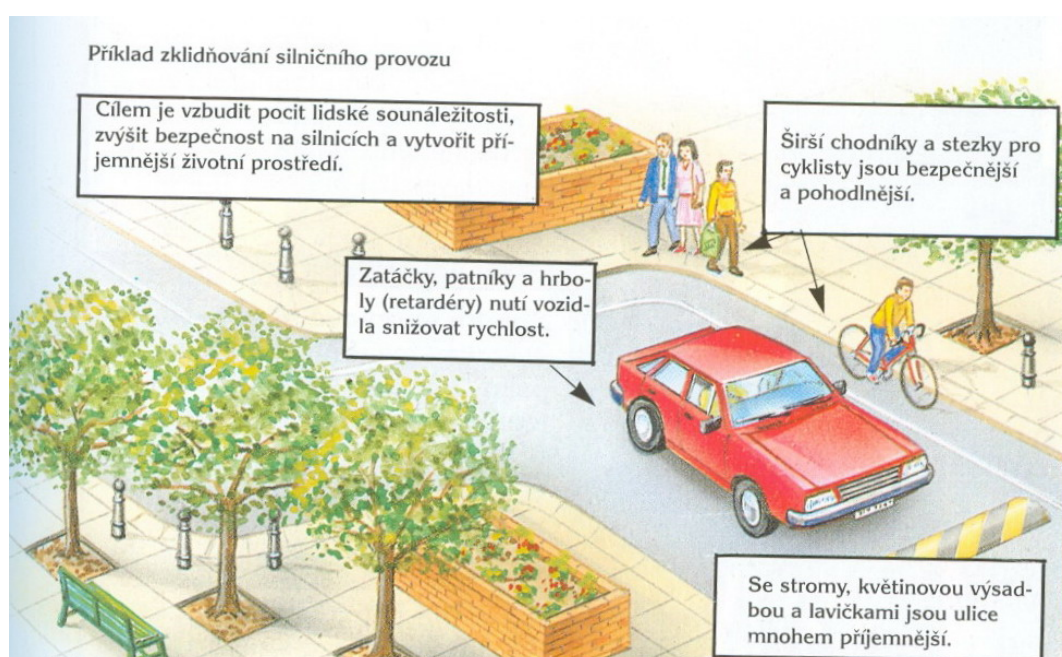
²³² ZHOŘ, I. *Člověk ve výtvarném umění*, s. 102, z citátu Otakara Hostinského.

než stavba (jak ukázal výzkum, s dokumentací staveb se žáci ve škole neseznamují a běžný občan v ní část neumí).

Výtvarná výchova umožňuje vzdělávat příští uživatele výše uvedených staveb, ale i osoby, které budou rozhodovat o výstavbě. Na tom, jak budou orientovaní v této problematice, závisí i budoucí úroveň a kvalita prostředí. Mělo by to znamenat, že čím více bude kvalifikovaných lidí, tím lepší bude naše životní prostředí.

Pavel Šamšula v učebnici výtvarné výchovy apeluje na žáky těmito slovy: „Připravovat se musíte už teď, protože města i celý svět pro své děti budete vytvářet a stavět vy, stejně jako města a celý svět na naší planetě pro vás vytvořili vaši předkové. Pokud se vám na tomto světě něco nelíbí, snažte se, aby vaše děti měly svět lepší a krásnější. Kdo jiný by to za vás mohl udělat?“²³³

Jelikož se jedná o složitější téma, kdy musí být žákům vysvětlena problematika území, je možné začít besedou o současné problematice architektury a urbanismu.

Obr. 81 Příklady zklidňování silničního provozu, repro z knihy pro děti „Náš svět“ od R. Spurgeona, s. 25.

Vztahy v území můžeme rozdělit na horizontální (krajina – suburbia; venkov – město; stavby mezi sebou, lokalita, uliční čára; prvky na domě – materiály,

²³³ ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě IV.*, s. 61 – úkol 88.

barevnost) a vertikální (výška zástavby ve městě, výšková hladina a regulace budov, objem a hmota domu).

Součástí všeobecného vzdělání by se měly stát základní poznatky, které zajistí alespoň částečné porozumění územnímu plánování. Žáci by měli mít možnost vyzkoušet si prakticky, lineárně nebo barevně v ploše vyzkoušet plánování města. Mnohým se může zdát, že urbanismus a územní plánování už na druhý stupeň základní školy nepatří, že se jedná o příliš složitou disciplínu. V porovnání s vědomostmi, které musejí stejně staří jednotlivci podávat v předmětech chemie či matematika, se ovšem zdají srozumitelnější a více propojené s běžným životem.

Děti se mohou naučit, jak funguje stísněná kompozice, jak ji rozvolnit, jak její celek ovlivňuje výškové, tvarové a barevné uspořádání - při vlastních návrzích staveb, ulic i celých měst. Není úkolem vychovávat urbanisty. Úkolem je donutit žáky zamyslet se nad tím, že žádná stavba ve městě není solitér, ale že je nutné přemýšlet o jejím začlenění do ulice, čtvrti a města, uvažovat o její dopravní obslužnosti, o tvorbě veřejného prostoru – pro odpočinek, práci, přesuny do zaměstnání i za kulturou atd.

Stejně, jako u uvažování o krajině by se měli žáci zamýšlet nad tím, co do města nepatří, co nás ruší, jaké by měly být výšky a hmoty staveb, jaké jejich uspořádání a provoz, kudy chodí rádi, kudy by rádi prošli, ale nejde to, co by chtěli v prostoru dostavět, jaké má město dominanty, jaká pozitiva atd.

Žáci by si měli uvědomit, kde jsou stavby a kde je prázdno. Kompoziční uvažování je možné stimulovat umístěním jediného bodu (tělesa) do prostoru nebo plochy. Od poznávání izolovaných prvků lze postupně přejít ke zkoumání vztahů. Prostředí vytvořené člověkem je dětem známé, a „proto jim je též nejvdědnější. Žák se učí citlivě vnímat své okolí, rozlišovat význam toho, co vidí, a chápat vztahy a významy za věcmi a jevy“, říká Věra Roeselová.

NÁVRHY ÚKOLŮ

Maketa sídliště nebo obytného okrsku v nerovném terénu²³⁴

1. Beseda a utřídění materiálu a podkladu pro stavbu - co by na sídlišti nemělo chybět (služby, obchody, kulturní zařízení, parkoviště, zeleň, odpočinková zóna atd.), 2. vytvoření zástavby a komunikací, zeleně - sestavování, spojování

---

²³⁴Inspirace úkolem P. Šamšuly, *Obrazárna v hlavě IV*, s. 147.

s předem připravených stavebních prvků – dřeva, krabiček, kartónů. Možnost barevného pojednání. 3. Umístění a fixace objektů do terénu. Závěrečná povrchová úprava, barevné sjednocení a dořešení prostorové kompozice, hodnocení. Práce v 3-5 členných skupinách, každá skupina řeší část sídliště, přičemž diskutuje s ostatními skupinami svůj záměr. Žáci ve skupině rozkládají a kombinují prostorové prvky v ploše. Hledají při tom určitý rytmus, vyváženost a střídání výšek s dominantou.

Městský zásah²³⁵

Žáci se zkusí zamyslet nad tím, co by chtěli v jejich městě či obci změnit a pak navrhnou vlastní řešení problematického místa či stavby. Kam jste svůj zásah umístili? Kde by určitě nemohl stát? Proč? Jaké požadavky, podle Vás, musí splňovat kvalitní (dobrá) architektura? Zkuste napsat co nejvíce.

Detaily města (stavební prvky)

Děti procházejí nejbližším okolím školy a vyhledávají zajímavé detaily. Vybírají si místa, která jsou jim nejpříjemnější a naopak je odpuzují. Taková místa je možné fotografovat, kreslit, nebo si je zapamatovat a pokusit se např. o návrh lepšího řešení místa. S výstupy je možné dále pracovat.

Můj prostor pro život²³⁶

Vytváření individuálních prostorů pomocí barevných motouzů a šňůr různé kvality, upevnění mezi opěrnými body, reakce na dotýkání a prorůstání těchto prostorů, řešení konfliktních situací, diskuse o prolínání prostorů v běžném životě, o projektování staveb podle toho, jakým účelům mají sloužit a zda mají kontakt eliminovat nebo podporovat apod.

Kudy chodím celý den²³⁷

Plánek okolí – pohled z výšky na část obce, ve které žák žije. Do kresby bude zaneseno, kde žák bydlí, kam si chodí hrát, nakupovat, na kroužky, do školy apod. Tedy všechna místa, která považuje za důležitá.²³⁸

---

²³⁵ Inspirace akcí Městské zásahy organizované Adamem Gebrianem v roce 2009, www.mestskezasahy.cz

²³⁶ ROESELVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 237.

²³⁷ ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 37.

Tudy je to nejkratší²³⁹

Z okolních ulic vytvoří žák orientační znak – nakreslí do něho cizinci plánek, kudy by měl jít od místa, kde žáka potkal, kudy by se dostal na metro, stanici autobusu, poštu, muzea apod.

Cesty a pěšiny²⁴⁰

Vytvoření řady čtyř cest, které se nacházejí ve volné přírodě. Vytvoření výtvarné řady – čtyři cesty, které bychom našli ve městě. Neprůchodnost jako paralela překážek na pohodlné cestě životem – zobrazení překážky. Střídmé řešení dlažby.

Stromy

Po diskusi o nutnosti zeleně ve městech a jejím užítku (stín, prach, kyslík, hluk, uklidnění, zadržování vody atd.) zakreslete do mapy čtvrti místa, kde se vyskytují stromy. Jakou mají funkci na těchto místech? Zamysli se nad tím, kde v blízkosti školy stojí stromy. Jaký je to druh stromu? Jak je starý? Jakou má funkci? Pokus se zachytit vztah stromu k budovám v jeho blízkosti.

Letecký pohled na vesnici

Třídu rozdělíme na dvě skupiny a každá se snaží na pásu balicího papíru zobrazit letecký pohled na vesnici či město. Co se nachází v jejím centru, jak vedou ulice, co se nachází na okraji. Diskuse nad historií vzniku měst a urbanismem.

Krajina²⁴¹

Málokdo si uvědomuje, že otevřená krajina je dnes více lidským výtvořem než původní přírodou. Prohlídni si obrázek krajiny se středním, nízkým a vysokým obzorem. Vytvoř svůj obzor. Co bude umístěno v popředí? Co v pozadí? Co uprostřed? Jakým počinem do krajiny zasáhne ruka člověka? Navrhni objekt nebo výsadbu. Rozstříhej obrázek svisle na tři části – vyber tři motivy tak, aby každá část fungovala samostatně jako obraz. Zkus proházet sled částí. Mění působení obrázku? Co je nyní v popředí a co v pozadí?

---

²³⁸ ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 37.

²³⁹ Tamtéž.

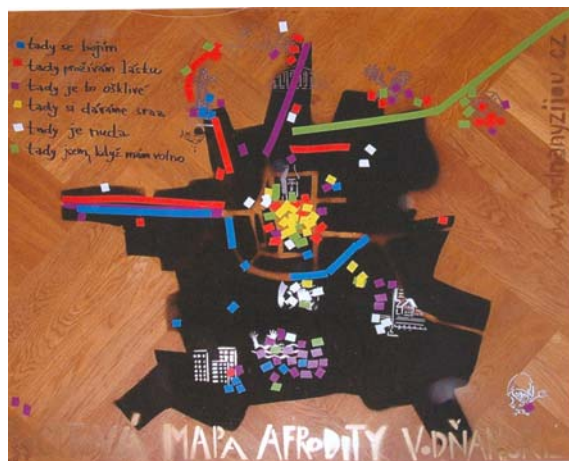
²⁴⁰ ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 83, autor projektu: ZUŠ Frýdek-Místek.

²⁴¹ Inspirace z úkolu Pavla Šamšuly, *Obrazárna v hlavě I. – V*, s. 30-31.

Můj region

Nakreslit dva náměty, které v okolí zhoršují kvalitu života a dva, které ji zlepšují. Vytvoř mozaiku ve čtyřech polích perem.

Snímek mapy z urbanistického workshopu ve Vodňanech, kde bylo úkolem definovat problémy malého města a hledat jejich řešení. Účastníci akce nafotili v podstatě všechna místa ve městě a navrhli řešení míst s nevyužitým potenciálem (vyjezd do města, úprava koupaliště, krajinná barokní kompozice, pěší trasa přes železniční trať atd.), repro: Era 21.

Prostředí pro život I²⁴²

Porovnej leteckou fotografii české vesnice v první polovině minulého století a dnes. Využij také dalších snímků a kreseb (Slavíček, Kosárek apod.). Co se změnilo? Proč dnes nežijeme v krajině na obrázku? Jak by měla vypadat vesnice, v níž bys chtěl bydlet? Nakresli mozaiku obrazů věcí a skutečností, které bys chtěl na vesnici spatřovat.

Turista

Vytvořit turistickou mapu, jen malý výsek, místa, kudy šel žák pěšky. Označena budou důležitá stanoviště (restaurace, nádraží, rozhledny apod.). Linie barevných turistických tras, polní a lesní cesty, řeka, lesy, louky apod.

Satelitní městečko

Co chybí satelitnímu městečku? Porovnej s půdorysem vesnice. Kudy chodí lidé? Kam bys chodil Ty? Na kterém místě by sis dal sraz s kamarády? Kreslení tras a míst v mapě.

Město²⁴³

Srovnej rytinu města ze 17. století, obrázek z 19. století s fotografií dnešního města. Jak se rozšířila a zhoustla zástavba? Na xerokopiích současného vzhledu města vyznačte, co podle Vás současné město hyzdí. Vykryj taková místa bílou

²⁴² ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě I.*, s. 25.

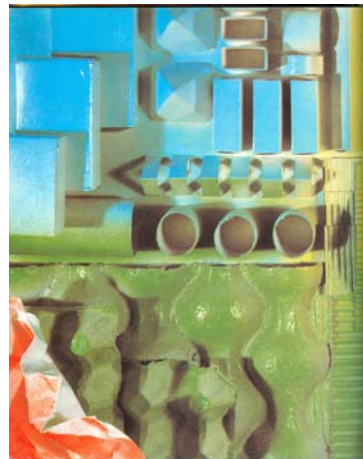
²⁴³ ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě V.*, s. 61.

barvou a domaluj, jak by podle Tebe měla vypadat. Dokreslit rovněž, co si myslíš, že současnému městu (obci) chybí. Dopiš k tomu legendu, v níž bude shrnuto, co by mělo být postaveno, co zbořeno a co by se stavět nebo bořit určitě nemělo.

Struktury²⁴⁴

Vytvoř trojrozměrný obrázek obytného bloku (mapy). Co všechno se zde nachází? (domy, ulice, obchody, hřiště, stromy atd.). Potřebuješ k tomu různé krabičky, roličky, kartóny a další papír. Pokud nemáš k dispozici krabičky, stačí karton, který ve dvou provedeních vystříhneš do požadovaného tvaru.

Struktury povrchu města, repro: TOFTSOVÁ, H.; OWENOVÁ, A. Paleta nápadů pro velké výtvarníky

Kam rád chodím

Zamysli se, na která místa ve veřejném prostoru rád chodíš a proč? Co je dělá příjemnými? Nakresli nejoblíbenější místo.

Kudy do školy?

Nakreslete si plánec, kudy jdete do školy. Kolikrát zatočíte? Jaké stavby míváte? Jaké stromy? Jaké výlohy obchodů? Co Vám po cestě chybí? Srovnejte svůj plánec s mapou města.

Ze hry „Cesta do školy“, práce žáků sedmého ročníku, vedla a foto: Jana Bártová, ZŠ Dukelská, České Budějovice

²⁴⁴TOFTSOVÁ, H.; OWENOVÁ, A. *Paleta nápadů pro velké výtvarníky.*

Výtvarné mapování místa, kde žiji

Pohledy z okna domova – školy. Uvědomování si svého okolí. Foto, kresba, malba...

Pohled z okna školy, práce žáka ZŠ Ivančice, foto archiv MP

Stavebnice (město)

Spojování plátů do dutého tvaru. Tvary z vyválených plátů hlíny umožňují složit geometrická tělesa – hranoly, krychle a doplnit je detaily nebo dekorativními motivy. Důležité pro tvorbu města (nebo části města) je, že se každé jednotlivé těleso může stát součástí velké kompozice vytvořené celou skupinou žáků. Jednotlivé „stavby“ z hlíny je možné vypálit, nebo je lze ponechat v původní poloze.

Co ovlivňuje uspořádání místa

Co je pro Vaše město typické – jaké uspořádání terénu? Jaké dominanty? Jaké ulice, stromy, podloubá, věže, hlína? Jaké barvy? Máte řeku, kopec, polní cestu, silnici? Jaký má tvar náměstí? Znáš jiné tvary náměstí? Kde?

Dva kmeny osidlují krajinu²⁴⁵

Jeden kmen staví okrouhlé stavby, druhý hranaté. Podle tohoto zaměření vypadá i jejich parcela pro stavbu (dvůr) vymezená na zahradě či louce určené pro tento úkol. Členové kmenů staví své domy okolo domu náčelníkova (vše je zobrazováno jen v půdoryse). Cestičkami se propojují s dalšími místy a vytvářejí vesnice. Z jedné vesnice se pokusí vytvořit hlavní město všech lidí i kmenů. Město se rozrůstá. Je třeba vyzdobit náměstí tak, aby bylo jasně odděleno od

---

²⁴⁵ KLETTKE, H. Pracovní dvůr. *Umění a výchova*, s. 188; zkráceno.

ostatních ulic (vytvořit dlažbu). Pracuje se s kamenem, pískem, hlinou, kamínky, litím barvy, listím, klacíky. Tvarové celky jsou tak konkrétnější a srozumitelnější.

Zeleň ve městě

Město jsou i obyčejné ulice, malá zákoutí a parky. „Člověk se necítí dobře v domech, které jsou vyšší než stromy, protože je mu přirozené uchýlovat se pod nimi.“²⁴⁶ Kde bys ve Vašem městě vysadil zeleň? Co všechno je zeleň? Co potřebuje ke svému životu?

Model města se zelení, práce z projektu Architektura očima dětí ve Dvoře Králové nad Labem, foto: Kateřina Sedláčková

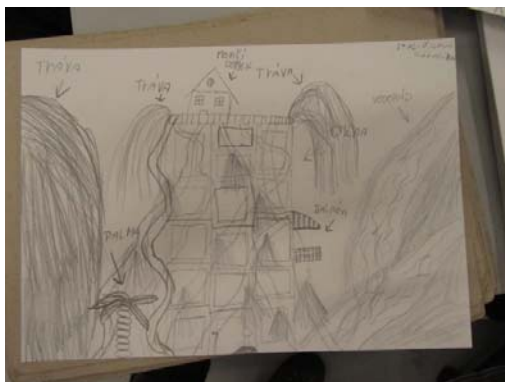
Okolí našeho domu²⁴⁷

Půdorys zástavby. Plán ulic a náměstí s vyznačenými budovami – škola, lékař, pošta, nádraží atd. Dveře jako vývěsní štíty (vsup do domu kadeřníka, ševce, učitele...). Místo, kde končí město a otevírá se krajina. Stopy lidí v přírodě a stopy přírody na okraji města. Kolorovaná kresba perem.

Procházka současným městem

Výtvarná dokumentace moderních dominant města. Kdo je autorem děl? Jak na nás působí? Práce s dotvářením xerokopií, které jsme získali kopií z knih či kalendářů.

Práce z Domu umění v Českých Budějovicích a na ZŠ Dukelská tamtéž.

²⁴⁶ ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě IV.*, s. 59.

²⁴⁷ ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 184, autor projektu: Miroslava Brázdová.

Tvorba města

Náročnější úkol jak na čas, tak na přípravu pedagoga i žáků.

1) Na velkoformátový papír přenést schéma regulačního plánu části města. Plán lze zajistit na stavebním úřadě nebo požádat o spolupráci architekta, který by zjednodušenou verzi naskicoval. Důležité je vyznačení komunikací a bloků domů. Kóty nebo zobrazení sítě by děti mátlly.

Součástí vzniku takového plánu je diskuse o urbanismu, územním plánování, jaký má význam, co může ovlivňovat. Je možné promítnout územní plány měst.

2) Žáci se snaží identifikovat jednotlivé objekty, diskutují o jejich tvarech, velikosti i umístění, přemýšlí o nezastavěných místech, dopravě a zeleni. Dvojice žáků si vybere vždy jednu parcelu a uvažuje o změně půdorysu objektu, o jeho vztahu k okolí, o možnostech dotvoření okolního prostředí.

3) Dvojice žáků pracuje na modelu objektu, který si zvolil v urbanistickém plánu (nemusí se jednat o dům, ale může to být i most, kašna atd.).

1. Model města z projektu *Architektura očima dětí*, Knihovna Slavoj, Dvůr Králové nad Labem, foto: Kateřina Sedláčková; 2. Parcelace – plnění úkolu na workshopu VIP, foto: archiv PF JU České Budějovice; 3. Výuka urbanismu v Centru architektury v Iséře ve Francii, foto: Mireille Sicard; 4. Model historického centra města Prachatic, vytvořený žáky ZŠ na pískovišti, foto: Tereza Vyčítalová.

Sídliště

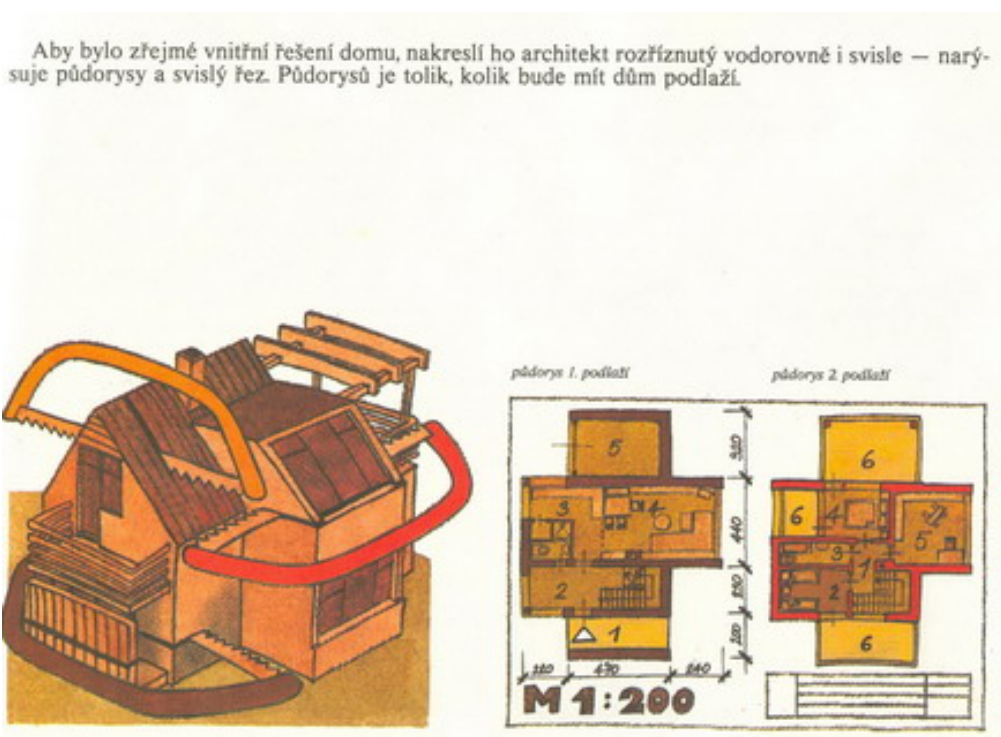
Jaké jsou možnosti zvyšování počtu bytů? Zahušťování města, stavby bytových domů, satelitní městečka. Kde bys chtěl bydlet? Kresba nebo malba domu uprostřed čtvrti.

7. 2 VZNIK A REALIZACE STAVBY

Jednotlivé stavby vznikají vždy pro předem stanovený účel a na předem vybraném místě (parcele). Než však dojde k výstavbě samotného objektu, je nutné realizaci důkladně promyslet.

To je úkolem architekta, který tak dělá na žádost svého klienta, který bude výstavbu zajišťovat. Nejdříve zpracuje studii stavby. V ní jsou ujasňovány záměry, diskutováno výsledné řešení stavby – zvažují se všechny ekonomické aspekty, velikost objektu, prostoru, napojení na okolní výstavbu a území, dopravu, dispoziční uspořádání stavby, rychlost výstavby atd.

Obr. 82 Srozumitelné informace pro děti o vzniku stavby jsou publikovány např. v knize Domek, Domeček, dům (KOVÁŘ, P., FENCLOVÁ, D., Praha: Albatros, 1981)

Na základních školách není možné vysvětlovat podrobnosti vzniku a realizace stavby, měli bychom se zaměřit na základní mezníky:

- Přípravná fáze - zamyšlení nad tím, jak by měla stavba vypadat (prohlédnutí parcely, okolních staveb, zeleně, dopravní návaznosti, sítí, zamyšlení nad úspornými opatřeními atd.).
- Projektová fáze - zpracování studie, projektu (výkresů); zpracování modelu či vizualizace, umístění do prostoru a diskuse, dopracování návrhu.
- Realizace stavby - zajištění dodavatele stavby, vybudování základů, konstrukce, zastřešení, materiály, statika, zavedení elektřiny, vody, kanalizace.
- Uvedení stavby do provozu - kolaudace, užívání stavby.

Každý záměr vystavět nějaký objekt musí být v České republice ohlášen a musí být povolen stavebním úřadem. Ten zkontroluje projekt stavby, který architekt po zpracování studie, přinesl. Projekt stavby je do detailu propracovaný architektonický návrh, včetně půdorysů všech pater, řezů, pohledů na stavbu, zákresů do fotografie apod.

Půdorys je plán, který ukazuje pomyslný vodorovný řez budovou ve výšce jeden metr od podlahy. Z výkresu půdorysu vyčteme rozmístění místností, dveří, oken, schodišť, někdy i vnitřní uspořádání místností. Řez je svislým řezem budovou v požadovaném místě (může být veden podélně nebo příčně stavbou). Zobrazuje uspořádání pater, jejich výšku, rozmístění místností a dalších prvků stavby. Požadována je také situace, tedy umístění daného objektu na parcele, případně situace širších vztahů, v níž najdeme i ostatní zástavbu a ulice v okolí.

Při čtení půdorysu a situace můžeme narazit na skutečnost, že někteří žáci mají problém s prostorovou představivostí a nejsou schopni si uvědomovat souvislosti prezentované jen plošně. Vysvětlivky k jednotlivým částem výkresu situaci usnadní. Pro prezentaci stavby je vhodné také množství fotografií, existují i videa (procházkou stavbou, např. www.olmart.cz – nový projekt muzea SEFO).

Při výuce architektury by měli být žáci seznámeni se základní typologií staveb, která poskytuje poznatky o provozu, poslání, funkci, vzhledu, kompozičním řešení a dalších činitelích ovlivňujících výsledný vzhled a fungování objektu. Jiné požadavky jsou na stavbu rodinného domu, jiné na občanské a stavby určené veřejnosti (školy, sídla institucí, kulturní domy, divadla, kina, nemocnice, hotely, sportovní haly, nádraží, ale i benzínové pumpy, mosty atd.).

V rámci výuky architektury je důležité rovněž žáky seznámit s různými technikami a technologiemi výstavby, typy konstrukcí apod. (roubené stavby, zděné stavby, kamenné stavby, dřevěné stavby, panelové domy, železobetonové konstrukce atd.), s vlastnostmi jednotlivých stavebních materiálů a technikami stavění.

Při výuce o vzniku architektonického díla je optimálním materiálem skutečný projekt domu, který žáci znají. Ten je možné zapůjčit od architekta, nebo s žáky navštívit architektonické studio, kde by byli osobně seznámeni se způsobem projektování – výkresech i vizualizacích v počítači i na papíře. Pokud není možnost ukázat žákům projekt v měřítku používaném pro dokumentaci staveb, lze využít internetu, řada architektonických ateliérů má na svých stránkách základní projektovou dokumentaci k nahlédnutí, nebo architektonických portálů (www.archiweb.cz, www.earch.cz apod.). Rovněž jsou k dispozici odborné časopisy jako Architekt, Era 21, Stavba, ASB apod. a desítky odborných publikací, ať už monografických či tematických.

Také škola by měla být stálým podnětem estetické výchovy, byť mnohé stavby architektonickou kvalitou nevykazují. I školní budova se vyvíjela jako součást uměleckého vývoje a může se stát prostředkem k hledání hodnot staveb. S žáky lze diskutovat také celkový dojem z budovy a řešení jejích interiérů (lavice, osvětlení, závěsy, nástěnky, květiny, hluk atd.).

Kromě seznamování žáků se vznikem projektu a realizací stavby souvisí také vlastní navrhování stavby žáky. Tato činnost dle průzkumů není do školní výuky zařazována příliš často (viz závěry výzkumu – kapitola 5. 2) a žáci zkouší navrhovat byt, dům či větší celek ve svém volném čase (obvykle doma – kresbou, malbou nebo v rámci počítačových her – např. The Sims).

Vlastní navrhování (interiéru, exteriéru, detail, budov, města, prostředí, krajiny) by mělo být nedílnou součástí výuky na základní škole.

NÁVRHY ÚKOLŮ

Jaké znáš obytné domy?²⁴⁸

Žáci rozdělí čtvrtku na několik polí a do každého nakreslí zcela jiný dům (velikost, tvary, ozdoby, patra, balkony, komíny atd.).

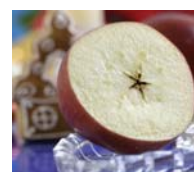
²⁴⁸ ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 137.

Nová zeď domu

Díváš se na zeď domu, na které není vůbec nic. Jakými prvky lze rozčlenit hladkou fasádu domu? Vyber si jen některé z nich (ornament, okna, dveře, terasy, lišty, římsy, rizalit, sochy, balkóny, barevnost atd.) a zamysli se, jak je na fasádě umístit. Vytvoř svůj návrh fasády.

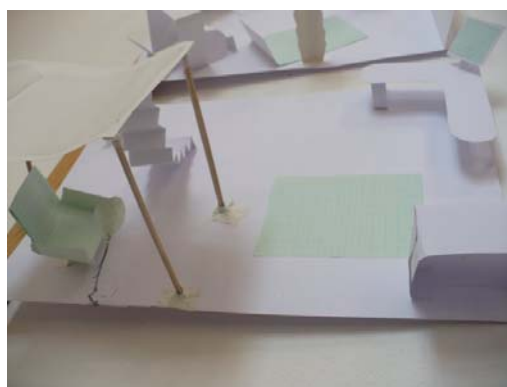
Plánek bytu, patra, řez domem²⁴⁹

Prostorové rozložení místností a jejich vzájemné proporční vztahy. Kresba. Řez, který vznikne rozkrojíme-li jablko podélně – v podstatě půdorys jablka, na druhém rozkrojíme-li ho svisle – řez jablka. Na jakých jiných příkladech by sis mohl představit půdorys a řez?

Jaký je můj pokoj

Žák se snaží nakreslit svůj pokoj – 1. Perspektiva; 2. Varianta – půdorys pokoje. Vybere si část pokoje, která se mu nelíbí a vytvoří další kresbu, malbu či model, v němž navrhne nové svítidlo, židli, polici apod. Další možností je návrh pokoje takového, jaký by se žákovi líbil – jako prostředí, v němž by se cítil dobře, může být povolena uzda fantazii.

Návrh zařízení pokoje, žák ZŠ Ivančice, foto archiv MP.

Vlastní dům

²⁴⁹ ROESELLOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 113.

Rozhodl ses, že si postavíš vlastní dům. Pedagog předloží různé obrázky. Který by si žák vybral a proč? Nebo by sis nechal navrhnout rodinný dům na míru, přesně pro Tvé potřeby? Co by domu nemělo chybět? Udělej model (ze čtvrtky, z krabice na boty či dalších krabic apod.). Nebo ho můžeš nakreslit (kolorovaná kresba tuší).

Repro: Věra Roeselová

Drátěný objekt (přístřešek, zed', samostatný objekt)

Pokusit se vytvořit dutý tvar – jen objem určité stavby, nebo navrhnout přepážku či přístřešek. Uvědomování si možností konstrukcí z drátu (připomenutí stavebních materiálů, které se mohou při realizaci skutečné stavby chovat podobně – trubky, tyče, pruty, dřevo apod.). Konstrukci pak lze omotat textilními či papírovými proužky, potáhnout igelitem, provázkem...

Výstavba dutého tvaru (kupole kostela, iglú, zastřešení sportovní haly)

Výstavba velkého tvaru s vnitřními výztužemi. Při budování zaobleného tvaru je nutné zvážit nosnost materiálu, plasticitu objemů, případné nosné konstrukce apod.

*Konstrukce vytvořená při projektu
Architektura očima dětí v knihovně Slavoj,
Dvůr Králové nad Labem, foto: Kateřina
Sedláčková*

Perspektiva

Všechny levé úběžníky žáci kreslí jednou barvou, všechny pravé jinou. Další barvy jsou použity na plochy.

Rytmy a směry krovů vyznívající jako abstraktní kompozice²⁵⁰

Zdůraznění lineárního uspořádání architektonických prvků. Dřevořez, linoryt.

Ilustrace z projektu Setkání v klášteře vedeného Petrem Exlerem (repro: Roeselová V., Projekty a řady ve výtvarné výchově, s. 219).

Okna

Geometrie oken. Řada šesti oken – od nejstarších po současnost – dle vlastního výběru žáka. Malba. Barevnost oken.

Postav si doma stan²⁵¹

V kuchyni, pokoji či na zahradě si postav stan. Učitel Tě předtím seznámil s různými typy pasteveckých stanů (mongolskými jurtami, indiánskými teepee, eskymáckými stany, somálskými přístřešky atd.).

Dům, který bych chtěl v našem městě

Vyber si fotografii domu, který bys chtěl, aby stál ve městě, kde žiješ. Zkus udělat jeho model.

Modely staveb ze čtvrtky od žáků Malostranské ZŠ, foto: MP

²⁵⁰ ROESELŮVÁ, V. *Projekty a řady ve výtvarné výchově*, s. 218, 219.

²⁵¹ CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*, s. 109.

Hry se stavebnicemi²⁵²

Stavebnice od útlého dětství rozvíjejí prostorové cítění. Je vhodné používat různé druhy stavebnic (kostky, lego, apod.) a materiálů v jedné třídě pro různé skupiny a kombinovat stavebnice s jinými plastickými elementy. Dítě si ověřuje stabilitu a labilitu prvků, existenci řádu, prostorovou vyváženost celku.

Repro: archiv Karly Cikánové a Věry Roeselové

- Variace na moderní dřevostavby; seznámení s dřevěnou architekturou a jejími typy (sruby, roubené chalupy, dřevěnice, moderní dřevostavby). Vytvoření modelu stavby z dřevěných odřezků.
- Věž – sestava staticky a dynamicky pojatá.
- Domy, hrady, města – kombinace stavebnice a velkých prvků, vhodné i pro práci ve dvojicích.

Konstrukce horské dráhy²⁵³

Z dřevěných špejlí a plastelíny (nahrazující ocel a svařování) vytvořte trasu z kolejnic, po níž může jezdit lanovka nebo horská dráha.

Foto: archiv Karly Cikánové

Hry s papírovými krabičkami²⁵⁴

Jako stavební materiál lze využít krabiček od zubní pasty, mýdla, sirek apod. Může být také používán opakovaně jeden prvek, který se řetězí a vytváří určitý rytmus – jakýsi kompoziční klíč (jeden typ krabičky je používán jako horizontální

²⁵² ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 185.

²⁵³ CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*, s. 117.

²⁵⁴ ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 193.

nosný prvek, jiný jako vertikální apod.). Při navrhování objektu může žák vymyslet i futuristické objekty (nebo využít destrukce fasády a tvarů apod.).

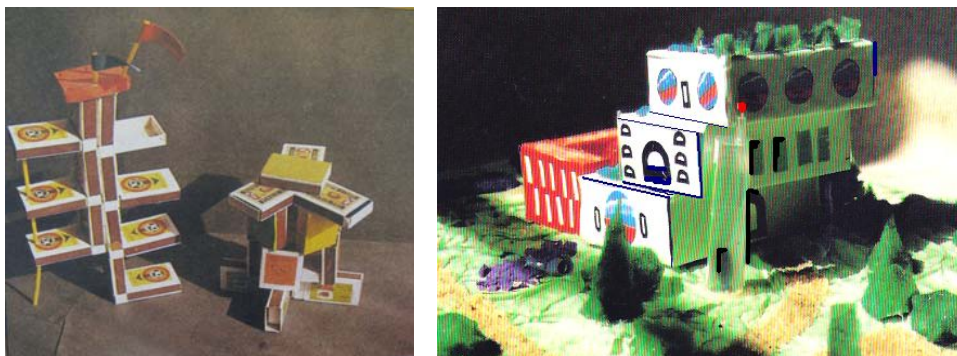

Foto: archiv Karly Cikánové a repro: Věra Roeselová

- Číselný kód - přesné stanovení počtu a velikosti krabiček (např. 5+5).
- Maják – variabilní konstruování z papírových obalů; vysoký objekt, který zachovává stabilitu, individuální řešení vysokého členitého útvaru; seznámení s architekturou majáků a jejich funkcí (maják na ostrově Faru); narůstání stavby od základů k vrcholu, barevné sladění existujících krabiček; rozmístění světel.
- Výtvarný přepis skutečnosti – věž – vysledovat a uplatnit typické rysy skutečnosti, které je daný stavebnicový komplet schopen reprodukovat.

Přistání mimozemských civilizací²⁵⁵

Jsi technicky vyspělý a esteticky cítící mimozemšťan, který přistál na naší planetě. Tvoje postava není větší než 5 centimetrů, ale máš stejné potřeby pro bydlení jako člověk. Tvým prvním úkolem je vytvořit si obydlí. Z jakého materiálu budeš stavět (záleží na místě, kde jsi přistál – v lese, na staveništi atd.)? Máš na to týden.

Foto: archiv Karly Cikánové

²⁵⁵ CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*, s. 108.

Rozhledna

- Ze srolovaných novinových listů postavte co nejvyšší rozhlednu. Práce ve skupinách. Novinové části lze spojovat připínáčky nebo sešívačkou.
- Ze špejlí a plastelíny postavte věž, která by vám připadala krásná.

Moderní architektura

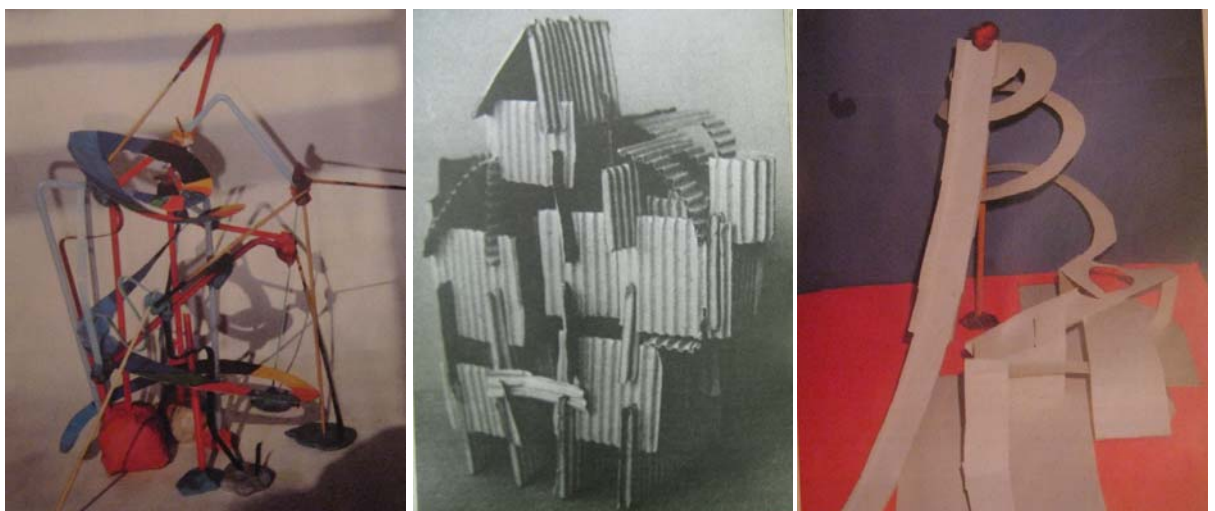
Navrhni veřejnou stavbu do našeho města.

Návrhy žáků ZŠ Dukelská, České Budějovice (vedení a foto Pavlína Eisenhamerová)

Materiály

Navrhni fasádu z ocelových plátů pro novou výrobní halu. Místo ocelových plátů použij čtvrtku nebo karton. Co všechno můžeš s plochou dělat? (skládat do harmoniky, prořezávat a prolamovat vně či dovnitř, vyřezávat otvory). Co se v Tvé hale bude vyrábět?

Foto: archiv Karly Cikánové, repro: Věra Roeselová

Jsem architekt²⁵⁶

Dům ve tvaru iniciály doprovázený textem z novinových výstřižků.

Návrhy objektů od žáků ZŠ Dukelská, České Budějovice, vedení a foto: Jana Bártová

7.3 VÝTVARNÉ A MIMOVÝTVARNÉ PŮSOBNÍ ARCHITEKTURY

Když se hovoří o životním prostředí, vnímáme ho především jako ochranu přírody, nikoliv jako tvůrčí proces a vznik vystavěného prostředí. Na rozvoj dítěte má vliv nejprve obytné prostředí (domov), pak společenské prostředí (veřejný prostor, veřejné stavby), školní prostředí, které je jejich prostředím pracovním. Ale také rekreační prostředí (využívaných pro volnočasové aktivity).

Vnímání prostředí domova je velmi důležité pro uvědomění si prvků, které jsou nám příjemné a které nikoliv. Domov je navíc spojen s bezpečím, přívětivostí a dalšími těžko definovatelnými pocity a silnými citovými emocemi, které je možno vyjádřit lépe než slovy právě v pracích ve výtvarné výchově. Ztráta „domova a těchto pocitů může vést i k těžkým deprivacím a depresím“.²⁵⁷ Řada těchto pocitů může být ovlivněna uspořádáním prostoru a jeho architektonickým řešením. Domov ovlivňuje životní styl jedince. Mít domov znamená někde bydlet. Bydlení a jeho tvorba jsou prvními zkušenostmi žáků s architekturou, mnohdy se i podílejí na jeho návrhu řešení (pokoje – uspořádání, barevnost; rodinného domu – barevnost fasády; zahradní chatky apod. – viz výsledky výzkumu – kapitola 5. 2).

²⁵⁶ Zadání a vedení práce Jana Bártová, ZŠ Dukelská, České Budějovice.

²⁵⁷ TROJAN, R. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchově II.*, s. 65.

Řešení interiéru bytu může ovlivňovat naše pocity z prostředí. Působí na nás jak prvky stabilní (dlouhodobé zařízení bytu, které se nemění) i mobilní (ty, které rádi kupujeme nové a nahrazujeme jimi starší design).²⁵⁸ Harmonický soulad těchto složek a jejich estetická i funkční kvalita nám zpříjemňují život.

1. Estetické působení architektury

Materiály – výběr vhodných materiálů jak pro interiér, tak pro exteriér stavby může zpříjemnit prostředí. Působí na nás povrchová teplota materiálů i jejich struktura.

Barvy – celková barevná kompozice i pojednání částí; rovněž barvy mohou svými vlastnostmi (teplostí, jasností apod.) a souladem s okolím působit pozitivně či negativně.

Tvary – soulad vertikál a horizontál, řád, rytmus, plochy, geometrické tvary, konstrukce.

Měřítko – vztahy mezi člověkem a prostředím, jednotlivými stavbami i jejich částmi, hmotami.

2. Prostorové uspořádání

Každý člověk potřebuje soukromé a veřejné prostory, a to nejen ve svém bytě, ale i na ulicích (místo, kde si stoupne, když telefonuje, kde se posadí, když je unaven, kde se může setkat s občany – tedy podporující sociální kontakty apod.). „Doma i venku by měla být zastoupena místa s pracovní a s duchovním charakterem.“²⁵⁹

Vhodné uspořádání prostoru je také dáno správným řešením dopravy (pěší, automobilové, hromadné atd.).

3. Snižování stresu

Světlo – vhodné osvětlení – ať už umělé či přirozené působí pozitivně na duševní stav člověk.

Zvuky – optimální akustické vlastnosti prostoru; ticho je člověku nepříjemné, ale v současné době bojujeme spíše s opačnou situací, snažíme se odhlučňovat (okny, protihlukovými bariérami atd.).

Pachy – výfukové plyny z aut, výpary z továren a další produkty je nutné omezovat.

---

²⁵⁸ Dělení na mobilní a stabilní složky životního prostředí používá Raoul Trojan, s. 73.

²⁵⁹ Z přednášky akad. arch. Oldřicha Hozmana v Městské knihovně 25. 1. 2010.

Vlastnosti materiálů působí nejen na náš zrak (někdy nazýváno výtvarným působením architektury), ale také na ostatní smysly (mimovýtvarné působení).²⁶⁰ Těmi vnímáme také množství místa, tepla, struktury, klimatizaci, uspořádání.²⁶¹ sociální vztahy atd. (viz kapitola 4. 4). U architektury se také často hovoří o tzv. synestesii - působení více smyslových dojmů; souznění smyslů. Lidé si uvědomují, že na ně architektura působí, ovlivňuje jejich pocity, nálady, emoce, chování (to ostatně vyplynulo také z výzkumu mezi žáky – viz kapitola 5.2).

Na rozdíl od veřejných prostranství a staveb je při řešení soukromých interiérů (a bytů) běžné, že se stává předmětem řešení jejich uživatelů, řídí se jejich osobním vkusem.

Stejně jako bydlení má na děti vliv jejich školní prostředí,²⁶² které je především v nižším školním věku vedle domova hlavním místem, kde děti tráví čas. Je úkolem vedení školy a pedagogů snažit se vytvořit pro děti takové prostředí, které by svými výtvarnými vlastnostmi (tvary, barvami atd.) a také mimovýtvarnými (hluk, bezpečí, osvětlení apod.), působilo pozitivně na vývoj a vnímání žáků a utvářelo pozitivní klima.²⁶³

V současné výuce se jen zřídka (dle výsledků výzkumu – kapitola 5. 2) objevuje systematické pozorování prostředí a úvahy o jeho tvorbě. Vede to ke snížení vnímavosti k okolí. Žáci by měli být vedeni k řešení hmotného prostředí a zaujímání správných postojů a kultivaci životního stylu. Ve výtvarné výchově není možné naučit všechny žáky skvěle kreslit a malovat, ale lze je vést od útlého dětství praxí ke vkusnému uspořádání prostoru.

Zároveň by si žáci měli uvědomit, že ke zlepšení prostředí mohou přispět sami (ať už úklidem prostranství, uspořádáním svých věcí), tak uvědomováním si hodnot prostředí, které budou dále rozvíjet (podporovat realizaci vhodných stavebních záměrů).

---

²⁶⁰ Termíny používal Karel Honzík (Úvod do studia psychických funkcí v architektuře, s. 18).

²⁶¹ Jednoduchá pravidla pro uspořádání místnosti popisuje Václav Cílek ve své knize Krajiny vnitřní a vnější, s. 129.

²⁶² Příklad projektu zabývajícího se kultivací a zabydlováním prostředí školy viz LINHARTOVÁ, K. Genius loci, Aneb prolínání v prostoru a čase. *Výtvarná výchova*, roč. 46, č. 2, rok 2006, s. 13 – 16.

²⁶³ O školním klimatu např. GRECMANOVÁ, H. *Vliv prostředí školy na její klima*.

NÁVRHY ÚKOLŮ

Vnímej svůj dům²⁶⁴

Projekt ve VV. Jak je umístěn dům, v němž žiješ, v ulici? Z oken kterého pokoje se díváš na slunce? Kde okna chybí? Kudy chodíš ke svému domu? Jak vypadá cesta? Který z pěti domů, který stojí nejbližší tomu, kde bydlíš, by od Tebe dostal jedničku? Proč? Prošel ses někdy kolem domu, kterému jsi dal jedničku? Byl jsi uvnitř? Nakresli půdorys domu, kde bydlíš. Otiskování předmětů do plastelíny nebo hlíny. Povrch kamene – kresba podle hmatu. Čich a chuť – jak voní náš dům. Sluch – záznam zvuku, který vytváříme ťukáním na různé materiály. Záznam hlasité diskuse páru v malé uzavřené místnosti.

Sídliště (ulice)²⁶⁵

Vytvoření cyklu snímků jednotlivých detailů místa, kde bydlím. Kontrast příjemného s odpudivým. Fotografie nebo kresby.

Zdi

Zdůraznění tvaru kamenů, cihel, zdiva – tisk z koláže. Nebo textura zdiva – grafický přepis frotáže nebo kresby. Textura oprýskané zdi je hmatem přenesena na vlhký balicí papír.²⁶⁶ Po zaschnutí možno využít dalších kreslířských materiálů.

*Z workshopu v Českém Krumlově,
foto: PF JU České Budějovice*

Prázdnost²⁶⁷

Co je prázdné (opuštěný dům, prázdné parkoviště, rozbitý plot apod.)? Zobraz. Jsou místa, která považujeme za prázdná, skutečně prázdná? Zamysli se a všemi smysly vnímej „prázdnost“ (světlo, barvy, zvuky...).

²⁶⁴ CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*, s. 107.

²⁶⁵ Inspirováno úkolem ZŠ v Praze 2, kde hledali příjemná místa v parku.

²⁶⁶ Inspirace ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 48.

²⁶⁷ HOLOMÍČKOVÁ, Z. Studijní program; In ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, s. 159.

Jaký rodinný dům byste si postavili?

Cihlový, dřevěný, betonový, ocelový (kovový), jiný? Jaký a proč? Jednoduchý, organický, historický, kulatý atd. Vlastní návrh. Vytvoření mozaiky vybraných materiálů, které jsou vhodné ke stavbě domu. Na každý materiál pohlížíme přes připravené okénko a kreslíme ho tužkou, případně děláme frotáž.

Repro: Věra Roeselová

Město, ve kterém žijeme²⁶⁸

Projekt. Průzkum okolí a seznamování s různými typy staveb. Výběr zajímavých zákoutí, přenos kreslířského záznamu do grafické techniky. Opuštěný dům, atmosféra místa – zatlučená vrata, rezavé kliky, rozbitá okna. Přibližování se k pojmu domov. Výřez z prostředí bytu vybaveného všemi detaily – předstíň, koupelna, spíž. Instalace z papíru ve skutečné velikosti. Architektonické pexeso – abeceda (nika – okap – podchod...).

Repro: Věra Roeselová

S kým (s jakou budovou) by ses chtěl přátelit a proč?

Žáci diskutují nad různými fotografiemi dodanými pedagogem. Pak se pokusí nakreslit svou vlastní budovu.

Stavební materiál

Se zavázanýma očima se dotýkej povrchů materiálů, k nimž Tě přivedl spolužák, a snaž se určit, o který materiál se jedná. Jak jsi to poznal? Který byl teplý/studený, hrubý/hladký; příjemný/nepříjemný? Udělej frotáž nejhrubšího z nich. Napiš pět materiálů (přírodních i umělých), na nichž bys rád seděl. Sestavíme řadu stejného materiálu ať už z živé či neživé přírody, ale různého stáří (různě staré dřevo, lino, plech, sláma apod.). Co s materiálem dělá čas? Jak voní,

---

²⁶⁸ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 184, autor projektu: Miroslava Brázdová

jak mění barvy, když stárne? Jak se to projevuje na domě, pokud by z takového materiálu byl obklad?

Z workshopu v Českém Krumlově, foto: archiv PF JU v Českých Budějovicích.

Chytání vůní (ulice v horkém dni)²⁶⁹

Vůně jednotlivých míst ulice lze chytat do sáčků a pak přivonět ve škole a vzpomínat, kde a kdy byla vůně chycena. Místo nebo samotnou vůni pak lze namalovat.

Prostorový tvar (fasáda domu)

Spojení plastického tvaru, kresby a vlepených prvků. Na zvětšenou siluetu domu lze nakreslit a vystínovat tužkou motivy fasády a pak např. vystříhat okna, dolepit detaily fasády, dokreslit apod. Jednotlivé fasády domů lze spojit do uliční fronty.

*Z projektu *Architektura očima dětí*, foto: Kateřina Sedláčková*

Prožívání prostředí²⁷⁰

Atmosféra dvora, kláštera, nočního města. Pomalá a tichá chůze objektem, vcítění se do jeho prostor, setrvání bez pohybu a beze slov na zvoleném místě, trpělivé očekávání kontaktu s architekturou.

²⁶⁹ ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 235.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 226.

Jak se dozvědět více o prostředí

1) Požádejte přítele, aby Vám zavázal oči a chodil s vámi po městě. Po delším čase zjistíte, jak ostře začínáte prostředí vnímat i jinými smysly než zrakem – sluchem, čichem, chutí vzduchu, hmatem – a jak bohatý svět podnětů objevujete! Možná vás při tom napadnou možnosti jak prostředí modifikovat. Určitě si však odnesete daleko pestřejší obraz o skladbě životního prostředí hlavní ulice ve městě, než když po této ulici budete každý den spěchat do práce a po práci do obchodů a domů.²⁷¹

2) Rozkročte se, předkloňte se tak, abyste viděl prostor za sebou mezi nohama. Když setrváte v tomto postoji delší dobu, zjistíte, jak netušené detaily prostředí, vám domněle důvěrně známého, objevujete. Můžete si pak třeba upravit vzhled vlastního bytu.

3) Koukejte do zrcadla a prohlížejte si v něm okolní prostředí. Všimli jste si něčeho nového, co Vás před tím nikdy nezaujalo?

Barva kolem nás²⁷²

Monochromie a polychromie ve fotografii, psychologické účinky barev, redukce barevnosti na omezenou barevnou škálu. *Repro: Věra Roeselová*

Šero a tma²⁷³

Jsi sám na noční ulici nebo v chodbě starého domu. Jak se cítíš? Jaká je Tvá orientace? Jak fungují smysly? Zobraž.

²⁷¹ ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*, s. 52.

²⁷² ŠMÍD, J. *Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání*. s. 38.

²⁷³ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 218.

Sám ve městě

Ve městě plném lidí se člověk stejně může cítit sám. Pokus se zobrazit takový pocit.

Bezpečí

Co pro tebe znamená bezpečí (nebezpečí, ochrana, soukromí) v místě, kde bydlíš. Jaké stavby nebo části staveb bezpečí zajišťují? Nakresli (nebo vytvoř mozaiku).

Geometrické tvary

Vyhledejte takové záběry ve městě (obci), které obsahují geometrické tvary, které fungují jako kontrast tvarů nebo linií. Celek musí působit jako ucelená kompozice. *Repro: Věra Roeselová*

Tvary kolem nás²⁷⁴

Kulatost, hranatost, řád, chaos, plocha, prostor, klid, pohyb, geometrie, symetrie, asymetrie, organičnost, umělost, poměry, deformace tvaru, kombinace a sestavování instalací z různých plošných a prostorových útvarů a jejich záznam při tvorbě kompozice.

Pokoj

Zastíníme okna barevnou fólií a vnímáme atmosféru. Diskuse o účincích světla, jeho nutnosti k životu. Světlo denní a světlo umělé. Typy osvětlení, barvy světla. Které světlo je nám příjemné a které nikoliv? Zachytíme atmosféru na papír.

Chodba

Vnímání prostoru. Jak se na chodbě cítíme, když ji zúžíme pomocí pásu balicího papíru? Bude pocit příjemnější, když bude pás barevný? Chůze po pásech papíru. Je příjemnější jít po rovném páse, nebo vytvářet kličky (když spěcháme, když jdeme na procházku apod.). Proměna prostoru pomocí papírových pásů a jejich tvarování a barvení.

---

²⁷⁴ ŠMÍD, J. *Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání*, s. 38.

Symetrie

Vystříhej z novin stavby, na nichž pozoruješ symetrii. Sestav ze symetrických částí mozaiku.

Linie v prostoru

Vyber si jakoukoliv linii v blízkém i vzdálenějším prostředí, kterou vytvořil člověk (zábradlí, schodiště, výtah, lanovka, silnice...). Zaměř se na linii (nikoliv detaily) a libovolným způsobem ji zobraz.

Kontrast světla a stínu²⁷⁵

Zobrazení architektonické památky pomocí papírorytu. Základem je lineární kresba, kterou doplňujeme různě intenzivními stíny podkladu. Do papíru třeme některé plochy více, jiné méně, některé přelakujeme, aby nesály barvu. Stejným způsobem lze vyjadřovat prostor.

Rytmus – dekor – ornament²⁷⁶

Najdi rytmus ve svém okolí (střechy domů, oken, dlažby atd.). Nakresli prvek, který se opakuje, a vytvoř koláž nebo monotyp. Kde se v architektuře objevuje dekor? Z dlažebních kostek vytvoř dekorativní ornamenty na ulici (nebo z kamenů, semen, dřívěk nebo dalšího materiálu, který budete otiskovat do hlíny). Dekory lze odlít do sádry.

Repro: Věra Roeselová

²⁷⁵ ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 124.

²⁷⁶ ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě I. – V.*, s. 45-53.

Místo, kde jsme se narodili²⁷⁷

Projekt ve Vv. Pohled na místo, kde žijeme – kresby bytů, balkonů a pavlačí, pěkných nebo neutěšených zákoutí. Řez domem, plánek poschodí nebo bytu s kresebným záznamem pohybů jeho obyvatel. Architektonické proměny členitého terénu – stráně a stoupající chodníky, odkrývání domů v průhledech, prostory dvorků, rytmy schodišť a zábradlí. Kresba v terénu. Pohled dalekohledem na střehy města. Sbíрка zajímavých konstrukčních motivů – arkýře, komíny, štíty, okapové roury.

Obytný dům²⁷⁸

Domy jsou náš svět

Projekt ve VV. Domy, které znám – jejich proporce, fasády a stavební detaily. Kresba, rozvíjení výtvarné paměti. Podobizny domů – vystižení jejich vnitřní i vnější podoby. Barevná a tvarová nadsázka v malbě. Oblékáme dům (motivace stavbami F. Hundertwassera). Řešení fasád domů barvou. Kombinace různých postupů, koláže.

Jak vypadá dům

Hledání vztahů geometrických tvarů v architektuře – povídání o trojúhelníku, čtverci, kruhu a obdélníku. Koláž, kresba. Tajemná zákoutí v našem domě. Poezie málo navštěvovaných míst – sklepy, podkroví, dvorky.

Repro. Věra Roeselová

Barevnost ulice

Hra s barvami vede při vytváření architektonického konceptu k vytváření individuálního názoru, ale zároveň k pokoře před výtvarným záměrem původních autorů stavby. Vhodné je věnovat se před tímto úkolem účinku barev v architektuře. Barvy mohou způsobit, že vnímáme objekt jako odlehčený, nebo

---

²⁷⁷ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 181, autor projektu: ZUŠ Karlovy Vary

²⁷⁸ Tamtéž, s. 184, autor projektu: Miroslava Brázdová.

naopak těžký ve hmotě. Mohou zdůraznit členění, horizontalitu, vertikálnítu, materiály atd.

Práce žáků ZŠ Ivančice - Dům mých snů, foto: archiv školy

7.4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA, TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ, EKOLOGIE

Tak jako se člověk a zvířata snaží přizpůsobit životu ve svém prostředí, aby mohli přežít, musí se také stavby přizpůsobovat, aby mohly plnit dobře svou funkci a odolaly vlivům okolí. Součástí prostředí, v němž žijeme, jsou stavby, infrastruktura a přírodní prvky. V rámci ekologické výchovy (environmentálního vzdělávání) se žáci škol učí, že je nutné utvářet podmínky pro život rostlin a živočichů a zároveň pečovat o okolí.

Program environmentální výchovy obsahuje mimo jiné také úkoly naučit žáky myslet v souvislostech, domýšlet důsledky svého jednání v prostředí, uvědomovat si (vždy a všude) svou odpovědnost ve vztazích k prostředí, k udržitelnému rozvoji a osvojovat si znalosti důležité pro udržitelnost rozvoje (hledání nových možností řešení problémů a prosazování ekologicky vhodných jednání v každodenním životě).

Environmentální výchova se dnes zapojuje do řady vyučovacích předmětů, především biologie, výchovy ke zdraví, matematiky, informatiky i chemie.

Také v hodinách výtvarné výchovy (a architektury) lze environmentální výchovu aplikovat. Zde by měla především:

- 1) Rozvíjet vnímání a pochopení jevů v životním prostředí, a to jak v přírodě, tak ve vystavěném prostředí, hmotné kultuře a umění.
- 2) Vytvářet vztah a odpovědnost k prostředí a jednání vůči prostředí. Úkolem pedagoga je najít témata, která mladého člověka zajímají a týkají se jeho života. Při řešení úkolů by se měla uplatnit představivost, intuice, interpretační invence ve svém vizuálně obrazném vyjádření, které je pro výtvarnou výchovu zásadní. Na základě dosažených zkušeností by měl být poté žák schopen posuzovat hodnoty ve světě přírody, hmotné kultury a umění.
- 3) Rozvíjet smyslovou citlivost a podněcovat aktivitu a tvořivost, jejímž cílem je dosažení takového jednání, které bude prostředí kultivovat.
- 4) Podnítit žáky k uvažování v souvislostech a spojit vznik prostředí s přístupy ekologickými, technologickými, ekonomickými i sociálními.²⁷⁹

Environmentální výchova může využívat všech prostředků používaných při výuce výtvarné výchovy. Např. fotografie, využívání nalezených předmětů a materiálů. Jde zejména o poskytování odpovídajících znalostí i praktických dovedností, o rozvíjení schopnosti chápat souvislosti mezi environmentálními, ekonomickými a sociálními aspekty.²⁸⁰

Důležitou složkou environmentální výchovy je také oblast architektury, jejích archetypálních východisek, umělých forem vycházejících z přírodních principů i technických a technologických vymožeností, které vedou k úsporám energií staveb.

Učitel výtvarné výchovy by měl volit těsnější mezioborové vztahy, nesuplovat přírodovědné předměty. Možné je koordinovat konkrétní téma ve výtvarné výchově ve stejném čase i ročníku s výukou přírodopisu či dějepisu, nebo přímo se školním společně prezentovaným projektem.

V motivacích výtvarných činností s architektonickým tématem je vhodné podnítit žáky nejen k opatřování zajímavých konkrétních materiálů, ale i k systematizování malých sbírek k výtvarné dokumentaci určitého místa (sbírka kamenů, dokumentace designu, katalogy z výstav, fotodokumentace vybrané přírodní či historické lokality atd.).

---

²⁷⁹ Různé cíle environmentální výchovy viz např. v pracích Jana Šmída nebo Karly Cikánové a Michala Sedláka.

²⁸⁰ CIKÁNOVÁ, K.; SEDLÁK, M. *Výtvarná výchova v projektu environmentálního vzdělávání*.

Součástí výuky a inspirací pro výtvarnou činnost je také návštěva určitého prostředí, výtvarně podnětné lokality.

I u environmentální výchovy je vhodné výuku doplnit besedou na dané téma, na niž je možné přizvat architekta či památkáře. Rovněž je, vzhledem k různorodosti tématu, možné koncipovat dlouhodobější projekt.

Výuku v této oblasti lze také zajistit docházkou do specializované instituce, která se ekologii a environmentální výchově věnuje (viz např. www.ekoporadny.eu; www.lipka.cz; www.ekocentra.cz, www.ekovychova.cz, www.slunakov.cz).

Za cestu k udržitelnosti je ve školách považováno především třídění a sběr odpadu. Na snímku žákyně 8. třídy ZŠ Zborovská, Tábor, která se zúčastnila projektu Uklidíme svět v rámci Dne Země, 2010, repro: archiv školy

SOUČÁSTÍ VÝUKY BY MĚLA BÝT TÉMATA

Životní prostředí

- pojetí životního prostředí jako celku, který ovlivňuje zdraví, způsob života, péče o něj; ochrana životního prostředí, prevence negativních jevů
- části životního prostředí a jejich vztahy – bydlení, práce, odpočinek
- využívání a ovlivňování přírodních zdrojů a přírody, udržitelný rozvoj
- klasifikace přírodních zdrojů (zdroje obnovitelné – neobnovitelné) a jejich využívání
- umělecká díla v prostředí, ochrana kulturních památek
- přetváření krajiny člověkem, ochrana krajiny
- lidská sídla a jejich vývoj, technika a nové technologie
- urbanizované prostředí, péče o území
- vztah člověka a půdy, vody, vzduchu, slunce
- vztahy živé přírody a člověka, ekologické postoje

Krajina

- základní činitelé krajiny a jejich vztahy
- typy krajin

- vliv člověka na krajinu
- významný krajinný prvek – drobné stavby v krajině, krajinné úpravy
- ochrana půdy a volné krajiny

Město, obec

- ochrana prostředí v obci
- hospodaření s energií a přírodními zdroji
- veřejná prostranství a jejich vliv na náš život (psychika, zdraví)
- úsporné zastavování

Stavba

- životní styl, zelená architektura, ekologické stavění, ekologická stopa, inteligentní budovy
- hospodaření s energií a přírodními zdroji, recyklace materiálů
- využívání přírodních materiálů (sláma, hlína, dřevo, jílové omítky)
- domy zakopané v zemi, vegetační střechy, solární systémy, řízené větrání atd.

NÁVRHY ÚKOLŮ

Fyzická přítomnost člověka v krajině²⁸¹

Zkuste najít stopu v krajině, kterou vytvořil člověk. Vyfotografujte. Jaké stopy tvoří příroda, jaké technika, jaké člověk? Diskutujte nad svými pracemi.

Repro: ŠMÍD, J. Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání, s. 46.

Skrytá existence člověka²⁸²

Hledání zajímavých, netradičních záběrů v přírodním a civilizovaném industriálním, průmyslovém světě bez fyzické přítomnosti člověka.

²⁸¹ ŠMÍD, J. *Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání*, s. 46.

²⁸² Tamtéž, s. 36.

Městská krajina²⁸³

Na základě vlastních fotografických obrazů (jasně daný počet) žáci řeší koláží nebo kombinovanou technikou fantastické město (realistická studie městských prvků nebo surrealistická fotografická koláž). Žáci si sami volí mezi městskou zástavbou, nákupní zónou, periférií apod.

Nepřirozené a přirozené stopy v krajině²⁸⁴

Vyfotografujte příklad nepřirozeného a přirozeného zásahu do krajiny. Srovnajte a diskutujte o vhodnosti zásahů.

Jak se využívají přírodní živly?

Prizpůsobuje si člověk své obydlí přírodním živlům, živočichům nebo živelným katastrofám? Výstavba + užívání – solární energie, větrná energie, biomasa, dešťová voda; reakce na povodně, záplavy, přívalové deště. Domy na pilotech, domy v korunách stromů, protipovodňové bariéry.

Výtvarná dokumentace místa²⁸⁵

Vnímání a záznamy celku a detailu určitého místa - parku, zahrady, lesa, remízku, okraje pole.

Bydliště nebo domov

Co mi vadí při cestě z domova (barvy, graffiti, lidé, věci, odpadky...).

Zdokumentuj.

Foto: MP

²⁸³ ŠMÍD, J. *Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání*, s. 22.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 46.

²⁸⁵ CIKÁNOVÁ, K.; SEDLÁK, M. *Výtvarná výchova v projektu environmentálního vzdělávání*.

Tři typy krajiny podle architekta Christiana Norberga – Schulze²⁸⁶

Jak se cítíte 1. v romantické, 2. v kulturní a 3. v kosmické krajině? Východiska CH. Norberg - Schulze „Genius loci“, V. Cílek „Makom“. Výpisky, snímky, kresby do glosáře. Velkoplošná malba typů krajin.

Krajina v mlze, v dešti, smogu, inverzi²⁸⁷

Fázování jedné krajiny v barevných proměnách v různou roční či denní dobu, v proměnách počasí. Velkoformátová malba v barevných blocích, dodatečná kresba obrysů a detailů rudkou. Proměny vlastní malby v grafickém programu na PC aj.

Obnovitelné zdroje

Co si představuješ pod tímto termínem? Jak může člověk využívat vodu, vítr či slunce? Který z těchto živlů je ti nejbližší? Zkus navrhnout jakýkoliv jednoduchý mechanismus, který by některého z těchto zdrojů využíval.

Konstruování z průmyslového odpadu²⁸⁸

Vytvoření prostorového objektu

z umělohmotných lahví.

*Využití odpadu pro prostorovou tvorbu v hodinách výtvarné výchovy. Návrh objektu. Repro: Věra Roeselová, *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 187.*

Náhledy na českou krajinu shora²⁸⁹

Inverze, měsíční krajina, rybníky, řeky, povodí Vltavy, meandry. Transformace leteckých snímků aj. (z pohlednic, internetu) kreslicími materiály do větších formátů. Grafické zpracování různých povrchů. Přibližování určitého výseku – od celku k detailu. Obměnou i malba barevných bloků s dodatečnou kresbou.

---

²⁸⁶ CIKÁNOVÁ, K.; SEDLÁK, M. *Výtvarná výchova v projektu environmentálního vzdělávání.*

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 187.

²⁸⁹ CIKÁNOVÁ, K.; SEDLÁK, M. *Výtvarná výchova v projektu environmentálního vzdělávání.*

Kde bych chtěl žít a proč

Úvaha (text) doprovobená ilustracemi.

Ekologická stavba

Zkus navrhnout takovou stavbu, která by neznečišťovala své okolí ani nevyžívala energií.

Vybudování malého parčíku²⁹⁰

Ujistěte, není-li v okolí nevyužitý pozemek vhodný pro parčík či hřiště. Navrhněte ve skupinách jeho možné řešení. Pokuste se získat přátele, učitele a odborníky, aby vám pomohli park realizovat. Úkolem je vybudovat uprostřed města úplný ekosystém. Škola se může stát iniciátorem akce nebo se připojit k již existujícímu projektu.

Výtvarné vlastnosti přírodních materiálů

Materiálové kompozice, použití jednotlivých přírodnin jako stavebních prvků (větví, kamenů, travin, květů), a to jak při výuce v interiéru (složitější), tak v exteriéru, kde je dětmi vnímán celý prostor.

Domy z přírodnin, ZŠ Dukelská, České Budějovice, práce žáků 7. ročníku, vedla a fotila Jana Bártová.

Divoká skládka²⁹¹

Vytvořit střet krásného místa se skládkou. Např. na rozkvetlou louku umístit předměty ze skládky a jiné odpadky tak, aby bylo zřetelné negativní působení skládky na krajinu (vizuální), ale lze téma převést i na ekologické.

²⁹⁰ SPURGEON, R. *Náš svět*, s. 25.

²⁹¹ ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 226.

Partery domů

Vytvoř dvojici obrazů parteru – parter, který se ti nelíbí (záznam skutečnosti) a který by se ti líbil (návrh). Kresba nebo malba, fotografie, frotáž, koláž, kresba na pauzovacím papíru. Tvorba alarmujícího letáku.

Voda

Kde všude se člověk setkává s vodou – ve městě, v krajině (kaluž, kanál, kašna, řeka, přehrada atd.). Každý žák nakreslí svou asociaci.

Jak ušetřit energie

Které zdroje energie využívá vaše škola? Navrhni dům, který by uspořil energie. Nejdříve se zamysli nad přírodními zdroji, které by se daly využívat a také nad možnostmi úspor, které můžeš realizovat bez problémů už nyní doma (tepelné izolace, zhasínání světel, těsnění oken a dveří, izolace půdy apod.).

Návrh žáka ZŠ Dukelská, České Budějovice se svým specifickým pojetím, co vše může být odpadem, vedoucí práce a foto: Jana Bártová.

Ekologické katastrofy²⁹²

Bezohlednost a bezmyšlenkovitost člověka – žák si vybírá vlastní téma (ničení krajiny, továrny, ropné katastrofy). Předchází diskuse.

Dálnice²⁹³

Co mě napadne při pomýšlení na rušnou silnici nebo dálnici (zimní posyp, kouř, hluk, nehody; místo u dálnice – odpočívadlo, billboard, odpadky, auta).

Prostředí pro život

Co všechno znamená provoz domu. Na čem se dá ušetřit?

Co znamená slovo ekologie? Co znamenají úspory energií? Vytvoř koláž ze zdrojů energie, přírodních živlů. Dokreslí tím, bez čeho nemůžeme žít.

²⁹² ROESELVÁ, V. *Náměty ve výtvarné výchově*, s. 45.

²⁹³ ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 137, autor projektu: Hana Váňová.

7. 5 VÝUKA ARCHITEKTONICKÝCH SLOHŮ

Architektura je důležitým oborem výtvarného umění, protože z ní vycházejí hlavní umělecké principy a zásady. Ty se pak promítají do slohu určité historické epochy. Termín sloh je užíván pro celkový způsob výtvarného a myšlenkového a společenského vyjádření dané doby. V určitém období tvoří sloh ideál, jak využívat určité normy a významy (různé výklady termínu „sloh“, které se v historii měnily, ponecháme stranou).

Přestože zůstává základní funkcí architektury její utilitární funkce, zásadně ji ovlivňuje estetika. Ve všech dobách se architektura snažila vytvářet harmonické prostředí, které by uspokojovalo duchovní i fyzické potřeby člověka. Výsledkem je vznik harmonické jednotky, která se projevuje určitým tvaroslovím, barevností, symbolikou spjatou s obdobím vzniku.

Při návštěvě historického města prožíváme velmi silný zážitek při kontaktu s památkami. Není to jen tím, že na nás působí vizuálně a vnímáme jejich estetické řešení, ale zároveň s tímto pocitem se usidluje v hloubi naší duše pokora a úcta ke stavebníkovi, doprovázená myšlenkou na dobu vzniku opředenou tajemnem. Trvalejší upevnění tohoto prožitku je možné zesílit intenzivnějším studiem objektu, hlubším poznáním a našim zájmem. V žácích by měly vzbudit zájem informace o vzniku staveb, příčinách existence zajímavých prvků architektury, může jim přinést radost poznávání objektů, které denně mýjeli bez povšimnutí. Symbolika historických památek může působit jako psychologický filtr, který podporuje rozvoj fantazie. Takový způsob vyučování výtvarné kultury, která rozvíjí hluboký vztah k umění a úctu k uměleckému dílu popisuje Věra Roeselová jako „podobu aktivního hledání souvislostí, inspirací, asociací a nikoliv jen osvojování faktografie.“²⁹⁴

Proč se nedozvědět o vzniku loubí, funkcích arkýřů, opevnění měst, proporcích Parthenónu, který má rohové sloupy silnější a vyboulené, aby při pohledu z místa pod kopcem působil rovně, o výzdobě katedrál, která sloužila jako „bible chudých“, o chrlicích...

---

²⁹⁴ ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*, s. 56.

S lidskou činností a tvorbou blízké i daleké minulosti jsme spjati. Výuka architektury a jejího vývoje je stejně jako u jiných oborů důležitá pro uvědomění si skutečných hodnot staveb, které pak umožňují lepší orientaci v dnešním světě.

Při výuce historické architektury a úvaze o přístupu k památkám lze využívat.²⁹⁵

- 1) Principu kontrastu (ve kterém je založeno uplatnění nové formy v historickém prostředí)
- 2) Principu respektu k neopakovatelnému vývoji místa (variace na stavebně-historické tvarosloví)
- 3) Principu opakování (vědomá rekonstrukce v zájmu konverze původního stavu)
- 4) Principu úplné negace původního názoru (popření myšlenek nepřijatelných z důvodu domnělé nepůvodnosti slohového výrazu).

„Všechny principy zprostředkovávají zkušenost aktivní práce s historickou architekturou, mohou stimulovat rozvoj představivosti, fantazie a pochopení uměleckých postulátů architektury, vytvořených během staletí. Syntézou celé praktické výuky by měl být správný postoj studenta k architektuře.“²⁹⁶

Vzdělávání věnované významným obdobím českého i světového umění probíhá především v hodinách dějepisu, kde je žák seznamován s celým historickým vývojem společnosti, tedy i architektury. Učitelé dějepisu někdy spolupracují s učiteli výtvarné výchovy, která se zaměřuje více na estetickou stránku architektury. Hodiny výtvarné výchovy by se, především na základní škole a na víceletých gymnáziích, skutečně neměly stát jen hodinami dějin umění a měly by se na rozdíl od dějepisných oprostít o rozsáhlé faktografie.

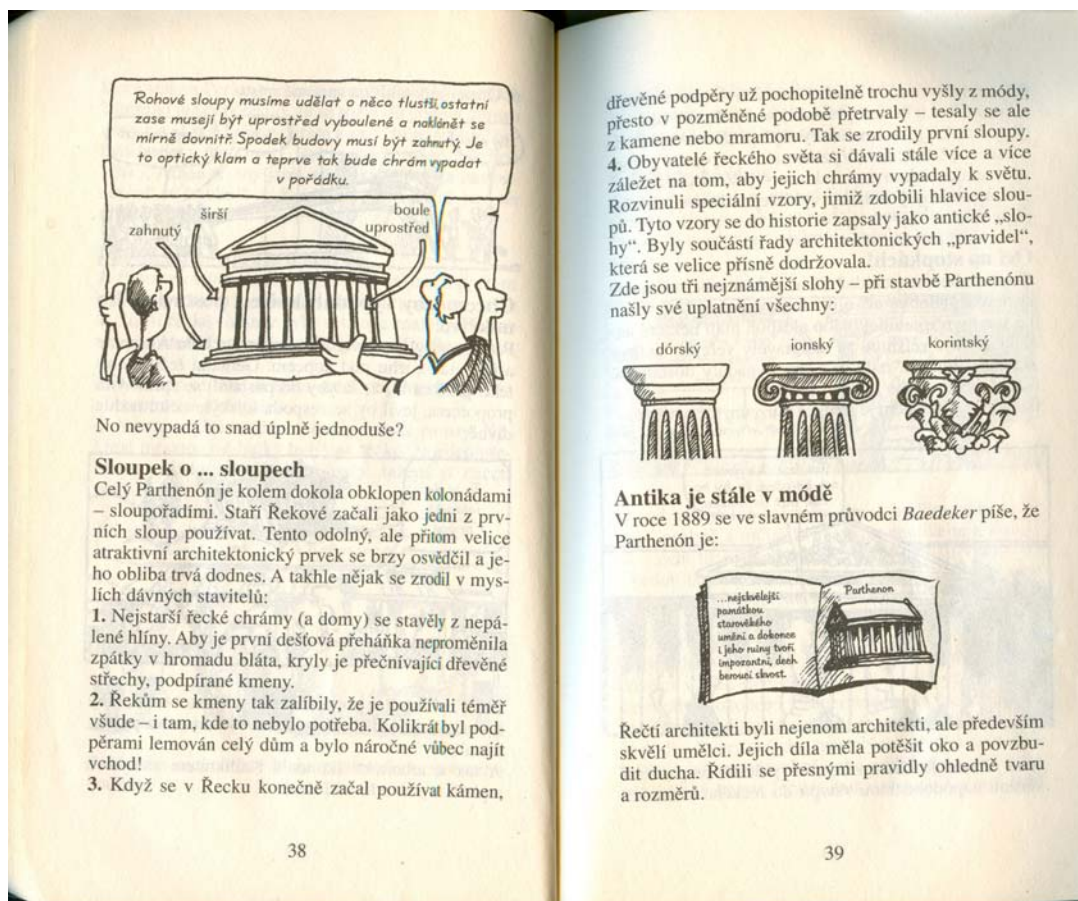
V rámci dějin umění ve výtvarné výchově (a dějepise) jsou žáci seznamováni se základními informacemi o celém uměleckém vývoji společnosti od starověkých civilizací po moderní současnost.

Výuka vývoje architektury na základních školách dle sdělení pedagogů končí často počátkem 20. století (secesí, funkcionalismem, kubismem apod.). Nemělo by se ale zapomínat na další období a diskutovat o dalších počinech. Jelikož dnes bydlí většina lidí ve městech a v prostředí, které si vytvářejí, může se do diskuse zařadit výuka o vzniku panelových sídlišť a dalších bytových komplexů, o významných rekonstrukcích hodnotných staveb, o změnách území....

---

²⁹⁵ CHODURA, R. *Historická architektura v seminární praxi*, s. 88.

²⁹⁶ Tamtéž.

Obr. 83 Zajímavosti ze světa architektury mohou žáci dozvědět také z literatury pro děti a mládež. Repro: Děšivé umění: Závratná architektura od M. Coxe, Havlíčkův Brod, Egmont, 2005

Problematické se může zdát zařazování architektury posledních dvaceti let do konkrétních trendů (tendencí) v současné architektuře, které se objevují u nás i v Evropě (postmodernismus, dekonstruktivismus, hi-tech, neofunkcionalismus apod.). Žáci např. zaznamenali pojem hi-tech (viz výzkum – kapitola 5), ale při výuce na základní škole není takové podrobné dělení nutné. Důležité je současnou architekturu do výuky vůbec zařadit.

Z každého období je vhodné vybrat jen několik (přibližně 5) typických příkladů.

Při promítání těchto děl, nebo při jejich návštěvě, je s žáky vedena diskuse o souvislostech vzniku díla, jeho vlivu na další vývoj, estetických vlastnostech, typickém tvarosloví, užití barev atd. Knihy o dějinách umění a historii nabízejí v současné době dostatečné množství studijního a pracovního materiálu, existuje řada dokumentů a filmových cyklů (Deset století architektury, Šumná města atd.)

Důležité je při výuce také připomenout významné architekty a další umělce té doby, kteří se na stavbě (či dalších významných stavbách) podíleli. Diskuse lze

doplňovat také ilustracemi staveb, s nimiž se žáci setkávají ve svém městě či regionu, čím je podporován jejich vztah k místu, odkud pocházejí.

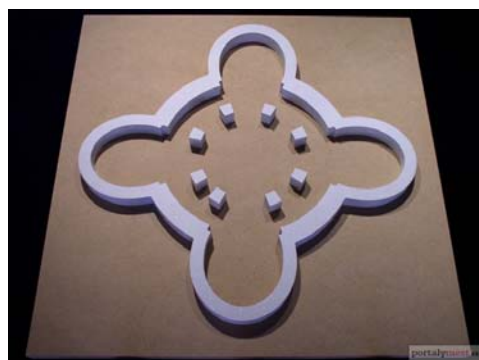
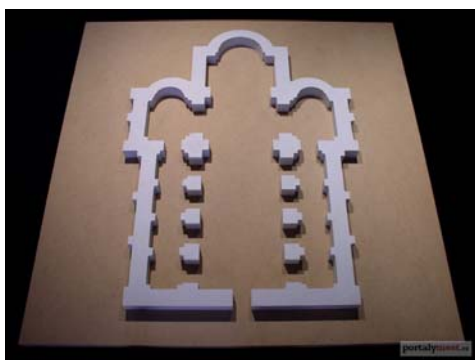
Obr. 84, 85 Pro rychlý přehled o základním tvarosloví slouží v mnoha školách dodnes Tabule historických slohů, které vytisklo v 80. letech Komenium. Jejich autorem je Jaroslav Herout a představovaly osm slohů – od románského po romantismus.

Při výuce architektury na základních školách není nutné prohlubovat dosavadní znalosti o historických slozích (ať už jsou probírány v hodinách dějepisu nebo výtvarné výchovy či jiných předmětů). Rozšiřováním výuky o další fakta děti vztah k umění nenaleznou. Ale je nutné doprovázet tuto výuku tvořivou činností v rámci hodin výtvarné výchovy a kontaktem s uměním. Jen tak si mohou žáci látku lépe zapamatovat a uvažovat o hodnotách památek – estetických, tvarových atd. a budovat si k nim pozitivní vztah, díky němuž budou v budoucnu usilovat o ochranu kulturního dědictví.

NÁVRHY ÚKOLŮ

Poznej, v jakém slohu vznikl dům

Učitel představí reprodukcii (nebo promítne stavbu). Podle čeho jsi sloh poznal? Hledej podobné tvary a detaily na dalších stavbách ve svém bližším i vzdálenějším okolí. Nakresli perem detail, který je pro slohové období typický.

Haptická expozice v Anežském klášteře.

Doteky antiky²⁹⁷

Projekce a seznámení s kulturou a stavbami starověkého Řecka (nebo Říma). Keramické objekty modelované poslepu – trosky chrámů, úlomky sloupů, části hlavic. Sledování ornamentu a dekoru a jeho využití na nádobách.

Stavba řeckého chrámu²⁹⁸

Konstrukční principy antických staveb. Vymyšlení hlavic, patek, překládů a tympanonů. Kolorovaná skládačka z dřívěk a moduritu.

Mapa památek

Do siluety mapy České republiky vlepíte nakreslené kresby památek, které žáci se svými rodiči nebo se školou navštívili. Společná práce na pásu balicího papíru.

Významné prvky gotiky

Portál, vlys, okno, žebra, pilíře, oblouky, opěrný systém atd. Polyekran z architektonických motivů – suchá jehla.

---

²⁹⁷ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 195.

²⁹⁸ Tamtéž.

Dostavba památky

Pokusit se navrhnout dostavbu budovy na obrázku, která byla zničena při požáru.

1) Jak bys budovu dostavěl podle svého současného návrhu? 2) Jak budova skutečně vypadala před shořením?

Pedagog vybere např. renesanční dům, gotickou bránu, barokní kapli apod. Kresba perem a tuší.

Vitráže²⁹⁹

Seznámíme žáky s původem vitráží, doprovodíme ukázkami oken ve významných katedrálách. Návštěva gotického kostela, prožívání účinků tvarů, barev a světla. Konstrukce gotického okna se zdobnou rozetou – vystřihovánka s transparentním papírem. Barevné a tvarové řešení okna. Návrh vlastní vitráže (historické nebo současné). (Úkol patří mezi nejčastější způsob výuky architektonických detailů).

Jednodušší řešení vitráží – analýza detailů kružeb, práce žáků ZŠ T.G. Masaryka v Ivančicích, foto: archiv školy. Vpravo návrh tvaru vitráže, malba temperovou barvou na hedvábný papír a poté překrytí „pásky“ ze čtvrtky začerněné tuší. Práce žáka ZŠ Grünwaldova, České Budějovice, vedení a foto Šárka Zaimlová. Případně lze realizovat vitráž z barevných střepů a olověných pásků.

Dekoratívni prvky gotické architektury³⁰⁰

Seznámení s dekorativní, rostlinnou a figurální symbolikou gotiky, s významem barev a obrazových motivů. Barevný záznam klenebního pásu a rozbor obsahu, který je v něm zakódován. Kreslené a psané poznámky.

²⁹⁹ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 195, autor projektu: Ladislav Černý.

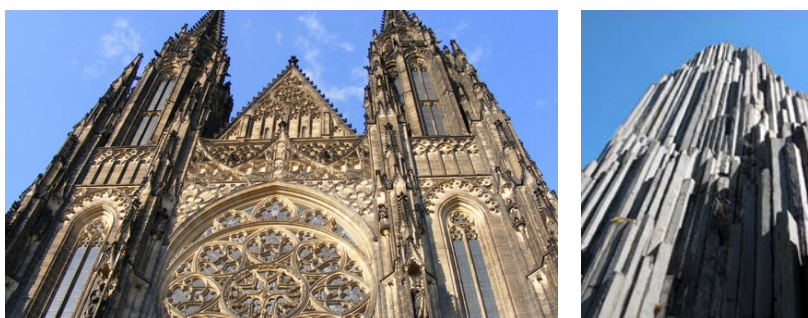
³⁰⁰ Tamtéž, s. 199, autorka projektu: Věra Bělochová

Kostel³⁰¹

Studie tvarosloví a jednotlivých detailů fasády kostela a zaznamenání perokresbou. Další variantou je zobrazení atmosféry interiéru kostela. Možno také kreslit jiný objekt (secesní dům, barokní, renesanční či gotické prvky apod.).

Srovnání tvarů v přírodě a v architektuře

Pokus se vzpomenout na jakékoliv tvary, které se objevují v přírodě i architektuře.

Jeden z mnoha příkladů (používaný též Pavlem Šamšulou) - gotická katedrála a Kamenné varhany u Kamenického Šenova. Foto: archiv MP.

Který architektonický prvek na stavbu na obrázku nepatří?

Na gotickou fasádu známé stavby umístí pedagog barokní, renesanční, kubistické a další prvky. Žáci se snaží zamyslet nad typickými detaily jednotlivých slohů.

Archiv

Vytvoření listu staré stavby v našem okolí (každý žák vybírá jinou stavbu) – půdorys, řez, tvar oken, dveří, tvarosloví³⁰² apod. Čtvrtka je rozdělena na jednotlivá zobrazující pole.

Puzzle

Učitel rozstříhá reprodukci stavby (třeba ze starého nástěnného kalendáře) a žáci ve skupinách sestavují z puzzlí obraz. Při tom musí zjistit v prvotní fázi – v jakém slohu byla stavba postavena, z jakého materiálu, vyjmenovat pět typických detailů pro dané období, zkusit poznat stavbu apod.

---

³⁰¹ Inspirace z ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 135.

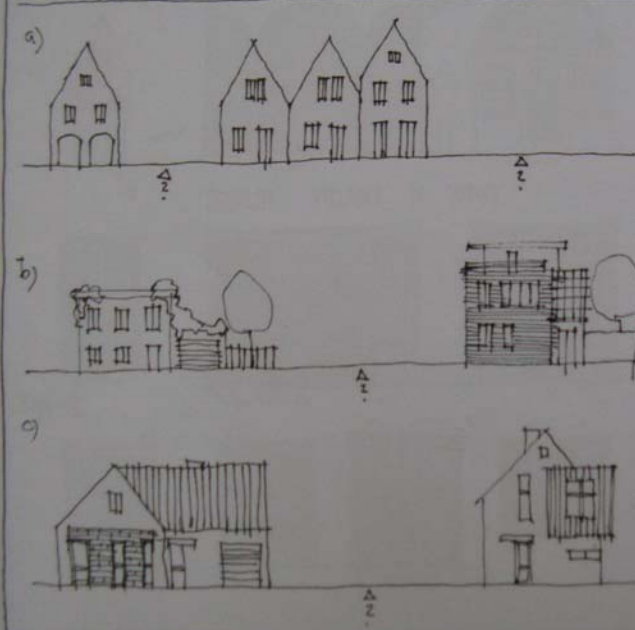
³⁰² Tamtéž, s. 177.

Co byste postavili v proluce?

Od žáků základní školy nelze požadovat dokonalý návrh stavby. Takový úkol je složitý i pro architekta. Cílem pokusu je donutit žáky přemýšlet nad vznikem nových staveb v již fungujícím systému města. Důležité je žákům vysvětlit vztahy mezi stavbami (výškové hladiny, obvyklou barevnost, zavést diskusi o vztazích s okolními domy).

Ilustrace z úkolů a výkladu pro základní školy od Martina Jirovského (disertační práce *Jak vnímat estetiku měst, vesnic a krajiny*). Osobně bych podle těchto pracovních listů vzhledem k jejich náročnosti postupovala až u žáků 8. a 9. tříd.

B - CVIČENÍ (!)

I. DŮM V NOVÝCH ČTVRTÍCH (MĚSTO)

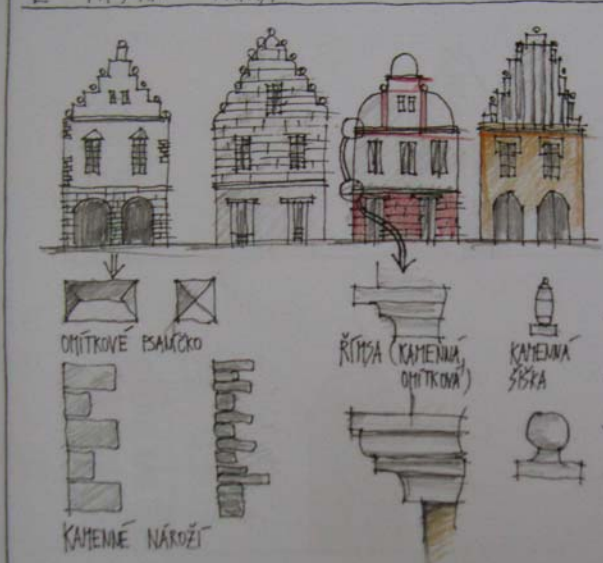
- ▶ NAVRHNĚTE DŮM DO OKOLÍ ZÁSTAVBY - a) HISTORICKÉHO MĚSTA
- b) VÍLOVÉ ČTVRTI
- c) VÍLOVÉ ČTVRTI

! PAMATUJ !!!

- ▶ DŮM S PLOCHOU STŘECHOU MOHOU BÝT TAKÉ KRÁSNÉ

KAPITOLKA I.
M. JIROVSKÝ

E - VHODNÁ FASÁDA 😊

I. DŮM NA STARÉM MĚSTĚ (MĚSTO)

- ▶ DŮMY MAJÍ ČASTO VELNÍ ZDOBENÉ FASÁDY
- ▶ FASÁDY JSOU PŘEVÁŽNĚ BÍLÉ, ČERVENÉ
- ▶ ŠTÍTY JSOU ZDOBENÉ A VELNÍ PLASTICKÉ
- ▶ NÁRŽEÍ BÝVAJÍ OPATŘENA KAMENY
- ▶ FASÁDY JSOU ČASTO PŠAČKOVÉ

! PAMATUJ !!!

- ▶ HISTORICKÉ DŮMY JSOU ČASTO NĚKTERÝMI UKÁZKOU NÁROČNĚHO ŘEMESLA JAKO TAKOVÉ JE DOŠITÉ CHRÁNIT!

KAPITOLKA I.
M. JIROVSKÝ

Památky v našem městě

Žáci se po procházce městem snaží podle představy zobrazit historickou stavbu, kterou si vybrali. Kolorovaná kresba dřívkem.

Zachycení památek v Prachaticích žáky ZŠ, repro z diplomové práce Terezy Vyčítalové.

Věž

Čemu věže sloužili dříve a k čemu slouží nyní? Jaké mají obvyklé součásti (brána, vyhlídkový ochoz, hodiny atd.). Přehni dva papíry podélně na půl a vystříhni tvar věže tak, aby po rozložení vznikl celý tvar. Oba papíry k sobě ve středu (na ose) sešij sešivačkou a trojrozměrnou věž může postavit.³⁰³

Doplň na fasádě prvek, který chybí

Nutným východiskem je důkladné pochopení vývoje domu, zasazení objektu do konkrétního časového období. Možné je doplňovat detaily, výtvarná díla a tvary, které původně na objektu mohly být, nebo se pokusit navrhnout nový počín. Pedagog může významnou stavbu s retuší promítnout nebo rozdat xerokopie, případně opět použít starých nástěnných kalendářů.

Lidová architektura

Jaký typ staveb si pod tímto termínem představíš? Jaké má prvky? Srovnej s dnešními domy a nakresli prvky, které se Ti na starších domech líbí.

Z projektu Architektura očima dětí, foto: Kateřina Sedláčková

³⁰³ CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*. s. 120.

Kontrasty linií a ploch v gotickém interiéru

Černobílý linoryt.

Památky

Kresba (tužkou, perem, uhlem) nebo malba vybrané památky dle skutečnosti.

(Jedná se o nejčastější úkol ve výtvarné výchově, který souvisí s architekturou).

Interiér kostela, repro: Věra Roeselová; kresba barokního kostela od žákyně Malostranské ZŠ v Praze, níže kachle zobrazující chrám sv. Mikuláše (autory jsou žáci ze stejné školy), foto: MP

Zkoumání podob architektury³⁰⁴

Projekt ve VV. Stavební slohy, které lze nalézt v našem městě. Vycházky, vyprávění. Školní výlet za pražskou gotikou a barokem. Vytvoření naučné tabule architektonických detailů gotických a barokních staveb. Charakteristické vlastnosti kamene – frotáž a její domalba. Světlo v sakrální architektuře – volný přepis interiéru kostela – proud světla v gotickém prostoru. Lidová architektura, roubené domy. Kresby trámů a krovů – opakování, křížení a ubíhání linií do tmy. Hloubka prostoru v moderní stavbě. Chodby, schodiště a výklenky školy v perspektivní kresbě. Objev organického tvaru – bionika. Architektura odvozená ze světa přírody, realizace představ modelováním.

Pozn. Úkoly vznikly na základně vlastní úvahy, dále po konzultacích s pedagogy, některé byly čerpány z publikací K. Cikánové, P. Šamšuly, V. Roeselové a J. Šmída, jak bylo uváděno.

---

³⁰⁴ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 187, autor projektu: Jarmila Lískovcová.

8. ZÁVĚR

Architektura by měla být součástí všeobecného vzdělání

Architektura je součástí naší hmotné kultury. Přestože jsme s ní dennodenně úzce spjati, neuvědomujeme si její důležitost. Naše životní prostředí (stavby i příroda) není v dostatečném středu zájmu veřejnosti. O kvalitu výstavby neusiluje stát, média ji nesledují, veřejnost nepodporuje a do vzdělávacích systémů se tedy architektura nedostává. Měli bychom si uvědomit, že výuka architektury splňuje požadované celospolečenské cíle a měla by se stát součástí všeobecného vzdělání. Význam solidního všeobecného vzdělávání je velmi důležitý, protože se jedná o hlavní zdroj dobré občanské orientace, „jde o nezbytnou prevenci proti mediální manipulaci i funkční negramotnosti přibývajících příliš úzkých specializací.“³⁰⁵

Architekturu nechápeme jen prostřednictvím jejich estetických vlastností, ale zajímáme se také o její podmínky sociální, funkční, ekonomické, dispoziční, technické a urbanistické. V tomto duchu by měla být pro mladé lidi výchovnější než ostatní umění, protože jejich citlivost je zaměřena zvláště k vnímání konkrétního světa. Architektura rozvíjí estetické hodnoty, pomáhá chápat význam hmotné kultury, formuje životní prostředí.

Rovněž pedagogové výtvarné výchovy se domnívají, že výuka architektury je důležitá a žáci by se jí měli učit více, protože „patří ke všeobecnému vzdělání, vytváří vztah ke kulturním hodnotám (památkám) a posiluje vztah k místu, kde žijeme,“ jak uvedli v odpovědích na anketní otázky.

Způsob předání těchto faktů dětem je ale nutné hledat. Stavby denně využívají, jsou pro ně samozřejmou součástí života, ale jejich kvality si neuvědomují. Hodiny výtvarné výchovy, na nichž by se vyučovala také architektura, by mohly zdánlivou slepotu k okolnímu prostředí odstranit. Žák by se naučil citlivému vnímání svého okolí, mohl by si uvědomit zásahy člověka a začít chápat vztahy a architektonické hodnoty.

---

³⁰⁵ BLÍŽKOVSKÝ, B. K polistopadovému vývoji našeho školství. *Komenský*, roč. 134, č. 1/2009.

Výzkum potvrdil nízký zájem žáků o architekturu

Výzkum mezi žáky potvrdil, že architektura není vůbec zařazována mezi koníčky žáků. Na prvním místě je sport, výtvarné umění³⁰⁶ je na 6. místě a architekturu uvedl výslovně jen jeden žák z 246. Z uměleckých oborů vede hudba, která se umístila na třetím místě. Na druhém místě je, jak by se dalo očekávat, počítač (hry, facebook, internet). Situace se bohužel tedy zásadním způsobem nezměnila, oproti stavu v 80. letech, který zkoumal ve své práci doc. Radko Chodura (Výchova uměním se zaměřením na výchovu architekturou. Kandidátská práce. Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, zpracováno v Českých Budějovicích, 1987). Také on totiž došel k závěru, že „architektura nepatří při vytváření estetických postojů mládeže k silným motivačním oblastem“. V jeho práci se rovněž dozvídáme, že žáci „nemají znalosti o objektech, ani těch, které navštívili ve svém regionu. Neznají jména architektů, nejsou schopni zařadit historické slohy v časové ose“. I tuto zkušenost mohu potvrdit. Znalosti dnešní mládeže jsou na poměrně nízké úrovni. Jen velmi těžko se orientuje v dobách vzniku významných staveb, ani není schopna určit jejich funkci (klidně zařadí Tančící dům do 16. století a nazvou ho přístavem pro loď). Přibližně polovina z nich si ale vzpomene na název stavby (Tančící dům, chrám sv. Víta, vysílač na Ještědu).

Bohužel ani žádný další zájem o to, co se děje na architektonické scéně nebo v jejich okolí, není u současné mládeže patrný. Nejvíce informací o architektuře ve volném čase získají na školním výletě, nějakou stavbu zkoušela navrhnout (ať už doma nebo ve škole) jen polovina z nich. Ze skutečných kauz zaregistrovali žáci jen vítězný návrh na novou budovu Národní knihovny v Praze od Jana Kaplického, ve svém okolí výstavbu sledují málo, jen méně než pětina respondentů se k ní vyjadřuje. Na dotaz, co je v poslední době zaujalo z architektury, napíší některý z architektonických slohů (nejčastěji baroko, gotiku, románských sloh a moderní architekturu). Jen 57 % žáků by ocenilo více informací o architektuře ve škole. A pouze pouhá polovina žáků by neměnila nic ve svém okolí (znamená to pravděpodobně, že nejsou zvyklí o prostředí přemýšlet - měli možnost navrhnout cokoli – zboření, dostavění, drobné změny). Tuto situaci potvrzuje pět let starý výzkum Martina Jirovského (Jak vnímat estetiku

---

³⁰⁶ Dnešní děti umění vyhledávají jen zřídka, pokud ho přímo neodmítají, a o to je těžší je uměním zaujmout.“ ROESELOVÁ, V. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, s. 29.

měst, vesnic a krajiny. Disertační práce, FA ČVUT Praha, 2006), v němž bylo zjištěno při anketě mezi občany, že „jen málo přemýšlejí o prostředí, v němž žijí.“

Podle zjištění mezi žáky i pedagogy se ale architektura na základní škole učí, žáci se s ní setkávají především v hodinách dějepisu (tvrdí to 80 % žáků) a výtvarné výchovy (37 % žáků), zanedbatelné množství výuky se objevuje v environmentální výchově a výchově k občanství. Žáci mohli vybírat ze čtyř navržených předmětů libovolný počet a ještě další předměty doplňovat. V tom je situace odlišná od doby před více než 20 lety, protože i tehdy sice byly hlavním zdrojem informací o architektuře hodiny dějepisu (80 % respondentů to potvrdilo), ale výtvarná výchova k výuce architektury nesloužila, měla stejně malé množství hlasů jako zeměpis a literatura. Pedagogové základních škol se nicméně nyní jednohlasně shodují, že by výuka architektury měla být intenzivnější právě v hodinách výtvarné výchovy.

Tři čtvrtiny žáků si uvědomují, že architektura znamená projektování, proces výstavby i objekt samotný, ale s termíny urbanismus a územní plánování se někdy setkala jen třetina z nich.

Přestože výše uvedená zjištění působí pesimisticky, z práce vyllynuly i optimistické závěry. Mezi ně patří například skutečnost, že si žáci uvědomují, že nás architektura ovlivňuje (naši psychiku, nálady, pocity, emoce) a působí na nás (barvami, uspořádáním, tvary, světlem, úpravou apod.). Stejně tak si žáci uvědomují, že by měli občané mít možnost zajímat se a ovlivňovat, co se v jejich okolí staví. Jsou si vědomi, že architektura může pomoci zlepšovat úroveň našeho žití (zvyšovat komfort, být ohleduplná k prostředí, šetřit peníze a energii, působit na naši psychiku svou estetikou atd.).

Výuka architektury probíhá náhodně

V současné době se architektura objevuje především v hodinách dějepisu (historický vývoj slohů). Výuku slohů uvedli jako nedílnou součást výuky všichni pedagogové. V různém rozsahu, s ohledem na zaměření školy či zájem učitele, jsou žáci seznamováni se základními fakty o historických slozích - románském, gotickém, renesančním a barokním, pokud je prostor také o dalších etapách (klasicismu, romantismu, secesi, kubismu atd.).

Žáci se stejně jako v jiných předmětech musí seznamovat se svou minulostí, s kulturou, jejíž součástí bezpochyby architektura je. Stejně jako se však estetická

výchova nemůže ztotožňovat s výkladem dějin umění, ani architektura nemůže být ve výuce výhradně spojována jen s výkladem vývoje jednotlivých slohů.

Pokud se architektura objevuje ve výtvarné výchově, je vytržena z kontextu (pedagogové zařazují témata jak z prostorové, tak plošné tvorby, objevuje se i objektová a akční tvorba i projekty a faktografie o slozích). Nebyl vytvořen systém zařazování architektonických témat do výuky výtvarné výchovy, dostávají se tam nahodile, na základě vlastní úvahy pedagoga. Současnou architekturou a výstavbou, která okolo nás překotně vzniká a je nutné ji diskutovat, se škola zabývá zřídka, rovněž nejsou zařazována témata související s tvorbou prostředí, veřejným prostorem, městem, krajinou, vztahy mezi jednotlivými částmi.

Chybí laicizace architektury nejen pro školy, ale pro veřejnost. Přístup ke vnímání světa se ale ve všech oborech mění, proto je na čase změny vnést také do způsobu výuky a zprostředkování architektury.

Jak architekturu začlenit do vzdělávacího systému

Z analýzy dotazníků mezi žáky a pedagogy a z důvodů, které by se měly odrážet ve výuce architektury na základních školách, si dovoluji navrhnout model, z něž vyplývá, že:

- Cílem výuky architektury není vychovat z každého architekta nebo památkáře, ale vyvolat zájem o prostředí, v němž žijeme, schopnost orientace, uvědomování si hodnot a možnosti jejich rozvíjení.
- Architektura je celistvý umělecký obor, jehož prostřednictvím je možné se setkávat s ostatními výtvarnými disciplínami, výtvarnými technikami i hodnotami.
- Výuku slohů a vývoje architektury není nutné prohlubovat (současná výuka je postačující). Doporučuje se ale propojit ji s tvořivou činností.
- Chybí prostorová tvorba, výuka o vzniku a realizaci stavby, o vztazích ve vystavěném prostředí, výuka o trvale udržitelném rozvoji.
- Architektonická témata by měla být vyučována v rámci výtvarné výchovy pravidelně a systematicky a zároveň by měla být provázána s výukou v ostatních předmětech. Zapojení architektury do výchovného procesu neznamena rozšíření výuky o tento obor. Lze ji zapojit do již existujícího systému vzdělávání

důmyslnějším propojováním témat a nahrazováním existujících výtvarných témat těmi architektonickými.

- Při sestavování konkrétních námětů a úkolů musí pedagogové vycházet z reálných podmínek pro výuku a zájmu žáků (dle sdělení učitelů např. existují třídy, kde převažují žáci se zájmem o prostorovou tvorbu, proto je častěji zařazována. Naopak v některých třídách preferují tvorbu drobných, dekorativních prvků).
- Pro výuku architektury se jeví jako vhodné využívání projektů (i dlouhodobých), které umožňují komplexní nahlížení na architektonický úkol.
- Pokud má být výtvarná výchova vyučována, měla by se snažit o propojení architektonických témat s životem člověka a prohloubení postojů dětí k jejich okolí. Akcentuje nejen pozorování okolního vystavěného prostředí, ale především vytváření vztahu dětí k městu, k lidem, které potkávají, k vlastnímu bydlení a rodině.
- Měly by probíhat diskuse o aktuálních tématech jak ve škole, tak by měly být více využívány možnosti spolupráce s galeriemi, muzei, domy dětí a mládeže, architektonickými ateliéry atd. – pravidelné workshopy (1x ročně). „Škola by mohla část svých úkolů přesunovat na jiné instituce (alternativní možnosti – knihovny, muzea, kina, laboratoře, auditoria, úřady apod.).“³⁰⁷

NÁVRH ŘEŠENÍ

Domnívám se, že v současné době je realizovatelným způsobem zapojení architektury do výuky na 2. stupni ZŠ kombinace těchto dvou postupů:

- 1) doplnění architektonických témat do stávajících předmětů** (dějepis, výtvarná výchova, environmentální výchova, občanská výchova) tak, že budou v úlohách nahrazována některá vybraná témata za témata architektonická (např. v případě, že se pedagog rozhodne pro prostorovou tvorbu v rámci výtvarné výchovy, nebudou žáci navrhovat fantastickou květinu, ale zkusí řešit konkrétní stavbu do konkrétního jim známého prostředí).
- 2) zavést spolupráci škol s institucemi a středisky volného času**, kam budou žáci pravidelně (1-2krát ročně) docházet na specializované workshopy, komentované prohlídky, besedy o architektuře vedené kvalifikovanými odborníky

---

³⁰⁷ Viz např. RÝDL, K. *Inovace školských systémů*.

schopnými parafrázovat problematiku dětem. Na možnosti vzdělávání mimo školu upozorňují i samotné instituce.³⁰⁸ (Více o variantách a situaci dnes viz kap. 6. 1).

K zintenzivnění výuky architektury na základní škole může dojít, pouze pokud:

1) zvýší se zájem státu o vzdělávání v oblasti architektury (obor podpoří MŠMT, témata se dostane do RVP a posléze do ŠVP); zároveň bude nutné začlenit do klíčových kompetencí³⁰⁹ získaných žáky ve výtvarné výchově:

- vnímání vztahů v životním prostředí (jak ve vystavěném, tak ve volné krajině), uvědomování si estetických a sociálních hodnot architektury pro život člověka a jejich rozvíjení.

2) osobní angažovaností pedagogů (pokouší se zapojit architektonická témata do výuky);

3) společnost bude vyvíjet tlak na vzdělávání v oblasti architektury.

Jsem si vědoma, že práce by si zasloužila ve většině svých kapitol podrobnější a kvalifikovanější zpracování a že podané informace nejsou vyčerpávající, ale alespoň dotknutí se jednotlivých témat souvisejících s výukou architektury na základní škole jsem považovala pro ucelenost pohledu za důležité.

---

³⁰⁸ O možnostech většího využívání muzeí hovořila např. Petra Šobáňová na konferenci výtvarných pedagogů v Č. Budějovicích 19. února 2011 – viz ŠOBÁŇOVÁ, P. *Historie muzejní edukace v kontextu výchovy uměním. Kapitoly z historiografie výtvarné výchovy v mezioborovém kontextu*. České Budějovice, 2011.

³⁰⁹ Žáci musí dosáhnout klíčových kompetencí (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence pracovní atd.). Jedná se o závazné požadavky na výsledky vzdělávání žáků, které nevycházejí pouze ze specifik jednotlivých předmětů, ale dotýkají se univerzálnějších znalostí, dovedností a postojů žáků, které běžně potřebujeme ve svém životě a které jsou využitelné v mnoha životních i pracovních situacích.

9. PŘÍLOHY

Příloha 1 – Koničky žáků

Nebyly předem dány žádné návrhy koničků, žáci mohou svobodně napsat své preference. Číslo v tabulce znamená na kolikátém místě daný žák umístil koníček.

Příloha 2 – Pojem architektura

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili daný názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 3 – Učíte se o architektuře

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 4 – V jakém vyučovacím předmětu probíhá výuka

Číslo ukazuje, kolik žáků dalo danému předmětu svůj hlas (vybírat bylo možno jeden nebo více ze čtyř předmětů a doplňovat další).

Příloha 5 – Vlastní návrhy

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo, že zkoušelo navrhopvat a opačně.

Příloha 6 – Příležitosti k navrhování

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 7 – Zájem o vzdělávání v oblasti architektury

Číslo v tabulce ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 8 – Příležitosti setkávání s architekturou

Číslo vyjadřuje, kolik žáků z dané třídy dalo hlas uvedené možnosti (vybírat bylo možno jednu nebo více z deseti možností a doplňovat další).

Příloha 9 – Témata, která žáky zaujala

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 10 – Ovlivňuje nás architektura

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 11 – Jak nás ovlivňuje

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 12 – Setkání s termíny urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 13 – Co termíny urbanismus, územní plánování, krajinářská architektura znamenají

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 14 – Architektura může zlepšit život lidí

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 15 – Jak může architektura přispívat ke kvalitě života

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 16 – Měli by se občané vyjadřovat k dění

Číslo ukazuje, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole se vyjádřilo pozitivně a kolik negativně.

Příloha 17 – Důvody, proč by se měli/neměli vyjadřovat

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 18 – Co by žáci změnili v okolí

Číslo v tabulce uvádí počet žáků, kteří vyjádřili uvedený názor nebo jeho modifikaci, aniž by byly předem dány možnosti výběru.

Příloha 19 – Orientace žáků ve funkcích, časových zařazeních a názvech staveb

Čísla udávají, kolik žáků (dívek, chlapců) v dané škole uvedlo správnou odpověď (funkce, čas, název stavby).

Příloha 20 – Kolik žáků neodpovědělo na otázky

Číslo vyjadřuje, kolik ze 24 otázek jednotlivý žák dané školy neodpověděl.

Příloha 21 – Anketa pro žáky

Příloha 22 – Anketa pro učitele

PŘÍLOHY VIZ TIŠTĚNÁ VERZE RIGORÓZNÍ PRÁCE

10. SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY

- Architecture should be promoted by knowledge, competence and dissemination. *Architecture.now*, Oslo: The Ministry of Culture and Church Affairs, č. 8, rok 2009
- BABYRÁDOVÁ, Hana. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 1999
- BABYRÁDOVÁ, Hana. *Výtvarná dílna*. Praha: Triton, 2010
- BALLANTYNE, Andrew. *Architektura – průvodce pro každého*. Dokořán, 2008
- BARTKO, Ján; VOJČÍKOVÁ, Alica. *Výtvarná výchova ve 3. a 4. ročníku středních pedagogických škol*. Praha: SPN, 1988
- BAUM, Mirko. *Ulice na konci světa*. Praha: AVU/Kant, 2007
- BEDNÁŘOVÁ, Veronika. Zvěrstva slušných lidí. *Pátek Lidové noviny*, 7. 1. 2011, s. 28-29
- BENEŠOVSKÁ, Klára; KRATOCHVÍL, Petr (ed.); MUCHKA, Ivan Prokop; PETRASOVÁ, Tatiana; PRIX, Dalibor; ŠVÁCHA, Rostislav. *Velké dějiny zemí Koruny české – Architektura*. Praha a Litomyšl: Paseka 2009
- BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír. K polistopadovému vývoji našeho školství. *Komenský*, roč. 134, č. 1/2009.
- BOTTON, Alain de. *Architektura štěstí*. Kniha Zlín, 2010
- BRANIŠ, Martin. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí*. Informatorium Praha, 1997
- Building on Ambition*, Brugge: Architectur Lokaal, 2009
- CEPÁKOVÁ, Ludmila; PRAŽANOVÁ, Markéta. Politika architektury. *ASB*, č. 4, 2008.
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete s námi*. Praha: Aventinum, 1992
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Malujte s námi*. Praha: Aventinum, 1993
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Objevujte s námi textil*. Praha: Aventinum, 1996
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Objevujte s námi tvar*. Praha: Aventinum, 1995
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Tužkou, štětcem nebo myší*. Praha: Aventinum, 1998
- CIKÁNOVÁ, Karla; SEDLÁK, Michal. *Výtvarná výchova v projektu environmentálního vzdělávání; metodika pro 2. stupeň ZŠ a osmiletá gymnázia*. Praha: Universita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2007

- CÍLEK, Václav. *Dýchat s ptáky*. Praha: Dokořán, 2008
- CÍLEK, Václav. *Krajiny vnější a vnitřní*. Praha: Dokořán 2005
- COX, Michael. *Děsivé umění: Závratná architektura*. Havlíčkův Brod: Egmont, 2005
- ČÁPOVÁ, Hana. *Kluci z kola ven*. In: Respekt 1/2011, s. 33-36
- ČERNOUŠEK, Michal. *Psychologie životního prostředí*. Praha: Horizont, 1986
- ČERVINKA, Pavel a kol. *Ekologie životního prostředí*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2005
- Česká architektura – 2004-2010*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011
- DEJMAL, Ivan. *Prostor k úvaze*. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta Studio JB, 2008
- FIALOVÁ, Irena; TICHÁ, Jana. *PRG/20/21 současná architektura*. Praha: Zlatý řez, 2007
- FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura – Kritické dějiny*. Praha: Academia 2004
- GEOFFREY, Petty. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 2006
- GEHL, Jan. *Život mezi budovami*. Praha: Nadace partnerství, 2000
- GOMBRICH, Ernst, Hans. *Příběh umění*. Praha: Argo, 2006
- GRAHAM-DIXON, Andrew. *Umění – velký obrazový průvodce*. Praha: Euromedia Group, 2010
- GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Triáda, 2009
- HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů. Ze života světových náboženství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006
- HALÍK, Tomáš. *Stromu zbývá naděje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009
- HANUŠ, Karel. *O barvě – optická stránka barevnosti ve výtvarnictví*. Praha: SPN, 1969
- HAZUKOVÁ, Helena; ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1991
- HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarná výchova jako integrovaná a integrující složka primárního vzdělávání*. In *K současným problémům vnitřní transformace primární školy*. Praha: UK-Ped, 1998
- HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 2008

- HEIDEGGER, Martin. *Básnický bydlí člověk*. Praha: Oikoymenh, 1993
- HEJNÝ, Josef. *Kresba – malba – grafika*. Univerzita Palackého v Olomouci, 1990
- HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás*. Praha: Panorama, 1981
- HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha: Tvorba, 2001
- HLADÍLEK, Miroslav. *Úvod do didaktiky*. České Budějovice: PF JU, 1988
- HLADÍLEK, Miroslav. *Kapitoly z didaktiky*. České Budějovice: PF JU, 1993
- HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše – otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Brno: ERA group, 2005
- HOLLEIN, Hans. Všechno je architektura. *Era 21*, č. 6, rok 2009, Literární příloha, s. 1 (z originálu Alles ist Architektur, 1967)
- HONS, Josef. *Stavíme svět*. Praha: Albatros, 1983
- HONZÍK, Karel. *Tvorba životního slohu*. Praha: Horizont, 1976
- HONZÍK, Karel. *Úvod do studia psychických funkcí v architektuře*. Praha: 1944
- HOZMAN, Oldřich. Ekologie, zdraví a estetika staveb, In Ekologické stavby – Ekopříloha, čas. *Projekt*, č. 10, rok 2010, s. 48- 51 a dále přednášky akad. arch. Oldřicha Hozmana konané v Městské knihovně v Praze v roce 2010
- HRUŠKA, Emanuel. *Krajina a její soudobá urbanisace*. Praha: B. Pyšvejc, 1946
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Evropa a umění*. Torst, 2005
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Nové umění v Čechách*. Nakladatelství a vydavatelství H+ H, 1994
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Tíha doby*. Olomouc: Votobia, 1997
- Child Talk to the Architect – Transmit the architecture of the future*, CD, UIA, Turin 2008
- CHING, Francis D. K. *Architecture: Form, Space, and Order*. John Wiley And Sons Ltd (United States), 2007
- CHODURA, Radko. *Historická architektura v seminární praxi*. České Budějovice: JU PF, 1995
- CHODURA, Radko. *Malý slovník pojmů sakrální architektury*. České Budějovice: JU PF, 1999
- CHODURA, Radko. *O architektuře a výchově*. České Budějovice: PF JU, 1991
- CHODURA, Radko. *Výchova uměním se zaměřením na výchovu architekturou*. Kandidátská práce. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, zpracováno v Českých Budějovicích, 1987

JANSEN, Cilly. *Jak postavit most mezi investory a architekty*, In: Era 21, 4/2009

JEHLÍK, Jan. Bezpečí, komunikace, reprezentace. *Zlatý řez*, č. 33, rok 2011

JENCKS, Charles. *The Language of Post-Modern Architecture*, 1977

JIROVSKÝ, Martin. *Jak vnímat estetiku měst, vesnic a krajiny*. Disertační práce, FA ČVUT Praha, 2006

JIROVSKÝ, Martin. *Estetika měst, vesnic a krajin*. Učebnice architektury pro základní a střední školy. *Era 21*, č. 1, rok 2006, s. 66-67

JŮZL, Miloš. *Základy estetiky*. Praha 2001

KIRKWOOD, John. *Gigantické stavby*. Fragment, 2004

KOTALÍK, Jiří, T.; VÁVRA, David; FRIČ, Pavel. *Obrazy z dějin české architektury*. Praha: Grada, 2003

KOUCKÝ, Roman. *Elementární urbanismus*. Praha: Zlatý řez, 2006

KOUCKÝ, Roman; MALÁ, Šárka; MACHÁČEK, Jan; KOTALÍK, Jiří, T. *Úřad kreátora*. Praha: Zlatý řez, 2008

KOVÁŘ, Petr; FENCLOVÁ, Daniela. *Domek, domeček, dům*. Praha: Albatros, 1981

KRATOCHVÍL, Petr. *O smyslu a interpretaci architektury*, Praha: VŠUP, 2005

KRATOCHVÍL, Petr. *Rozhovory s architekty 01*. Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., Praha 2005

KRATOCHVÍL, Petr (ed.). *Zelená architektura.cz*. Praha 2008

KRIER, Léon. *Architektura – volba nebo osud*. Praha: Academia 2005

KRYKOROVÁ, Zuzana. Veřejné prostranství – součást kvalitního života. In *Veřejná prostranství – sborník ze semináře AUÚP*, Františkovy Lázně, 2008, příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 6/2008, s. 23-25

LAO Ā. *Tao-te-ťing*. Canopus, Praha 2005

LEJSEK, Tomáš. Já to znám, jen jsem to zapomněl..., In *Archinew*, č. 2, rok 2010, *Architect? A Candid Guide to the Profession*. Massachusetts Institute of Technology, Fourth Printing, 2000

LINHARTOVÁ, Kateřina. Genius loci, aneb prolínání v prostoru a čase. *Výtvarná výchova*, roč. 46, č. 2, rok 2006, s. 13 – 16

LOSS, Adolf. *Řeči do prázdna*. Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2001

MACKO, Anton; NEVŘELOVÁ, Otýlie. *Výtvarná výchova ve 3. a 4. ročníku ZŠ*. Metodická příručka, Praha: SPN, 1987

MACKO, Anton; NEVŘELOVÁ, Otýlie. *Výtvarná výchova v 5. a 6. ročníku ZŠ*. Metodická příručka. Praha: SPN, 1990

- MELKOVÁ, Pavla. Přemýšlení o světě Petera Zumthora. *Architekt*, č. 11-12, rok 2009
- MRÁZ, Bohumil. *Dějiny výtvarné kultury I., II., III., IV.* Praha, 1995-2003
- Naše společná budoucnost.* Zpráva mezinárodní komise OSN pro životní prostředí, EkoCentrum. Brno: MŽP ČR, 1991
- NĚMEC, Jiří. *S hrou na cestě za tvořivostí.* Poznámky k rozvoji tvořivosti žáků, Brno: Paido, 2004
- NEUTELINGS, J. W. Hlavní architekt a tvář města. *Urbanismu a územní rozvoj*, č. 6, rok 2010
- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci.* K fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994
- PASCH, Marvin. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině.* Praha: Portál, 1998
- PALLADIO, Andrea. *Čtyři knihy o architektuře.* Praha: Orbis, 1958
- PALLASMAA, Juhani. Existenciální úloha architektury. *ERA 21*, č. 5, rok 2010, s. 36- 39
- PARRAMÓN, José, M. *Teorie barev.* Praha: Svojtka a Vašut, 1995
- PARRAMÓN, José, M. *Světlo a stín.* Praha: Svojtka a Vašut, 1995
- PASTOROVÁ, Markéta. *RVP – Výtvarná výchova – 1. – 4. ročník osmiletého gymnázia.* Praha: VÚP, 2007
- PELČÁK, Petr. *Několik poznámek k současné architektuře.* Obecní dům Brno, 2009
- PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování.* Praha: Portál, 1996
- PIAGET, Jean.; INHELDEROVÁ, Bärbell. *Psychologie dítěte.* Praha: Portál, 1997
- PIJOAN, José. *Dějiny umění I. – XII.* Knižní klub, 1998-2008
- PLATÓN. *Dialogy o kráse.* Odeon, Praha, 1979
- PLATÓN. *Ústava.* Praha: Oikoymenh, 2005
- PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón.* Praha: Oikoymenh, 2005
- POSPÍŠIL, Aleš. Jaroslav Herout – Vitruvius českého školství. *Výtvarná výchova*, č. 4, rok 2010, s. 1-3

- PRAŽANOVÁ, Markéta. Letní škola architektury v Pacově. *Z mého kraje*, Pacov: Městský úřad, 9/2005
- PRAŽANOVÁ, Markéta. Architektura je řečí, kterou město promlouvá. *Z mého kraje*, Pacov: Městský úřad v Pacově, 10/2007
- PRAŽANOVÁ, Markéta. *Architektura 90. let 20. století v Českých Budějovicích*. Diplomová práce. České Budějovice: PF JU, 1998
- PRAŽANOVÁ, Markéta. Závěry konference EFAP v Praze. *Bulletin ČKA* 2/2009, s. 31-39
- PRAŽANOVÁ, Markéta. *Prosazování Memoranda o vzdělávání a architektuře*. *Bulletin ČKA* 4/2009, s. 37-38
- PRAŽANOVÁ, Markéta. (ed.): *Architektonické soutěže*. Sborník a manuál k zadávání veřejných zakázek. Praha: ČKA, 2010
- PRAŽANOVÁ, Markéta. *Jak zvýšit počet architektonických soutěží v ČR?* *Urbanismus a územní rozvoj*, č. 3, rok 2010, s. 26-29
- PRAŽANOVÁ, Markéta. Sílí tlak na výuku architektury. *Kapitoly z historiografie výtvarné výchovy v mezinárodním kontextu*. Sborník přednášek z konference. Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2011
- Průvodce pražskými stavbami devadesátých let*, Prostor, Praha 2002
- Příroda a krajina České republiky*. Zpráva o stavu 2009. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2009
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2007
- READ, Herbert. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967
- ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2003
- ROESELOVÁ, Věra. *Prostorová tvorba ve výtvarné výchově pro základní školy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2006
- ROESELOVÁ, Věra. *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2004
- ROESELOVÁ, Věra. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995
- ROESELOVÁ, Věra. *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2001
- ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997
- ROESELOVÁ, Věra. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996
- RÝDL, Karel. *Inovace školských systémů*. Praha: ISV, 2003
- SICARD, Mireille. Šířit architekturu. *Era 21*, č. 4, rok 2009, s. 53-55

- SLAVÍK, Jan. Diskurs umění a vzdělávání. *Výtvarná výchova*, č. 3-4, rok 2008
- SLAVÍK, Jan. K termínu vizuálně obrazné vyjádření v oboru Výtvarná výchova RVP ZV. *Výtvarná výchova*, č. 3-4, rok 2007
- SLAVÍKOVÁ, Vladimíra; SLAVÍK, Jan; HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné čarování. Artefietika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2000
- SMOLA, Josef. *Stavba a užívání nízkoenergetických a pasivních domů*. Praha: Grada, 2011
- SPURGEON, Richard. *Náš svět – Ekologie*. Planeta Země. Praha: Fragment, 1998
- Stavby – obrázkový slovník*. Bratislava: Slovart, 1994
- Suburbanizace*. Sborník ze semináře AUÚP, Beroun, 2009
- SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura – svědectví dob*. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1977
- ŠAMŠULA, Pavel. *Obrazárna v hlavě I. – V*. Praha: SPL, 1999
- ŠAMŠULA, Pavel; LEŠTINA, Vladimír. *Výtvarná výchova v 7. a 8. ročníku*. Metodická příručka. Praha: SPN, 1982
- ŠAMŠULA, Pavel.; ADAMEC, Jaromír. *Průvodce výtvarným uměním I.-II*. Praha: Práce, 1995
- ŠAMŠULA, Pavel. Výchova uměním a čas. Jan Patočka a XVIII. Světový kongres INSEA, Praha 1966. *Výtvarná výchova*, č. 3-4, rok 2007, s. 33 – 35
- ŠEVČÍK, Oldřich. *Problémy moderny a postmoderny*. Praha: ČVUT, 1994
- ŠEVČÍK, Oldřich; BENEŠ, Ondřej. *Architektura 60. let*. Praha: Grada, 2009
- ŠMAUS, Martin. *Děvčátko rozděluj ohníček*. Praha: Knižní klub, 2005
- ŠMÍD, Jan. *Výtvarná výchova v environmentálním vzdělávání*. Příručka k projektu Alma Mater Studiorum. Praha: UK v Praze – Pedagogická fakulta, 2010
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Historie muzejní edukace v kontextu výchovy uměním. *Kapitoly z historiografie výtvarné výchovy v mezioborovém kontextu*. České Budějovice, 2011.
- ŠVÁCHA, Rostislav. *Česká architektura a její příslost*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, o.p.s., 2005
- ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *Regionalismus a internacionalismus v soudobé architektuře*. Praha: Česká komora architektů, 1999
- TICHÁ, Jana. *Architektura v informačním věku*. Praha: Zlatý řez, 2006
- THOREAU, Henry, David. *Walden aneb Život v lesích*. Praha: Paseka, 2006

- TOFTSOVÁ, Hannah; OWENOVÁ, Annie. *Paleta nápadů pro velké výtvarníky*. Praha: Fragment, 1999
- TOUFAR, Antonín. *Výtvarná výchova a dítě*. Sestavila Ludmila Karbusická. Praha, 1985
- TROJAN, Raul. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchově I*. Praha: SPN, 1985
- TYWONIAK, Jan. a kol. *Nízkoenergetické domy 1., 2.* Praha: Grada Publishing, 2008
- ULRICH, Petr; ŠEVČÍK, Oldřich. *Texty praktikujících architektů*. Praha: Česká komora architektů, 2000
- Umění a výchova – zpráva z XVIII. Světového kongresu INSEA*. Praha 1966
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Portál, 2002
- UŽDIL, Jaromír. *Mezi uměním a výchovou*. Praha: SPN, 1988
- UŽDIL, Jaromír; ZHOŘ, Igor. *Výtvarné umění ve výchově mládeže*. Praha: SPN, 1964
- VENTURI, Robert. *Složitost a protiklad v architektuře*. Praha: Arbor Vitae, 2004
- VITRUVIUS, P. M. *Deset knih o architektuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953
- VONDRÁK, Matouš. *Koncepce výtvarné výchovy a jejich souvislosti s vývojem výtvarného umění 20. století I., II.* České Budějovice: PF JU, 1990
- VYČÍTALOVÁ, Tereza. *Využití památkového fondu městské památkové rezervace Prachatic ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ*. Diplomová práce. České Budějovice: PF JU, 2002
- Výtvarná výchova – učební osnovy pro 1.-9. ročník ZŠ*, Fortuna, 1996
- ZEVI, Bruno. *Jak se dívat na architekturu*. Praha: Československý spisovatel, 1966
- ZHOŘ, Igor. *Hledání tvaru*. Praha: Mladá Fronta, 1967
- ZHOŘ, Igor. *Proměny soudobého výtvarného umění*. Praha: SPN, 1992
- ZHOŘ, Igor. *Člověk a výtvarné umění*. Praha: Orbis, 1963
- ZUSKA, Vlastimil. *Umění, krása, šeredno*. Praha: Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2003
- ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha, 1947

www.suburbanizace.cz

www.wikipedia.cz

Oborová brána – Umění a architektura (ART) – <http://art.jib.cz>

www.rvp.cz

www.msmt.cz

www.rvp.cz